

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Ana Bilim Dalı

**NEFRET SÖYLEMİ VE ŞİDDET İLİŞKİSİ ÜZERİNE
JEREMY WALDRON VE ANTHONY LEWİS'İN YAKLAŞIMLARI**

Zübeyde KARADAĞ THORPE

Doktora Tezi

Ankara, 2019

NEFRET SÖYLEMİ VE ŞİDDET İLİŞKİSİ ÜZERİNE
JEREMY WALDRON VE ANTHONY LEWİS'İN YAKLAŞIMLARI

Zübeyde KARADAĞ THORPE

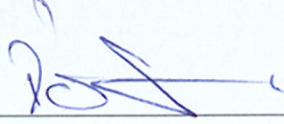
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

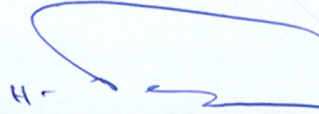
Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

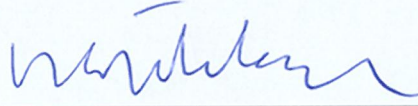
Zübeyde Karadağ Thorpe tarafından hazırlanan "NEFRET SÖYLEMİ VE ŞİDDET İLİŞKİSİ ÜZERİNE JEREMY WALDRON VE ANTHONY LEWIS'İN YAKLAŞIMLARI" başlıklı bu çalışma, 29/08/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr. İsmail Hakkı DEMİRDÖVEN (Başkan ve Danışman)

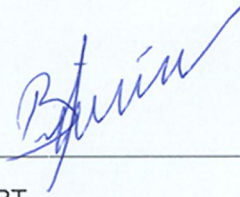
Prof.Dr. Harun TEPE

Prof.Dr. Nazile KALAYCI

Prof.Dr. Hasan Haluk ERDEM

Doç.Dr. Berfin KART

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ..... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

29/08/2019

Zübeyde KARADAĞ THORPE

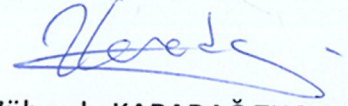
¹"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının Prof.Dr. İsmail H. DEMİRDÖVEN danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Zübeyde KARADAĞ THORPE

TEŞEKKÜR

Bu çalışma sürecinde emeği geçen çok değerli tez danışmanım Prof. Dr. İsmail Hakkı DEMİRDÖVEN'E, katkılarından dolayı jüri üyeleri Prof. Dr. Harun TEPE, Prof. Dr. Nazile KALAYCI, Prof. Dr. Hasan Haluk ERDEM ve Doç. Dr. Berfin KART'a teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçte desteklerini benden esirgemeyen, Ayşe Görkem Kozanoğlu, Merve Rümeyza Tapınç, Müge Kuyumcuoğlu, Enes Güran, Gülriz Uygur, Ece Şenbaş, Tuğba Sevinç, Manuel Knoll, Alice Pinheiro Walla, Peter Niesen, Martin Sticker, Ken Westphal, Cinzia Ferrini, Birdal Akar, Celal Sabancı, Buse Kemaloğlu, Ekin Anıl, Adil Sarıbaş, Melsen Tunca, Mine Öğretir, Sevgi Hilton, Andy Hilton, Emre Tomruk, Cemre Şen, H. Bülent Gözkân, Ville Paukkonen, Özlem Duva, Nazım Gökel, Mutlu Köse, Sinem Tüner Aydın, Şengül Yıldız, Musa Güzel, Hatice Güzel, Su Güzel, Nehir Güzel, Hakkı Kaan Arıkan, Gözde Yıldırım, Oğuz Erdin, Zehra Yılmaz, Nurdane Şimşek, Melodi Çakın, Nurbay Irmak, Saniye Vatansever, Sandrine Berges, Bill Wringe, Alican Akın, Stephen Voss'a teşekkür ederim.

Varlığıyla güç bulduğum sevgili eşim Lucas Thorpe ve ailemiz Jackie Thorpe, Fatma Karadağ, Michael Thorpe, Hasan Karadağ, Polly Moran, Didem Karadağ, Ben Moran, Cihan Karadağ, Ali Haydar Karadağ, yeğenlerimiz Theo Moran, Hasan Karadağ, Yola Moran, Ali Karadağ'a sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

KARADAĞ THORPE, Zübeyde, Nefret Söylemi ve Şiddet İlişkisi Üzerine Jeremy Waldron ve Anthony Lewis'in Yaklaşımları, Doktora Tezi, Ankara, 2019.

Nefret söyleminin ifade özgürlüğü olarak ele alınıp alınmayacağı çağımızın politik bir çıkmazdır. Jeremy Waldron ve Anthony Lewis bu çıkmazın iki karşıt tarafını temsil etmektedir. İkisi de demokratik değerleri savunurlar fakat söz konusu nefret söylemi olduğunda hangi değerlerin öncelikli olması gerektiği konusunda görüş ayrılığı yaşarlar. Waldron için, nefret söylemi insanların *onurlarına* ve toplumsal *güvencelerine* zarar veren bir tür *grup karalamasıdır*. Demokratik bir toplumun zorunlu koşullarını ihlal ettiği için, nefret söyleminin düzenlenmesi demokratik bir toplumun görevidir. Bu durumda soru liberal demokratik devlet biçimlerinin bazı söylem biçimlerini düzenleyip diğerlerini düzenlememe türünden bir hakka sahip olup olmadığına dönüşür. Lewis, demokratik toplumun bir güvencesi olan ifade özgürlüğünün nefret söylemini de koruduğunu ve demokratik bir devletin ifade biçimlerini düzenlemeye hakkı olmadığını savunur. Devlet ifade biçimlerini düzenlerse demokratik yapının derinden zarar görmesi söz konusudur. Birbirleriyle karşıt olan her iki görüşte haklıdır ve bir paranın iki yüzü gibidir. Buna rağmen Waldron nefret söyleminin verdiği zarar konusunda haklı olmakla birlikte, nefret söylemi yasasına izin vererek demokratik yapının ifade özgürlüğü bakımından göreceği zararı göremez. Lewis ise ifade özgürlüğünü ve demokratik yapıyı korumak adına nefret söyleminin verdiği zararı görmezlikten gelmektedir. Bu durum görüleceği üzere bir çıkmaz yaratmaktadır. Bu çıkmazdan çıkmanın yolu, nefret söylemi kavramını yeniden analiz etmektir. Bu tezde, Kant'ın yardımıyla birlikte, ilk olarak, nefretin, yanlış akıl yürütme ve bencillikten doğan moral bir çöküntü olduğu savunulacaktır. Nefret söylemine dair çözüm üretilirken, nefret söyleminin yasal bir konu olarak ele alınmasındansa, yurttaşın moral karakterine yoğunlaşılmasının daha etkili ve motive edici olacağı savunulacaktır. İkinci olarak, demokratik bir toplumun kontratının ifade özgürlüğü olduğu savunulacaktır. Ancak bu yolla, ne kadar agresif ve nefret dolu olursa olsun, yurttaşın demokratik tartışma süreci içine dahil olabilmesine olanak verilebilir. Nefret söylemi yasaları, demokratik bir toplumda zorunlu olarak var olması gereken tartışma sürecini ve yurttaşların otonomluğunu görmezden gelmektedir. Üçüncü olarak, nefret söyleminin ne olduğu ve içerdiği zarar, Kant'ın *hakkaniyetlilik* kavramı içinde yeniden tanımlanacaktır. *Hakkaniyetliliğin*, *belirsiz bir hak* olarak, insanlara hukuksal olarak dayatılamayacağı fakat moral olarak ilişkilendirebileceği savunulacaktır. Ancak bu türden yeni bir okumayla hem demokratik yapı ve ifade özgürlüğünün korunabileceği hem de nefret söyleminin verdiği zararın görülebileceği savunulacaktır.

Anahtar Sözcükler

Nefret Söylemi, İfade Özgürlüğü, Demokrasi, Hakkaniyetlilik, Kant, Lewis, Waldron.

ABSTRACT

KARADAĞ THORPE, Zübeyde, On the Relation Between Hate Speech and Harm in the Approaches of Jeremy Waldron and Anthony Lewis, Ph.D Dissertation, Ankara, 2019.

Whether hate speech should be treated as a form of free speech or not is a contemporary political dilemma. Jeremy Waldron and Anthony Lewis represent opposing sides of this dilemma. Both defend the values of democracy but disagree about what these values imply in the case of hate speech. For Waldron hate speech is a form of *group defamation* which harms *dignity* and *societal assurance*. He argues that a democratic state has a duty to regulate hate speech to protect its citizens. Then the question becomes whether a liberal democratic state has the right to restrict speech. Lewis argues that hate speech is protected under freedom of speech which is the guarantee for a democracy. If speech is regulated by the state then democratic society would be harmed. Waldron is right about the harm in hate speech, but limiting free speech would also harm democratic society. Lewis is also right about freedom of speech as it protects democracy, but he fails seeing the harm in hate speech. Therefore it creates a dilemma. In this thesis it will be argued that hate is a moral failure of a person who reasons in a wrong and selfish way. Rather than taking hate speech as legal issue, focusing on the moral character of citizens would be more effective solution. Second, it will be argued that freedom of speech is a contract of a democratic society as it allows its citizens to be involved in the process of deliberation, no matter how aggressive or hateful it is. Hate speech law undermines the autonomy of citizen and the deliberation process in a democratic society. Third, the harm of hate speech is best seen in terms of an *equity right*. *Equity* is an *ambiguous right* that cannot be forced on people legally but only binds morally.

Key Words

Hate Speech, Freedom of Speech, Democracy, Equity Rights, Kant, Lewis, Waldron.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: NEFRET SÖYLEMİ SORUNUNA GİRİŞ	9
1.1. NEFRET SUÇU	9
1.2. NEFRET SÖYLEMİ	11
1.3. İNGİLTERE, ALMANYA VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE NEFRET SÖYLEMİ	15
1.3.1. İngiltere'de Nefret Söylemi ve Ayrımcılık İlişkisi.....	16
1.3.2. Almanya'da Nefret Söylemi ve İnsan Onuru İlişkisi.....	21
1.3.3. Amerika Birleşik Devletleri'nde Nefret Söylemi ve İfade Özgürlüğü İlişkisi .	25
1.3.3.1 Amerika Birleşik Devletleri'nde İfade Özgürlüğünün Sınırları.....	26
1.3.4. Üç Ülkenin Nefret Söylemi Düzenlemelerinin Karşılaştırılması	29
1.4. DEĞERLENDİRME	30
2. BÖLÜM: ANTHONY LEWIS'DE NEFRET SÖYLEMİ VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ İLİŞKİSİ	33
2.1. AMERİKAN DEMOKRASİ ANLAYIŞI VE İLK ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ MADDESİ	33
2.2. AMERİKAN ANAYASASI VE BASKICI YASALAR	38
2.2.1. Önleyici Yasa	39
2.2.2. Devletin Kurum ve Organlarını Aşağılama ve Halkı İsyana Teşvik Suçlarına Dair Yasa	40
2.3. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SINIRLANMASI İLE ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR.....	43
2.3.1. Medya ve İfade Özgürlüğü.....	43
2.3.2. İfade Özgürlüğü ve Hakikat İlişkisi	45
2.3.3. Gizlilik, Baskı, Korku, Olası Zarar ve İfade Özgürlüğü.....	47
2.3.4. Siyaseten Doğruluk ve Kampüslerde İfade Özgürlüğü.....	48
2.3.5. Rahatsız Olunan İfade Biçimleri: Nefret Söylemi ve İfade Özgürlüğü	49

2.4. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ BAKIMINDAN İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SINIRI	50
2.5. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE BİREYSEL VE TOPLUMSAL ALANLAR	54
2.6. LEWİS'İN NEFRET SÖYLEMİ VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ KONUSUNDAKİ ÇÖZÜM ÖNERİSİ	55
2.7. LEWİS'İN ARGÜMANLARINA ELEŞTİRİLER	57
3. BÖLÜM: JEREMY WALDRON'DA NEFRET SÖYLEMİ VE ŞİDDET/ZARAR İLİŞKİSİ	72
3.1. NEFRET SÖYLEMİNİ OLUŞTURAN ÖGELER	73
3.1.1. Nefret Söylemi ve İfade Özgürlüğü	74
3.1.2. Nefret Söylemi Verdiği Mesaj Yolu ile Etkide Bulunur	75
3.2. NEFRET SÖYLEMİ VE ZARAR VERDİĞİ ALANLAR	76
3.2.1. Toplumsal İyi ve Kapsayıcılığı	76
3.2.2. Toplumsal Güvencenin İhlal Edilmesi ve Bir Sosyal Statü Olarak Onur Kavramı	78
3.3. NEFRET SÖYLEMİ DÜZENLEMELERİ VE DEMOKRATİK TOPLUM İDEALİ	80
3.3.1. Nefret Söylemi Ceza Hukukunun Bir Parçasıdır	81
3.3.2. Demokratik Toplum, İyi Düzenlenmiş Bir Toplum İdeali ve Nefret Söylemi. 84	
3.3.2.1. Adalet ve Saygınlığın Korunması	86
3.4. NEFRET SÖYLEMİ YASASI ZARARDAN ÇOK YARAR GETİRİR	87
3.5. WALDRON'UN ARGÜMANLARINA ELEŞTİRİLER	90
4. BÖLÜM: NEFRET SÖYLEMİ VE ŞİDDET/ZARAR İLİŞKİSİ: NEFRET SÖYLEMİ HUKUKUN MU AHLAKIN MI KONUSUDUR?	99
4.1. NEFRET DUYGUSU VE NEFRET SÖYLEMİNİN AHLAK ALANIYLA İLİŞKİSİ	99
4.1.1. Nefret Söylemi İçindeki Nefret Duygusu Ahlaki Bir Çöküntüdür	102
4.1.2. Nefret Söylemi, Kendisinden Rahatsız Olunan ve Hoşlanılmayan İfade Biçimleri İle İlişkisi	104
4.2. ZARAR/ŞİDDET, SÖYLEM VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ İLİŞKİSİ BAKIMINDAN NEFRET SÖYLEMİ	104
4.2.1. Zarar Ögesi Olarak Nefret Söyleminin Kurucu Özelliği ve Nedensellik İlişkisi	106
4.2.2. Nefret Söylemi, Eğilim ve Yanlış Akıl Yürütme İlişkisi	108
4.2.3. Nefret Söylemi ve Hakaret	110
4.2.4. İnsan Hakları Bakımından İfade Özgürlüğü ve Sınırları	111
4.2.5. Nefret Söylemi Bir İletişim Biçimi midir?	114

4.2.6. Nefret Söylemi, İfade Özgürlüğü ve Demokratik Toplum Biçimi.....	118
4.3. NEFRET SÖYLEMİ AHLAKIN MI YOKSA HUKUKUN MU KONUSUDUR?	
.....	121
4.3.1. Ahlak ve Hukuk Alanının Ortak Çıkış Noktası.....	123
4.3.2. Hukuk, Ahlak Yasası ve Otonomi İlişkisi.....	123
4.3.3. Saygı, Nefret Söylemi ve Hukuk Yasaları.....	125
4.3.4. Hukuk Yasaları Dışarıdan Ahlak Yasası İse İçeriden Bir Zorlama Yapar	125
4.4. NEFRET SÖYLEMİ, MUĞLAK BİR HAK OLARAK HAKKANİYETSİZLİK	
VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	129
4.4.1. Muğlak ve Ahlaki Bir Hak Olarak Nefret Söylemi ve Hakkaniyetsizlik.....	130
4.4.2. Nefret Söylemi, Nefret Söylemi Yasaları İle Çözüme Ulaştırılmaz.....	131
4.4.3. Nefret Söyleminin Çıkış Nedenlerinden Biri Olarak Sosyal Adaletsizlik ve Yanlış Akıl Yürütme.....	132
4.4.4. Nefret Söylemine İlişkin Üretilcek Çözümün Koşulları	132
4.4.4.1. Tolerans	136
4.4.4.2. Sevgi.....	137
4.4.4.3. Hayırseverlik	138
4.4.5. Nefret Söylemini, Nefret Söylemi Yasaları Yoluyla Çözmeye Çalışmak Yerine Sivil Toplum Alanında Çözümler	139
4.4.6. Medya Alanında İfade Özgürlüğü Konusunda Yerine Getirilebilecek Çözüm Önerileri.....	140
SONUÇ	142
KAYNAKÇA	148
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU	154
EK 2. TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU	155

GİRİŞ¹

Gündelik yaşama baktığımız zaman günlük dilin içine sızmış ayrımcı ifade biçimiyle karşılaşırız. Bu ifade biçimleri, ilk bakışta o kadar doğal görünürler ki onları kullanmak bize bir sorun olarak görünmez. Örneğin, Yahudi arkadaşına şakayla “seni Yahudi” demek, bir kadına ev işleri dışında yapacağı bir iş için “elinin hamuruyla işe girişmek” ya da birbirine karışmış saçlar için “Arap saçı” ifadesini kullanmak başta sorunlu görünmez. Şaka dahi olsalar detayları değerlendirince, bu ifadelerin arkaplanında yatan bir önyargı, nefret, hatta ciddi bir ayrımcılık ortaya çıkmaktadır. Bu türden konuşmalar bir süre sonra “pis Yahudiler”, “kadınların akli ermez”, “Araplar pis kokar”a dönüşünce ifade biçiminden anladığımız şey keskinleşir, ürkütücü olmaya başlar. Daha da ileri gidersek, “Yahudiler insan değildir”, “kadınların şunu yapmaya hakkı yoktur, eğer yaparlarsa yoldan çıkmış olurlar”, “Araplar bu dükkana giremez” türünden ifade biçimleriyle artık o gruplara dahil olan bireyler ayrımcılığa maruz kalmış ve baskı altında tutulmaya başlanmış olurlar.

Yukarıda bahsi geçen ifade biçimlerinin nefret söylemi olup olmadığı tartışmaya açık olmakla birlikte, nefret söylemi ve nefret söyleminin etkileri bakımından ilk akla gelen örnekler olarak gösterilebilir. İfade biçimi, dönüşerek kullanıldığı toplumda sahip olunan genel bakış açısını değiştirerek yeni bir bakış açıları ve duygu durumları yaratabilir. O toplum içinde kabul görmüş, kalıplaşmış ifadelere dönüşünce, o toplumu tanımlayan, herkesin özümsemediği düşünce biçimleri haline gelebilirler. Örneğin Nazi Almanya’sının Yahudileri kendi ulus tanımının içine sokmaması, hatta düşman olarak nitelemesi gibi. Konunun diğer bir yanı ise, bu türden ifade biçimlerinin nefretin kışkırtılması, yayılması ve haklı çıkarılmasında bilinçli ya da bilinçsizce araç olarak kullanılmasıdır. Bu türden konuşmalar sonucunda Yahudi soykırımı gibi çok görülür katliamların yanı sıra, yıllarca süren baskı altında tutulma, haklarını yeterince kullanamama gibi olumsuz sonuçlar ve etkiler de ortaya çıkılabilmektedir. Nefret söyleminin günümüzde uğradığı dönüşümlerden biri ise bu türden ifade biçimlerini kullanan kişilerin toplumsal statülerini kaybetmemesidir. Örneğin, kendini ırkçı olarak niteleyen birinin, ırkçı olduğu için toplum tarafından dışlandığını, buna karşın ırkçı olma hakkının ve ifade özgürlüğünün ihlal edildiği türünden bir kendisini haklılaştırma yazısı yazdığını görebiliyoruz.²

Bu durumda: “Ayrımcı, nefret içerikli ifade biçimlerinin özellikleri, tanımları nelerdir?”, “Bu türden konuşma biçimleri bir hak mıdır ve dolayısıyla zararsız mıdır?”, “Zararsızsa ne anlamda

¹ Aksi belirtilmediği sürece tezde kullanılan tüm çeviriler yazara aittir.

² <https://www.nytimes.com/2017/11/25/us/ohio-hovater-white-nationalist.html>

zararsızdır, zararlıysa ne anlamda zararlıdır?” gibi sorular cevap beklemektedir. Son soruya dair genel olarak zararlı olduğu konusunda hemen hemen herkes birleşmiş görünmektedir. Ancak yasal bakımdan fikir birliğine varılamamaktadır. Çünkü bahsi geçen zararı, bir kısım akademisyenler cezai işlemler için yeterli gerekçe olarak görürken, diğerleri onlarla aynı fikri paylaşmamaktadır. Örneğin Jeremy Waldron nefret söylemini toplumsal bir sorun olarak görürken Anthony Lewis nefret söylemini devletin yetki alanı dışında gösterir. Şayet nefret söylemini kullananlara ve söylem biçiminin kendisine bir sınırlama getirmek gerekiyorsa, onları sınırlayacak yasanın gerekçelendirilmesi, kendisinden destek alacağı ilkelerin açık ve seçik bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Bu gerekçelendirmeyi yaparken, ifade özgürlüğüne, vatandaşlık haklarına, demokratik yapının kendisine zarar vermemeye dikkat edilmelidir. Nefret söylemi günümüz dünyası içinde kendine çok yoğun bir tartışma alanı bulmaktadır. Nefret söyleminin ne olduğu, sınırlarının neler olduğu soruları bir çok farklı alanda tartışılabilir bir konudur. Örneğin hukuksal yaptırımlar ve bunların tanımı, hukuk alanında değerlendirilebilecekken, tarihsel geçmişini de tarih alanı belirleyecektir.

Bu tez bakımından nefret söylemi sorunun değerlendirileceği alan felsefe ve hukuk alanıdır. Dolayısıyla sorulacak soru “Felsefi açıdan nefret söyleminin önemi nedir?” sorusudur. İlk bakışta sanki, psikolojik ve sosyolojik bir konuymuş gibi görünmektedir. Fakat sorun aynı zamanda felsefi bir sorundur. “Adalet nedir?”, “Devletin yetki alanının sınırları nedir?” sorularıyla bağlantıyı biçimde, ileride göreceğimiz üzere nefret söylemine ilişkin yasaların çoğunluğu kamu düzeni adı altında düzenlenmiştir. Kamu düzeni adı altında hayal edilen barışçıl toplumun devlet düzeni içindeki yeri ve sınırları gösterilmektedir. Bunun yanı sıra “İyi, ideal bir toplumun kendisine dayandığı ilkeler nelerdir?” sorusu da nefret söyleminin ideal bir toplumla ilişki içinde okunmasına olanak sağlar. Yasaların düzenlenişi sırasında hangi türden ilkelerin benimsenmesi gerektiği konusunda yine nefret söylemi tartışması verimli olmaktadır. Nefret söylemi konusu ifade özgürlüğüyle ilişkili olarak, “özgürlük sorunu” ve demokratik yapının kendisine seçeceği temel ilkeler bağlamında da değer kazanır. İnsan hakları, insanlık onuru bağlamında değerlendirildiğinde, hak kavramını besleyecek geniş bir içeriğe sahiptir. Toplumsal alanda aksayan birçok yönüne işaret ederek görülmesini sağlayacak içeriğe sahiptir. Dil felsefesi bakımından söylemin eylemle ilişkisi, söylemin eylem alanında vereceği olanaklı zarar, şiddet öğeleri yine felsefi bir soruşturmaya değerlidir. Nefret söyleminin ahlaki olanla ve hukuksal olanla kurduğu ilişkinin ve yerinin belirlenmesi, bu söylem biçimine nasıl bakılması gerektiği konusunda da bize yardımcı olacaktır. Ayrıca nefret söyleminin rasyonellik ve

bilgiyle ilişkisi içinde yeniden gözden geçirilmesi yine bu söylem biçiminin felsefi alanda incelenebilme olanağı olduğunu göstermektedir.

Yukarıda adı geçen felsefi bağlamlar arasından, öncelikle nefret söyleminin özgürlükle ilişkisine bakılacaktır. Ardından hukukun mu yoksa ahlakın mı konusu olduğuna çözüm getirilecektir. Bunu yaparken nefret söylemi türleri araştırılacak, bu söylemler içinde bulunması muhtemel zarar-şiddet unsurlarına bakılarak, yine ahlaki ve hukuksal olanla ilişki içinde değerlendirme yapılacaktır.³ Bu tezde daha çok nefret söylemi yönünden ahlak, hukuk ve hakkaniyetlilik problemlerine odaklanılmaktadır.⁴

Nefret söylemi bakımından ahlak, hukuk ve hakkaniyetlilik problemlerine eğilinirken iki ana kaynaktan yararlanılacaktır: Biri Anthony Lewis'in *Kendisinden Nefret Ettiğimiz Düşüncelere Özgürlük*⁵, diğeri Jeremy Waldron'un *Nefret Söylemi İçinde Zarar*⁶ adlı kitaplarıdır. Tezin dayanaklarından biri felsefi, diğeri hukukidir. Lewis, John Stuart Mill'in felsefi bakış açısına çok yakın bir okuma biçimini takip etmektedir. Lewis, hakikate ulaştıracak bir tartışma ortamını hayal eder ve hakikat fikri üzerinden epistemik bir alana gitmeye çalışır. Waldron da benzer şekilde, yaptığı işi hukuk alanının tam da içinden yapmakta, hukuksal yasaları kitabının tam kalbine koymaktadır. Nefret söylemiyle ilişkili olarak ifade özgürlüğünü tartışan Lewis, Amerikan bakış açısını, Waldron ise Avrupa bakış açısını ortaya koymaktadır. Tabii ki bu konular üzerine çalışan kişiler yalnızca Lewis ve Waldron değildir. Konunun belirli bir alanda derinleşebilmek için nefret söylemi sadece bu iki filozof üzerinde durularak ele alınacaktır. Bu yolla, gelecekte, nefret söylemi bağlamında yapılacak araştırmaların ilkin nereye yönelebileceği konusunda bu çalışmanın bir yol gösterici olması hedeflenmektedir.

³ Çok önemli bir ilişki olduğu kabul edilmekle birlikte, bu tez bağlamında dil felsefesi açısından nefret söylemi konusu incelenmeyecektir; ancak kısaca *söz edimi* bağlamında nefret söyleminin dil felsefesiyle ilişkisine değinilecektir. Nefret söyleminin dil yoluyla yaratacağı etki, bu tezin gitmek istediği yer bakımından konu dışı kalmaktadır ve ayrı bir tez konusu olarak daha detaylı işlenmesi daha verimli olur. Dolayısıyla tez okunurken dil felsefesi bakımından okunmadığı göz önünde bulundurulmalıdır.

⁴ Bu tez bağlamında nefret söylemi ve nefret suçu bir nedensellik zinciri içinde okunmamaktadır. Nefret söyleminin sürekli nefret suçu bağlamında ya da nefret suçuyla karıştırılarak okunması konuya nesnel bir şekilde bakılmasını engellemektedir. Bu da nefret söyleminin diğer boyutlarının görülmesini mani olmaktadır. Aslında gündelik dilde kullanılan birçok ifade nefret söylemi olarak nitelendirilebilecekken nefret suçuna götürecek bir içeriğe sahip olmayabilmektedir. Nefret söylemini kullanan kişinin eğilimi nefret suçu oluşturacak bir etkinliğe yönelmemiş olabilir, o niyetle yapılsa bile onu dinleyende aynı etkiyi yaratmayabilir. Her nefret söylemi nefret suçu değildir, nefret söyleminin kullanım alanı nefret suçundan daha geniştir. Bu durumda nefret söylemini en geniş anlamında ele alabilmek için nefret suçunu en azından bu tez bağlamında dışarıda bırakarak değerlendirmek konuyu anlamak yolunda bize daha geniş ve esnek bir alan bırakacaktır.

⁵ Freedom for the Thought that We Hate

⁶ The Harm in Hate Speech

Tezin ilk bölümü öncelikle nefret söylemi ve nefret suçu tanımlarına yönelecektir. Almanya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletler'inin anayasa ve ceza hukukunda yaptıkları nefret söylemi düzenlemelerine bakılacaktır. Bu yolla nefret söylemi ve nefret suçu arasındaki ayrım daha açık kılınmakla birlikte, nefret söyleminin nefret suçu gölgesi altında okunmaması gerektiği savunulacaktır. Çünkü nefret suçu, eyleme dönüşmüş bir şiddet durumunun nefret duygusu ile motive edilmesini kapsamaktadır. Nefret söylemi ise zorunlu olarak aynı türden şiddete yönelecek demek değildir. Sadece söylemde kalan bir ifade biçiminin gelecekte yaratacağı etkiyi önceden kestirmek zordur. Bunun yanı sıra söylem biçiminin içinde barındırdığı farzedilen eğilim, gözle görülür değildir. Böyle bir eğilimi gördüğünü söylemek karşısındakinin içini okuduğunu söylemekle aynı şeydir. Dolayısıyla nefret söyleminde aranılacak zarar ve şiddet ögesinin, nefret suçu ile ilişki içinde aranmaması gerektiği vurgulanacaktır.

İkinci bölümde, Anthony Lewis'in görüşleri üzerinden Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın ülkenin demokratik yapısıyla nasıl bir ilişki içinde ve nefret söyleminin bu okuma içinde nereye düştüğüne bakılacaktır. Böylece nefret söyleminin yarattığı tüm olumsuz etkilere rağmen ABD'de ifade özgürlüğü bağlamında değerlendirildiği ve koruma altına alındığı görülecektir. Bu yolla belirli türden demokratik bir toplum düzeni hayal edilmektedir. Aksi durumda, yani nefret söyleminin sınırlandığı bir düzende, hakikatin geri plana itildiği, korku ve baskının hâkim olduğu bir toplumsal yapı ortaya çıkacaktır ki, Lewis bu türden bir toplumun Amerikan değerleri ve toplumsal yapısıyla örtüşmediğini savunur.

Bu teze göre, Lewis nefret söyleminin “kendisinden hoşlanılmayan ifadeler” tanımı altında güçsüzleştirirken bir kategori hatası yapmaktadır. Bunun yanı sıra toplumsal alanda ortaya atılan her ifade biçimi her durumda zorunlu olarak hakikate katkıda bulunmayabilir, bulunmak zorunda olmadığı gibi böyle bir amaca sahip de değildir. Üstüne üstlük, halihazırda kabul görmüş olan düşünceler *fikirler pazarı*⁷ olarak nitelendirilen alanı Lewis'in düşündüğünden daha fazla kontrol ediyor olabilir. Bu durumda bahsi geçen hakikate olan mesafe her geçen gün daha da açılmaktadır. Fakat “Tüm bu eleştiriler ifade biçimlerinin sınırlanması için yeterli neden veriyor mu?” diye sorarsak, “hayır” yanıtını vermek zorunda kalırız. Çünkü nefret söylemi alanının genişliği neyin ya da kimlerin kısıtlanacağı konusunda yeterli ölçütler vermemektedir. İfade biçimlerinin yasaklanmasıyla ortaya çıkan zarar en azından demokratik toplum düzeni bağlamında riske atılmayacak kadar büyük görünmektedir. Ayrıca demokratik

---

⁷ market place of ideas

toplumun gereği olan ifade özgürlüğünün sınırlanması, doğrudan demokratik yapının kendisine zarar verecektir.

Üçüncü bölümde, Anthony Lewis'in görüşmelerini yoğunlukla eleştirmiş olan Jeremy Waldron'un insan hakları ve özgürlükler bakımından nefret söylemini ve zarar ilişkisini konumlandığı yer üzerinde durulacaktır. Waldron, nefret söyleminin kişileri hedef aldığını ve gözle görülür zararlara yol açtığını savunur. Nefret söylemi, bir yandan *toplumsal iyi* bağlamında *toplumsal kapsayıcılığa* zarar verirken, bireysel anlamda da *savunmasız* gruplara üye olan bireylerin vatandaşlık statülerine zarar vermektedir.

Waldron yasa yaparken devlete daha fazla güç ve yetki alanı vermektedir. Devlete verilen yetkinin bu kadar genişletilmesi ise, uygulamanın ne kadar sağlıklı olacağı, özel alana müdahalenin haklı çıkarılıp çıkarılmayacağı sorularını sordurmaktadır. Konuyu *toplumsal iyi* bağlamında değerlendirmek bireysel seçimleri ve iradeyi zayıflatmaktadır. Bu durumda eylem ve seçimlerin aktif öznesi olan bireyi pasifleştirmektedir. Dahası Waldron *savunmasız gruplar* diye nitelendirdiği grupların özellikleri ile kimlerin bu alana girip kimlerin giremeyeceği sorusunu cevapsız bırakmaktadır. Waldron'un savunduğu nefret söylemi yasasıyla demokratik bağlamda nelerin kazanılıp nelerin kaybedileceği konusunda derinlemesine düşünmekte yarar vardır. Hatta kaybedilme tehlikesi olanlara daha büyük bir dikkatle bakmak demokratik toplum bakımından daha yapıcı olabilir. Uygulamada zorunlu görülen durumlarda özgürlüklerin kısıtlanması zorunluluk yaratan duruma her ne kadar fayda getirirse de özgürlükleri kısıtlanan insanların bundan gördüğü zararı kapatmamaktadır. Örneğin bu türden kısıtlamalar korku ile birlikte gelebilmektedir. Waldron nefret söyleminin insanların toplumsal statülerine ve haklarına zarar verdiğini savunur. Waldron çok ikna edici, kabul edilir ve anlamlı bir savunma yapmaktadır. Toplumun bir bölümünün vatandaşlık haklarını, toplumsal statüsünü koruyamaması bir zarardır, bu türden bir zararın önünün kesilmesi gerekir. Buna rağmen nefret söylemi yasasının bu zararı engellemeyeceği, aksine duyulan nefretin üstünü kapatması daha olasıdır. Bu durumda çözüm Waldron'un savunduğu gibi nefret söylemi yasasında değil, daha farklı bir yerde aranmalıdır. Çözüme götürecek yol da nefret söylemine getirilecek yeni bir bakış açısı ile elde edilebilir. Çünkü hem Lewis hem Waldron aslında demokratik yapı bakımından doğru yerde durmaktadırlar. Her ikisinin argümanları eşit derecede savunulacak ve eleştirilecek pozisyondadır. Fakat durdukları yer aynı zamanda bizi bir çıkmazın tam ortasında bırakmaktadır. Bu teze göre çıkmazdan çıkmanın yolu, bir önceki bölümlerde söylenenleri unutmaksızın nefret söyleminin yeniden değerlendirilmesidir.

Dördüncü bölümde, nefret söylemi konusuna genel manada moral bir bakış açısı izlenerek Kant'ın *hakkaniyetlilik* kavramı altında yeniden tanımlanacaktır. Öncelikle nefret duygusu, zarar-şiddet kavramları, ifade özgürlüğü bağlamlarında nefret söyleminin doğasına dair bir araştırma yapılarak, nefret söyleminin ahlaki olana dair bir yerde mi yoksa hukuksal olana dair bir yerde mi görülmesi gerektiği tartışılacaktır. Bu bölümde Kant'ın *Ahlak Metafiziği* adlı kitabında verdiği nefret ve kızgınlık tanımları kullanılacaktır. Bu yolla nefret söylemi içinde bulunması olanaklı olan zarar öğelerini ortaya çıkararak nefret söyleminin doğasına dair bir saptama yapılacaktır. Bu saptamaya göre nefret söylemi nefretle ilişkili olması bakımından çok kişisel ve yıkıcı bir duygu olarak ortaya çıkmaktadır. Nefret duygusu kişiyi veya grubu o toplum içinde yalnızlaştırır, diğerlerine karşı tavır almasına, diğerlerinin kötülüğünü istemesine neden olur. Bu durumda ahlak yasasına ters düşecek ilkeleri kendisine yasa olarak belirler. Kişi dünyayla kurduğu ahlaki ilişkide başarısız olur, ahlaki bir çöküntü yaşar.

Bu tez açısından, aynı durumun genel olarak nefret söylemi için de söz konusu olduğu savunulmaktadır. Çünkü nefret söylemi yasaları için yapılmış tanımlar hatırlanacak olursa *nefret nedeni* ile ortaya atılmış söylem biçimleri cezalandırılmaktadır. Dolayısıyla nefret söylemi ile ilgili söylenecek her tanımın içinde nefret duygusunun da zorunlu olarak bulunması gerekir. Bu durumda, nefret söyleminin yarattığı durumun ahlaki bir çöküntü, yani içsel motivasyonun öznel ilkelerden kurulması anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Böyle bir ahlaki çöküntüden ortaya çıkan bir sorun olan nefret söyleminin, yasalar yoluyla engellenmeye çalışılmasının amaçlanan olumlu sonucu getirmeyeceği savunulmaktadır. Çünkü yasa dışarıdan zorlama yaparken, ahlak yasası kişiyi içeriden zorlar. Örneğin yasa vergilerini ödeyen bir vatandaş yaratabilirken, zorunlu olarak ahlaklı bireyler yaratamamaktadır.

Nefret söylemini karakterize eden diğer bir özellik ise hukuk ve ahlak alanlarının kesiştiği yerde ortaya çıkmaktadır. Bahsi geçen kesişim noktası Kant'ın *hakkaniyetlilik* olarak nitelendirdiği ahlaki bir hukuk sorunuyla ortaya çıkar. Kant hukuku tanımlarken belirsiz olan bir hukuk alanından bahseder. Bu alana göre şöyle bir durum ortaya çıkar: örneğin ortada bir sözleşme olsun, işveren ve işçi sözleşmeyi imzalamış olsun. Bir ay sonra ortaya çıkan ekonomik kriz nedeniyle işçinin kazandığı para onu idare edemez duruma gelsin. Bu durumda işveren işçinin maaşına zam yapmazsa yasaya aykırı bir şey yapmamış olur. Yine de ortada bir hakkaniyetsizlik vardır. Çünkü şartlar işçinin o parayla yaşamasına izin vermemektedir. İşveren ortaya çıkan hakkaniyetsizliği görmektedir. Kant buradaki görme durumunu ahlaki bir görme olarak belirlerken, işçi ve işveren arasında yapılmış olan kontratın her iki tarafı eşit şekilde bağladığını düşünür. İşte nefret söylemi de aynı türden bir hakkaniyetsizliktir. Demokratik bir

toplum biçimi için nefret edilen ve edenin kontratı demokrasi ve ifade özgürlüğüdür. Fakat nefret söylemi ile ortaya çıkan bir hakkaniyetsizlik söz konusudur. Kant'ın verdiği örneğin biraz daha ötesine gidersek, işveren yeni bir kontrat yapabilecek konuma sahipken, hukuk yasalar yoluyla nefret söylemi türünden hakkaniyetsizliklerin ortadan kaldırılmasının demokratik yapının ve ifade özgürlüğünün zarar görmesi anlamına gelmektedir. Nefret söylemi ile ortaya çıkan durum hakkaniyetsizliktir. Buna karşın nefret söyleminin, nefret söylemi yasası yoluyla engellenmesi vatandaşlar arasındaki kontratın tek taraflı bozulması yasa dışı bir durumun ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu durumda demokratik yapının kontratı olan ifade özgürlüğünün zarar görmesine yol açacak dolayısıyla demokratik toplumun kontratına zarar gelecektir. Bunun yanı sıra nefret söylemi yasası kendisinden beklenen etkiyi yaratmak yerine eylem aşamasında daha yasa dışı uygulamalara neden olmuş olacaktır.

Waldron, nefret söyleminin toplumun hedef aldığı gruplara karşı verdiği zarar konusunda haklıdır. Nefret söyleminin hedefi olan gruplar, Waldron'un da söylediği gibi o toplumda sahip oldukları eşit vatandaşlık hakkını kaybederler. Bu haklarını kaybederken toplumsal alanda toplumun kendisi de vermesi gereken güvenceyi veremediği ve toplumun hepsini eşit derecede kapsayamadığı için zarar görmektedir. Fakat Waldron'un argümanı yine de nefret söylemi yasasına zorunlu olarak karşı çıkmamaktadır. En azından Waldron'un arzuladığı olumlu sonucu vermektedir. Örneğin komünist rejimlerde vatandaşlar eşit statüdedir, hepsi aynı haklardan yararlanır, fakat bahsi geçen eşitlik o topluma demokratik bir toplum demek için yeterli değildir. Çünkü demokratik bir toplum için ifade özgürlüğü şarttır ki, vatandaş politik alanın özgür bir parçası olabilsin. Bunun yanı sıra ahlaki bir çöküntü olarak değerlendirdiğimiz nefretin çözümünü, yine ahlaki alanda aramak daha anlamlı görünmektedir. Bu yasal alanın hiç bir hükmü olmadığı anlamına gelmemektedir, aksine yasanın koruduğu bir şey vardır, en azından Waldron'un bahsettiği türden vatandaşlık haklarıdır savunulan. Bu tezde nefret söylemi yasasının istenildiği türden yarar getirmekten çok zarar getireceği savunulmaktadır. Örneğin uyuşturucunun, fuhuşun yasaklanması doğru gerekçelerle yürürlükte olsa bile istenilen etkiyi yaratmamakta, aksine yasa dışı bir ortamın oluşmasına neden olmaktadır. Çünkü sorun yaratan durumun kendisine eğililmemektedir. Benzer nedenle nefret söylemini hukuk alanının dışında, yani ahlak alanı içinde değerlendirmek daha etkili olacaktır.

Dolayısıyla nefret söylemine dair bir tedbir alınmak isteniyorsa, ahlak alanında etki yaratacak bir eyleme geçmek daha yapıcı olacaktır. Nefret söylemi bir ahlaki çöküntü ve hakkaniyetsizliktir. Nefret söylemi bir hakkaniyetsizlik durumu olmasına rağmen yasal bakımdan düzenlenmesinin önünü (en azından demokratik toplumlar için) toplumsal sözleşme

niteliği taşıyan ifade özgürlüğü kapatır. Çünkü ifade özgürlüğünün sınırlanması o toplum içinde yaşayan bireylerin bireysel özgürlüğüne toptan bir saldırı olarak değerlendirilmekte, demokratik toplumun tanımı içinde bulunan ana ögenin ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, kütüphane olarak nitelendirdiğiniz yerin içinde kitap yoksa orası artık kütüphane değildir. Bu durumda “Toplumsal sözleşmeye zarar vermeden nefret söyleminin, yani hakkaniyetsizliğin üstesinden gelmek için ne yapılması gerekir?” sorusu ortaya çıkmaktadır. Çünkü yaşanan hakkaniyetsizliğin yarattığı zararlar vardır ve bu hakkaniyetsizliğin yaşandığı toplum sağlıklı bir toplum olmayacaktır.

Ahlaki bir çöküntü varsa o çöküntüyü iyileştirecek bir şey yapmak gerekir. Ceza zorunlu olarak yapıcı olmayacaktır. Hukuk yasası ile yaratılmaya çalışılan düzen kişilerin demokratik ve ahlaki ilkeleri gündelik hayatında benimsemesi ile ortaya çıkacaktır. Hukuk yasasının alanı, bireysel ve sivil alan yardımıyla gündelik hayatta uygulanırlığı genişletilmelidir. Ayrıca bu durum vatandaşın sorumluluk almasını, devletle ve içinde yaşadığı toplumla bağıını güçlendirmesini sağlayacaktır. Dolayısıyla tam da sivil, ekonomi, eğitim alanlarında nefret söylemine dair düzenlemeler yapılmalıdır. Eğitim alanında insan hakları, doğru düşünme yöntemleri, sorgulayıcı düşünme becerileri öğrencilere kazandırılmalıdır. Özel iş yerlerinde ve devlet kurumlarında toplumun her kesiminden insanın çalışması için teşviklerde bulunulmalıdır. Kadın işçilerin çalışan kotasının eşit bir kısmını doldurmasına dikkat edilmelidir. Çalışana her anlamda çalışan haklarının korunduğunun hissetirilmesi amaçlanmalıdır. Yönetmelik ve tüzüklerle çalışan hakları, eşit insan hakları, işçi hakları konusunda çalışanlar bilgilendirilmeli, iş yeri bir bakıma kendi eşit çalışma sistemini çalışanlarına aktarabilmelidir. Ancak bu yolla ahlakın konusu olan nefret söyleminin yine ahlakın içinde çözüme ulaştırılması ve demokratik yapının kontratı olan ifade özgürlüğünün korunması mümkün olacaktır.

1. BÖLÜM: NEFRET SÖYLEMİ SORUNUNA GİRİŞ

Nefret söylemi düzenlemelerine ve kavramsal tarihine bakıldığında karşımıza öncelikle nefret suçları çıkmaktadır. Bu çalışma içinde yakın tarih temel alınacaktır. Yakın tarihe bakıldığında bu türden nefret yüklü ifadelerin, örneğin Nazi Almanyası döneminde Yahudilere, Romanlara, eşcinsellere ve Nazi ideolojisiyle aynı tarafta olmayan tüm gruplara karşı kullanıldığı görülmektedir. Öte yandan soykırım ve toplama kampları nefret suçlarının gözle görülür en büyük örnekleridir. Bu durum, nefret suçu ve nefret söylemiyle işaret edilen olguların II. Dünya Savaşı sırasında ortaya çıktığını göstermese de sonuçlarının ne kadar korkunç olabileceğini göstermektedir.

“Nefret suçu” ve “nefret söylemi” ifadeleri birbirlerine çok yakın ifadeler gibi görünse bile aslında çok farklı yerlere denk düşerler. Bu bölüm nefret söylemiyle nefret suçunun farkını ortaya koymaya çalışacaktır. Ortaya çıkarılacak farklılık üzerinden tezin geri kalanı nefret söylemini nefret suçu olarak okuma eğiliminin azaltılması amaçlanmakta ayrıca nefret söyleminin nefret suçunu oluşturan ilk adım olarak okunmasının çok kısıtlı bir okuma olduğu savunulmaktadır. Bunun yanı sıra nefret söyleminin kişilerden çok gruplara, grupların temsil ettiği ya da temsil ettiği düşünülen şeye yöneldiği savunulacaktır. Dolayısıyla, nefret söylemi üzerinden zarar ve şiddet arasındaki ilişkinin temsiliyet kavramı üzerinden okunması gerektiği vurgulanacaktır.

1.1. NEFRET SUÇU

Nefret suçu, sonuçları bakımından elle tutulur etkileri olduğu için ceza kanunlarında yer alabilmektedir. Nefret suçu söz konusu olunca gözle görülür bir zarar, şiddet ve hak ihlali vardır. Nazi Almanyası’nda soykırıma uğramış olan belirli grupların can kayıpları, hak ihlalleri, yapılan eylemlerin suç olduğunu şüphe götürmez şekilde göstermektedir, Ruanda’da Tutsilere karşı yapılan katliamın kötü sonuçları gözle görülür şekilde açıktır. (May, 2010: 157)

Nefret suçu kavramı ilk olarak 1960’lı yıllarda Yahudi ve Siyahlara yapılan saldırılar bağlamında ortaya çıkmıştır. (Karadeniz, 2012: 6) Bu tabii ki nefret suçunun ilk defa o yıllarda işlendiği anlamına gelmemektedir. Ancak bu türden bir eylem biçiminin kavramsal olarak ilk defa tanınmaya başlanması anlamında kullanıldığını düşünmek mümkündür. Yoksa bugünün gözüyle bakıldığında, geçmişte yapılmış cadı avları, kadınların yakılması, kadınlara dair yapılmış alçaltıcı tanımlar, bir toplumun diğer bir toplumu barbar olarak görmesi, Afrikalıların

beyazlarla eşit görülmemesi gibi örnekler bu türden eylemlerin zaten var olduğunu göstermektedir.

Uluslararası alanda Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) nefret suçunu şöyle tanımlamaktadır:

“A) Nefret Suçu; mağdur, mülk ya da suçun hedefi B şikkında tanımlandığı gibi bir grupla gerçek ya da varsayılan bağlantısı, ilgisi, ilişkisi, destekçisi ya da üyesi olduğu için seçilerek, mülke ya da kişiye karşı işlenen herhangi bir suç kapsamaktadır.

B) Grup üyelerinin genel özellikleri gerçek ya da varsayılan ırk, ulus ya da etnik orijin, dil, renk, din, cinsiyet, yaş, fiziksel ya da zihinsel engellilik, cinsel kaynaklı ya da benzer unsurlara dayandırılabilir.”⁸

AGİT’in tanımında iki unsur öne çıkmaktadır: birincisi suçun önyargılı bir motivasyonla yapılması, yani mağdurun ya da grubun belirli özelliklerine duyulan önyargıdan dolayı yapılması, ikincisi ise eylemin yasalara göre suç olarak nitelendirilmesidir. Birinci durumda kişilerin üyesi oldukları grubun etnik kökeni, dili, dini, cinsiyeti, ulusu gibi özellikleri rol oynar. Bu türden suçlarda suç işleyenin mağdurdan kişisel olarak nefret etmesi gibi bir ölçüt aranmamaktadır. Çünkü asıl yapılan, mağdurun üyesi olduğu grubu tehdit etmektir. (Karadeniz, 2012: 7)

Nefret suçu bu şekilde ifade edildiğinde cezai işlem gören diğer suçlardan pek farklı görünmemektedir. Dolayısıyla nefret suçuna dair şu ifade de eklenir: “...nefret suçu sayılan bir eylemin konusunun halihazırda ceza kanunlarında suç olarak kabul edilen bir eylemin nefret saikiyle yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır.” (Çelik, 2013: 209, Karan, 2010: 57) Burada göze çarpan unsurlardan biri eylemin suç olarak görülmesiyle birlikte *nefret saikiyle* (nedeniyle) yapılmış olmasıdır. Dolayısıyla eylemden önce gelen ve eylemle eş giden bir nefret duygusu da vardır. Kişi nefret duygusu da dahil olmak üzere bu duygunun yol açtığı eylemden ötürü cezaya çarptırılır veya cezası ağırlaştırılır. Zarar veren eylemin motivisi arkada yatan nefret üzerinden belirlendiği için nefret suçu olarak tanımlanır. Dolayısıyla zarar ve şiddet ögesi eylemin kendisinde ve eyleme maruz kalan kişide ya da kişilerde açıkça görülür.

⁸ Hate Crimes In The OSCE Region: Incidents and Responses, Annual Report for 2006, Organization for Security and Co-Operation in Europe, s. 10 (<http://www.osce.org/odihr/26759>)

1.2. NEFRET SÖYLEMİ

Nefret söylemi ise ilk bakışta sözlü ifadeden ibaret olduğu için sonuçları o anda ya da gelecekte verdiği/vereceği zararlar nefret suçunda olduğu gibi belirgin ve açık değildir. Dolayısıyla nefret söylemine dair yapılabilecek tanımlar, vereceği zarar ve ceza hukukunda alacağı yer muğlak kalmaktadır.

Nefret söylemi için konuyla ilgili Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu Tavsiye Kararı'nda yer alan genel bir tanım olmakla birlikte, bu metinde nefret söylemini her yönüyle kapsayacak bir tanım vermemektedir. Çünkü buradaki tanım *cinsel yönelim, sığınmacılık ve mültecilik, engellilik* türünden durumları kapsamamaktadır. Bu da nefret söylemi kapsamında kabul edilebilecek konuların aslında çok geniş olduğunu ve sürekli yeniden tanımlanabilecek bir kavram olduğunun sinyallerini vermektedir. (Çelik, 2013: 210) Nefret söyleminin Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu Tavsiye Kararı'nda yer alan tanımı şu şekildedir:

“Bakanlar Komitesi, nefret söylemine ilişkin 30 Ekim 1997 tarihli R (97) 20 sayılı Tavsiye Kararı'nda, ‘nefret söylemi’ teriminin; ırkçı nefreti, zenofobiyi (*ç.n: yabancı düşmanlığı*), antisemitizmi (*ç.n: Yahudi düşmanlığı*) ya da azınlıklara yönelik düşmanlıkla birlikte hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer ayrımcılık ve nefret biçimlerini yayan, kışkırtan, teşvik eden ya da haklı gösteren tüm ifade biçimlerini kapsayacak biçimde anlaşıldığını belirtmiştir. Bu tavsiye kararının amacı bakımından, ‘nefret söylemi’ teriminin, internet ve diğer herhangi bir yeni medya dahil hangi ifade aracı kullanılırsa kullanılsın, nefret saikli ifadenin bu tür biçimlerini kapsaması hedeflenmiştir.”⁹

Görüleceği gibi buradaki nefret duygusu hoşgörüsüzlükle birlikte tanımlanmıştır. Nefretten çok nefretle birlikte ortaya çıkan hoşgörüsüzlük sorun olarak görülür. Aslında her iki kavram nefret söylemi tanımı içinde bulunabilecek fakat nefret söyleminin bütününe kasayacak kavramlar değildir. Nefret söyleminin içeriğinin daha bütünsel olarak ele alınması için hoşgörüsüzlük ve toleranssızlık kavramlarının nefret söylemi tanımı içinde çok fazla belirleyici olmaması gerekir. Çünkü konu bu iki kavramla güçsüzleşmekte, kategorik hataya düşülmektedir. Nefret sanki tek başına bir sorun olarak görülmemiş gibidir. Meşrulaştırılmasının teşvik edici olabileceği ve kışkırtıcı öğeler taşıdığı düşünülmektedir. Dolayısıyla dada çok bir tehdit unsuru olarak görülmüştür. Ayrıca nefret söylemine dair yapılan düzenlemeler, nefret içerikli ifadelerin gelecekte dönüşebileceği olası nefret suçlarına yönelik bir önlem gibi görülmektedir.

⁹Avrupa Konseyi, Nisan 2014
http://aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/avrupa_konseyi_standartlari_05052014.pdf

Yukarıda da değinildiği gibi, bu tanım tam olarak doyurucu bir açıklama vermemektedir. Çünkü nefret söylemine maruz kalan her grup bu tanım içinde kapsanmamıştır. Örneğin kadınlar, eşcinseller bu tanım içinde belirtilmemiştir. Bu türden bir eleştiri de nefret söyleminden anlaşılan şeyin bazı durumlarda farklı olabileceği ya da bir yerde bir ifade nefret söylemi içindeyken diğer yerde aynı ifadenin nefret söylemi içinde olmadığını düşündürmektedir. Bunun yanı sıra aynı nefret söylemi ifadesi zorunlu olarak aynı mesajı vermeyebilir, hatta mesaj vermeyi amaçlamayabilir de. Gündelik bir ifade biçiminin parçası olabilir. Örneğin günlük dilde bir şakadan ya da bir betimlemeden ibaret olmakla birlikte içinde dini, ulusal, etnik sembollere, ırkçı sıfatlandırmalar barındırıp, önyargılı bloglara, azınlıklara karşı acımasız betimlemelere kadar varabilmektedir.

Waldron nefret söylemine dair üçlü bir ayırım yapar. Bu ayırma göre nefret söyleminin şöyle özellikleri vardır: İlk türden nefret söylemleri *olgusal iddialar* barındırır, ikincisi *fikirlerin ifade edilmesi* üzerinden gerçekleştirilir ve son olarak *alçaltıcı* türden özellikler taşıyan ifade biçimleri kullanılır. Bu ayırma göre ilkinin tecavüzcü olarak suçlanmasını, ikincisine insanların hayvan olarak görülmesini ve üçüncüsüne ise belirli bir grubun bir yere girmesine ya da onun bir parçası olmasına izin verilip diğerlerine izin verilmemesini örnek verebiliriz. (Langton, 2016: 869) Bu ayırım kişilerin üyesi oldukları grupların nasıl görüleceğini belirler. Grubun tamamına bu şekillerde hakaret edilir, grubun itibarına ve onuruna saldırılır.

Waldron, nefret söylemi ve nefret suçu ayırımını yaparken “nefret” kelimesinin kafa karışıklığı yarattığını düşünür. Ona göre son derece öznel bir duygunun yönü değiştirilmeye çalışılmaktadır. Başka bir deyişle, sanki bir ya da birçok kişideki duygu değiştirilmeye çalışılmaktadır. Yani amaç bir bakıma nefret etmemeyi sağlamış gibi görünür. Bunun yanı sıra nefret duygusu bir motivasyon gibi görülür ki, Waldron bu şekilde bakıldığında nefret söyleminin nefret suçuyla karıştırıldığını düşünür. Waldron, nefret suçunun odaklandığı şeyin belirli bir motivasyonla belirli bir yasa dışı duruma yöneldiğini düşünür. Buradaki motivasyon nefrettir, yasadışı olan şey ise örneğin öldürmek, saldırmaktır. Fakat nefret söylemi bunun tam tersidir. Waldron, nefret söyleminde motivasyonun nefret olmadığını düşünür. Ama bir konuşmanın bir sonucu olarak ortaya çıkabilecek olanaklı bir duygu durumudur. Örnek olarak Kanada ve İngiltere’deki nefret söylemi yasalarının içeriğinden örnek verir. Kanada *yasasında bir grup ya da kişiye karşı nefrete teşvik etmek*¹⁰ derken İngiltere yasalarında *nefreti körüklemek*¹¹ ifadeleri yer alır. Bahsi geçen ifadeler nefretin uyandırılması, kışkırtılması,

¹⁰ <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/section-319.html> Kanada Ceza Hukuku, 1985, Section 319 (1).

¹¹ <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64/section/18> İngiltere Public Order Act, 1986, section 18 (1)

hararetlendirilmesi anlamlarına gelmektedir. (Waldron, 2012: 34-35) Dolayısıyla nefret söylemi belirli bir eylemden çok, belirli bir duygunun ortaya çıkmasıyla ilişkilidir. İfade biçiminin sonunda yasa dışı olarak nitelendirilen öldürme, yaralama vs. gibi durumların ortaya çıkmasındansa, kışkırtıcılığı yapılan şey nefret duygusunun kendisidir. Aslında bahsi geçen nefret duygusunun uyandırılması bir bakıma istenilen duyguyu yaratabilir, bir bakıma yaratmayabilir diyebiliriz. Çünkü nefret kışkırtıcılığı yapan kişinin sözel ifadesinin karşılığı onu dinleyenler tarafından kabul edilebilir. Fakat kışkırtıcılık yapmanın sonucu olarak dinleyenler de nefret edecek diye bir zorunluluk yoktur.

Waldron ikinci olarak nefret söyleminin “söylem” kısmına eğilerek, sanki nefret söyleminin insanların neyi yüksek sesle söyleyip söyleyemeyecekleri konusunda bir kısıtlamaymış gibi görülmesini eleştirir. Waldron, nefret söylemiyle kapsanan alanın sadece konuşma biçimleri olmadığını, yazılı olarak ortaya çıkan internet, kitap gibi alanları, resimleri de kapsadığını belirtmektedir. Buna ek olarak, günlük dilde kullanılan kelimeler zamanla ölse bile, bazı ifadelerin kullanıldıkları zamana kıyasla etkilerinin daha uzun süre devam ettiğini belirtmektedir. (Waldron, 2012: 37) Örneğin bir konuşma içinde, resimde, yazıda geçen tüm ifade biçimleri konuşma bittiğinde artık geride kalır, fakat verilmek istenilen mesaj bakidir. Bununla birlikte sizde uyandırdığı duygu da kalıcı olma olasılığı taşımaktadır. Örneğin yakın bir arkadaşınız bir başkasından nefretle ya da sevgiyle bahsettiğinde, konuşmanın tüm detaylarını hatırlamasanız bile sizde bıraktığı önyargılı duygunun kalıcılığı daha uzundur, hatta bu duygu sizin diğer kişiye dair takınacağınız davranışı bile belirleyebilmektedir.

Verilen örneklerden de görüleceği üzere, ırksal, dinsel, simgesel, azınlıklara yönelik her türlü olumsuz, ayrımcı yakıştırma, isimlendirme, ifade biçimlerini nefret söylemi olarak tanımlanmaktadır. Lewis ve Waldron ortada nefret söylemi ile verilen bir zarar ve ayrımcılık olduğuna dair fikir birliğine sahiptir. Nefret söylemiyle birlikte karşı karşıya kalınan şiddet ya da zarar ögesinin kapsadığı alan bakımından ise fikir ayrılığına düşürler. Dolayısıyla bu tezin ana konusu olan nefret söylemi ve şiddetle olan ilişkisini göstermesi bakımından Lewis ve Waldron önemli bir yer arz etmektedirler.

Diğer bir konu ise, nefret söyleminin içeriği konusunda verilebilecek örnekler açısından pek fikir ayrılığı yokmuş gibi durmasıdır. ABD örneğin rahatsız edici ifade biçimlerine bile özgürlük imkânı verirken, “Bu ifade biçimleri nefret söylemi değildir.” türünden bir iddiada bulunmamaktadır. Amaçlanan öncelikle bu türden ifade biçimlerini nefret [söylemi olarak]

ifade özgürlüğü kapsamına almak ve korumaktır. Diğer bir amacı ise demokratik yapıyı koruyabilmek için bu türden ifade biçimlerini devletin yetki alanı dışında tutmak ve devletin yetki alanını özel alanın dışında çok sınırlı bir alana taşımaktır. Fikir ayrılığı daha çok bu ifade biçimleriyle gelebilecek zarar ya da şiddet içeriğinin boyutları ve nereye kadar haklı görülebileceği üzerine olmakla birlikte, yasa yoluyla sınırlandırıldığı takdirde ucunun dokunduğu alanlar ve ihlal edeceği yerler sorunu ağır basmaktadır. Örneğin bir ülke nefret söylemini ifade özgürlüğü kapsamına alırken, diğeri eğer daha üstün ve kapsayıcı bir ilkeyi, örneğin insanlık onurunu ihlal ediyorsa nefret söyleminin kısıtlanabilir olduğunu savunabilmektedir. Birleşik Devletler bakış açısıyla bakıldığında, ifade biçimlerine getirilmiş her sınırlama ifade özgürlüğüne verilen bir zarar olarak anlaşılmaktadır. Avrupa bakış açısından bakıldığında ise yasayla yapılan şey insanlık onuruna verilen bir zararın engellenmesidir. Dolayısıyla ABD ve Kıta Avrupası zarar üzerinden tanımladıkları alan konusunda ayrışır ve varılan bu tanımlamalar onları farklı türden kararlara iter. Zarar ve sınırlarına göre birinde nefret söylemi, sınırlandırılması gereken bir ifade biçimiyken, diğeri sınırlandırılması gereken bir ifade biçimine dönüşür.

Ele alınan nefret suçu ve nefret söylemi tanımlarından şu sonuç çıkmaktadır: Nefret suçunda bulunan nefret ögesi nefret söyleminde de bulunmaktadır. Bir bakıma nefret suçunda bulunan nefret, nefret söylemi içindeki nefretle aynı şeydir. Çünkü her iki durumda da nefret nedeniyle bir kışkırtma yapılır ya da ifadenin içeriği belirlenir. Dolayısıyla kişi ve gruplardan nefret edildiği için nefret söylemi ne nefret suçuna başvurulur. Birinde yani nefret suçunda, kişi veya gruplar nefret nedeniyle kışkırtıldıklarında gözle görülür şiddet ve zarara yol açacak eyleme yönelirler, yöneldikleri eylem ise yasada suç teşkil eden bir eylemdir. Örneğin, öldürme, yaralama gibi. Nefret söyleminde ise aynı türden bir eylem biçimi söz konusu değildir, hatta nefret söylemi söz konusu olduğunda, nefret içerikli ifade zorunlu olarak eyleme gitmeyi planlamayabilir de. Sadece nefret etmeyi ve nefret edilmesini isteyebilir.

Eyleme dönüşmeyi isteyen bir talepte bulunulursa nefret suçunun alanına girilmiş olunur. Bir yandan da bizi “nefret söylemi nefret suçunun acaba bir önceki aşaması mıdır?” sorusuna götürmektedir. Nefret söylemi denildiğinde anlaşılan şeyin ne olduğuna dair aşağı yukarı genel bir görüş olsa bile üzerinde uzlaşılmış kesin bir yasama yoktur, üstelik bundan önce yapılmış düzenlemelere bakarak verilebilecek bir tanımın genel hatlarını belirlemek şimdilik dahi mümkün görünmemektedir.

Bu durumda, nefret söylemi bir bakıma muğlaklık içerirken bir bakıma içermemektedir. Muğlaklık içermesinin nedeni, nefret söylemi olarak görülen birçok şeyin nefret söylemi

yasalarıyla kapsanmamasıdır. Çünkü bir toplumda çok doğal karşılanan bir ifade biçimi başka bir toplumda rahatsız edici bulunabilmektedir ya da bir toplumda nefret söylemi olarak görülen bir ifadenin diğer bir toplumda karşılığı olmayabilir. Örneğin, geçmişte ırksal ayrımların yaşanmış olduğu bir ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'nde kullanılmış terimlerin çoğunun Türkiye gibi bir ülkede tam karşılıklarını bulmak zor olabilir ya da tam o toplumun gündelik diline sızmış “Arap saç” türünden ifadeler, aynı toplum içinde belirli gruplar tarafından nefret söylemi olarak görülebilecekken diğer bir grup ya da kişiler tarafından aynı kategoride görülmeyebilir. Bunun yanı sıra bu türden ifadelerin nerede, ne zaman söylenildiği ve kimler tarafından duyulduğu da, yaratacağı etki bakımından önem taşımaktadır ki, bu da nefret söyleminin herkes için kabul edilir bir tanımının mümkün olmadığını göstermektedir. Öte yandan nefret söyleminin muğlak olmamasının nedeni ise, bu türden söylem biçimlerinin özellikle ırkçılık, ayrımcılık, dinsel, etnik farklılıklar söz konusu olduğunda çok açık bir şekilde görülebilmesi ve nefret söylemi olarak kategorize edilebilmesidir. Örneğin, “Müslümanlar teröristtir.” dendiğinde, ifade de bulunan genelleme, önyargı, ayrımcılık öğeleri, ifadeyi nefret söylemi olarak belirleyebilmemiz konusunda yardımcı olmaktadır. Bu durumda nefret söyleminin örneklerini saptarken elimizde yardımcı olabilecek öğeler bulunmakla birlikte nefret söylemi kavramının kendisi sorunlu olarak kalmaktadır. Bu da bizi nefret söylemi yasaları yapılırken seçilen ilke ve ölçütlerin neler olduğu sorusuna götürmektedir.

1.3. İNGİLTERE, ALMANYA VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE NEFRET SÖYLEMİ

Hali hazırda düzenlenmiş olan nefret söylemi yasaları yazılı veya sözlü ifadeleri yasa yoluyla kısıtlamaya yöneliktir. Ancak nefret söylemi yalnızca bazı ülkelerde yasal bir düzenlemeyle tanınmaktadır. Ayrıca yasal bir düzenlemeyle belirlenen nefret yüklü söylemlerin kapsamı çizilirken tanımlanırken, bazıları yasanın içeriğini daha geniş bazıları ise daha sınırlı tutmaktadır. Zamansal değişimler şimdi nefret söylemi olarak görülenin bir süre sonra görülmemesi gibi örnekleri de barındırmaktadır. Örneğin, savaş zamanında belirli türden ifade biçimleri, nefret, ayrımcılık yarattığı, ülkenin güvenliğini ve barışçıl ortamı bozdukları ve tehlikeye attıkları için engellenirken, savaş bittiğinde aynı ifade biçimleri aynı kategoride değerlendirilmeyebilmektedir. Bu da nefret yüklü söylemlerin belirli yerlerde ve zamanda nefret söylemi olarak kabul edilmesine diğer yerlerde ise kabul edilmemesine yol açabilmektedir.

1.3.1. İngiltere’de Nefret Söylemi ve Ayrımcılık İlişkisi

Nefret söylemi söz konusu olduğunda İngiltere’de yapılmış olan iki yasa görürüz. Bu yasalardan biri *Kamu Düzeni Yasası*¹² diğeri ise *İrk İlişkisi Yasası*¹³ olarak karşımıza çıkar.¹⁴ *Kamu Düzeni Yasası* 1936 yılında, *İrk İlişkisi Yasası* ise 1965 yılında kabul edilmiş ve daha sonra genişletilerek günümüze gelmişlerdir. *İrk İlişkisi Yasası* 1965 yılında ırkçılık üzerine yapılmış ilk yasa olmakla birlikte 1968 yılında içeriği genişletilmiştir. Yasa ilk halinde şu şekilde kabul edilmiştir;

“Kamusal alanda ırkçı gerekçelerle yapılmış ayrımcılığın yasaklanmasına; zorlama veya zorla kabul ettirme yoluyla kiracıların yerlerinden ettirilmesi yoluyla yapılan ırkçı kısıtlamaların engellenmesine; ırkçı nefret kışkırtıcılığının cezalandırılmasına ve *Kamu Düzeni Yasası* 1936 5. bölümün iyileştirilmesine...”

Görüleceği üzere yasa bu şekliyle sanki nefret söylemi üzerine değil de ırkçılık üzerinden yapılan ayrımcılık üzerine konuşur. Bu durumda “Her ayrımcılık nefret söylemi değil ama her nefret söylemi ayrımcılıktır mıdır?” diye sorabiliriz. Bu sorunun cevabını, BM İnsan Hakları Komitesinin ayrımcılığa verdiği tanım üzerinden bulabiliriz;

“bütün hak ve özgürlüklerin herkes tarafından eşit biçimde tanınmasını ve kullanılmasını engelleme veya tanınmasını ve kullanılmasını hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu etkiye sahip ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer görüşler, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya diğer statülere dayalı olarak gerçekleştirilen ayırma, dışlama, kısıtlama ve tercih” olarak anlaşılması gerektiğini 18 no’lu genel yorumda belirtmiştir.¹⁵

Bu durumda nefret suçu, nefret söylemi ve ayrımcılık konuları birbirleriyle ilişkilendirilirken dikkatli olunmalıdır. Bunun yanı sıra üçü arasında bir bağlantı olduğunu yadsımamakla birlikte nefret söylemi zorunlu olarak ayrımcılık anlamına gelmemektedir. (Karadeniz, 2012: 9-10) Nefret suçunda eylemde fiziksel zarar oluşurken, ayrımcılıkta kişilerin sahip oldukları haklardan yararlanamaması, nefret söyleminde ise her iki sonucun da ortaya çıkması muhtemeldir ama çıkmama olasılığı da vardır. Fakat birbirlerini tetikleyen olgular oldukları da yansınamaz.

¹² Public order act

¹³ Race relation act

¹⁴İngiltere Parlamentosu Arşivi, 1965, HL/PO/PU/1/1965/c73

<https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/private-lives/relationships/collections1/race-relations-act-1965/race-relations-act-1965/> ya da http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1965/73/pdfs/ukpga_19650073_en.pdf

¹⁵ “UN Human Rights Committee, General Comment No:18, Non-Discrimination, 10.11.1989”. (Yorum metni için bkz. <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/3888b0541f8501c9c12563ed004b8d0e>) “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi’nin 10 Kasım 1989 tarihli 18 No’lu Genel Yorum” olarak anılmıştır.

Başka bir açıdan bakarsak, yasanın (*İrk İlişkisi Yasası*) ilk kısmının zaten *ırkçı gerekçelerle yapılmış ayrımcılık* tabirini kullanarak odaklandığı bir gruba dair özellikle yapılmış zorlama, diğerinden farklı davranma, rızaları olmadan yerlerinden ettirilmesi üzerine eğildiğini görürüz. Bu bakımdan belirli bir bakış açısı ya da ifade biçiminden çok eyleme dönüşmüş bir davranış biçiminden bahsetmektedir. Cezalandırdığı şey, örneğin, bir kişinin sırf siyah olduğu için evinden çıkarılmasıdır. Bu bakımdan yukarıda bahsi geçen ayrımcılığa benzemektedir. Yasanın asıl ikinci bölümü nefret söylemine dair bir şey söyler. *İrkçi nefret kışkırtıcılığı* olarak nitelenen durum nefret söylemine denk düşer. Belirli türden bir nefret duygusunun insanlarda ortaya çıkması için insanları dürter, tahrik eder ve sahip olacakları nefret duygusunun onlara emrettiği doğrultuda davranmalarını bekler.¹⁶

Yasanın kabul edildiği yıllarda ülkedeki göçmen sayısı bir milyon kadardır. Parlamentodan geçirilen bu yasa, ilerleyen zamanlarda iş ve yaşam alanlarında görülmeye devam eden ırkçı eylemleri durduramadığı gerekçesiyle eleştirilere uğramıştır.¹⁷ Ardından 1968 yılında iş yerlerinde, ev yaşamında ve reklam alanlarında maruz kalınan ırkçı söylem ve davranışlar da suç kapsamına alınmıştır.¹⁸ Fakat yukarıda adı geçen yasa tek başına alınmamalıdır. 1936 yılında kabul edilmiş olan *Kamu Düzeni Yasası*, kabul edilen bu yasanın asıl içeriğini belirleyen kısımdır.¹⁹ 1986 yılında içeriği değiştirilerek daha kapsamlı bir hale getirilmiştir. Hatta nefret söylemi öğelerine dair kısımları de bulunmaktadır. 1986 yılında içeriği değiştirilen *Kamu Düzeni Yasasının* kapsamı şöyledir:

“Taciz etmek, telaşa vermek, sıkıntı vermek.

- (1) Bir kişi şunları yaparsa suçlu bulunur- tehdit edici (F1 veya kötüye kullanan) davranış ve kelimeler kullanıyorsa veya intizamsız davranışlarda bulunuyorsa (b) tehdit edici herhangi bir yazı, işaret ya da görülür temsillerin (F1 veya kötüye kullanma) sergilenmesiyle bir kişinin bunları görerek ya da duyarak taciz edilmesi, telaşa verilmesi veya sıkıntıya uğratılması olasıysa.
- (2) Bu bölüm altındaki suç kamusal veya özel bir alanda işlenebilir fakat bir kişi tarafından bir meskende ve diğer kişi o ya da başka bir meskendeyse kullanılan kelimeler veya davranış veya yazı, işaret veya diğer görülür temsillerin sergilenmesi durumlarında bir suç işlenmiş olmaz.
- (3) Sanığın kendi müdafaası için kanıtlaması gerekenler- (a) bu süre zarfında bunları duyan ya da gören bir kimsenin bundan taciz edilmesine, telaşa verilmesine veya

¹⁶ Bakımız TDK;

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a577efc4ecef8.72058834

¹⁷ http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/december/8/newsid_4457000/4457112.stm

¹⁸ İngiltere Parlamentosu Arşivi, 1965, HL/PO/PU/1/1965/c73

Yasanın 1968 deki değiştirilmiş haline aşağıdaki linkten ulaşılabilir;

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1968/71/introduction/enacted> ya da

http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64/pdfs/ukpga_19860064_en.pdf

¹⁹ http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1965/73/pdfs/ukpga_19650073_en.pdf

sıkıntıya sokulmasına mahal verecek bir durumun olduğuna inanmasını sağlayacak bir nedenin olmaması veya (b) Bir meskende olduğu ve kullanılan kelime veya davranışların veya sergilenen yazı, işaret veya diğer görülür temsillerin o mesken dışında ya da başka bir meskende bulunan kişiler tarafından görülebileceği ya da duyulabileceğini ona inandıracak bir nedenin olmaması veya (c) davranışının makul olduğu.

(4) F2. ....

(5) F2. ....

(6) Bu bölüm altında suçlu bulunan bir kişi standart derecede 3. seviyeyi aşmayacak şekilde para cezasına çarptırılır.”²⁰

Görüleceği üzere tanım nefret söylemi olarak nitelendirilecek durumun içeriğini *taciz etmek, telaşa vermek ve sıkıntıya sokmak* olarak belirlemektedir. Irkçılık, cinsel seçimler gibi ibareler olmaksızın çok geniş bir alanı kapsayacak bir şekilde düzenleme yapılmıştır. *Taciz etme, telaşa verme ve sıkıntıya sokma* durumunun nerede gerçekleştiğini, kişinin bu türden durumlara mahal verme eğiliminin olup olmadığını, bu türden konuşma ve davranış biçimlerinin diğer insanları endişeye sokacak, sıkıntı verecek ya da taciz edecek türden olup olmadığını göz önünde bulundurmaktadır. Konuşmacı ve eyleyenin eğilimine, bu eylemden çıkabilecek olumsuz sonuçları görüp göremediğine ve bunları ispatlayamasa bile eylem ya da söylemini rasyonel bir zeminde temellendirip temellendiremediğine bakılarak belirli bir para cezasına çarptırıldıklarını görmekteyiz. Bu türden bir yasa da söylemin içeriğinin vereceği olası olumsuz etkilerle ölçülmektedir.

Birinci maddeye göre ifade biçiminin bir başkası tarafından duyulması, duyan kişide belirli türden bir etki yaratması ya da bu etkilerin olası olması kişiyi suçlu bulmak için yeterlidir. İkinci maddeyle bu türden işaret ve ifade biçimlerinin özel alanda kullanılması durumunda bunun bir suç olmayacağı, dolayısıyla cezalandırılmayacağı belirlenmektedir. Bu durumda, *taciz edici, telaşa verici, sıkıntı veren* ifadeler söz konusu olduğunda temel alınan ilke yaratacakları etkidir. Örneğin ahlaki bir ilke üzerinden bu davranış -sonucu ne olursa olsun- baştan kötüdür ya da insan hakları bakımından şu ilkeye zarar verir gibi bir kuraldan çok, kullanılan ifade biçiminin yaratacağı etki yasaya temel oluşturur. Yasaya konu olan sonuç çok keskin ve gözle görülür bir olgu olmalıdır.

Fakat nefret söylemi gibi ifade biçimlerinin yarattıkları etkiler bu kadar keskin değildir. Örneğin yaratılan etki zamanla bir grubun o toplum içinde söz hakkını yitirmesi olabilir, grup içinde yaşayan insanların bile kendi kendilerini belirli konularda yeterli görmemeleri olabilir, sadece belirli yerlerde yaşayıp oranın dışına çıkmayı istememek olabilir, nefret söylemine

²⁰ İngiltere Parlamentosu, Public Order Act, 1986

uğrayan grubun kendisi bir süre sonra başka bir gruba ya da kendilerinden nefret eden gruba karşı ayrımcılık yapmaya başlayabilir. Her gün düzenli aralıklarla, sözlü hakaret ve aşağılamalara uğrayan bir kadının, çocuğun şiddete uğradığını fark etmemesi, aksine kendisini suçlu bulması gibi psikolojik örnekler verilebilir. Burada maruz kalınan nefret söylemi daha uzun süreli ve çok daha fazla hasarlı olabilmektedir. Dolayısıyla aranılan olumsuz sonuçlar daha geniş zamana yayılabilir ve zaman aralığı söylem biçiminin içinde taşıdığı kötücül duyguyu ve yarattığı etkiyi görmemizi engelleyebilir. Bu yasa bakımından tek bir kişinin bile rahatsız olması ve telaşa düşmesi yeterli midir, yoksa ciddi bir protestoya maruz kalması mı gerekir gibi sorular akla gelmektedir.

Ayrıca, yasanın içeriği çok soyut kalmaktadır. Sözü geçen söylem, işaret ve davranışların ne türden davranışlar olduğu belirgin olmamakla kalmayıp yasanın içeriğinde de bir muğlaklık söz konusudur. Örneğin ırkçı bir konuşmadan mı bahsedilmektedir, yoksa iki kişi arasında ortaya çıkan anlaşmazlıktan kaynaklanan bir nefret etme durumundan mı bahsedilmektedir? Tüm bunlar yeterince açık değildir. *İrk İlişkisi Yasası*'yla ırk kavramı aracılığıyla sınırlanır gibi görünmektedir, fakat ırk kavramının artık kendisinin bile ayrımcı bir terim olduğunu düşünürsek, bu alan içinde bile hâlâ muğlaklık vardır. Yasayı okurken belirli bir konuşma biçimi için nefret söylemidir diye bir kabulde bulunsak bile, yasa tam olarak bunu söylemeyebilir. Bu durumla karşı karşıya kalan hâkimin bu yasayı okuma biçimine göre yasanın içeriği de şekillendirecektir.

Dahası, sanığın eylem ya da söyleminin aslında rasyonel olduğunu söyleyerek kendisini savunması da yine bir muğlaklık yaratmaktadır. Burada kendisinden bahsedilen rasyonellik ya da makullüğün ne türden bir zemini olduğu açık seçik belirtilmemiştir. Yani bu bir bakıma şu türden bir soruya mahal verebilmektedir: Bir kişinin taciz ettiği bir diğer kişiyi neden *taciz ettiğini, telaşa verdiği ve sıkıntıya uğrattığını* gerekçelendirmesi, eyleminin etkisini ve suç olmasını haklı gösterebilecek midir? Günümüz gazetelerinde bunun örneklerini çokça görmekteyiz. Örneğin bir kişinin tecavüz ya da taciz nedenini açıklarken, “rızası vardı” ya da “giysileri çok davetkârdı” demesi gibi. Bu türden bir açıklama tecavüz davranışı haklı çıkarabilir mi diyemeyiz.

Bir yandan da yasa rahatsız etme durumunun bile isteye yapıp yapılmadığını sorar. Eğer eylem bile isteye yapılmışsa, sonuçlarına da katlanarak ve kabul ederek yapılmış olacaktır. Fakat buna şu şekilde karşılık verilebilir: “Sonucunu baştan bilmemek, yapılan davranışı, duyulan nefreti, ayrımcılığı haklı çıkarabilir mi?” diye sorulabilir. Bu türden bir eleştiri haklıdır. Çünkü sorun

bir bakıma suçu işleyenin yaptığı eylemin sorumluluğunu üstüne almamasıdır. Burada adı geçen yasa bir yandan bu türden bir sorumluluğu kişinin üstüne yükler. Kamusal alanda sahip olduğu ifade özgürlüğünü kısıtlar, kişiyi her ifadesinden sorumlu tutar. Özel alanda ise kişiye istediğini söyleme hakkı tanır, ama kişinin söyledikleri başkasını telaşa vermemeli diye belirterek aslında kişiye kendini denetlemesi gereğini de bildirmiş olur.

Son olarak, yasada bahsi geçen kamusal ve bireysel alan olarak nitelendirilen yerler muğlak kalmaktadır. Yani örneğin “’lokal’ adı altında beyaz ırkı savunanların bir araya geldiği yerler kamusal alan mıdır yoksa özel alan mıdır?” ya da daha çağdaş alanlara bakarsak, “Sosyal medya kamusal alan mıdır, yoksa özel alan mıdır?” Yasa bir bakıma yapılan konuşmanın hem suç hem de suç olmadığını ifade eder. Bu da bir çelişki değil midir? “Eğer nefret söylemi başkaları tarafından duyulmayıp başkalarına endişe vermemişse nefret söylemi değil, tersi durumda nefret söylemiyse, aynı ifade biçimi hem nefret söylemi hem de nefret söylemi olmayan mıdır?” Dolayısıyla kişinin eğilimine ve bulunduğu yere göre bir yerde suç olan diğer yerde suç değilmiş gibi bir etki oluşturmaktadır. Nerede ve kimlerle, hangi koşullarda konuşulduğu da ifade biçiminin nefret söylemi olup olmadığını belirleyecektir. Söz gelişi yabancı anlamına gelen “ecnebi” kelimesi belirli bir grup içinde sadece kişinin oralı olmadığını nitelerken, diğer bir ortamda diğerini dışlayan, aşağı gören bir içeriğe dönüşebilir.

Örneğin, savaş zamanında yapılan konuşma biçimleri nefret söylemi olarak ele alınabilirken, sonrasında aynı şekilde ele alınmayabilir. Bu türden sınırlamalarla kısıtlanmak istenilen nefret söyleminden çok, duruma hizmet edecek söylem biçimlerinin ön plana çıkarılması olarak görülebilir. Diğer yandan, toplumsal birliği bozacak söylem biçimleri de nefret söylemi olarak değerlendirilebilir. Nefret söylemi yasalarına baktığımızda çoğunun toplum düzeni yararına düzenlendiğini görürüz. Savaş zamanında toplum düzenini bozan ve devleti zayıflatan ifade biçimleri de nefret söylemi olarak nitelenecek bir söylem biçimi olabilmektedir. Savaş bittikten sonra ise aynı söylem biçimi artık nefret söylemi olarak ele alınmayabilmektedir.

Dolayısıyla İngiltere söz konusu olduğunda, nefret söylemi hakkında verilen tanım şimdilik şöyledir: Nefret söylemi, toplumsal alanlarda bir başkasını *taciz etme, telaşa verme ve sıkıntıya uğratma* olasılığı olan söylem, işaret ve davranışların bile isteye yapılmasıdır. Dahası söylemin hedefi olan insanların bunu duyması ve belirtilen şekilde etkilenmesidir. Bu durumda nefret söyleminin önemli bir ögesi olan nefreti yayma ve besleme konusuna hiç değinilmemiş olur.

1.3.2. Almanya’da Nefret Söylemi ve İnsan Onuru İlişkisi

Alman²¹ ceza hukukuna baktığımız zaman, nefret söylemine en yakın içerik *Kamu Düzenine Karşı Suçlar* ana başlığı (Bölüm 7) altında *Nefrete Teşvik Suçu* (alt bölüm 130) adı altında karşımıza çıkmaktadır.²² Dolayısıyla nefret söylemi kamu düzenini bozan bir içerik olarak görülmektedir. Kanunun detaylarına bakmadan önce içeriğini görmek yardımcı olacaktır. *Nefrete Teşvik Suçu* yasası şunları söylemektedir;

“(1) Her kim kamu/halk/toplum barışını bozacak şekilde

1. ulusal, ırksal, dinsel gruplara veya bir grubu tanımlayan etnik kökenine, bahsi geçen konularda bir grup ve nüfusun bir kesimine aidiyetliklerinden dolayı nüfusun bu kesimlerine veya bireylere karşı nefretin teşvik edilmesi veya onlara karşı şiddete (kuvvet kullanmaya) ve keyfi tedbirler almaya çağırarak; veya
2. başkalarına insan onurlarına hakaret etme yoluyla saldırılması, bahsi geçen gruplara aidiyetliklerinden dolayı bireylerin ve nüfusun kesimlerinin, bahsi geçen grupların karşı kasten/bile bile kötü niyetle kötülenmesi, nüfusun kesimlerine veya toplum kesimlerini/e karalanması/iftira atılması
üç aydan beş yıla kadar hapis cezasına çarptırılır.”²³

Yasanın başlığından da anlaşılacağı üzere bu yasayla korunan şey toplumsal düzenin kendisidir. Yani nefret söylemi her ne yapıyorsa toplumsal düzenin kendisine yapıyordur. Söylem biçimi kişi veya gruplara karşı olsa bile, olumsuz etkileri bakımından daha geniş bir alanı etkilemektedir. Bu türden bir yasa biçimi nefret söylemi türünden ifade biçimlerini devletin yetki alanının içine almaktadır. Devletin yetki alanının içinde olması, belirli türden ifade biçimlerinin sınırlanabileceği anlamına gelmektedir. Sınırlanamadığı takdirde toplum düzeni, insan onuru ve barış durumu tehlike altına girecektir. Devletin böyle bir durumda yasa yolu ile nefret söylemini sınırlamaması bir yandan da üzerine düşen görevi yapmadığı anlamına gelecektir.

Görüldüğü üzere, ilk maddede nefret söylemi yasasıyla koruma altına giren kişi veya grupların nitelikleri kendilerini tanımlayan etnik köken ya da ırksal, ulusal, dinsel kimlikleri olarak

²¹ Anayasa’nın Türkçe çevirisi: file:///C:/Users/user/Downloads/Grundgesetz_TR_endg%C3%BCltig.pdf
Ve <http://www.bpb.de/213412/federal-almanya-cumhuriyeti-anayasas> ve
<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/08-ALMANYA%20209-276.pdf>
bulunabilir.

Federal Almanya Ceza Hukuku için: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html
incitement of the masses- kitleleri tahrik etme- volksverhetzung law, section 80a-section 111-section 130
(özellikle bu), section 357.

²² https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/index.html#gl_p3065 Chapter 7 Offences Against Public order Section 130 Incitement to Hatred.

²³ https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/index.html#gl_p3065 Chapter 7 Offences Against Public order Section 130 Incitement to Hatred (madde 1).

belirlenmiştir. Bu gruplara aidiyetlikleri söz konusu olan grup ya da bireylerin korunması amaçlanmıştır. Cinsel yönelimler ya da seçimler, cinsiyet gibi alanların kapsanmaması bu alanların nefret suçu kapsamına alınmadığı anlamına gelmekte, en azından nefret söylemi olarak tanımladığımız bu yasa içinde bulunmamaktadır. Suç unsuru yaratan durumlar nefret duygusunun uyandırılması/teşvik edilmesi, insanları keyfi uygulamalara gitmeye çağırarak/teşvik etmek, bile isteye kötücül ifadelerin kullanılması, karalama yapılması, iftira atılmasıdır. En önemlisi, ki diğerlerinin hepsini kapsar, Alman Anayasası'nın ilk ve ana maddesi olan kişinin *insan onuruna* hakaret edilmesidir. Burada bahsi geçen *insan onuru* kavramına biraz değinmekte yarar vardır.

Onur kavramına genel olarak bakıldığında ilk bakışta namus, bir başkasının gözünde kişinin nasıl gördüğü diğer bir deyişle toplumsal yargıların büyük rol aldığı bir içerik karşımıza çıkar. Kişinin kendisinden çok dışarıdan nasıl belirlendiği ve görüldüğüyle ilgili bir durum söz konusudur. Örneğin namus kavramı bu türden bir içerik üzerinden belirlenir. Bu türden bir onur okuması kişinin kendisini korumaktan ve kendisinin bir birey olarak kabul edilmesinden çok, onu tek başına bırakan, hatta zarar unsuru taşıyan durumlarda onu korumasız kılan, kendi kararlarını almaktan, kendi yaşamını kendisinin belirlemesinden men eden bir durumdur. Alman Anayasası'nın bahsettiği *insan onuru* bu anlamla ilintili değildir. Alman Anayasası'nın bahsettiği *insan onuru* kavramı felsefi bir bakış açısından beslenmektedir. Bu bakımdan yardıma ilk gelen filozof İmmanuel Kant'tır. (Haupt, 2005: 314, Kant, 1998: 4: 434-35)

Kant'ın düşüncesindeki birey moral bir kişidir. Kendi kararlarını kendisi verebilen ve bu kararların sorumluluğunu alan, verdiği karar ve davranışlardan kendisini sorumlu tutabilen, kendisi ve diğer tüm insanları aynı onura ve sorumluluğa sahip bireyler olarak görebilendir. Bahsi geçen kişi özgür ve ahlak yasasına tabi olan kişidir. Dolayısıyla genel olarak *insan onuruna* ters düşeni görebilen ve onu hem kendi kişisinde hem de başkasında korumakla yükümlü olandır. Rousseau'nun da dediği gibi bu haklar devredilmezdir. Örneğin Rousseau, kişinin kendisini bir başkasına köle olarak veremeyeceğini savunur. (Rousseau, 2002: 189, 229) Kişi evrensel bir ahlak yasasının kaynağı olmakla, kendisine bir ayrıcalık tanıyamaz. Ortaya koyduğu yasaya herkesle birlikte kendisini de bağlar. Hatta öncelikli olarak kendisini o yasayı takip etmekle yükümlü kılar, en azından böyle yapmalıdır. Yoksa yasanın evrenselliği ortadan kalkar. Ortaya koyduğu yasada kendisine ayrıcalık tanıyamaz. İnsan haklarıyla ortaya konan tüm hakları Alman Anayasası da kabul etmiş görünmektedir. Buradaki sorumluluk duygusu önemlidir, bu bizi aynı zamanda ifade özgürlüğüyle ilişki içine sokar. ABD'de sınırsız alan tanınan ifade özgürlüğünün, ya da şöyle diyelim, ana ilke olarak konmuş ifade özgürlüğünün

karşısına Almanya, *insan onurunu* koyar. (Bröhmer, 2012: 102- 103) Anthony Lewis bölümünde daha detaylı olarak göreceğimiz ifade özgürlüğü kavramı, ABD’de demokratik toplumun dayanağı olarak görülürken Almanya’da eğer *insan onuruna* zarar veriyorsa sınırlanabilecek bir hakka dönüşür. Çünkü ifade özgürlüğünün kendisi sorumluluğun doğru kullanılmasını, kötücül davranış ve etkilere neden olmamayı göz önünde bulundurmaya gerektirmektedir. Dolayısıyla tam da insan onuru yasasını korumakla yükümlü olduğumuz için kamusal ya da özel alanda kullandığımız ifade biçimlerimizden sorumluyuzdur.

Dolayısıyla nefret söylemi olarak tanımlanan nefrete teşvik etme yasasının ilk yaptığı şey, bahsi geçen *insan onurunu* korumaktır. *İnsan onurunu* koruyarak barışın temeli olarak gördüğü insan haklarını da korumayı amaçlar. Burada göze çarpan unsur, söylem biçiminin kişileri fiziksel ya da ruhsal olarak telaşa sokması değil, kişilerin bir insan olarak haklarının ve onurunun çiğnenip çiğnenmediğidir. Öncelikli olarak kişinin bu türden bir zarara maruz kalıp kalmadığı önemlidir. Nefret söylemi öncelikli olarak verdiği ya da verebileceği zarardan çok, *insan onuru* ilkesini ihlal ettiği için cezayla ilişkilendirilir ve sınırlandırılır. Bu türden nefret söylemlerinin toptan barışı tehdit edecek bir unsur olarak, nefrete teşvik etme yoluyla kamu/toplum düzenini bozduğu kabul edilir. Burada göze çarpan bir diğer konu ise birinci maddenin sonunda nefret söyleminin nefrete/şiddete teşvik ve özellikle keyfi davranışlara davet unsuru olarak alınmasıdır.

Bu türden davranışların kamu düzenini bozacak türden görülmesi söz konusudur. Belirli türden bir davranışın teşviki söz konusudur. Çünkü nefret edenler duydukları nefreti bir yasa gibi ortaya koyarlar. Kendileri gibi belirli bir grubun üyesi olan ve hatta olmayanların da, diğer grup veya kişilere karşı, belirli bir davranış ve duygu biçimini benimseyerek o kişileri ve grupları toplumun birer üyesi olmaktan çıkarmaya teşvik etmektedirler. Eğer o davranış biçimi istenildiği gibi kronikleşirse, karşı tarafa istenilen etki yapılmış olacaktır. Empoze edilen nefret duygusunun yönlendirmesiyle yapılacak tüm davranışlara kapı aralanacak ve nefret eden tarafından haklı görülecektir. Örneğin “Siyahlar beyazlarla eşit değildir.”, “Siyahlar agresiftir.” türünden ön kabullerle ilerleyen konuşmalar sonucunda beyazlar ve siyahlar aynı mekânda bir arada bulunamıyorsa, bulunmaya çalıştıklarında ciddi bir karşı koyma durumu ortaya çıkıyorsa ve nefret eden tarafından nefret edilen bastırılıyorsa istenilen düzen oluşturulmuş, her iki taraf da toplumun nefret edenin isteğine göre şekillenmesini kabul etmek zorunda kalmış demektir. İki grubun ayrı ve eşit olmayan haklara sahip olması söz konusu olur. Herkesi de o doğrultuda davranmaya davet eder. Arada bulunan nefret ve eşitsizliğin devamlılığı istenir. Diğer bir ifadeyle duvara “X vatandaşlarını burada istemiyoruz.” türünden bir yazı yazmak x

vatandaşlarını dışladığı gibi, diğer herkesin ve x vatandaşlarını kabul etmemesini ve dışlamasını ister. Ardından gelecek adım, “X vatandaşlarını dükkânınıza almayın”dır. Nefret duygusuna teşvik ederken, diğerlerinin de bu grup ya da kişileri aşağı görmeleri, insan olarak görmemeleri, kendileriyle aynı haklardan yararlanmamaları gerektiği vurgulanır. Alman vatandaşı olarak ve insan olarak sahip oldukları tüm değer ve haklardan diğer grubu ya da kişileri mahrum bırakır. Dolayısıyla belirli bir gruba dair belirli bir nefret duygusunun korunması ve yayılması istenir, bu doğrultuda da belirli türden davranılması beklenir. Toplumun bir kısmı için Alman Anayasası’yla ortaya konan insan onuru ve haklarının yok sayılması anlamına gelir.

Bu doğrultuda aynı yasanın iki, üç, dört, beş ve altıncı maddeleri adı geçen türden nefret içerikli davranış ya da ifadelerin yayılmasını sağlamak amacıyla yazılı ürünler aracılığıyla dağıtılması, kamusal alanda tanıtılması ve on sekiz yaşın altındaki insanlara ulaştırılması, verilmesi, ulaşılabilir kılınmasını üç yıllık hapis veya para cezasına tabi tutmuştur. Aynı yasa altında Nazi Almanyası zamanında yaşananlar doğrultusunda, tarihsel bakımdan kamu düzenini aynı noktaya tekrar getirmemek amacıyla, nefret söyleminin gelebileceği en son nokta olarak Nasyonal Sosyalizm zamanında yapılmış olanları inkâr etmek ya da haklı bulmak kamu düzenini bozacak türden davranışlar olarak görüldüğü için beş yıl hapis veya para cezasına çarptırılır ifadesi yer alır. Bu dönemde zarar görmüş kişilerin insan onuruna zarar verecek şekilde kamusal alanlarda yapılan konuşmalarla Nasyonal Sosyalizmin yaptıklarını yüceltmek, haklı çıkarmak yine üç yıl hapis cezası ve para cezasına tabi tutulmuştur. Yine bu alana dair yazılı tüm materyaller de yukarıdaki gibi cezaya tabi tutulmuştur.²⁴

Bu türden bir yasadan şöyle bir tablo karşımıza çıkar: insan onuruna ters düşecek şekilde davranan kişi ya da gruplar yasal düzene de karşı çıkmış olurlar. Nefret söylemi yasal düzenin buyurduğu eşitlik ilkesine karşı çıkıp, nefret içerikli davranışların toplum içinde kronikleşmesini istemektedirler. Bu da yasal olmayan bir düzeni doğurmaktadır. Yasanın birinci kısmı konuşma anlamında bir nefret ifadesine atıf yaparken, birinci maddenin devamında gelen maddeler bunu daha çok yazılı materyaller üzerinden kurmaktadır. Bu şekilde nefret söyleminin içine sadece konuşmanın değil yazılı metinlerin, işaretlerin de dahil edildiğini görmekteyiz. Nefret suçu gibi belirli bir durumda verilen belirli süreli zarara ek olarak özellikle *insan onuru* kavramıyla belirginleşen daha uzun süreli ve kalıcı hale gelen bir zararın önünü almaya çalışırlar. Alman Anayasası nefret suçuna giden bir nefret söyleminden çok, *insan*

²⁴ https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p0080 section 130 madde 2-3-4-5-6

onurunun her gün çiğnendiği bir toplum yapısının düzen içermeyeceği düşüncesiyle yapılmış bir yasa gibi görünmektedir.

1.3.3. Amerika Birleşik Devletleri’nde Nefret Söylemi ve İfade Özgürlüğü İlişkisi

Amerika Birleşik Devletleri’nde nefret söylemi düzenlemeleri söz konusu olduğunda ilk bakılması gereken yer Anayasa’nın ilk maddesidir. Bu madde şunu dile getirir:

“Kongre, dinî bir kuruma ilişkin veya serbest ibadeti yasaklayan; ya da ifade özgürlüğünü, basın özgürlüğünü kısıtlayan; ya da halkın sükûnet içinde toplanma ve şikâyete neden olan bir halin düzeltilmesi için hükümetten talepte bulunma hakkını kısıtlayan herhangi bir yasa yapmayacaktır.”²⁵

Görüleceği üzere bu madde yasa yapıcıyı ifade özgürlüğünü kısıtlayacak türde yasa yapmaktan men etmektedir. Anayasa’nın belirlediği yaşam biçiminin en yüksek değeri ifade özgürlüğüyle belirlenmiştir. Bunu yaparken, dinî kurumların, inananların, tüm vatandaşların, basın kuruluşlarının ifade özgürlükleri koruma altına alınmıştır. Yasanın ikinci kısmında ise hükümeti eleştiri ve hükümetten talepte bulunma hakkı ifade özgürlüğü korunarak koruma altına alınmıştır. Bu yasayla amaçlanan, ifade özgürlüğünün korunmasının yanı sıra hükümetin, ifade biçimlerini yasaklama veya cezalandırma yoluyla düzenlemesini de engellemektir. Bir bakıma hükümetin kendisine yakın gelen fikirlere izin verip geri kalanına izin vermemek gibi bir tutum sergilemesinin önüne geçilmiş olunur. Aynı zamanda hükümetin sahip olması gerekenden daha fazla güce sahip olmasına, tarafsız kalması gereken durumlarda taraf tutmasına engel olmak amaçlanmaktadır. (Haupt, 2005: 317-8)

Burada sorulması gereken, “Devletin ya da hükümetin yetki alanı nereye kadardır ya da nereye kadar olmalıdır?” sorusudur. ABD söz konusu olduğunda bireysel özgürlükler, özellikle ifade özgürlüğü devletin yetki alanı dışında görülmektedir. Hatta devleti, halk tarafından sınırlandırmak yoluyla hükümeti ve kamu politikalarını eleştiren türden ifade biçimlerinin daha özgür bırakılmasıdır. Toplumu ilgilendiren konuların *engelsiz, sağlıklı ve tamamen açık* bir şekilde tartışılması prensibine tüm ulusun katılımını ve bu ilkeyi benimseyerek savunmalarını istemektedir. (Haupt, 2005: 317) Özellikle eleştiri içeren konuşma türlerinin engellenmemesi yoluyla, anlaşılacağı üzere hükümetin bu alanda sahip olduğu ya da sahip olması olası gücünün en aza indirgenmesi amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra politik, ticari ve sembolik tüm konuşma biçimleri koruma altına alınır. Rahatsız edici olmaları, nefret yüklü olmaları, şok edici olmaları

²⁵ <https://tr.usembassy.gov/tr/education-culture-tr/life-in-america-tr/>

ifade biçimini sınırlamak için yeterli değildir. Çünkü hükümetteki eksikliklerin de tartışma yoluyla ortaya çıkarılması ve düzeltilmesi amaçlanır. Bu yolla tüm problemlerin toplumsal alanda tartışılmasına ve çözümlenmesi için gereken tartışma ortamının en az müdahaleyle ilerlemesi amaçlanır. Tartışma sırasında korunan (en uzmanın fikrinden gündelik yaşamda karşımıza çıkan herkesin fikrine kadar) herkesin tartışmanın bir parçası olabilme olanağı ve hakkıdır. Nefret söylemi bile olsa sonuçlanmamış her durum tartışmaya açıktır. Bu durumda en olumsuzundan en olumlusuna kadar tüm fikir ve ifadelerin tartışma ortamında yer alabilmesi beklenir ki tartışma sonucunda verilen kararın herkes tarafından tanınırlığı ve geçerliliği olsun. (Dworkin, 2009: vii)

1.3.3.1 Amerika Birleşik Devletleri'nde İfade Özgürlüğünün Sınırları

Bu türden bir yasa ifade biçimlerini korumasının yanı sıra, belirli türden ifade biçimlerini bu koruma altına almadığını da belirtmek gerekir. Korunma altına alınmayan ifade biçimlerinin belirlendiği ölçüt ise ifadenin *müstehcenlik, kavga eden kelimeler*²⁶ veya *içinde ağır kötülük tehlikesi, suça teşvik*²⁷ taşımasıdır. (Haupt, 2005: 318-9)

Ölçütlerde belirtilen ilk alan pornografi, diğeri okul, kampüs gibi alanlarda kullanılan dille ilişkilidir. Nefret söylemi kapsamı içinde bazı eyaletler pornografiyi, bazı üniversiteler de kullanılan dile dair cezai işlemleri kabul etmişlerdir. Diğer ikisi daha çok belirli bir kişinin hedef olarak gösterilmesi, o kişiye zarar vermeyi özendirecek, hatta isteyecek türden kelimelerin seçilmesiyle ilgilidir. Dolayısıyla ABD genelinde nefret söylemi adı, iki cezai işleme uygun görülür. Biri pornografi, diğeri ise üniversite kampüslerinde kullanılan dil ile ilişkilidir. İkincisine örnek olarak, ırkçı konuşma biçimlerinin kampüs yaşamına zarar verdiğini savunulur. (Matsuda, 1989: 2370) Çünkü ırkçı söylemler yoluyla kampüs yaşamında ırkçı ve şiddete eğilimli bir ortam yaratılmış olmaktadır. Bu nedenle kampüs alanlarında konuşma kodları oluşturulur ve oluşturulan bu kodun ve cezai işlemlerin, *ilk anayasa değişikliği maddesini*²⁸ ihlal etmediği, aksine *on dördüncü anayasa değişikliği maddesini* ihlal ettiği savunulur. Bu yasaya göre Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan tüm vatandaşlar eşit haklardan yararlanır ve bu hakların ihlali cezai işlem doğurur.²⁹ Dolayısıyla kampüslerde kullanılan nefret içerikli dil tam da bu hakka bir tecavüz olarak görülür ve yasal muameleye

²⁶ fighting words

²⁷ immanent danger of a grave substantive evil

²⁸ first amendment

²⁹ <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/245/2199.pdf>

tabi tutulur. Bunun yanı sıra bu türden konuşma biçimlerinin yaşanılan barış ortamını birbirleriyle kavga eden kelimeler yoluyla tehdit altına sokarak, bu ortama zarar verdiği savunulur. (Shiell, 2009: 28, 38-9, Weinstein, 1999: 26) İlk durumda ise pornografinin ve kullandığı dilin kadınları aşağıladığı, küçük gördüğü ve kadınlara dair olumsuz algı yarattığı görüşü savunulmaktadır. Bu türden bir aşağılama yoluyla toplum içinde kadınlara yönelik davranışın şekillendiği savunulmaktadır. (Weinstein, 1999: 51, 59) Bu türden bir bakış açısına karşılık şöyle bir karşı argüman vermek mümkündür: akademik ortamın bu türden ifade biçimlerine açık olması gerekir. Çünkü doğası gereği bu alanın kendisi tartışma ortamına daha açıktır, karşılaşılan ifade biçimleriyle baş etme ve rasyonel zeminde tartışabilmenin olanağını sağlaması bakımından akademik ortam en ideal yerdir. Bu bir bakıma okuyan öğrenci için ideal bir eğitim imkanıdır. Akademik ortamın kendisi birbirleriyle çatışan düşüncelerin var olması gereken yerdir. Akademi, tartışma ortamının daha dar bir alanda ama doğru bir yolda yürümesini sağlayacaktır. Gündelik hayatta ise aynı türden tartışmayı sürdürecektir iki kişi veya grup aynı türden bir eğitim ve tartışma fikrine sahip olmadığı için kötü sonuçların çıkması daha muhtemeldir. Akademik ortamda hakikate ulaştıracak tartışma araçları daha yaygındır. Dolayısıyla tam da burada ifade özgürlüğünün sınırlanmaması gerekir.

Bunun yanı sıra nefret söyleminin yukarıda bahsi geçen sembolik ve politik tartışma ortamının bir parçası olarak görülmesi daha olasıdır. Örneğin, eşcinsel evlilikler üzerine kullanılan nefret söylemleri korunur, çünkü eşcinsel evlilikler konusunda siyasal alanda süre gelen bir tartışma vardır. Tartışmanın bir yanını nefret söylemi ile gelen karşıt görüş oluşturmaktadır. Tartışmanın her yönü ile ele alınabilmesi ve yasal olabilmesi için her kesimden insanın fikrinin tartışmaya dahil edilmesi en azından engellenmemesi gerekir.

Bir söylem biçiminin sınırlanabilmesi için iki kişiden birinin diğerine karşı tehditkâr sözler sarf etmesi ve sarf ettiği sözleri yerine getirmek yoluyla zarar vermesi çok olası olmalıdır. Yani açık bir tehdit olması gerekir. Özellikle *suça teşvik*, *zarar verme* ve *asayişin bozulmasına*³⁰ sebebiyet verecek türden olmaları gerekir. (Haupt, 2005: 318-9) Bu türden bir ölçütler öbeğine her türden nefret içerikli ifadenin giremeyeceğini tahmin etmek pek zor olmasa gerek, özellikle ifade biçimlerinin farklılığı ve kullandıkları araçlar göz önünde bulundurulduğunda. Sarf edilen sözcük ve ifadelerden ortaya çıkarak ciddi bir zarar olmalıdır. Bunun yanı sıra *kavga eden kelimeler* söz konusu olduğunda, sorun olarak görülen konu bir kişinin tehdit edilmesidir, kişinin dahil olduğu gruba karşı sarf edilmiş sözler değildir. İfade biçiminin sınırlanabilmesi için

³⁰ incite and immediate breach of the peace

açık bir şekilde kışkırtılması, barış ve huzur ortamını yıkıcı, söylendiği sırada doğrudan zararı ortaya çıkaracak bir ifade biçimi olması beklenir. Örneğin, bir ifade biçiminin kavga eden konuşma biçimi olabilmesi için birinin diğerini doğrudan hedef gösterip “Saldırın onlara!” demesi gerekir. Nefret söylemi Amerika Birleşik Devletleri yasalarınca bu sınıflamaya zorunlu olarak girmemektedir. Çünkü nefret söylemlerinin çoğunluğu yukarıda bahsi geçen şekilde zarar vermeyebilir, hatta nefret eden bu türden bir zararı hiçbir zaman gözetmemiş bile olabilir. Bu türden bir ifadeye ceza verilirse hukuksuzluk yaratılmış olur.

Örneğin, “Arap saçı.” ya da “Siyahlar agresiftir.” tabirleri zorunlu olarak bir zarar içermez, hatta referans gösterilen grup ya da kişilere olumsuz anlamda bir şey yapılmasını bile talep etmeyebilir. Sadece toplumda kullanılagelmiş bir ifadeyi tekrarlıyor ya da duyduğunu aktarıyor olabilir. Nefret söylemine konu olan tartışmadan haberdar bile olunmayabilir. Dolayısıyla yukarıda geçen ölçütleri tam anlamıyla karşılayabilecek bir nefret söylemi tanımının yapılması ve olanaklı zararlarının yasa yoluyla engellenmesi mümkün görünmemektedir. Bu durumda Nazilerin yapacakları bir yürüyüş, fiziksel zarar söz konusu olmadığı, kimsenin doğrudan tehdit edilmediği ve müstehcenlik taşımadığı sürece ifade özgürlüğü kapsamında koruma altına alınmaktadır. Dolayısıyla Nazi ideolojisinin yanlışlığına duyulan inanç ya da toplumun bir düşünceyi duymaktan mutlu olmadığı, rahatsız edici/saldırgan bulduğu, aynı fikirde olmadığı için bir ifadenin kısıtlanamayacağı savunulur.³¹

Bu yolla insanların duymaktan ya da yüz yüze gelmekten mutlu olmadığı ifade biçimlerinin de korunması amaçlanır. Aslında bu savunma daha sonra Anthony Lewis’in değineceği bir konudur, hatta kitabının başlığının da referansıdır. Yukarıda dile getirilen saldırganlık, bir ifade biçimini duymaktan mutlu olmamak, aynı fikirde olmamak gibi kavramlar çok havada kalmaktadır. Bahsi geçen saldırganlık/rahatsız edicilik, ifadeyi duymaktan mutlu olmama hali, nefret söylemi söz konusu olduğunda çok daha derin bir tarihsel geçmişe sahiptir. Nefret söylemiyle kastedilen, kişileri rahatsız etmek ya da basit bir aynı olmama durumunun daha ötesinde görünmektedir. Mağdur açısından baktığımızda, başa gelen basit ve konuşarak çözülebilecek bir konu değildir. Çünkü taraflardan biri yoğun olarak nefret eder, duyguları ve ifadeleri her yerden duyulur. Nefret edilen ise bastırılmış, korkar durumdadır, hatta yasanın onu koruduğunun farkında bile olmayabilir. Bir şeyden rahatsız olmak ya da saldırgan bulmakla, bu şeyden zarar görmek arasında fark vardır. Örneğin komşunuzun eşcinsel bir çift olması rahatsız

³¹ Collin v. Smith, 578 F. 2d 1197 (7th Cir. 1978).

edici midir yoksa zarar verici midir ya da trafikte kurallara uymamak rahatsız edici mi yoksa zarar verici midir?

1.3.4. Üç Ülkenin Nefret Söylemi Düzenlemelerinin Karşılaştırılması

Üç ülkenin nefret söylemine yaklaşımları ve hukuksal düzenlemelerine baktığımız zaman özellikle ABD'nin, devletin elinde bulunduracağı gücü sınırlamak adına, nefret söylemini ifade özgürlükleri bağlamında değerlendirdiğini görürüz. İfade özgürlüğüne getirilen sarsılmaz güvence devletin vereceği kararların sınırını da göstermektedir. Almanya ve İngiltere devlete bu alanda yasa yapabilme hakkını verirken, devletin yetki alanını ABD'den geniş tuttuğu görülmektedir.

Amerika'da ifade özgürlüğünün, fikirlerin gelişmesine ve duyulmasına olanak verdiği düşünülür. Bu uğurda bazı fikirlerin daha baskın, tehlikeli ve rahatsız edici olabileceğini görmektedirler. Devletin ise bu bağlamda toplumu ve her türden düşüncüyü özgür bırakarak, bu alanların hiçbirisine dokunmaması gerektiği savunulur. Dolayısıyla kabul görmeyen ya da o dönem içinde desteklenmeyen fikirlere dair devletin yasa yapması söz konusu olmamakla birlikte toptan yetki alanı dışındadır. Hatta tersi toleranssızlık olarak görülmektedir. (Haupt, 2005: 312, 319) İngiltere ve Almanya'ya baktığımız zaman özellikle Yahudi soykırımını görmüş bir ülke olarak Almanya'nın nefret içerikli konuşma biçimlerine dair çok dikkatli olduğu görülmektedir. ABD'nin aksine İngiltere ve Almanya demokratik yapının temelini, nefret içerikli olmayan tartışmacı konuşma biçimlerine dayamaktadır. Bu yolla ayrımcılık ve *insan onurunu* zedeleyecek türden davranış biçimlerinin olmadığı bir toplum düzeni amaçlanmaktadır.

İngiliz ceza hukunda, tehdit edici fikrin nerede söylendiği ve bu ifadenin nefret söyleminin odağı olan kişiler tarafından duyulup duyulmadığı, olası bir zarar yaratma durumu olup olmadığı, ifadeyi kullanan kişi ya da kişilerin bunu bile isteye ve zarar verme amacıyla yapıp yapmadığına vurgu yapılmaktadır. Nefret söylemini özellikle sonuçları bakımından değerlendirmeye tutmaktadırlar. Bunun yanı sıra ABD'nin ifade özgürlüğünü kendisine ana ilke olarak aldığı görülürken Alman yasalarının *insan onuru* adı altında bir ilkeye odaklandığı görülmektedir. Demokratik yapılarının ise seçtikleri bu ilkeler üzerinden şekillendiğini görürüz. İlkinde ifade özgürlüğü ilkesi devletin yetki alanını daraltırken demokratik bir devletin sahip olması gereken konumu da belirler. Diğerinde ise *insan onuru* üzerinden temellendirdiği yapı içinde devletin yetki alanını genişletir. Çünkü korunması gereken kamusal bir soruna dönüşür,

dolayısıyla demokratik yapının koruması gereken bir alan olarak *insan onuru* bir sorumluluk ve zorunluluk haline gelir.

Her birinde korunan yine kamu düzeni ve toplumsal bir iyidir ama görüldüğü gibi farklı bir içerikle. Bunun yanı sıra Alman nefret söylemi yasası, ırksal, dinsel ve ulusal anlamda nefret uyandıracak, karalama, kötöleme, hakaret türünden eylem biçimlerini sıralayarak yasanın içeriğini daha da belirginleştirmiştir. Bunun yanı sıra, İngiltere gibi, *duyulmak* türünden bir ölçüt koymamıştır. Dolayısıyla sadece nefret söyleminin hedefi haline gelen kişi ya da gruplar değil, *insan onurunu* korumakla yükümlü her Alman vatandaşı bundan rahatsız olup şikâyet edebilir, nefret söylemini uygulayan kişi de aynı oranda yükümlülüğe sahiptir. Bir bakıma suçlu olarak görülen kişi öncelikle kendisi ve başka herkesin eşit olarak sahip olduğu *insan onuruna* saldırmamaktadır. Değişmez ve toplum barışının kaynağı olan insan haklarını hiçe saymış olur. Sadece nefret söylemi mağduruna değil, diğer tüm Alman vatandaşlarına da bu türden söylem biçimlerine karşı koyma görevini anayasal bir hak verir.

1.4. DEĞERLENDİRME

Bu durumda genel olarak baktığımızda karşımıza çıkan nefret söylemi hem çok anlaşılır hem de bulanık bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Sözel olarak ya da işaretler yoluyla bir grubun tüm üyelerine dair olumsuz anlamlar içeren nitelermelerde bulunulur. Buna rağmen söylem yoluyla karşı tarafa iletilen duygu ve önyargının varacağı son nokta muğlaktır. Dinleyici kişi yapılan nefret içerikli konuşmaların içeriğini haklı görebilir, ama konuşmanın içeriğinin haklı görülmesi, dinleyicide zorunlu olarak nefret suçuna varacak bir yüreklendirme yaratmayacaktır. Söylem yoluyla haklı gösterilen nefretin içinde diğerinin yıkımını istemek, varlıklarının istenmemesi türünden duygular, nefret suçuna giden yolu da çizebilir. Burada şunu sormak gerekmektedir: Sonunda nefret suçuna dönüşmeyecek nefret söylemleri daha mı masumdur? Bu soruya verilecek cevap elbette masum olmadığıdır.

Nefret söylemine dair yapılmış yasal düzenlemeler toplumsal düzenin göreceği zarar bakımından konuyu değerlendirmektedir. Bu durumda, zarar söz konusu olduğunda “Sadece toplumsal bir zarardan mı bahsetmek gerekir?” sorusu cevap beklemektedir. Toplum bireylerden oluştuğuna, nefret söylemini kullananlar bireyler, nefret edilen gruplar içinde yaşayanlar da bireyler oluşuna göre, toplumsal olanın içinde bulunan bireyler de bu türden söylem biçimlerinden etkileneceklerdir. Bahsi geçen tüm bu durumlara dair değerlendirmeler

gelecek bölümlerde yapılacaktır. Şimdilik nefret söylemini nefret suçundan ayıran unsurları göz önüne sermek yeterli görülmektedir.

Nefret suçuna bakıldığında nefret duygusunun neden olduğu yasayla çok açık bir şekilde görülebilen bir zarar vardır. Örneğin öldürme, yaralama, tartaklama vardır. Nefret söylemine baktığımız zaman bu türden gözle görülür etkiler yoktur. Bu türden ifadeler ki buna işaretler, nitelermeler, semboller, görseller de dahildir, bazen dolaylı yoldan, bazen karalama içeren, bazen doğru bir içerikle ama nefret eğilimiyle, bazen kullanılmamış ama artık o anlamda kullanılmayan, bazen bile isteye, bazen fark etmeden dile gelmiş, paylaşılmış ifade biçimlerinde kendisini göstermektedir. Bu durumda nefret söylemi nefret suçunda olduğu gibi zorunlu olarak gözle görülür bir zararı ya da şiddeti barındırmamaktadır sonucuna varırız.

Genel olarak bakıldığında nefret söyleminden anlaşılan şeyin çok farklılık göstermediğini görürüz. Bunun yanı sıra toplum ve bireylere verdiği zararlar olduğuna dair de fikir birliği söz konusudur. En azından bu türden ifade biçimlerinin içerdiği yıkıcılık görülmez değildir. Fakat yasa yapmaya gelince durum değişmektedir. Nefret suçunda suç unsuru olarak görülebilecek eylemler açık ve seçik bir şekilde görülebilmektedir. Dolayısıyla hak ihlalleri de daha belirgindir. Fakat nefret söylemi aynı mevkide değildir. Ucu ifade özgürlüğüne, insanlık onuruna, adalete, toplumsal iyiye, toplumsal düzene, demokratik düzene değmektedir. Bahsi geçen alanlarla ilişki içinde okunurken verilen cevaplar, bir yandan nefret söylemini ifade özgürlüğü bağlamında okumamıza olanak verirken, diğer yandan bakıldığında insanlık onurunu zedeleyen bir içerik ortaya çıkmaktadır. İlk görüşe göre nefret söylemi yasası ifade özgürlüğünü sınırladığı için demokratik düzene zarar vermektedir. İkinci görüşte ise nefret söyleminin kendisinin daha baştan insanlık onuruna, bireylerin vatandaş olarak sahip oldukları onura saldırmaktadır. Dolayısıyla verilen zarar yine demokratik düzenin kendisine zarar vermektedir. İlkinde adaletin ve demokratik düzenin korunması için bu türden bir yasanın getirilmemesi savunulurken, diğerinde yine demokratik düzenin korunması adına bu türden bir yasanın zorunlu olduğu savunulur. Görüleceği üzere konunun kendisi ve getirilen çözümler bir çıkmaz yaratmaktadır. Dolayısıyla nefret söylemi düzenlemeleri yapılırken bu çıkmazdan kaçınacak türden temellendirmelerin yapılması gerekmektedir ki her durumda demokratik yapının zarar görmesinin önüne geçilebilsin. Bunu yanı sıra özellikle nefret söylemi yasasına destek veren temellendirmeler yapılırken seçilen ilkelerin hem halkın tamamı tarafından kabul edilmesi hem de bu konunun devletin yetki alanı içinde olduğunun kanıtlanması gerekmektedir.

Gelecek bölümlerde göreceğimiz gibi, Anthony Lewis ifade özgürlüğünü, Jeremy Waldron ise insan onurunu savunacaktır. Bahsi geçen iki farklı düşünce biçimi nefret söylemine bakış açımızı daha da zenginleştirirken konuya tek taraflı bakmamızı engelleyecektir. İki farklı geleneğin aynı kavramları okuyuş biçimleri, okumalarından çıkardıkları sonuçlar görülmeye değerdir. Dolayısıyla gelecek bölümde Anthony Lewis yukarıda bahsi geçen ifade özgürlüğü bağlamında nefret söylemini değerlendirecektir. Ardından gelen bölümde Jeremy Waldron insan onuru ve toplumsal iyi bakımından nefret söylemini değerlendirecektir. Bu bölüm için yukarıda da bahsedildiği gibi nefret suçu ile nefret söylemi arasında yapılmış olunan ayırım yeterli görünmektedir. Bu yolla, ilerideki bölümlerde nefret söyleminden bahsederken nefret suçuyla karışmasının önüne geçilmiş olunacaktır.

2. BÖLÜM: ANTHONY LEWIS'DE NEFRET SÖYLEMİ VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ İLİŞKİSİ

Anthony Lewis için yazar, gazeteci ve öğretmen diyebiliriz. *The New York Times* gazetesinde Yüksek Mahkeme haberlerini yazmış, büro şefliği ve köşe yazarlığı yapmıştır. *Sunday Department of The New York Times* ve *The Washington Daily News* gazetelerinde yazılar yazmıştır. Harvard Law School'da hukuk, anayasa ve basın üzerine dersler vermiştir.³² Harvard Kennedy School of Government'ta Lombard derslerinde misafir öğretmenlik yapmıştır. Bunun yanı sıra daha birçok üniversitede ABD Anayasası, özellikle *ilk anayasa değişikliği maddesi* üzerine dersler vermiştir.³³

Bu tezle ilişkili olarak Lewis'in *Kendisinden Nefret Ettiğimiz Düşüncelere Özgürlük*³⁴ adlı kitabı kaynak olarak alınacaktır. Adı geçen kitap Lewis'in uzmanı olduğu ABD Anayasası ve özellikle *ilk anayasa değişikliği maddesi* üzerinedir. Lewis bu kitabını *ilk anayasa değişikliği maddesinin* bir biyografisi olarak nitelendirilmektedir. Lewis ifade özgürlüğünün en güçlü savunucularından biri olmasının yanı sıra ABD'deki Yüksek Mahkeme kararlarını yorumlaması bakımından da Amerikan geleneğini kendisinden anlayabileceğimiz çok iyi bir kaynaktır. İfade özgürlüğü bağlamında nefret söylemini oturttuğu yer ise özellikle Avrupa geleneğine karşı ciddi bir alternatif oluşturmaktadır. Tezin üçüncü bölümünde Avrupa geleneğini savunacak olan Jeremy Waldron'un nefret söylemi bağlamında yazdığı *Nefret Söyleminde Zarar* adlı kitabında ele aldığı ana yazarlardan birisi Lewis'tir. Dolayısıyla Lewis ve kitabı bu tez konusunun dolaysız muhatabıdır. Lewis, Waldron'un aksine nefret söylemi konusunu ele alırken, nefret söyleminin ceza hukukunun dışında kaldığını savunmaktadır.

2.1. AMERİKAN DEMOKRASİ ANLAYIŞI VE İLK ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ MADDESİ

Lewis'e göre Amerikan demokrasisinin yapısı, Amerika ve İngiltere arasındaki yönetim biçimi farklılığına bakıldığında çok açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Lewis, Amerikan ve İngiliz

³² <http://www.nytimes.com/2013/03/26/us/anthony-lewis-pulitzer-prize-winning-columnist-dies-at-85.html>

³³ <http://www.medialaw.org/events/185-anthony-lewis>

³⁴ Kitabın başlığı çok anlamlılık içermektedir. Kitabın başlığı çevirilirken, *Kendisinden Nefret Ettiğimiz Düşüncelere Özgürlük* veya daha basit *Nefret Ettiğimiz Düşüncelere Özgürlük* ya da *Kendisinden Nefret Ettiğimiz Düşünce Özgürlüğü*, kitabın içeriği politik karşıtının düşünce ve ifadesine özgürlüğünü de kapsadığı için *Kendisinden Nefret Ettiklerimizin Düşüncelerine Özgürlük* türünden başlıklar ortaya çıkmaktadır. İlk anlam diğer üçünü daha çok kapsadığı için *Kendisinden Nefret Ettiğimiz Düşüncelere Özgürlük başlığı* seçilmiştir.

devlet yapısına baktığında şöyle temel bir fark görür. İngiltere’de iktidar kraliyetin elindedir. Kral ya da kraliçe gücünü dolaysız olarak Tanrı’dan alır. Tanrı tanımı gereği mutlak ve hatasız bir varlık olduğundan O’nun vereceği kararlar da aynı hatasızlığa ve mutlaklığa sahip olacaktır. Dolayısıyla tüm yetkisini ve gücünü Tanrı’dan alan kralın ya da kraliçenin karar vermesi de mümkün olmayacaktır. Çünkü yetkin olan Tanrı’nın hata yapması, yanlış birini seçmesi mümkün değildir. Bunun yanı sıra Tanrı’nın verdiği kararların sorgulanması mükemmel olmayan varlıklar tarafından sorguya tutulması da mümkün değildir. Kraliyet altında yer alan tüm kurum ve çalışanlar yetkilerini kraldan ya da kraliçeden alırlar. Dolayısıyla devlet kurumları da aynı hatasızlık konumuna dahil olmuş olurlar. Bu da her durumda o kurum ve çalışanlarını gündelik vatandaştan ayrı ve ayrıcalıklı bir yere getirmektedir. Amerikan sistemine baktığımızda ise bahsi geçen tanrısal yetki ortadan kalkar. Seçilmiş hükümet ve seçen vatandaşlar söz konusudur. Bu durumda iktidar vatandaşın elindedir. Devlet kurumları ise vatandaşa karşı sorumludur ve hükmedenden çok hizmet verendir. Çünkü vatandaş onları seçmekle birlikte gelecek dönemlerde seçmemeye karar verebilecek olandır. Kurum ve kişilerin verdikleri kararlar, eylemler vatandaş tarafından denetlenir. Bu da İngiltere’den farklı olarak, ABD demokratik yapısında, devlet ve kurumlarının hata yapabileceği, denetlenebileceği kabulüne bizi götürür. (Lewis, 2009: 17)

Fakat Lewis’in burada yaptığı karşılaştırma pek adil bir karşılaştırma değildir. Lewis, İngiltere’nin geçmiş tarihteki yönetim şekliyle çağdaş Amerikan sistemini karşılaştırmaktadır. Bu da doğal olarak Amerikan sistemini karşılaştırmada daha iyi bir konumda göstermektedir. Örneklerin zamansal farklılıkları, örneğin kendisini güçsüzleştirmektedir. Lewis’in yaptığı karşılaştırma ile dikkatleri çekmek istediği konu, Amerikan vatandaşının İngiliz vatandaşına nazaran daha özgür ve devlete karşı daha güçlü olduğudur. Şöyle de diyebiliriz, Amerikan yapısında yasalar vatandaşı daha çok korur. Amerikan sisteminde devlet kurumları, çalışanları ya da din adamı halka bir bakıma hesap vermesi gereken ve ona karşı sorumlulukları olan taraftır. Devlet kurumları sorumluluklarını yerine getirmediğinde hem eleştirilere hem de suçlanmalara daha açıktır. Suçlama veya eleştiriler haksız bile olsa, kendisini aklaması gereken taraf vatandaşın kendisi değil yine bahsi geçen kurum ve çalışanlardır.

Lewis’e geri dönecek olursak, Lewis Amerika’da iktidarda olanların halk olduğunu savunur. Eğer halk iktidarda olansa sorumluluk ve özgürlük alanı da onunla doğru orantılı olacaktır. Kendisi için seçtiği temsilcileri kontrol edebilmesi, eleştirebilmesi, değerlendirebilmesi için sahip olduğu özgürlük alanının geniş tutulması gerekir ki Lewis bunun ifade özgürlüğüyle

mümkün olacağını söyler. Dolayısıyla hükümet değil vatandaş mutlak hükümdar olmalıdır. (Lewis, 2009: 19-186)

Lewis kitabında nefret söylemi ve ifade özgürlüğü ilişkisine odaklanırken ABD toplumunun demokratik yapısını kendisine dayanak olarak alır. Lewis'e göre Amerikan demokrasisi, günümüzdeki şekline hukuksal alanda verilmiş çeşitli kararlar sonucunda gelmiştir. Bu kararlarla ortaya çıkan *ilk anayasa değişikliği maddesinin* Amerikan demokratik yapısının ana karakterini oluşturduğunu savunur. Bu yolla Lewis *ilk anayasa değişikliği maddesi* ile Amerikan demokratik yapısı arasında organik bir bağın olduğuna dikkat çekmek ister.

İlk anayasa değişikliği maddesi şöyledir: “Kongre, dinî bir kuruma ilişkin veya serbest ibadeti yasaklayan; ya da ifade özgürlüğünü, basın özgürlüğünü kısıtlayan; ya da halkın sükûnet içinde toplanma ve şikâyete neden olan bir halin düzeltilmesi için hükümetten talepte bulunma hakkını kısıtlayan herhangi bir yasa yapmayacaktır.”³⁵ (Lewis, 2009: ix)

Görüleceği üzere bu yasa ile, ifade özgürlüğü devletin yetki alanından çıkmıştır. Demokratik toplumun ayakta kalabilmesi için ilk güvence ifade özgürlüğü olarak belirlenmiştir. İfade özgürlüğü bir bakıma vatandaş ve devlet arasında kurulmuş olunan bir kontrata dönüşmüştür. Vatandaşın demokratik toplum içinde olabildiğince özgür olarak hareket edebilmesi için devletin eylem alanı daraltılarak yeniden belirlenmiştir. Bu yolla, öncelikle tüm dini kurum, inanan, vatandaş ve basın kuruluşlarının ifade özgürlükleri koruma altına alınmıştır. Demokratik bir toplumun bir gereği olarak tüm vatandaşların karar verme sürecine eşit bir şekilde katılımını sağlayabilmek için vatandaşların eleştiri ve talepte bulunma hakları yine aynı yasa altında korunmuştur. (Haupt, 2005: 317)

Devletin eylem alanı daraltılırken vatandaşların eylem alanı ve demokratik yapıya katılımı bu şekilde en yüksek seviyeye getirilmeye çalışılmıştır. Vatandaşlar eğer devletten taleplerde bulunacaklarsa bunu korkusuzca ve tartışılan konuyu sahiplenerek yapmalıdırlar. Devletin görevi ise ortaya çıkan tartışma ortamlarında tartışmanın sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için gereken özgür ortamı sağlamak ve korumaktır. *İlk anayasa değişikliği maddesi* her vatandaşın eşit konumda tartışma ortamına katılabileceğinin, düşüncelerini özgürce paylaşabileceğinin ve paylaştığı taktirde başına kötü bir şey gelmeyeceğinin güvencesini verir. Devletin tartışma sırasında tarafsız kalacağını güvencesini de bu yolla vermiş olur. Lewis bahsi geçen ifade özgürlüğünün sadece kabul edilir ifade biçimlerini değil, şok edici, nefret yüklü ifade

³⁵ <https://tr.usembassy.gov/tr/education-culture-tr/life-in-america-tr/>

biçimlerini de kapsadığını savunur. Eğer demokratik bir toplumdan bahsedilecekse en seilmeyen fikirlerin de kendi selerini duyurabiliyor olması beklenir. Çünkü demokratik toplum içinde yaşayan insanlar tek tip olmaktan çok çeşitlilik içerir. Kaldı ki sadece hoş giden düşüncelerin paylaşıldığı bir toplum düzeni zorunlu olarak demokratik bir toplum düzeni olmayacaktır. Bunun anlamı demokratik bir toplumda en az o çeşitlilik kadar fikir ayrılığı da bulunacağıdır Her tür çeşitliliğin sesini duyurması demokratik yapının bir gereği olarak görülür. Diğer türden toplum düzenleri içinde de farklı fikirleri olan insanlar vardır. Fakat bu toplumlarda demokratik düzende olduğu gibi her farklı fikir rahatça sesini duyuramaz ya da bunu bir hak olarak bile ortaya koyamayabilir. Lewis bu türden bir bakış açısının sadece Amerika Birleşik Devletleri'ne özgü olmadığını dile getirir.

İstedığı gibi konuşma ve yazma özgürlüğünün demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru olduğunu dile getirmekle birlikte, Lewis kendi görüşünün Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nce de tanındığını dile getirir. Kendisine destek olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde görülmüş olunan *Lingens v. Austria* davasını gösterir. Adı geçen dava, Peter Michael Lingens adında Avusturyalı bir gazetecinin bir politikacı hakkında yazdığı yazı ile ilgilidir. Lingens yazısında politikacıyı *en vasat türden fırsatçılık* yapmakla tanımlar. Bunun üzerine politikacı, Lingens'e dava açar. Avusturya yasalarına göre Lingens suçlu bulunur.³⁶

Lingens, Avusturya'nın verdiği cezayı bozdurmak için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurur. Mahkeme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. Maddesi'yle düzenlenen ifade özgürlüğü kapsamında Lingens'in ifadelerinin korunduğuna karar verir. Lewis'in burada önemli gördüğü iki unsurdan biri, mahkeme verdiği kararda ifade özgürlüğünün ve demokrasinin arasında bir kumar. Bu karar göre demokrasinin ve gelişmesinin ana koşulu ifade özgürlüğüdür. Diğerleri ise ifade özgürlüğüyle güvence altına alınan söylem biçimlerinin sadece kendisinden hoşlanılan fikirler olmadığıdır. Dolayısıyla ifade özgürlüğünün kendisinden hoşlanılmayan, şok edici, rahatsız edici konuşma biçimlerini de kapsayarak güvence altına alınır. Bu türden ifade biçimlerinin demokratik bir toplumda olması gereken unsurları ortaya çıkardığı savunulur. Bahsi geçen unsurlar çoğulculuğu, açık fikirliliği, toleransı içermektedir.³⁷ Bu yolla Lewis, Amerikan yapısının kabul ettiği demokratik değerlerin herkes tarafından kabul edilmiş değerler olduğunu gösterir. Dolayısıyla ABD demokratik bir toplum düzeninin zorunlu şartlarını yerine getirmekten başka bir şey yapmamaktadır.

³⁶ *Lingens v. Austria*, judgment of 8 July 1986, Series A No. 103, §41.

[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"itemid":\["001-57523"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{)

³⁷ <http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf> sf. 11

Lewis, Yüksek Mahkeme yargıçlarından Oliver Wendel Holmes Jr.'ın bir ifadesiyle devam eder, aynı ifade kitabının da adını oluşturmaktadır: *Kendisinden nefret ettiğimiz düşüncelere özgürlük*. (Lewis, 2009: xiv) Lewis buradan bir demokratik yapı ve Avrupa tarafından tanınan temel ilkeler çıkarır. Bahsi geçen ilkelere ilki demokrasinin var olabilmesi ve devamı için ifade özgürlüğünün zorunlu olduğudur. İkincisi ise ifade özgürlüğü ile korunma altına alınan ifade biçimleri sadece hoş giden ifade biçimleri değil hoş gitmeyen, şok edici, rahatsız edici ifadeleri de aynı güçte kapsar. Ancak bu şekilde demokratik bir toplumdaki bahsedilebilir. Çıkarıldığı bu temel ilkelerin sadece Birleşik Devletler'e özgü olmadığını, Lingsen davası ile diğer ülkelerin de aynı ilkeleri benimsediklerini gösterir. Bu ilkelere biri yukarıda da görüleceği üzere ifade özgürlüğüdür. Demokratik bir toplumun bir parçası olan her bir bireyin düşüncelerini korkmadan, engellenmeden dile getirmesi beklenir. Demokratik bir toplumdaki beklenen tavır, dile getirilecek her fikri aynı özgürlük bağlamında değerlendirerek korumaktır. Lewis demokratik yapının bu türden ifade biçimlerini kaldırabilmesi gerektiğini savunur. Buna ek olarak bu türden ifade biçimleriyle yaşamın olanaklı olması gerektiğini düşünür. Lewis demokratik bir toplumdaki bahsedildiğinde kendisinden hoşlanılmayan ve nefret yüklü ifadelerin de kapsandığı mutlak bir ifade özgürlüğünün demokratik toplum tanımı içinde zorunlu olarak bulunması gerektiğini savunur.

Lewis, bu denli geniş anlaşılan ifade özgürlüğüne doğal olarak bir takım itirazların da geldiğini belirtmektedir. Bu itirazlardan birkaçı şöyledir; tüm tanınmış figürlere uygulanan bu eleştiri alanı, bu kadar geniş olmamalıdır, çünkü örneğin, bir sanatçıyla politikacının görevleri ve sorumlulukları farklıdır. Diğer bir itiraz ise neredeyse sınırsız eleştirebilme hakkının verilmesinin ve hakikatin davalı tarafından ispatlanma gerekliliğinin yaratacağı sorunlar üzerinden gelir. Bu görüşe göre herkes istediğini söyleme bakımından serbest bırakıldığı için çok rahatça iftirada ya da zarar verecek türden ifadelerde bulunabilecektir. Bu şekilde insanlar doğru, yanlış ve rahatsız edici her şeyi istedikleri gibi söyleyeceklerdir. Örneğin bu türden sınırsız eleştiriler, politikacıların hayatını çok fazla zorlaştıracaktır. Bunun yanı sıra gazetelerin taraflı ve öznel yazıları yüzünden, hakikate ulaşmanın zorlaştırıldığı, dolayısıyla doğruyu yazsalar bile bilgi kirliliği yaşandığı bir atmosferde bilginin kendisini göstermesinin zorlaştığı savunulur. Lewis bu türden zararları görmek ve haklı bulmakla birlikte, ifade özgürlüğünün sınırlanmasının sonunda ortaya çıkan zararın yine de daha büyük olduğunu savunur. Kendisine destek olarak geçmişte kabul edilmiş yasal düzenlemeleri örnek olarak gösterir. Bahsi geçen yasalar baskıcı ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı yasalardır. Örneğin, *devletin kurum ve*

*organlarını aşığılama ve halkı isyana teşvik suçlarına dair yasanın*³⁸ ortadan kalkmasıyla birlikte vatandaş ve demokratik yapı arasındaki bağı daha güçlendiğini savunur. Demokratik yapı ile bağı güçlendiren vatandaşın karakterinde de bir değişim olmaktadır. Lewis'in çizdiği vatandaş tipi örneğin korkusuz ve sözünü sakınmayan bir vatandaşdır. (Lewis, 2009: 57-8)

Bu bakımdan bakıldığında Lewis, Amerika'nın genel karakterini ifade özgürlüğünün belirlediğini düşünür çünkü bu şekilde demokrasinin öncelikli olarak koruması gereken bireysel özgürlükler güvence altına alınmış olur. İfade özgürlüklerine getirilecek tüm kısıtlamaların demokratik yapıya ve demokratik yapının korumakla yükümlü olduğu temel ilkeye yani ifade özgürlüğüne zarar vereceğini savunur. Bu denli geniş bir ifade özgürlüğünün Amerika'ya daha çoğulcu ve çok yönlü bir yapı kazandırdığını savunur. Dolayısıyla ifade özgürlüğü demokrasinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Nefret söylemiyle sarf edilen ifadelerde bulunan zararı yadsımamakla birlikte, ifade özgürlüğü kısıtlandığı takdirde asıl büyük zararın demokratik yapıya verildiğini öne sürmektedir. Demokratik yapıya verilen zararın yanında söylemle birlikte gelen zararın çok küçük kaldığını düşünür. (Lewis, 2009: xiii) Bu durumda kendisinden nefret edilen düşüncelerin de korunma altına alınması gerekmektedir. Aksi bir düzenleme baskıcı olacaktır. Lewis nefret söylemi yasalarının baskıcı türden yasalar olduğunu savunur, bunun yanı sıra nefret söyleminin ceza hukukunun konusu olmadığını aksine bireysel özgürlüklerle ilişki içinde ele alınması gerektiğini ifade eder.

2.2. AMERİKAN ANAYASASI VE BASKICI YASALAR

Lewis, tarihsel süreç içinde ifade özgürlüğüne getirilmiş olan sınırlamaların demokratik yapıya verdiği zararlara değinir. Bunu yaparken amacı nefret söylemi dahil olmak üzere kendisinden hoşlanılmayan, şok edici tüm ifade biçimlerinin devletin yetkisi dışında kaldığını kanıtlamaktır. Bu yolla üçüncü bölümde değinilecek olan Waldron'un düşüncelerine karşı da argüman üretmektedir. Waldron nefret söyleminin devletin yetkisi içinde kaldığını savunurken, Lewis nefret söylemi de dahil olmak üzere çoğu söylem biçiminin ifade özgürlüğü altında kaldığını ve sivil alanı bir konusu olduğunu savunmaktadır. Aksi uygulamaların geçmişte demokratik yapıyı zedelediğini düşünmektedir. Bu yolla, yani ifade özgürlüğüne getirilecek sınırlamaların, demokratik toplum yapısına, nefret söyleminden daha çok zarar getireceğine dikkatleri çeker. Dolayısıyla burada zarar veren şey nefret söylemi yasasının kendisi haline gelir. Günümüz

---

³⁸ Seditious Libel- Act

Amerikan demokrasinin gelişmesini sağlayan ana unsurlardan birini bu türden geçmiş uygulamaların ortadan kalkmasına bağlar.

Lewis özellikle İngiltere üzerinden Amerika'ya gelmiş olan iki *baskıcı yasayı* eleştirir. Amerika'nın İngiltere'den aldığı bu yasaların sorunlu olduklarını savunur. Bahsi geçen sorunlu yasaların, yargıçların verdikleri kararlar doğrultusunda zamanla değişime uğradıklarını ve kapsadıkları alanların daraltıldığını göstermektedir. Lewis, adı geçen sorunlu yasaları *baskıcı* olmaları bakımından iki kısma ayırır. İlki *önleyici*³⁹, diğeri ise *devletin kurum ve organlarını aşma ve halkı isyana teşvik suçlarına dair yasadır*. Bahsi geçen yasaların bir toplumda kabul edilmesi, Lewis için, devletin yetki alanının genişletilmesi ve vatandaşın eylem alanının daraltılması anlamına gelmektedir. Bu durumda demokratik yapıdan beklenen tam katılımcı sistemin sınırlanması ve hoş giden fikirlerin belirli sadece öne çıkmasına izin verilir. Dolayısıyla bu yasalar demokratik anlamda bir gerilemeye işaret eder.

2.2.1. Önleyici Yasa

Bu yasalardan birincisi yapılacak tüm yayınların lisans alması üzerinedir. Yayımlanmaya hak kazanacak tüm yazılar öncelikle devlet çalışanları tarafından denetlenip olur onayı alındıktan sonra ancak yayımlanırlar. Sakıncalı gördükleri her türlü yazı ise onay almayıp baştan engellenir. Öngörüleceği üzere gibi bu uygulama büyük bir tekelleşmeye ve tek taraflı bir bilgi alışverişine neden olur. (Lewis, 2009: 1-2) Bunun yanı sıra içerik bakımından farklı bakış açılarının, eleştirel yaklaşımın da büyük ölçüde sınırlanmasına hatta toptan yok sayılması söz konusudur. Örneğin bilimsel alanda ortaya çıkarılmış bir bilginin, otoriteye ters düştüğü için insanlarla paylaşılmaması insanların dünyaya dair edindiği yanlış bir bakış açısının devam etmesine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra yazarın sürekli otosansür uygulaması da yine ortaya çıkan diğer olumsuz etkilerden biridir. Felsefe tarihine baktığımız zaman bu türden yasaların denetimine uğramış, bazen yasaklanmış bazen onaylanmış bir çok yazı görebiliriz. Bu şekilde otoritenin denetimi altında istenilen, desteklenen görüşler insanlara ulaşabilirken, tersi bir durumda bulunan yazılar cezayı göze alarak yazılarını insanlarla paylaşmışlardır. Bu durumda Lewis'e destek olarak, bu yasanın bir yandan da insanları yasa dışı uygulamaları kullanmaya zorladığını da söyleyebiliriz.

---

³⁹ preventive

2.2.2. Devletin Kurum ve Organlarını Aşağılama ve Halkı İsyana Teşvik Suçlarına Dair Yasa

Devletin kurum ve organlarını aşağılama ve halkı isyana teşvik suçlarına dair yasa öncelikle devlet ile dinî kurum ve çalışanlarının itibarlarını, onlara duyulan saygının yitirilmesini engellemek, kurumların sağlamlıklarını korumayı amaçlar. Bu yasa doğrultusunda, ortaya atılan eleştiri, veri ya da bilginin doğruluğuna bakılmaz. Çünkü kurum ve kişilerin kendisine bilinçli olarak saldırıldığı ön kabulü vardır, bu da düzenin kendisine saldırı olarak kabul edilir. (Lewis, 2009: 13)

Bu türden kısıtlamaların diğer bir gerekçesi olarak dinî kurumlara destek vermek, dinsel bakımdan yanlış olabilecek verilerin yayılmasını engellemektir. Bu yolla dinsel bakımdan hakikate ve Tanrı'ya dair kabul edilmiş bilgilerin korunması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla kabul edilmiş hakikate ters düşen fikir ayrılıklarının yayılmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu türden tüm düşünceler kabul edilmiş hakikate karşı yönelmiş bir tehlike olarak görülmüştür. Örneğin kiliseye ters düşen ve yanlış kabul edilmiş tüm düşünce ve yayınlara sansür uygulanmasının haklı çıkarılması söz konusu olmuştur. (O'Neill, 2013: 15) Geçmişte kilise aynı zamanda eğitim veren bir kurum olarak, kilise eğitimi yoluyla toplumun tüm bakış açısının şekillendirilmekteydi, dolayısıyla kilisenin öğretisine ters düşen her yeni fikir kuruma karşı tehdit olarak görülmüştür. Yeni fikirler eğer halihazırda kabul edilmiş ideolojiye zarar verecek gibi görünüyorsa yeni fikirlerin paylaşılmasına izin verilmemiştir.

Bu türden yasaların diğer bir amacı ise vatandaş ve devlet arasında bir bağ oluşturmaktır. Bir bakıma vatanseverlik vurgusunun güçlenmesi amaçlanır. Vatanseverlik vurgusu belirli türden ifade biçimlerinin ifade özgürlüğü kapsamı dışında kalmasına neden olmuştur. Vatanseverlik üzerinden kurulan anlayış (4 Temmuz 1798) Amerika Birleşik Devletleri hükümeti ve devletine karşı yazılmış veya yayımlanmış tüm *yanlış, skandalvari, kötücül, kötü niyetli, iftiracı, aşağılayıcı, adını kötüye çıkaran, nefret duyguları yaratma etkisi olan yazıları cezalandırılmasının önü açılmıştır. Bu yasanın amacı yakın zamanda gerçekleşmiş Fransız Devrimi'nin etkilerini Amerika Birleşik Devletleri'nden uzak tutmaktır. Yasanın ikinci yılında birçok editör, yazar ve gazeteci yargılanmak üzere mahkemede yerlerini almıştır. Daha çok siyasal alanda karşıt görüşü temsil edenler, en başta da Thomas Jefferson taraftarı olan tüm gazeteler ve yazarlar cezai işleme maruz kalınmıştır. Sadece fikir belirten kişiler de dahil olmak üzere *Philadelphia Aurora, The Boston Independent Chronical, The New York Angus, The British American* ve *the Richmond Examine* gazeteleri ceza almıştır. Konuşmalarda doğruluk*

ve yanlışlık aranmamakla birlikte ifade biçiminde yer alan herhangi kanıtlanamaz eleştiri veya benzetmeler de aynı kapsamda değerlendirilerek suçlu bulunmuştur. *Devletin kurum ve organlarını aşağılama ve halkı isyana teşvik suçlarına dair yasa* olarak adlandırılan yasa, politik çıkarlara araç olarak kullanılabilir bir konuma yerleşmiştir. Örneğin *Vermont Gazetesi*'nde cumhurbaşkanına dair *güçlülük hırsı olduğu, aşırı övgü almayı sevdiği, bencil hırslara sahip olduğu* türünden yapılan yazıya 1.000 dolarlık bir ceza kesilmiştir. (Lewis, 2009: 11-13) Bu düzenleme ile Anayasa'nın tanıdığı özgürlük, her bilgiye ve herkese ulaşma hakkı belirli gruplar için imkansızlaşmıştır. Bu açıdan bakılınca kitabın başlığında da vurgusu yapılan *kendisinden nefret edilen düşüncelere özgürlük* hakkı ihlal edilmiştir. Bunun yanı sıra bu yasanın diğer bir eleştirilecek kısmı ise kanıtlanamayacak türden ifade biçimlerinin de ceza almasıdır. Sadece bir fikir olan ifade kişisel bir görüşten ileriye gitmez. Kanıtlanamayacak türden bir ifade biçimi olmasına rağmen bu türden ifadelerin yine de suçlu görülmesi Lewis için kayda değer ve edişe edilecek bir durumdur.

*Devletin kurum ve organlarını aşağılama ve halkı isyana teşvik suçlarına dair yasa*sının ilk yasaya göre farklılığı, yazı yayımlandıktan sonra cezai sürecin başlamasıdır. Her iki yasa için de cezai süreç için kullanılan gerekçeler yazılı ifadelerin devlet, kilise gibi kurum ve çalışanlarına karşı saygısızlık içermeleridir. Bu türden yasal süreçler için bahsi geçen ifadeler aslında doğru bir şey söylüyor olsa bile önemli değildir. Hatta ifade edilen konular doğrusya daha da zararlı görülmektedir. Çünkü ifadeyi kullanan ve yayan kişi ilgili kurumun ve memurun itibarını zedeleme yoluyla toplumu düzensizliğe sürüklemiş olarak kabul edilmektedir. (Lewis, 2009: 2-11)

*Devletin kurum ve organlarını aşağılama ve halkı isyana teşvik suçlarına dair yasa*sının tek olumlu yanı olarak Lewis, bu yasayla ortaya çıkan hukuksuzluk ve haksızlıklar karşısında, Amerikan özgürlüğüne yapılan vurgunun daha iyi anlaşıldığını ifade etmektedir. Lewis, bu yolla ifade ve yayın özgürlüğünün değerinin anlaşılacak takdir görmeye başladığını düşünmektedir. (Lewis, 2009: 21) Bir bakıma bu yasa, ideal bir toplum biçimi nasıl olmamalıdır, sorusunun cevabını verir. Bu türden bir yasal düzenleme içinde ortaya çıkan adaletsizlikler, mağduriyetler daha iyi bir demokratik sistem idealini kurmalarına yardımcı olmuştur. Demokratik sistemden beklentilerinin gerçekleşmesi için uyulması gereken en önemli şartlardan birinin ifade özgürlüğü olduğunu fark etmişlerdir. Lewis, bu türden yasaların ortaya çıkmasını sağlayan gerekçelerin bahsi geçen düzene yarardan çok zarar getirdiğini tekrar tekrar hatırlatır. Bunun yanı sıra eğer ideal bir demokratik düzenden bahsedilecekse, bu düzen içinde yukarıda bahsi geçen türden baskıcı yasaların olmaması gerekmektedir. Gelecek

bölümde ideal demokratik yapı bağlamında Waldron, Lewis'in tersine, ifade biçimlerini kısıtlayacak türden yasa biçimlerine olumlu bakmaktadır. Waldron'un bakış açısından bakıldığında ideal demokratik devletin içinde nefret söylemi veya şok edici fikirlere yer yoktur. Bu durumda biri, örneğin, devlet çalışanlarından birinin rüşvet aldığı yazılı olarak halka ulaştırırsa bu çalışanın rüşvet alıp almadığına bakılmaksızın rivayeti yayan kişi suçlu bulunur ve cezalandırılır. Waldron bu türden durumların tarihsel koşulla altında değelerdirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Lewis ifade özgürlüğü ile kapsanan alanın tamamen sivil alan olduğunu savunmaktadır. Waldron ise baskıcı yasaların tarihsel süreç içinde kabul görülebileceğini düşünür. Örneğin savaş zamanında ülke bütünlüğünün ve güvenliğinin sağlanabilmesi için baskıcı yasalara başvurulabileceğini, bunun yanı sıra nefret söyleminin toplumsal ve devletin yetki alanının içinde olduğunu savunmaktadır.

Lewis yukarıda bahsi geçen iki yasayı dile getirirken aslında *ilk anayasa değişikliği maddesinden* anlaşılan şeyin açıklığa kavuşmasını ve demokrasi yolunda bu iki yasanın ne kadar engelleyici olduğunu gözler önüne sermeye çalışır. Bu yolla Lewis şöyle der; “İsteddiğiniz gibi konuşma ve yazma özgürlüğü demokrasinin vazgeçilmez bir zorunluluğudur.” (Lewis, 2009: xiii) Burada üzerine eğinilen konu sadece ifade özgürlüğü ve demokrasi değildir, *istediğimiz gibi konuşma ve yazma özgürlüğüdür*. Bu bakımdan çağdaş demokrasi yolunda *Devletin kurum ve organlarını aşışılama ve halkı isyana teşvik suçlarına dair yasası ve önleyici yasalar* geçerliliğini yitirdikçe Lewis'in sözünü ettiği günümüz Amerikan demokratik yapısına ulaşılmaktadır. Devlet bu alandan elini çekerek, yasanın yokluğu üzerinden, bu alanda bir yetkisi olmadığını da kabul etmiştir. Lewis'e göre, demokratik yapıya zarar veren baskıcı bir yasalar bütününden kurtulunmuştur. Lewis, doğruca söylemese bile, nefret söylemi yasaları aslında geçerliliğini yitirmiş olan bu yasaların başka bir yüzle ile yeniden ortaya çıkmasından başka bir şey değildir. Nefret söylemi yasası ile ortaya çıkacak dilsel sınırlamalar ve cezalar baskıcı olmakla birlikte her türden fikrin ortaya çıkmasına izin vermeyecektir. Bu türden bir yaklaşım *ilk anayasa değişikliği maddesi* ile korunan ifade özgürlüğünün alanını çok fazla daraltacaktır. Bunun yanı sıra evvelden yapılmış hataların düzeltilmesi imkansızlaşacak, hakikatin ortaya çıkması engellenecektir. Toplumsal ilişkilerde insanların söylem biçimlerini siyaseten doğruluk üzerinden belirlediği, tersi görüşlerin korkarak ifade edildiği bir toplumsal ilişkiler bütünü ortaya çıkacaktır. Lewis, ifade özgürlüğüyle bahsedilen ifade biçimlerinin sadece kabul edilir, hoş giden, genel yargılar olmadığını tekrar tekrar hatırlatır. Lewis için, bu türden bir ifade özgürlüğü anlayışı çoğulcu ve korkusuz bir yapıya sahip bir toplumun kurulması için gereken ana düzeneği oluşturur.

Lewis, Amerikan toplumunun demokratik yapısının vatandaşları sözünü sakınmayan bireyler haline getirdiğini savunur. (Lewis, 2009: ix) Lewis aslında burada demokratik toplum içinde yaşayan vatandaşın genel ve ana karakterini de ortaya koyar. Bu tanıma göre demokratik toplum içinde yaşayan vatandaşın korkusuzca kendisini ifade edebilmesi, kendisini ifade ederken cezalandırılma korkusu yaşamaması, kendi kendini sansürlemeye ihtiyaç duymaması amaçlanmıştır. Dolayısıyla korunan tüm düşüncelerin fikirler pazarında yerlerini alabilmesi beklenmektedir. Lewis, ancak böyle bir yapının demokratik bir toplum yaratabileceğini dile getirmektedir. Demokratik yapı söz konusu olduğunda insanların düşüncelerini korkmadan, sansüre gerek duymadan kendilerini doğrudan ifade edebilmeleri beklenmektedir. Bu da ancak ifade özgürlüğünün alanının geniş tutulması ve korunmasıyla sağlanabilecektir.

Dikkat edilecek olunursa yukarıda üzerine eğinilen iki yasa da toplum düzenini ve barışı koruma gerekçelerini de içlerinde barındırmaktadır. Bu argümana göre sivil itaatsizlik üzerinden yapılan her eylem ve söylem biçiminin toplum düzenine zarar verdiği ve toplumda karmaşa yarattığı savunulur. Bu türden bir karmaşa durumunu ortadan kaldırabilmek için basın özgürlüğünün kısıtlanmasında bir sorun görülmez, çünkü bu sınırlandırma ile yapılan aslında toplum düzenini bozacak kadar rahatsız edici olan ifade biçimlerinin engellenmesidir. Bir bakıma bahsi geçen yasanın daha üst düzeyden bir ilkeye veya değere hizmet ettiği alttan alta verilmektedir. Bu durumda rahatsız edici olarak belirlenen ifadelerin içeriği ise *dine hakaret*, *ahlaksızlık*, *vatana ihanet edici*, *ayrılıkçı*, *karalayıcı*, *skandalvari*, *onur kırıcı* ifadeler olarak belirlemiştir. (Lewis, 2009: 3)

2.3. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SINIRLANMASI İLE ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR

2.3.1. Medya ve İfade Özgürlüğü

Yargıç Black medyanın görevlerinden en önemlilerinin hükümetin hatalarını, yanlışlarını yakalamak ve halkı bundan haberdar etmek olduğunu dile getirmektedir.⁴⁰ (Lewis, 2009: 47) Bir bakıma medya, denetleyici bir görev üstlenir. Gündelik yaşantı içinde ortaya çıkan ve haber niteliği taşıyan durumların yanı sıra hükümetin yapıp etmelerini de haber niteliği içinde görmelidir. Medyanın, yapılan hataları okuyucuyla/izleyiciyle paylaştığı her an, hükümetin,

⁴⁰ https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/403/713#writing-USSC_CR_0403_0713_ZC

halkın eleştirisine tabi tutulması anlamına gelmektedir. Medya bu şekilde her iki tarafın da cevap hakkını doğuracak uygun bir ortama zemin hazırlamaktadır.

Örneğin, James Madison ve Thomas Jefferson 1798 yılında *devletin kurum ve organlarını aşağılama ve halkı isyana teşvik suçlarına dair yasasına karşı* verdikleri Virginia ve Kentucky Önergeleri'nde⁴¹ Cumhuriyet'in asıl koruyucusunun ifade özgürlüğü olduğunu dile getirmektedir. (Lewis, 2009: 17-18) Bahsi geçen yasama ile vicdan ve yayın özgürlüğünün demokratik bir toplumda bulunması gereken ana haklardan biri olduğunu teyit edilmiştir. Dolayısıyla devlet kurumlarının bu türden haklara saygı duyması ve onları koruması gerekmektedir. Aksinin yapılması Anayasa'yı ihlal etmek anlamına gelmemektedir. Anayasa'yı ihlal ederek aslında toplumun tümüne verilen bir zarar söz konusudur, bahsi geçen zarar ise doğrudan halkın aydınlatılmasına verilen bir zarardır. Gazetenin yerine getirdiği görev halkın bilgilendirilmesi ve aydınlatılmasıdır.⁴² Lewis, Vietnam Savaşı'nın perde arkası ile Nixon ve kendisinden önce gelen başkanların hatalarının ancak ifade özgürlüğü aracılığıyla ortaya çıkarıldığına dikkat çekmektedir.⁴³ (Lewis, 2009: 17-18)

Vietnam Savaşı'nda aslında başarısız olan ABD, halka doğru bilgi vermeyerek başarılıymış izlenimi yaratmıştır. Pentagon yazılarının ortaya çıkmasıyla savaşın iç yüzü de ortaya çıkmıştır. Üstüne üstlük Nixon ve çalışanları bu evrakları usulsüz bir yolla geri almaya çalışınca konu daha da yasa dışı bir hâl alır.⁴⁴ Pentagon yazılarının *New York Times* tarafından 1971 yılında yayımlanmasıyla birlikte, aslında başarısız olunan bir savaşın halka başarılıymış gibi gösterildiği halkla paylaşılmıştır. Gazete tarafından yapılan paylaşımın etkilerinden biri halkın bilgi alma hakkının korunmasıdır. Medya bakımından ise ifade özgürlüğünün güçlenmesine yardımcı olmuş ve medyanın ifade özgürlüğünü elinde tutmasının önemi anlaşılmıştır. Daha önce de dile getirildiği gibi, bu yolla halkın denetleyici konumu sayesinde, verilen kararlara aktif şekilde katılmasının yolu açılmıştır. Bunun yanı sıra sahip olunan tüm bu hakların farkına varılmasına yardımcı olunmuştur. Lewis için bu türden gelişmeler demokratik bir toplumun olmazsa olmaz güvenceleri ve tanımlayıcılarıdır. Bu durumda medya aslında hakikatin ortaya çıkması için ve vatandaşların bahsi geçen hakikate dair fikir oluşturabilmesi için aracı bir konumdadır. Ortaya çıkardığı hakikat beğenilmeyen, nefret yüklü, şok edici olsa bile medya

⁴¹ Virginia ve Kentucky resolutions

⁴² <https://billofrightsinstitute.org/founding-documents/primary-source-documents/virginia-and-kentucky-resolutions/>

⁴³ <http://www.nytimes.com/1971/06/13/archives/vietnam-archive-pentagon-study-traces-3-decades-of-growing-u-s.html>

⁴⁴ <http://billofrightsinstitute.org/wp-content/uploads/2011/12/VirginiaKentuckyResolutions.pdf>

payına düşen rolü yerine getirmekle yükümlüdür. Lewis, bu bakımdan özellikle medyanın özgürlük alanını çok geniş tutmanın demokratik bakımdan zorunlu olduğunu savunmaktadır.

2.3.2. İfade Özgürlüğü ve Hakikat İlişkisi

Yayın organları sadece bilgiyi taşıyan demokratik bir toplumda karar veren merci aslında halkın kendisidir. Bu durumda kurumlar vatandaş tarafından talep edilenleri yerine getiren bir aracıya dönüşmektedir. Aslında vatandaşın kabulü olmadığı bir şeye kurumların onları zorlamasını engelleyecek olan yine halkın sahip olduğu ifade özgürlüğü hakkıdır. Vatandaş bu şekilde tartışma sürecine de daha aktif olarak dahil olacaktır. Lewis'in burada sözünü ettiği şey, kurumların halka karşı güvence altına alınmasından ziyade, halkın tüm eleştirilerine açık olması gerektiğidir. İfade özgürlüğü yoksa vatandaşların bu gücü ellerinden alınmış demektir. Bunun yanı sıra Virginia önergesinde “güç”ün olduğu yerde sorun vardır ibaresi de çok anlamlıdır. Yazıda gücün olduğu yerde daha genel bir endişenin bulunması gerektiğine değinilmektedir. Çünkü sözü edilen güç, kamuya mâl olmuş kişilere karşı getirilecek her türlü eleştiri veya ifade biçimini engelleyerek tek taraflı fikir alışverişine neden olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla çoğulcu yapının korunabilmesi ve fikirlerin tek bir görüşün tahakkümü altında belirlenmesini engellemek adına bahsi geçen gücün denetlenmesi gerekmektedir.⁴⁵

Dolayısıyla güçlü olana karşı güçsüz olanın korunmasına daha çok özen gösterilmesi gerekmektedir. Yargıç Madison, halkın tam da böyle bir ortamda doğru olana, hakikate ulaşacak tartışma ve akıl yürütme ortamına sahip olacağını düşünmektedir. İfade özgürlüğüyle ortaya çıkan fikirlerin insanları hakikate ulaştırabileceğini savunmaktadır. Lewis örnek olarak Amerika'nın güneyinde yaşanan ırkçı söylemlerin ve davranışların zamanla vatandaşların tepkisini çektiğini dile getirmektedir. Yapılan haksızlıkların ve ahlaki çöküşün vatandaşlar tarafından bariz olarak görüldüğünü belirtir. Bunun bir sonucu olarak vatandaşların Kongre'ye bu gidişatın değişmesi için baskı yaptığını hatırlatır. Yapılan baskı sonucunda 1964 yılında okul, iş, yaşam alanlarında ayrımcılık yasaklanır, 1965 yılında *Oy verme hakkı*⁴⁶ ile Siyah vatandaşlar Güney Amerika'da seçimlere girme hakkını kazanırlar.⁴⁷ (Lewis, 2009: 55-6)

⁴⁵ <https://billofrightsinstitute.org/founding-documents/primary-source-documents/virginia-and-kentucky-resolutions/> ayrıca <http://billofrightsinstitute.org/wpcontent/uploads/2011/12/VirginiaKentuckyResolutions.pdf>

⁴⁶ Voting right act

⁴⁷ <https://www.justice.gov/crt/history-federal-voting-rights-laws> ayrıca <https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=false&doc=100>

Görüleceği üzere Lewis, John Stuart Mill'in görüşlerinden derinden beslenmektedir. Kurduğu argümanların Mill'in kurduğu argümanlara referansları neredeyse dolaysızdır. Bahsi geçen argümanlardan ilki yanlış ya da hatalı öncüllerin her zaman kendilerini açık etmeyecekleridir. Bunun yanı sıra kabul görmüş, inanılan fikirlerin hatalı olması mümkündür. Çünkü insan nesli mükemmel değildir dolayısıyla hata yapabilirlik her insan için mümkündür. İkinci olarak, bazı durumlarda hakikatin nerede bulunamayacağı baştan bilinmemektedir. Baştan nereye bakılacağı bilinmiyorsa ona ulaşmayı sağlayacak her tür konuşma biçimine izin vermek, tolere etmek daha akla yatkın görünmektedir. Bu, açık seçik bir şekilde yanlış olduğunu düşündüğümüz konuşma biçimleri için de geçerlidir. Çünkü sadece doğru olan ifade biçimlerinin ifade edilmeye hakkı vardır türünden bir zorunluluk yoktur. Son olarak konuşma biçimlerinin sınırlanmaması kabul edilmiş doğruların denetlenmesi için de zemin hazırlayacaktır. (O'Neill, 2013: 16)

Lewis, bunun yanı sıra, her zaman kabul edilir, sevilen, hakikatin, doğru olanın her zaman desteklenen türden ifade biçimlerinden elde edilmediğini, aksine bazen sevilmeyen, kabul görmeyen ifade biçimlerinden de bilgi ve enformasyon elde edildiğini dile getirmektedir. (Lewis, 2009: xiv) Lewis, bir kişi diğerine olan nefretini, eleştirisini, vs. dile getirirken aslında bir yandan da insanları bundan haberdar ettiğini dile getirmektedir. Diğer insanların bu fikirleri duymaya hakkı olduğunu, ifadeyi kullananın da ifadeyi dile getirmeye hakkı olduğunu savunmaktadır. Örneğin bu yolla, bir politikacının yaptığı yolsuzluklar ortaya çıkabilir, ya da bir kişi veya grubun diğer bir kişi veya grup hakkında ki düşünce ve duygularından haberdar olunabilir. Böylece, vatandaşların bilgi alma, haberdar olma, fikir sahibi olma hakkı ve sorumluluk yüklenmeleri saklı tutulmuş olunur. Lewis bu bağlantıyı yukarıda koyulduğu gibi ortaya koymasa bile Amerikan toplumunun demokratik topluma doğru evrilirken geçirdiği safhalarda benzer bir süreç yaşandığını düşünmektedir. Örnek olarak ifade özgürlüğüyle ortaya çıkan rahatsız edici konuşmaların ırkçılık bağlamında ortaya çıkardığı durumların diğer vatandaşlar tarafından görülmesi ve bu konuda bir duyarlılık gelişmesi ve karşı taleplerde bulunmaya başlanması gösterilebilir. Lewis ırkçılık durumunda ortaya çıkan şiddet olaylarını göz ardı etmemekle birlikte insanların ırkçılıktan ve nefretten haberdar olarak karşı taleplerde bulduklarını belirtir. Örneğin ırkçılığın yasaklanmasını istemek bu türden durumlara yasal yoldan bir tepkidir. Ayrıca Lewis, ırkçı ifadelerle tanınan özgürlükten kazanılanın daha büyük olduğunu ifade etmektedir. Kazanılan şey daha demokratik bir yapı, daha özgür bir halk ve hakikattir. Bunun yanı sıra ırkçılık üzerine bir yasa çıkarken onunla birlikte dile getirilen diğer

kavramlar da yeniden değerlendirmeye sunulmuş olur. Örneğin, insan, insan hakları, eşitlik, özgürlük, vatandaşın ve devletin görevleri, sorumluluk alanları yeniden değerlendirilmiş olur.

2.3.3. Gizlilik, Baskı, Korku, Olası Zarar ve İfade Özgürlüğü

Lewis'in öne sürdüğü diğer bir argümanı ise politikanın insanları baskı altında tutmak için korkuyu kullanmasıdır. Nefret söylemi yasasının da bir baskı aracı olarak kullanıldığını düşünür. Çünkü nefret söyleminin bir sonucu olarak gelebilecek tüm olası zararlar gerekçe olarak gösterilmektedir. Bu türden bir konunun ceza hukuku içinde değerlendirilmesi kamu düzeni ve barışa tehdit oluşturduğunda ülke bütünlüğü ve barışına dair bir atıfta bulunulur. Nefret suçu ile bağlantılı görüldüğünde olası fiziksel zararlardan korkulduğu için önceden cezalandırma istediği doğmaktadır. Birinci bölümden de hatırlanacak olursa nefret söylemi yasaları *toplum düzeni, toplumsal barışın bozulması* başlıkları altında yer almaktadır. Bu türden yasalar bir yandan korku yaratırken bir yandan da devletin bu alanda müdahale edebilmesi için yeterli gerekçeyi vermektedir. Daha açık ifade edebilmek için Lewis ülke güvenliği örneğini verir. Bu örneğe göre ülke güvenliğinin korunabilmesi için belirli durumlarda sivil özgürlüklerden feragat edilmesi gerektiği savunulmaktadır. Örneğin *casusluk yasası*⁴⁸ böyle bir yasadır.⁴⁹ Bu yasayla insanlar kendilerini açık bir şekilde ifade edememenin yanı sıra, halkın diğer kesimleri tarafından da sürekli denetlenmişlerdir. Bu durum belirli bir süreliğine belirli türden konuşma biçimlerinin sınırlandırılmasına neden olmuştur. Örneğin komünizm korkusundan dolayı komünist ifade biçimleri, Fransız devrimine yakın düşünceler belirli zamanlarda yasaklanmıştır.

Lewis ifade özgürlüğüne dair getirilen kısıtlamaların da aynı korkular kullanılarak benzer bir şekilde ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu noktada Lewis yargıç Madison'un görüşlerinden destek alır. Yargıç Madison olası zararlar üzerinden yapılan yasaların en zararlı yasalar olduğunu öne sürmektedir. Madison bu türden yasaların ülkeye en büyük zararı verdiğini düşünür. (Lewis, 2009: 21, 25, 101) Bu yasayla birlikte Amerika'nın savaştaki pozisyonunu eleştiren her türlü ifade biçimi, yazılı ya da sözlü ifade, suç kapsamına alınmıştır. Yukarıda da bahsedildiği gibi, sürekli bir korku ve olası zarar üzerinden halkın sivil haklarından vazgeçmesi beklenmektedir. Halk, sivil haklarından vazgeçerken, denetlemekle yükümlü olduğu kurumların ne denetlemesini yapabilmekte ne de onları eleştirebilmektedir. Bu durumda kendisi

⁴⁸ Espionage Act

⁴⁹ <https://iowaculture.gov/sites/default/files/history-education-pss-wwi-imagepdf2.pdf>

iktidar olan halkın elinden sahip olduğu iktidar alınır ve temsilcisi konumundaki kurum ya da bireylerin kendisi tüm gücü ellerinde toplar. Lewis'in kendisiyle övündüğü Amerikan demokratik yapısı, bu koşullarda, yok olmakla karşı karşıya kalır. Lewis'in kendisinden vazgeçmek istemediği tam da bu türden bir ifade özgürlüğüdür. Nefret içerikli olanlar da buna dahildir.

Lewis ayrıca gizlilik ve baskının korkuyu beslediğini, ifade özgürlüğünün ise kendine güvenli bir ortamı sağladığını savunmaktadır. Dolayısıyla fikirlerini dile getiremeyen ve bunu özgürce ifade edemeyen insanların yaşadıkları ortamda kendilerini güvende hissetmemektedirlerini dile getirmektedir. (Lewis, 2009: 189)

Lewis, Yargıç Brandeis'in korku, baskı ve nefret arasında bir ilişki gördüğüne değinir. Brandeis'in yine aynı sırayla bu kavramların birbirlerini tetiklediklerini ve beslediklerini düşündüğünü ifade etmektedir. Sonuç olarak ise hükümetin bundan zarar göreceğini savunmaktadır. Dolayısıyla olası bir zarar olarak ele alınan her olanaklı durum, ifade özgürlüğünün engellenmesi için yeterli bir neden de değildir. Örneğin Lewis, ikinci dünya savaşı sırasında komünizm korkusunun yaşandığı sırada ABD'de nefretin üst düzeyde olduğu bir dönem olduğunu savunur. (Lewis, 2009: 104)

Lewis özetle, ifade özgürlüğüyle oluşan kamusal tartışma ortamının tüm Amerikan vatandaşlarının bir görevi olduğunu düşünmektedir. Bu hakka sahip olan vatandaşların ise nefret ettikleri düşünce biçimlerine de saygı duymaları gerektiğini ve her türden ifade biçiminin kendisine yer bulabilmesi için savaşmaları gerektiğini savunmaktadır. Ancak bu şekilde hakikatin ortaya çıkabileceğini düşünmektedir. Korku gerekçesiyle yapılan sınırlamaların toplumu korumaktansa topluma en büyük zararı verdiğini, ilk ve en büyük verdiği zararın ise ifade özgürlüğüne, dolayısıyla demokratik yapı ve hakikatin kendisine verdiğini savunmaktadır.

2.3.4. Siyaseten Doğruluk ve Kampüslerde İfade Özgürlüğü

Lewis, nefret söylemine dair getirilen kısıtlamalar tanımlanırken verilen listenin uzadıkça uzadığını dile getirilmektedir. (Lewis, 2009: 163) Bu türden tanımlamaların yarattığı diğer bir problemin ise nefret söylemiyle ortaya konulan sınırlamaların aynı zamanda *siyaseten doğruluk* kategorisine girmesidir. Bunun bir sonucu olarak mizah anlayışının bile hedef haline gelebildiğini belirtmektedir. (Lewis, 2009: 164) Kampüslerde kabul edilen düzenlemeler, bu

düzenlemelere uymayanların okuldan atılmasına neden olacak kadar etkili olmaktadır. Dolayısıyla kabul gören konuşma koduna uymayan her tür konuşma biçimi hedef haline gelmektedir. Sonuç olarak, kendisinden hoşlanılmayan her türden ifadenin hedefleştirildiği, suçlu bulunduğu, kişilerin sürekli korku duyarak kendisini ifade ettiği, kendine sansür uyguladığı, beyanda bulunduğu, davrandığı ve kendilerini özgürce ifade edemedikleri bir ortam oluşmaktadır.

Kabul edilen konuşma koduna denk düşmeyen her türden konuşma veya eleştiri biçimi ya hedef haline gelir ya da değersiz görülmektedir. Örneğin feminist söylemin güçlendiği şu günlerde, kadınlara yönelik özellikle de bir erkeğin ağzından çıkacak her eleştiri biçiminin nefret söylemi olarak ya da erkek tahakkümü olarak algılanması çok olasıdır. Bu durumda en azından iki sorun ortaya çıkmaktadır. Biri insanların çok kolay bir şekilde hedef haline getirilmeleri ve tartışma ortamının dışına atılmaları, diğeri ise, Mill'in de savunduğu gibi, elde edilmiş hakikatin bir dogma olmaktan kurtulup yaşayan bir bilgi olabilmesi için sürekli eleştirilebilme olanağının ortadan kalkmasıdır.

Lewis, üniversite örneği üzerinden, üniversitelere yapılan federal yardımların, üniversiteleri federal yapının fikir ve ideolojisine uymak zorunda bıraktığını savunmaktadır. (Lewis, 2009: 164) Çünkü üniversitenin bağımsız yapısının yasalar ve finansal destekler yolu ile bağımlı hale getirilmesi söz konusudur. Bu yolla üniversite içinde olması gereken çeşitlilik yok edilmektedir. Lewis özgürlüğün yaşandığı en ideal yerin üniversiteler olduğunu, fikirlerin birbirlerine meydan okuduğu yegâne yer olduğunu savunmaktadır. (Lewis, 2009: 165) Yasalar ve finansal destekler yolu ile ortadan kaldırılan aslında üniversitelerde olması gereken tartışmalardan elde edilecek hakikat ve eşitlikçi yapının kendisidir. Devlet, ülke ve vatandaş için de aynı söylenebilir. Dolayısıyla konuşma ve tartışma biçiminin özellikle üniversitelerde daha sınırsız olarak mümkün kılınması gerekmektedir.

2.3.5. Rahatsız Olunan İfade Biçimleri: Nefret Söylemi ve İfade Özgürlüğü

Lewis'in verdiği diğer bir argümanı ise toplumun her rahatsız olduğu ifade biçimini zorunlu olarak cezalandırması gerekmediğidir. Bir ifade biçiminin sınırlanması için, o ifade biçiminin rahatsız edici bulunması yeterli bir ölçüt değildir. Lewis bu duruma örnek olarak bayrak yakma örneğini verir. Reagan idaresini protesto eden Gregory Lee Johnson, Dallas Belediye binası

önünde Amerikan bayrağını yakar.⁵⁰ Lewis, Amerikan vatandaşlarının bundan rahatsız olduğunu, fakat mahkemenin bunu cezai bir durum olarak görmediğini dile getirir. Mahkeme bayrak yakma eylemini bir ifade biçimi olarak ele alır ve *ilk anayasa değişikliği maddesi* tarafından korunması gerektiği hükmüne varır. Verilen kararda ayrıca toplumun bir ifade biçimini rahatsız edici buluyor diye, hükümetin, hiçbir ifade biçimini engellememesi gerektiği dile getirilir.

Lewis 1989 yılında *bayrak koruma yasası*⁵¹ olarak kabul edilen yasanın 1990 yılında Anayasa'ya aykırı bulunduğunu da ekler. Bu konuyla ilişkili olarak Yargıç Brennan'ın tutucu kesime karşı verdiği cevabı dile getirir. Konu *bayrak koruma yasası* bakımından ele alınacak olursa Johnson bayrağı yakarak ulusal birliği sembolize eden bir nesneye saygısızlık etmiştir. Brennan, bayrağın saygıya değer olduğunu kabul etmekle birlikte, bayrağı yakan kişinin aslında toplumla iletişime girmeye çalıştığını düşünür. Bu durumda kişi aslında iletişimsel- ifade edici bir eylem içindedir. Bunu yaparken bayrağı yakma yoluyla bir eleştiriyi dile getirdiği düşünülmektedir. Brennan, Amerikan bayrağının özgürlüğü ifade ettiğini söyler, onu yakan birini cezalandırmanın bayrağın temsil ettiği özgürlüğe ters düşeceğini dile getirir.⁵² (Lewis, 2009: 165-6) Çünkü yasak ile bayrağın temsil ettiği ideal arasında bir çelişki ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bayrağı yakmak saygısızlık olmakla birlikte, onu yakanı cezalandırmak bayrağın temsil ettiği özgürlüğü ve bayrağı yakanın vermek istediği mesajı görmezlikten gelmek olacaktır. Bunun yanı sıra yargıç bu dava ile birlikte ulusal birlik ve bayrağın zarar görmediğini aksiye ortaya çıkan tartışma ortamının ve tepkilerin, bayrağın sembolize ettiği ulusal birlik duygusunu güçlendirdiğini savunmaktadır. Aslında bayrak yakıldığında, Amerikan birliktelik duygusunun daha güçlenmesi ve bu konuda tartışma ortamının yeniden canlanmasına da yardımcı olunmuştur. Sonuçta yargıçlar karar verirken kendilerine ilke olarak bayrağın sembolize ettiği özgürlüğü ve demokratik yapının bir gereği olarak ifade özgürlüğünü seçerler.

2.4. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ BAKIMINDAN İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SINIRI

Bu durumda dikkatler ifade özgürlüğünün mutlak bir hak olup olmadığına odaklanmaktadır. Mutlaksı hangi anlamda mutlak olduğu mutlak değilse nelerin ifade özgürlüğü dışında

---

⁵⁰ Johnson v. State, 755 S.W.2d 92 (1988) ve Texas v. Johnson, 491 U.S 397, 414 (1989)

⁵¹ Flag protection act

⁵² <https://law.justia.com/cases/texas/court-of-criminal-appeals/1988/372-86-4.html>

kaldığının açıkça gösterilmesi gerekir. Amerikan tarihi bakımından Lewis, Whitney v. California davasını örnek olarak kullanır. Bu davayı örnek olarak gösterir çünkü, bu davada ifade özgürlüğünün sınırsız olmadığı savunulur. Lewis, davadan çıkan kararın yanlış olduğunu savunmaktadır. Çünkü davada verilen karar *açık ve mevcut bir tehlike*⁵³ açısından çok olası bir korku üzerinden verilerek davalıyı suçlu bulmuştur. Anita Whitney California'nın *sendikal suçlar yasası*⁵⁴ üzerinden yargılanır.⁵⁵ Bu yasaya göre yasa dışı sendikalara bile isteye göre üye olmak bir suçtur. Whitney önce Sosyalist Parti olarak anılan daha sonra Komünist İşçi Partisi olarak adı değiştirilen siyasi partinin üyesi olmuş ve düzenlenen etkinliklere katılmıştır. Katıldığı grup yasa dışı bir grup olarak listelenmiştir. Böyle bir durumda konuyu değerlendirirken anayasa içinde bakılan iki yer bulunmaktadır. İlki ve öncelikli olanı *ilk anayasa değişikliği maddesi* yani ifade özgürlüğü bakımından Whitney'in ifadelerinin korunup korunmadığıdır. İkinci olarak, ifade özgürlüğünün mutlak olmadığı kabul edilir. Whitney zarar vermeye yönelik ifade biçimlerin bir parçası olarak görülür ve suçlu bulunur.⁵⁶ Çünkü bile isteye topluma zarar vermek isteyen bir gruba üyelik söz konusudur. Komünizm var olan toplum düzenine ve devlete karşıdır, onu değiştirmek ister. Dolayısıyla bu alanda kullanılan tüm söylemler ifade özgürlüğünden yararlanmamaktadır.

Lewis nefret söyleminin olası sınırları konusundaki fikirlerini detaylandırırken yargıç Holmes'un kararlarından yardım alarak yol almaktadır. Holmes, eğer bir ifade biçimi panik yaratırsa ve bunu yaparken insanları yanıltarak yapıyorsa ifade özgürlüğünden yararlanamayacağını dile getirir. Bu durumda yalan söyleyerek insanları telaşa veren ifade biçimlerinin sınırlanabileceği savunulmaktadır. Holmes şöyle der: "En zorlayıcı-sıkı ifade özgürlüğü bile tiyatrodan yalandan 'yangın var' diyerek panik yaratan adamı koruyamaz."⁵⁷ (Lewis, 2009: 26) Lewis, Holmes'un bu düşüncesini haklı görmemekle birlikte, neden eleştirdiğini açıklamadan bırakmaktadır. Trevor Timm *The Atlantic*'teki yazısında Holmes'un bu ifadesinin Schenck v. United States davası bağlamında dile getirildiğini söyler.⁵⁸

Bu davaya göre Charles Schenck suçlu bulunur. Schenck Sosyalist Parti üyeliği üzerinden bir ilan dağıtır. Bu ilan ana fikri *on dördüncü anayasa değişikliği maddesine* uyma zorunluluğu olmadığı üzerinedir. Bu yasa tüm vatandaşlara askere gitme zorunluluğu verir. Schenck

---

⁵³ clear and present danger

⁵⁴ Syndicalism act

⁵⁵ Whitney v. California davası, 274 U.S. 357 (1927)

⁵⁶ <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/274/357/>

⁵⁷ <http://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/249/47.html>

⁵⁸ Schenck v. United States, 249 U.S. 47 (1919)

geçmişte köleliğin kaldırıldığı, kölelik yapmanın yasal olmadığı kabulü üzerinden askere gitmeyi de bir tür kölelik olarak görür. *Anayasa'nın on dördüncü maddesini* yasa dışı bulmaktadır. Dolayısıyla insanların bu yasaya uyma zorunluluğu olmadığını dile getirmektedir. Bundan kısa süre önce 1917'de *casusluk yasasıyla* savaş zamanında bu türden konuşma biçimlerinin ve yayınların kısıtlandığı daha doğrusu suç olarak kabul edileceği ilan edilmiştir. Dolayısıyla Schenck dağıttığı ilanla öncelikle casusluk yasasını ihlal etmiştir. Yargıç Holmes, kullanılan söylemin söylendiği zamanının önemli olduğunu dile getirir. Bir söylem biçimi tarihin belirli bir döneminde suç değilken başka bir dönemde suç olabilmektedir. Örneğin, savaş durumu bu tarihsel aralıklardan biridir. Eğer savaş zamanı dışında aynı ifade biçimi ifade özgürlüğü altında korunacaktır.

Dolayısıyla bu türden ifade biçimlerinin kısıtlanması *ilk anayasa değişikliği maddesine* zarar vermeyecektir. Çünkü sınırlanmaması *açık ve mevcut bir tehlikenin* görmezden gelinmesi anlamına gelecektir.⁵⁹ Trevor Timm'e göre bu dava ifade özgürlüğünün mutlak olmadığını, belirli durumlarda kısıtlanabileceğini göstermesi açısından önemli bir konumdadır.⁶⁰ Eugene Volokh *The Washington Post*'taki yazısında Holmes'un ibaresindeki *yalandan bağırarak* kısmını eleştirir.⁶¹ Fakat Holmes'un ifadesi bundan ibaret değildir, konuşmasının devamında *açık ve mevcut tehlike* ibaresini de kullanır.⁶² (Lewis, 2009: 26) Bu ibareyle birlikte adı geçen *devletin kurum ve organlarını aşağılama ve halkı isyana teşvik suçlarına dair yasa ve casusluk yasaları* tekrar ifade özgürlüğüyle belirlenen alanın içine girmiş olur. Savaş zamanında devlete *ilk anayasa değişikliği maddesini* sınırlama hakkı verilmiştir. Başka bir deyişle savaş dışı zamanda normal görülen ve vatandaşa sınırsız olarak verilmiş olan kendini ifade etme, yurttaş olarak devleti eleştirme, sınama gibi hakların savaş zamanında ellerinden alınması söz konusudur. Bu durum aslında tam da Vietnam Savaşı sırasında ortaya çıkan evrakların çıkmamasına neden olacak ortamın hazırlanması gibi görünmektedir. Bu türden durumlarla tiyatrodaki yalandan yangın var diye bağırılması doğru bir benzetme gibi görünmemektedir. Birinde olmayan bir şeye dair panik yaratılırken, diğerinde gerçek olan ama ortaya çıkması kurum ve kişilere zarar verecek olan bir ifade biçimi söz konusudur. Lewis bunu bu şekilde ifade etmez ama farklı fikirleri paylaşacak bir çizgide ilerlemektedir. (Lewis, 2009: 31)

⁵⁹ <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/249/47/>

⁶⁰ <https://www.theatlantic.com/national/archive/2012/11/its-time-to-stop-using-the-fire-in-a-crowded-theater-quote/264449/>

⁶¹ https://www.washingtonpost.com/news/volokh-conspiracy/wp/2015/05/11/shouting-fire-in-a-crowded-theater/?utm_term=.1a7c81b3da58

⁶² <https://constitutioncenter.org/blog/schenck-v-united-states-defining-the-limits-of-free-speech/>

Lewis, Holmes'un *açık ve mevcut tehlike*yle ifade etmek istediğinin aslında suça teşebbüs olduğunu söyler. Dolayısıyla kararı, *olası kötü bir sonuca veya etkiyi engellemeyle ilişkilidir*. (Lewis, 2009: 26) Lewis, Holmes'un ifadelerini daha da detaylandırarak, *açık ve mevcut tehlike ibaresine yakın zamanda kesin bir kötülük getirecek olan* olarak nitelendirmektedir. (Lewis, 2009: 28) Örneğin, insanlara belirli bir kişi veya gruba saldırmaları için cesaret veriliyorsa ya da birinin evinin önünde evdekileri tehdit eden ve başkalarını da bu kişilere saldırmak için cesaretlendiren bir konuşma Holmes'un ifadesinde *çok yakın zamanda ortaya çıkacak bir tehlikeyi ve bile isteye yaratılan bir kötülüğe* işaret etmektedir.

İnsanları konuşmasıyla bir yer yağmalamaya ya da birine saldırmaya teşvik eden kişinin ifade özgürlüğünden yararlanması zorlaşır. Çünkü kişi bu türden ifadeleri kullanarak *gözle görülür bir zararın ve tehlikenin* kapılarını zorlar. Fakat birinden ya da bir gruptan nefret ettiğini ifade eden bir kişi aynı şekilde sınırlandırılmaz. Aksine ifade özgürlüğünden yararlanır. Çünkü Holmes'un ifadesinde aranan *açık ve mevcut tehlike* burada mevcut değildir. Olsa bile bunu kanıtlayacak yeterli delil bulunamamaktadır. Zamansal bakımdan bir kesinlik, kötücül eğilim de zorunlu olarak yoktur. Dolayısıyla olası tehlikeler adı altında değerlendirilen tüm ifade biçimleri ifade özgürlüğü altında korumaktadır. Çünkü aksi, Lewis tarafından eleştirilen *önleyici yasa* kapsamına girmektedir. Bu da ifade daha söylenmeden önünün kesilmesi anlamına gelir ki *ilk anayasa değişikliği maddesi* bu türden bir kısıtlamayı yasaklamaktadır.

1969 yılında Brandenburg v. Ohio davasında Clarence Brandenburg suçsuz bulunur. Brandenburg, Ku Klux Klan grubunun bir lideri olarak konuşmalar yapar.⁶³ Konuşmalarında Yahudi ve siyah vatandaşlara dair nefret içerikli ifadeler vardır. Bu davaya bakılırken iki ölçüt belirlenir, birincisi kısa ve belirli bir zaman içinde yasa dışı eyleme kışkırtma olup olmadığı, diğeri ise bu türden ifade biçimlerinin gelecekte tehlikeli bir eylemi ortaya çıkarma olasılığının olup olmadığıdır. Her davada da ırkçı sözel ifadelerde bulunulsa bile, davalı suçlu bulunmaz. Lewis burada belirleyici olan en önemli faktörün zamansallık olduğunu söyler. Kıstas olarak alınan konu kullanılan ifadenin kısa ve belirli bir zaman içinde, hatta o anda şiddet içerikli bir eyleme neden olma olasılığıyla ilgilidir.⁶⁴ (Lewis, 2009: 124) Dolayısıyla söylem nefret suçunun işlenmesine neden olmuyorsa ifade özgürlüğünden yararlanmaktadır.

---

⁶³ Brendenburg vs. Ohio davası, 395 U.S. 444 (1969)

⁶⁴ <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/395/444/>

Sonuç olarak, bir ifade biçiminin sınırlanabilmesi için görülür ve mevcut bir tehlikenin ortaya çıkması gerekir. Bu türden bir ölçüt nefret söyleminin konusundan çok nefret suçuna daha çok benzemektedir. Lewis'in bakış açısından, olası zarar, rahatsız olma, şok edici olma türünden kriterler ifade biçimini sınırlamak için yeterince güçlü değillerdir. Bu türden kriterleri seçmiş bir cezalandırma biçimi demokratik yapıya uymamaktadır.

2.5. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE BİREYSEL VE TOPLUMSAL ALANLAR

Lewis, *ilk anayasa değişikliği maddesi* altında ifade özgürlüğünün korumasının iki ana nedeni olduğunu savunur. Biri *bireysel* diğeri ise *toplumsal* bir nedendir. *Bireysel* olanı yaşamın yaşamaya değer olduğunun hissedilmesi gerektiğidir. Bu gerekliliğin yerine gelebilmesi için tüm fikirlerin (özellikle de söylenmesinin onlar için hayati olduğu türden olanlar) bir baskıya maruz kalmadan rahatça dile getirilebilmelidir. *Toplumsal* olan ise hakikati elde etmekle ilişkilidir. (Lewis, 2009: 184) Birincisiyle yani bireysellik tarafıyla ifade özgürlüğü hakkı, insanın fikirlerini, özellikle de söylenmesi gerektiğini düşündüğü fikirleri açıkça söyleyebilmesine atıf yapmaktadır.

Toplumsal bakımdan ele alındığında Lewis, John Stuart Mill'in özgürlük üzerine verdiği argümanlarını kendisine destek olarak alır. Bu görüşe göre baskı altında tutulmuş fikirlerin *hakikati* tamamını barındırmasının olanaklı olmadığı dile getirilir. Burada göz ardı edilen bilginin toplumun ihtiyacı olan *hakikat* olma olasılığı vardır. Hatta yanlış olan inançların da değerli olduğunu savunur. Çünkü yanlış olan inançlar gözden geçirilirken bir yandan da ona karşıt olan fikrin doğruluk değerini de gözden geçirmiş oluruz. Sonuçta eğer doğruysa doğru olarak sağlamlığının arttığını söyleyebiliriz. (Lewis, 2009: 184-5, Mill, 2003: 118)

Lewis, son olarak ifade özgürlüğünün bireylerin karakterlerine de olumlu bir etkisinin olduğunu savunur. Burada bahsedilen karakter özelliği *cesarettir*. Her alanda rahatsız edici, şok edici konuşma biçimlerinin birer ifade özgürlüğü olduğunu gören, tüm ifade biçimlerini ifade özgürlüğü olarak savunacak *cesarete* sahip olan bireylerden bahsetmektedir. (Lewis, 2009: 186-7) Burada bahsedilen bir yandan da değişime açık olmaktır. Bu yolla Lewis demokratik toplumdan çıktığını düşündüğü sözünü sakınmayan, korkmayan vatandaş tipine yeni bir özellik olarak *cesareti* ve kendisiyle aynı fikirde olmasa bile karşısındakinin de ifade hakkını savunan vatandaş özelliğini ekler.

Bu türden bir vatandaş Lewis için, ifade özgürlüğünü tam olarak anlamış ve herkes için eşit şekilde kullanılabilmesi gerektiğini benimsemiş vatandaştır. Bizimle aynı fikirde olmayanla bir arada olmak ve onun fikirleriyle birlikte yaşamayı öğrenmek, onlardan bir şeyler öğrenebileceğini görebilme olanağını göz ardı etmeyen kişi karakteridir. Amaçlanan, farklı fikirlerin hepsinden haberdar olarak, fikir alışverişinin ve tartışma ortamının sürekli olanaklı olduğu bir toplumsal ortamın korunmasıdır. Bu yolla adı geçen hakikate ulaşmanın olanağı daha da artacaktır. Bu yolla hatta ırkçı bir kişinin yaşadığı toplum açık ve saygılı toplumsal etkileşimlere sahip olursa, ırkçı kişi fikirlerini yumuşatabilir hatta toptan bırakabilir diyebiliriz. Hatta bu görüşler açık ve saygı çerçevesinde tartışıldığında ve eleştirildiğinde diğer insanların bu türden görüşlere destek vermesi engellenebilir.

2.6. LEWİS'İN NEFRET SÖYLEMİ VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ KONUSUNDAKİ ÇÖZÜM ÖNERİSİ

Lewis, kitabının başlığına dair konuşurken, şu soruyu ortaya atar; nefret edilen bir konuşma biçimi olarak Nazilerin konuşmalarını ele aldığımızda ifade özgürlüğü bakımından bir şey değişir mi? Lewis bu türden tartışmalar söz konusu olduğunda Amerika'nın diğer ülkelere göre daha farklı bir yol seçtiğini söyler. (Lewis, 2009: 157) Örneğin; Brandenburg v. Ohio davasında konuşmacının nefret içerikli konuşması ifade özgürlüğü adı altında güvence altına alınmaktadır. Konuşmada “nigger”ların Afrika'ya geri gitmesi gerektiği söylenmektedir. (Lewis, 2009: 159)

Lewis nefret söylemine dair bakış açısını dile getirirken yargıç Brandeis'in de düşüncelerinden yararlanır. Brandeis kötü niyetli fikirlerin yayılmasını ve bu türden nefret dolu düşüncelerin paylaşılarak diğer insanları etkileme olasılığını örneğin ırkçı tarafa çekilmesini bir sorun olarak görür. Bu türden konuşma biçimlerine karşı verilecek mücadelenin bir çözümü doğal olarak, konuşma biçimini yasaklamak olarak gösterilebilir. Brandeis çözümü yasaklamakta görmez. Çözüm olarak, nefret içerikli konuşmanın karşısına nefret içerikli olmayan konuşmanın aynı güçte sesini koyar. (Lewis, 2009: 162) Yargıç Brandeis'e göre çözüm, biri “Yahudileri öldürün.” diyorsa, karşısına “Öldürmeyin.” diyen bir konuşma türünün konmasıdır.

Özetlersek, Lewis, insanların teröre ve şiddete çağırılmasının ya da yönlendirilmesinin, nefret söylemiyle ifade edilen konuşma biçimlerinden daha zararlı olduğunu düşünür. (Lewis, 2009: 166-7) Çünkü ilkinde insanlara belirli bir grup veya kişi hedef gösterilir ve o grup veya kişilere yönelik şiddete çağırılır insanlar. Dolayısıyla o anda ortaya çıkabilecek, yasa dışı ve kötücül sonuçları olası bir çağrı vardır. Bu türden bir durumda görülebilir kısa zaman içinde bir şiddete

davet vardır. Fakat ikincisinde zorunlu olarak bir şiddete davet yoktur, varsa bile öngörülebilir yakın bir zaman içerisinde olması söz konusu değildir. Dolayısıyla cezalandırılacak bir durum da yoktur. Çünkü ifade cezalandırılırsa, *önleyici yasa* kapsamında önceden sınırlanma, yasaklanma durumuna düşülür ki, bu dumda kişiye daha olmamış ama olma ihtimali olan bir sonuç üzerinden ceza verilmiş olur. Lewis, nefret söyleminin devletin yetki alanı dışında olduğunu savunur. Kamusal bir sorun olmaktansa, vatandaşın özel alanına dair bir konu olduğunu savunur. Bunun yanı sıra, toplumun tüm kesimlerinin tartışmada sesini duyurabilmesi gerekmektedir. Ancak bu yolla devlet ve vatandaş arasında kurulan bağ gerçek anlamda demokratik olacaktır. Bu durumda devletin kendisi değil, vatandaşın statüsü devleti demokratik yapan bir unsur haline gelmektedir.

Lewis'in kitabının bütünü göze alındığında Mill'in ifade özgürlüğü bakımından çağdaş bir versiyonu gibidir. Bu bakımdan bakıldığında hakikate ulaşmanın yolu bizi hakikate götürecek düşünce biçimlerinin önünü kesmektense seslerini duyurabilmesi için hepsine imkan vermektir. Bu durumda bize en yanlış gelen düşünce biçimlerini bile dinleyerek kendi düşüncelerimizi test etmemiz gerekmektedir. Mill, insanın mükemmel bir varlık olmadığını savunur. Mükemmel varlıklar olmadığımız için hata yapmamız, dünyaya dair edindiğimiz bilgilerimizde eksiklerin olması çok muhtemeldir. Ama bu hiçbir şey bilmediğimiz anlamına da gelmez. Hepimiz hakikatin bir yönüne dair bir şeyler elde etmiş olabiliriz. Mill tüm düşüncelerin serbestçe dile getirildiği bir ortamda kendi eksiklerimizi tamamlayabilir, inandığımız doğruları güçlendirebilir, onları birer dogma olmaktan kurtarabiliriz görüşündedir. (Mill, 2003: 118) Lewis hakikatin her zaman kendisini göstereceği ve tartışmalarda hakikatin kazanan olacağı fikrine sahiptir. Bir bakıma ilerlemeci bir bakoş açısına sahiptir. Bahsi geçen ifade özgürlüğü Lewis'in bahsettiği ideal demokratik yapıya ulaşılmasını sağlayan en önemli ilkedir. Fakat burada ifade özgürlüğü tek başına yeterli değildir. Mill bu fikirlerin tartışılabildiği bir ortamdan bahseder. Lewis'in savunduğu demokratik yapı zorunlu olarak tartışmacı bir ortam olmamakla birlikte, olası tartışma ortamlarının da önünü kesmemektedir.

Bunun yanı sıra bahsi geçen ifade özgürlüğü vatandaşları vatandaş olmaklık bakımından yeni bir konuma getirir. Bahsi geçen statü vatandaşın siyasal etkinlikleri denetlemesine ve bilgi alma hakkını kapsar. Bu türden bir yönetim biçimi katılımcı bir demokrasidir. Bahsi geçen kişiler belirlenen kurumlarda çalışmasa bile o kurumda çalışanlar vatandaşlara karşı sorumludurlar. Bu durumda vatandaşın fikirlerini söylemesi önem kazanır ki denetleme görevini tam olarak yerine getirebilsin.

Bu durumda hiçbir ifade biçiminin yasaklanmaması gerekmektedir. Yasaklanması demek hakikate ulaştırarak çeşitliliğin önünün kapatılması ve demokratik yapının doğasının bozulması anlamına gelecektir. Nefret söylemi de buna dahildir. Yoksa Lewis korkuları tarafından yönetilen bir toplumda yaşayan bireylerin kendilerini güvende hissetmeyeceklerini, toplumda sürekli bir gizlilik üzerinden baskı uygulanacağını dile getirir. Bu türden etkilerin demokratik topluma zarar verdiğini savunur. Nefret söyleminin bu gerekçelerle, yani olası tehlikeler üzerinden sınırlamasının yeterli bir zemin oluşturmadığını düşünür.

Dolayısıyla Lewis nefret söylemi yasaları yolu ile ifade özgürlüğünün kısıtlanmaması gerektiğini savunur. İfade özgürlüğünün sınırlanmadığı bir toplumda iki yönden gelişme olacaktır. İlki toplumsal anlamda hakikate ulaşmanın yolunun açık olmasıdır. İkincisi ise bireysel anlamda, korkmayan, diğerinin de fikirlerini savunabilen cesaretli vatandaşlar yaratmasıdır. Demokratik yapının sahip olması gereken yapı ve yaratması gereken vatandaş tipi de bu olmalıdır. Lewis'e göre, Amerikan demokratik yapısı ideal demokratik yapının öncüsüdür.

2.7. LEWIS'İN ARGÜMANLARINA ELEŞTİRİLER

Bu bölümde Lewis üzerine bu konuda yapılmış eleştirilere değinilecektir. Lewis'i nefret söylemi bağlamında eleştiren düşünürlerin başında Jeremy Waldron gelmektedir. Tezle yakın ilişkisinden dolayı Waldron'un eleştirilerine öncelik verilecektir.

Lewis'e yöneltilecek eleştirilerden ilki doğruca kitabın başlığı üzerinedir. Kitabın başlığı yani "Kendisinden nefret ettiğimiz düşüncelere özgürlük" aslında yargıç Wendel Holmes'un bir ifadesidir. Bahsi geçen ifade çok manidar olmakla birlikte birden çok anlam taşımaktadır. Bu çok anlamlılıklardan örneğin birincisi kendisinden nefret ettiğimiz düşünce özgürlüğü, ikincisi nefret ettiğimiz düşünce ve düşünce biçimlerine özgürlük ifadelerine yönelik gelmektedir. Yazarın ikincisine vurgu yaptığını düşünmekle birlikte birinci anlamın ikinciye dayanak olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra, ikinci anlamda da bir düşüklük bulunmaktadır. Başlıkta nefret edilen düşünce, nefret söyleminin kendisine mi bir gönderme yapmaktadır yoksa bu türden rahatsız edici söylemlere maruz kalan kişinin mi toleranssızlığından kaynaklanmaktadır pek açık değildir. Bu türden bir belirsizlik, kendisinden nefret edilen her düşüncenin nefret söylemi olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir. Kaldı ki Waldron gelecek bölümde kendisinden hoşlanılmayan ifade biçimleri ile nefret söylemi arasında ayırım yaparak, kendisinden hoşlanılmayan ifadelerin nefret söylemi olmadığını dile getirir.

Aslında her ikisi de her hoş gitmeyen ifade biçiminin nefret söylemi olmadığı konusunda aynı fikirdedirler. Fakat hangi türden ifade biçimlerinin bu alana girip hangilerinin girmediği konusunda aynı fikirleri paylaşmazlar. Lewis bu alanı daha geniş tutarken Waldron daha sınırlı bir alan içinde nefret söylemini ele alır. Fakat daha sonra verdiği bu sınırlı alanı genişletmek zorunda kalır. Demokratik yapı bakımından Lewis ifade özgürlüğü kapsamına kendisinden hoşlanılmayana ve nefret yüklü ifadeleri ikisini de ekler.

Nefret söyleminin bir sorun olarak saldırganlık, bir ifade biçimini duymaktan mutlu olmamak, aynı fikirde olmamak gibi kavramlar görüleceği üzere çok havada kalmaktadır.

Waldron, Amerikan anayasal sisteminin nefret söylemine karşı duruşunu çok fazla “refleksif ve düşüncesiz” bulur. Lewis’in kitabının başlığını buna örnek olarak gösterir. (Waldron, 2012: 11) Waldron, Lewis’in kitabının başlığının çift anlamlılık içerdiği konusunda hemfikirdir. Waldron kitabın başlığında geçen *düşünce* ifadesinden çıkan anlamlardan birisinin nefret içerikli düşünceler olduğunun, diğer bir anlamının ise bu türden ifadelerden nefret edilmesi, sevilmemesi olduğunu dile getirir. Bu da bizi bir de bu türden düşüncelerden nefret eden iyi insanlar olduğu sonucuna vardır. Waldron bu türden bir başlık biçiminin kafa karışıklığı yarattığını düşünür. Çünkü böyle bir başlıktan, nefret içerikli düşünce biçimlerinden nefret ediyoruz diye insanların ifade özgürlüğünü kısıtlıyor olduğumuz sonucu çıkar. (Waldron, 2012: 11- 39) Sanki bazı insanlar kişisel olarak belirli türden konuşma biçimlerini sevmiyor, rahatsız edici buluyor bir içeriği vardır. Dolayısıyla rahatsız olma veya nefret etme durumunun kendisi ve içeriği çok kişisel bir konu olarak yansıtılır.

Waldron nefret söyleminin etki yarattığı alanın her yerde eşit olmadığını, nefret söylemine maruz kalan insanların bundan çok daha fazla etkilendiğini belirtir. Dolayısıyla eğer bir zarar aranacaksa Waldron, özellikle nefret söyleminin nesnesi olan insan ve gruplara bakılması gerektiğini savunur. İfade özgürlüğünün, nefret söylemini korurken, bir yandan da bir karakter inşa ettiğini savunan Lewis’e karşı Waldron bundan ziyade, nefret söylemi yoluyla verilen zarara bakılması gerektiğini düşünür. Dolayısıyla Waldron bahsi geçen ideal demokratik yapı için feda edilen insanlara ve verdiği zarara bakılmasını ister. (Lewis, 2009: 162-3)

Diğer bir bakımdan bakarsak nefret söylemi sanki bir eleştiri biçimiymiş gibi değerlendirilmektedir. Lewis kendisinden nefret edilen fikirler söz konusu olduğunda, öncelikle eleştirel ifadeleri ardından da gerçeği açığa çıkaran türden ifadeleri kendisine destek olarak almaktadır. Lewis, nefret söylemi ifadelerinde ortaya çıkan eleştirelilik ve ortaya çıkarılan hakikat hakkında bir şey söylememekle birlikte, nefret söylemini de bu alan içine

olarak bir sınıflama hatası yapmaktadır. Eleştirelilik ve hakikatin ortaya çıkarılması olarak ele alınan konu ifade özgürlüğü olarak ele alınabileceken, nefret söylemi ifade özgürlüğü olarak niteleyebileceğimiz konuşma biçiminin en azından bu iki ölçütünü (eleştirelilik ve hakikat) her zaman sağlayamamaktadır. Çünkü öyle olsaydı, en azından bu kadar dışlayıcı bir içeriğe sahip olmazdı. Daha kapsayıcı ve genelleyci bir ifade biçimini kendisine araç edinmeye çalışırdı. Örneğin, “Siyahlar bu dükkana giremez.” ifadesi ilk bakışta tartışmacı görünmemektedir. Tartışmacı görünmediği gibi karşılıklı olarak çözüm üretmeye de meyilli görünmemektedir. Daha doğrusu nefret eden kişi çözümü, istemediği kişi ya da grupların, dükkanındaki yokluğu üzerinden kurmaktadır.

Lewis, eleştirel olan konuşma biçimini desteklemek için nefret söyleminin içeriğini gözden geçirir. Lewis’in yaptığı bir sınıflandırma hatası gibi görünmekte, en azından farklı ele alınması gereken iki konuyu aynı gibi göstermektedir. Eleştirel olan, Lewis’in de dediği gibi bir hakikati, yalanı ya da yanlış ortaya çıkarmaya daha yakın görünmektedir. İçinde kızgınlık barındırsa bile bir cevap bekler, düzeltme bekler. Eleştirilen konu değiştiğinde ya da düzeltildiğinde eleştirenle eleştirilen arasında husumet kalmaz. Ama nefret söyleminde karşı taraftakinden hiçbir cevap beklenmez görünmektedir. Çünkü günlük dilde kullanılagelmiş bir ifade ise, örneğin “arapsaçı” sadece bir şeyi nitelemek için kullanılır ya da “Müslümanları burada istemiyoruz.” deniyorsa, daha çok kendisi gibi düşünenlere seslenmek üzere söylenir gibidir ya da kendisinden nefret ettiği grup ve kişilerle muhatap olmadan, bir duvar yazısıyla ya da söylemini genelleştirerek mesaj verilmesi söz konusudur. Çünkü birinci söylem biçiminde gündelik kullanımda olan bir niteleme söz konusuysen, ikincisinin içeriği karşısındakini kendisiyle aynı seviyeden görmemeye dayanır. Kişi veya gruplar eleştirildikleri konudan vazgeçse bile onlara verilen etiketten kurtulamazlar. Örneğin, eleştiri yoluyla ortaya çıkarılan bir yolsuzluk ya da yanlış hareketi gerçekleştiren kişi, ceza alabilir ya da davranış biçimini değiştirebilir. Nefret söylemi söz konusu olduğunda siyah olan bir kişinin beyazmış gibi davranırsa bile siyahlığı onu terk etmez ya da Yahudi olan biri dininden ve yaşadığı toplumdan vazgeçse bile Yahudiliği bakidir (en azından onlardan nefret edenler için). Bu durumda eleştirel olanla nefret söylemi arasında hakikati ortaya çıkarma bakımından yöntem farklılığı görülmektedir. Fakat bu yine de belirli türden bir nefret söylemi için geçerlidir. Çünkü günlük dile yerleşmiş bir ifade biçimi bir tartışma ortamı yaratmaktansa, örneğin bir yakıştırma yolu ile belirli bir durumu açık kılmaktan başka bir şey yapmayabilir ya da bir iş yerine belirli bir grubun gelmesini engelleyen dükkan sahipleri tartışmaktan çok istenildiği gibi davranılmasını isteyebilir.

Avrupa bakış açısından bakacak olursak, ifade özgürlüğünün temel bir konuşma hakkı olduğu kabul edilmekle birlikte ifade özgürlüğünün belirlenmemiş ve mutlak bir hak olmadığı savunulur. İfade özgürlüğü aslında içinde iletişimi barındıran bir söylem biçimidir. Bu şekliyle belirli normlara uyarak kendi yapısına uyan bir etkinliğe sahip olabilir. Bu normların da öncelikle bir doğruluk değerine sahip olması, dinleyici tarafından denetlenebilmesi ve anlaşılması gerekir. (O'Neill, 2015: 16-7, 2013: 9) Bu durumda nefret söyleminin karşılıklı bir iletişimsellik kurmadığı söylenebilir. Bu durumda nefret söylemi kişisel bir kendini açığa vurma olarak değerlendirilebilir. Her iki durumda da Lewis'in argümanı haklı çıkar. Çünkü iletişimselse, ifade özgürlüğü bağlamında korunur, kişiselse ceza hukuku dışında kalır.

Waldron'a geri dönecek olursak, Waldron, Lewis'in kendi kitabının başında Amerikan toplumunun tüm diğer devletler içinde en sözünü sakınmayan ve en geniş ifade özgürlüğüne sahip olduğunu söylediği kısma dikkat çeker. Waldron, Amerikan toplum yapısının hep böyle olmadığını dile getirir. Amerika'nın bir değişim sürecinden geçerek bu duruma geldiğine dikkat çeker. Bahsettiği değişim devlet yapısının şimdiye oranla geçmişte daha kırılğan, güçsüz ve korunmaya muhtaç olmasıdır. Geçmiş dönemlerde her türlü eleştirel ifadenin, devletin kurum ve çalışanlarını zayıflatma tehlikesi vardır. Devletin korunması için, kurumlarının korunması, bu kurumlara olan inancın, saygının ve güvenin sağlanması gerekmektedir. Ancak bu şartlar yerine getirilirse vatandaş ve devlet arasında bir bağ oluşabilecek ve her iki taraf birbiriyle işbirliği içine girecektir. Aksi takdirde istenilen bağ ve işbirliği sarsıntıya girecektir. Bir bakıma devletin tanınırlığını da zayıflatacaktır. (Waldron, 2012: 18-21)

Dolayısıyla zamanında İngiltere'den gelmiş olan *devletin kurum ve organlarını aşağılama ve halkı isyana teşvik suçlarına dair yasa* aslında tarihsel koşullar altında belirli bir amaç uğruna kullanılmıştır. Aynı zamanda daha sonra gelecek olan savaş zamanlarında kabul edilen diğer ifade sınırlayıcı yasalar içinde geçerlidir. Hepsi devletin çok kırılğan olduğu dönemlerde devlet yapısını korumak adına çıkarılmıştır. Bu bakımdan devlet ve yasa aslında yapması gerekeni yapıyordur. Yasa geçmişte öncelikli olarak devleti, kurumlarını ve çalışanlarını korumak zorundadır. Waldron, sistem ne kadar demokratik olursa olsun bu türden sarsıcı ortamlarda devletin bundan sağ çıkamayacağını en azından çok büyük olumsuzluklar yaşanacağını düşünür. Bu durumun bir yandan da bir ikilem oluşturduğunu ifade eder. Lewis ya da Waldron olsun, demokratik yapıdan anladıkları insanların kendilerine sorun çıkarılmadan istediklerini eleştirebilmeleridir. Demokratik bir ortamda eleştirelliğin olması, doğal olan ve bir bakıma zorunlu olandır ki tüm vatandaşlar eleştirelilik üzerinden demokratik yapının bir parçası olabilsinler. Bu yolla, sade vatandaşta tartışma ortamına dahil olmuş olmaktadır. Bunun yanı

sıra eleştirelilik yolsuzlukların denetlenmesi, açığa çıkarılması, kurum çalışanları hakkında oluşan fikirlerden haberdar olunması konusunda kullanılacak en işlevsel araçtır. Lewis'in bahsettiği *devletin kurum ve organlarını aşağılama ve halkı isyana teşvik suçlarına dair yasa*, bu türden bir zorunluluğu engelleyerek demokratik yapının önemli bir aracını, özelliğini, karakteristiğini ortadan kaldırır. Bu, çıkmazın bir ayağıdır. Diğer ayağı ise, Waldron der ki, eğer devlet suç çetesi gibi görülürse, sürekli eleştiriye tutulursa, o devletin ayakta kalması güçleşecektir. Dolayısıyla devletin ifade biçimlerini düzenleyici, sınırlayıcı özelliğinin olması gerekir ki ayakta kalabilsin. (Waldron, 2012: 22)

Demokratik yapının bu çıkmazının çözülebilmesi için eleştirelilik yetkisini sadece muhalafet partisine vermeyi düşünebiliriz. Bu durumda bahsi geçen eleştirelilik, vatandaş dışarıda bırakarak, daha çok siyasi alanda sağlanacaktır. Muhalefet partisi devlete, kurumlarına ve hükümete saygı duymakla birlikte hükümeti tanınmalıdır, ona verilen yetki gereği sahip olduğu eleştirel görevi ile hükümeti korkusuzca eleştirebilecektir. Hükümetse eleştirel yapıya açık olacak, saygı duyacak, kendisinin denetlenmesini ve eleştirilmesini engelleyecek hiçbir şey yapmayacaktır.

Böyle bir uygulama demokratik yapı içinde uygulanması gereken zorunlu bir yapı olmasına karşın, aslında demokratik yapının içinde olması gereken eleştirel yapının bir alanda sınırlandırılması anlamına da gelmektedir. Bunun yanı sıra demokrasiden çok aristokrasiye benzemektedir. Muhalefet partisinin eleştirelilik görevi, hükümeti tanıma ve saygı duyma kuralları siyasal anlamda kesinlikle kabul edilmeli ama bu, sivil alanda da olması gereken eleştirel yapıyı elememiz için yeterli bir gerekçe değildir. Waldron'un bahsettiği çelişkiyi bir süreliğine ortadan kaldırsa bile, devleti denetleyecek tek kurum muhalafet partisi olmamalıdır. Lewis'in de bahsettiği gibi yayın organları bunu daha net ve hatta daha tarafsız olarak yapabilir. Vatandaşın yaratılan tartışma ortamına dair daha iyi bilgilendirilmesi ve tartışma ortamına dahil olması daha kolay ve demokratik olacaktır. Kafa yoran, fikir beyan eden vatandaşın devlete aidiyet hissi daha güçlü olacaktır. Zor durumlarda, devletin vatandaştan bekleyeceği desteği vatandaşın göstermesini kolaylaştıracaktır. Çünkü vatandaş devletin bir parçası olarak sorumluluk hissedecektir. Dolayısıyla bağlılığın yaratılması için baskıcı yasalar zorunlu değildir. Demokratik yapı katılımcı demokrasiyi de içeriyorsa eğer, katılacak vatandaşın eleştirel olan yapıya dair günlük hayatından deneyimli olması gerekir. Demokratik yapının sözünü verdiği özgürlükçü yapının eleştiriye, muhalafet ve hükümet arasında sınırlandırması, sözü verilen özgürlüğü sınırlı bir alanda ve sınırlı kişilerin tekeline bırakır. Devlet ve vatandaş arasında oluşması beklenen etkileşimi engeller. Burada bahsedilmek istenen konu yukarıda

geçen önerinin mantıksız olduğu değildir, Waldron'un bahsettiği ikilemin çok doğal bir çıkmaz olduğudur. Waldron'un sözünü ettiği eleştirelilik ilkesi korunarak, aslında bir ya da birkaç tane daha ilke eklenerek en azından bu çıkmazın yarattığı tansiyonun azaltılması mümkündür. İfade özgürlüğü, insan hakları, eşitlik kavramları ve uygulamaları aslında tam da bu türden tansiyonları normale indirmek için vardır. Bu türden kavramları kendisine benimsememiş olan siyasal bir yapı demokratik olmayacaktır.

Waldron eleştirilerine yine geri dönecek olursak, Waldron'un *devletin kurum ve organlarını aşışılama ve halkı isyana teşvik suçlarına dair yasası* ile ilgili yukarıda özetlenen açıklamalarından, *devletin kurum ve organlarını aşışılama ve halkı isyana teşvik suçlarına dair yasayı* sonuna kadar savunduğu düşünülmemelidir. Waldron bu yasa için iyi dememekle birlikte kötü de dememektedir. Daha ziyade belli başlı tarihsel koşullarda bu yasanın gerekli olacağına dikkat çekmektedir. Özellikle yeniye nazaran eskiden Amerikan devlet yapısının daha kırılgan olması bu türden yasaları o zaman için gerekli kılmıştır demeye getirmektedir. Waldron bu duruma Hıristiyan dini örneğini verir. Din, zamanında devletin, toplumu bir arada tutabilmek için kullandığı araçlardan biridir. Örneğin diğer örneklerden bazıları ulusalcılık, dil birliği, tarihsel arka plan olarak gösterilebilir. Zamanla dinin gücü azaldıkça, devlet bu alanda sahip olduğu söz hakkından vazgeçmiştir. Waldron, günümüzde bireylerin devlete verebileceği zararın çok az olduğunu ve devletin eski kırılganlığından kurtulduğunu düşünür. Yüksek mahkeme yargıçlarının zamanla fikirlerini değiştirmelerinin ana nedeni olarak, halkın fikirlerinin devlete karşı korunması gerektiğine olan inançlarına bağlar. Güçlenen devletin artık kendisini korumak için özel bir yasa yapmasına gerek yoktur, aksine artık halkı, devlete karşı koruyacak yasalara gerek vardır. *İlk anayasa değişikliği maddesinin* tam da bu yüzden önem kazandığını savunur. *İlk anayasa değişikliği maddesi* elinde çok fazla güç toplamaya başlayan Amerikan devlet yapısına karşı bireyleri ve fikirleri korumaktadır. (Waldron, 2012: 23-26) Aslında bu, bir bakıma Amerikan siyasal sisteminin geçmesi gereken bir aşamadır. Lewis bakımından aşılması ve demokratik bir yapıya ulaşılmıştır. Waldron için yeterli değildir, geçilmiş bir aşamadır ama geçilen aşama Amerikan siyasal yapısını demokratik yapmaya yetmemiştir.

Waldron, Lewis'in nefret söylemine bakış açısı bakımından, Amerika'nın diğer gelişmiş demokratik ülkelere nazaran vatandaşlarına daha farklı davrandığına dikkat çeker. Waldron buna karşılık gelişmiş olarak tanımlanabilecek diğer devletlerin nefret söylemi yasasıyla neye gönderme yaptıklarına dikkatleri çeker. Bu ülkeler arasında İngiltere, Almanya, Yeni Zelanda, Kanada, Fransa, İskandinavya ülkeleri vardır. Kabul edilen yasaların ortak özellikleri, *ırsal*,

etnik azınlıklara yönelik nefretin kışkırtılmasını engellemektir. Kendisinden nefret edilen gruplara karşı *saldırgan, hakaret içerikli, güvenliklerini tehlikeye atıcı* konuşma biçimleri, *nefrete etmeye kışkırtmayı, toplumu nefret etmeye cesaretlendirmeye* yönelik ifadeleri nefret söylemi yasasıyla kısıtlamaktadırlar. (Waldron, 2012: 29) Bu yasalarla amaçlanan tüm vatandaşların eşit derecede korunmasını sağlamak, hatta nefret söylemine uğrayanları daha fazla korumaktır. Ancak bu şekilde daha eşitlikçi bir demokratik toplumun imkânının ortaya çıkacağı düşünülür. Nefret söylemi içinde bulunan kışkırtma ögesine karşı tüm vatandaşları sorumluluk almaya davet ederken, vatandaşın kendisine de toplumsal düzeni korumak bakımından sorumluluk yükler. Bu bakımdan Amerikan sisteminden daha farklı bir demokratik yapının ortaya çıktığını savunur. Amerikan yapısında yasal düzenlemeler daha sınırlı ve özel alana oldukça mesafeliyken, Waldron'un bahsettiği yasal düzenlemeler özel alana daha fazla girer, sorumluluk ve gücünün eriştiği yer daha geniştir. Dolayısıyla Waldron, nefret söyleminin Lewis'in savunduğu gibi özel değil kamusal bir sorun olduğunu düşünür.

Waldron, Lewis'in tanınmış kişilere karşı karalayıcı veya eleştirel ifadelerin özgür olması yönünde savunma yaptığına dikkat çeker. Bu bağlamda Lewis'in verdiği iki örnek üzerinden eleştirisini yapar. Verilen bu örneklerden birisi *Beauharnais v. Illinois*⁶⁵ diğeri ise *New York Times v. Sullivan*⁶⁶ davalarıdır.⁶⁷ Lewis ikinci davada yer alan ölçütün birincisine uygulanabileceği yargısına varır. Bu yargıya göre politikacı, sanatçı, sade vatandaş vs. gibi tüm insanların belirli bir konuda ünlenirken sahip oldukları konum toplumdan gelecek her türlü eleştirel, olumlu-olumsuz her türden ifade biçimine açık olacakları anlamına gelmektedir. Tanınmış kişilerin bu türden durumlarla karşılaştıkları zaman ona katlanmayı öğrenmeleri gerektiğini ve ünlenirken bu durumu kabul ettiklerinin farkında olmaları gerektiğini savunur. Lewis, aynı kuralın kabul edildiğini gösteren *New York Times v. Sullivan* davasının *Beauharnais v. Illinois* davasını da kapsadığını söyler. Waldron ise Lewis'den farklı olarak, *New York Times* davasının *Beauharnais* davasını kapsamadığını düşünür. Çünkü birinde tanınmış bir politikacıya dair verilmiş bir karar vardır ve bu, Lewis'in ölçütüne uyan bir davadır. Ortada tanınmış bir kişi ve ona dair verilmiş olumsuz bir ifade biçimi vardır. Davacı tanınmış bir politikacı olduğu için eleştirilere açık olmalıdır görüşü üzerinden davalı suçsuz bulunur ve konu ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilir. Bu türden bir davayı kazanabilmek için, söylenen olumsuz düşüncenin umursamazca, bile bile kötü niyetle yapıldığının kanıtlanması ve ifade edilen olgunun yanlışlığının kanıtlanması gerekir. Lewis ikinci davanın da aynı kapsamda

⁶⁵ *Beauharnais v. Illinois*, 343 U.S. 250 (1952).

⁶⁶ *New York Times Co. v. Sullivan*, 376 U.S. 254. At 270 (1964).

⁶⁷ <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/376/254/>

değerlendirilmesi ve *ilk anayasa değişikliği maddesi* tarafından korunması gerektiğini düşünür. Hatta günümüz Amerikan düşünce yapısı içinde kendisi gibi düşünüleceğini savunur. (Lewis, 2009: 159)

Waldron, Amerikan hukuk sisteminin Lewis'in bahsettiği gibi karar vereceği konusunda hemfikirdir. Bu davalarda ortaya çıkan ifade biçimleri nefret söylemi, hakaret biçimi olarak kabul edilmesine rağmen korunma altına alınmaktadırlar. Çünkü bu durumlarda kullanılan ifade biçimleri içinde hukuksuz bir durum bulunmamaktadır. Aranılan diğer bir ölçüt ise bile isteye, hesaplı olarak hukuksuz bir durumun yaratılmaya çalışılmadığının görülmesidir. Eğer durum bu ölçütlere uyarsa, her ne kadar rahatsız edici olsalar bile *ilk anayasa değişikliği maddesi* tarafından korunmaktadırlar. Ama Waldron, ikinci davada aranan ünlü olma ölçütünün karşılanmadığını düşünür. Burada diğerinden farklı olarak, kendisinden nefret edilen bir siyah ırk vardır. Kendisinden nefret edilen grup içinde ünlü birine de yönelilmez, toptan grubun kendisine karşı genelleyici olumsuz bir ifade biçimi kullanılır. Dolayısıyla grup karalaması söz konusudur. (Waldron, 2012: 26-9, 62-4) Waldron'un burada üzerine eğildiği konu davalardan birinin topluca bir gruba dair önyargı yaratmasıdır. İfade biçimi, tek kişilerdense toplumun üyesi olan her bireyin onuruna yani toplum içindeki sosyal statüsüne⁶⁸ saldırarak etkiye bulunmaktadır. Diğer davada ise doğası gereği eleştirilerin öznesi olan bir politikacı vardır. İnsanların politikacıdan beklentileri vardır ve beklentiler gerçekleşmediğinde eleştirilmesi doğaldır. Dolayısıyla Waldron, Lewis'in iki davayı birleştirirken bu ayrımı gözden kaçırdığını düşünür.

Waldron, ortadaki sorunu, nefret içerikli söylemler yoluyla birey ve gruplara zarar verilmesi olarak görür. Nefret söylemi kullanılırken *yaşanılan toplumsal çevrenin yapısına zarar verilmektedir*. Hedef alınan kişi veya grupların toplum içinde diğer insanlarla aynı değere sahip olmadığı, diğerleriyle eşit olmadığı, toplumda yerlerinin olmadığı fikri üzerinden değersizleştirilmesi söz konusudur. Waldron, ikinci olarak, sorunun çözümünün bu gibi durumları tolere etmeyi öğrenmekte olmadığını savunur. Nefret söylemiyle ortaya çıkan zarar bu ifade biçimlerinden genel anlamda rahatsız olan ve ayrıcalıklı bir kitleye dair değildir. Asıl zarar nefret söyleminin hedefi haline gelen grup ve kişilerin üzerindedir. Hedef alınan kişi ve grupların yaşamlarının bütününe zarar verilir. Bu yolla yaşamlarını istedikleri gibi sürdüremezler, gelecek planları yapamaz ya da korkarak yaparlar, belki de hiç yapamazlar ayrıca umutları, çocuklarının yaşantılarına verilmiş bir zarar da söz konusudur. Dolayısıyla

---

⁶⁸ social standing

genel olarak hoşlanılmayan bir konudan çok bundan gerçekten zarar gören bir grup veya kişinin olduğunun gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Waldron, Lewis'in tam da bu türden bir bakış açısını gözden kaçırdığını düşünür. (Waldron, 2012: 33)

Lewis kitabında fikirlerini paylaşırken bir ilerleme fikrine de sahip görünmektedir. Lewis'in sürekli üstüne bastığı hakikate, doğruya ulaşma ideali üzerinden işleyen akıl yürütmesi, çok fazla soyut kalmaktadır. Tanımlanmamış, dolayısıyla çok tesadüfi bir geleceğe atıfta bulunur. Adı geçen hakikate ulaşmak için her şey mübah gibi görünmektedir. Hakikat ve doğruya ulaşma bir amaç olarak başka her şeyin üzerinde bir yerde konumlandırılmaktadır. Ama insanların bu gibi durumlarda her zaman daha iyi ve doğru olabilecek yargılara ulaşmadığı da gözden kaçmamalıdır. Kişilerin durumla ilgili yeterli ve doğru bilgiye ulaşp ulaşmadığı, kendisine verdiği kararda destek olabilecek grup ya da kişilerin olup olmadığı, kendisinin bu durum içinde bulunduğu gruba aidiyeti, eğitim durumu, korkuları vs. daha bir sürü koşul kişinin kendisinden beklenen kararı vermesini engelleyebilir. Bu durumlar söz konusu olduğunda ifade özgürlüğünü bu kadar sınırsız bırakıp, ondan gelebilecek olası yararı beklemek ne kadar makuldür tartışmak gerekir. Lewis'in amacı tam da bu türden bir olanağın önünü kesmemektir.

Hakikate ulaşılması ve gerekli makamlara bu konuda baskı yapılması için, ifade biçimlerinin ne kadar agresif olması gereklidir? Şöyle de sorulabilir, bir grup ya da kişinin kaderini diğer bir grup yada kişinin eline bırakmak, kişileri tesadüfi olan ama zorunlu olmayan şartların eline bırakmak olmaz mı? Zarar derken her iki tarafın gözönünde bulundurulması gerekir. Toplumda, nefret söylemiyle ahlaki bir değeri çiğnerken, zarar veren kişinin kendisi de bir anlamda içinde yaşadığı değerleri tahrip ettiğinden kendisi de zarar görmektedir. Bunun yanı sıra konu, ifade özgürlüğüne zarar vermemek için nefret söylemini korurken, değerler bağlamında nelere zarar verilmektedir konusudur.

Bunun yanı sıra insanlarda yaratacağı beklenen etkinin ortaya çıkması için kaç kişinin nefret etmesi, bu doğrultuda kendisini duyurması ve kaç kişinin bundan etkilenmesi gerekir sorusu sorulmalıdır. Burada bahsi geçen konu, sınırsız ifade özgürlüğünün ya da şöyle diyelim hoşlanılmayan ifade biçimlerinin güvence altına alınarak korunmasının anlamsız olduğunu savunmak değildir. Sorun olan konu, ifade özgürlüğüyle gelen tüm enformasyon ve bilgilerin insanlar tarafından her zaman doğru ve kendisinden beklenildiği şekilde anlaşılmasıdır. Lewis'in ilerlemeci fikrinin her zaman onun öngördüğü şekilde çalışmadığını gösterebilecek yeterince örnek vardır elimizde. Lewis'in bahsettiği demokratik toplumun zorunlu ilkesi olan

ifade özgürlüğünün korunmasıyla, zorunlu olarak eşit bir toplum doğacak mıdır soruları da yine cevapsız kalır.

Beklenen, arzu edilen sonuç ile olan şey arasında kurulan ilişki çok gelişmiş gibi görünmektedir. Lewis bu gelişmişliği yargıçların verdikleri kararlarla kontrol altında tutar, ama yargıcın toplumu şekillendirmek gibi bir misyonu var mıdır yine tartışılır. Yapması gereken sadece olan durumu yasa ışığında değerlendirmekse, yasanın ilk yapıldığı eğilime bakarak işini yapmış sayılacaktır. Bunun yanı sıra yasanın eğilimi ve kendisinden beslendiği yer de önemlidir. Beslendiği yer ahlaksa ne türden bir ahlak, Anayasa'dan mı beslenir, tarihsel olaylardan mı, yoksa politik yapıdan mı, kişisel çıkarlardan mı gibi sorular da yine yaratılması beklenen etkiyi belirleyecektir.

Bunun yanı sıra Lewis'in nefret söylemini koruma altına almak için kullandığı hakikat argümanı zorunlu bir öğe olarak görünmemektedir. Şöyle ki demokratik yapının katılımcı olduğu, tartışma ortamına herkesin eşit şekilde katılmasının zorunlu olduğunun söylenmesi ifade özgürlüğünü desteklemek için yeterlidir. Her hakikati amaç edinen toplum biçimi zorunlu olarak demokratik olmayacaktır fakat eleştirelilik, katılımcılık ilkesi üzerinden ifade özgürlüğünün olduğu toplum biçimi demokratik olacaktır. Dolayısıyla Lewis'in hakikat argümanı yeterince güçlü değildir. Hatta bu argümanı kullanmadan da aynı pozisyonu koruyabilirdi.

Lewis kitabında belirli türden yasaların ifade özgürlüğünü kısıtladığını göstermeye çalışsa bile nefret söylemine ayrıcalıklı bir yer vermemektedir. Bu da en azından yasalar bakımından nefret söylemini diğer ifade biçimleriyle aynı türden bir özgürlük hakkı vererek onu eritmektedir. Kaldı ki bu şekilde Avrupa devletlerine nazaran daha demokratik bir yapının yolunu açtığını düşünür. Tüm yaşam biçimlerinin birer deney olduğunu düşünerek her birinin Amerikan yaşam biçimini zenginleştirdiğini düşünmektedir. Bu bakımdan Mill'vari bir yolu izler. Fakat Mill ifade özgürlüğüne ve bireysel özgürlüklere sınırsız bir alan açmaya çalışırken, nefret söylemi türünden ifade biçimlerini ayrı bir kefeye koymayı da unutmaz. Eğer ifade biçimi *zarar vermeme prensibini* yıkacak türden bir ifade biçimiye engellenebileceğini dile getirir. Dolayısıyla nefret söyleminin zarar verdiği hukuksal anlamda kanıtlanacak olursa bu türden söylem biçimlerinin yasal anlamda sınırlandırılması ve cezalandırılmasının yolu açılacaktır.

İnsanların hataya düşebilecekleri, mükemmel olmadıkları ve birbirlerinden öğrenebileceği çok konu olduğunu düşündükçe Lewis haklı gibi görünmektedir. Fakat bu sefer de akla şu sorular gelmektedir; her kişinin kendisi için seçtiği yaşam biçimi ve ilkeler elbette yeni yaşam

deneyleridir, fakat bir yaşam biçimi diğeri üzerinde tahakküm kuruyorsa yine Mill'in bahsettiği türden zarar verici değil midir? Bu türden yaşam deneyleri ya da fikirler üzerine bir kısıtlama olması gerekmez mi? Gerekmez de denebilir. Ama bu sefer de tahakküme uğrayanın ayağa kalkabilmesi ve var olabilmesi için bir şeyler yapmak gerekir. Bir yaşam biçimi sahip olduğu ilkelerin doğası gereği diğesine yaşam hakkı bile vermeyebilir. Örneğin eşcinsel çocuğu olan biri eşcinsellerden nefret ettiği için çocuğunu öldürmeye kadar gidebilmektedir. Bu durumda bu kişi ifade özgürlüğü ya da yaşam deneyini mi gerçekleştirmiş bulunmaktadır? Dolayısıyla buradan her yaşam deneyi iyiye, doğruya, hakikate ilerlemiyor sonucuna varabiliriz. Lewis ve kendisinden etkilendiği Mill'in görüşleri ilerlemeci bir anlayışı sergiler. Fakat uygulamada böyle olup olmadığı tartışmalıdır. İnsanlar yaşam deneyleri sonucunda çok büyük katliamlar gerçekleştirebilmektedir. Aynı yaşam deneyleri çok büyük önyargıların da kaynağı olabilmektedir.

Tüm bunlara ek olarak burada hem kendilik bilinçleri bakımından hem de bilgisel bakımdan bir eksiklik var gibidir. Kişi o şeye neden inandığını bilmeyebilmektedir. Sadece üyesi olduğu grubun fikirlerini tartışmasız benimsemiş ve destekliyor olabilir. Yaşam deneylerinin hepsi topluma aynı eşitlikte mi dahil olur sorusu da sorulabilir. Eşitsizliklerden dolayı daha etkin olan hatta nefret yüklü olan gruplar tam da bu yaşam deneyinin gidişatını daha fazla nefrete doğru da yönlendirebilmektedir. Bu durumda insanlar yeni bir şey öğrenmiş mi olur? Belki çok uzak gelecekte Nazi Almanyasının neden olduğu olumsuz sonuçları yaşamak zorunda kalan Almanya'da olduğu gibi bir durum ortaya çıkabilir fakat bu da çok büyük kayıplar verip hayat boyu yüzyıllarca bitmeyecek bir travmayı da kendi içinde taşıyarak ilerlemeyi göze almak demektir. Gelecekte mümkün olabilecek olumlu gelişmeler için şu anda kendisinden feragat edeceğimiz değer ve hakların ne olduğu da önemlidir. Bu türden yaşam deneylerinin belirli bir gelişmeye sahip olabilmesi için insanların hepsinin yaşam deneylerinin öznesi olarak bilinçli olması gerekmez mi? Aksi taktirde, varılacak tüm sonuçlar tesadüfi değil midir?

Bunun yanı sıra, Mill üzerinden okunan ifade özgürlüğü argümanının yanlış anlaşıldığı savunulmaktadır. Bu görüşe göre Mill'in bahsettiği şey kendini ifade etmedir, ifade özgürlüğü değildir. Dolayısıyla ifade özgürlüğü argümanlarına destek vermek için kullanılabilecek doğru bir argüman değildir. Mill'in söz ettiği ifade biçimi zararsızdır, sadece kendisine dair bir şey söyler, kişinin kendisine etkide bulunur, başkalarını etkilemeyi amaç edinmez, yani diğerlerine bir şey söylemektense, kendine dair etkiyi amaçlar. Fakat ifade özgürlüğünün yaptığı şey iletişim içine girmeyi amaçlamaktır. Dolayısıyla iletişim içinde girdiği kişi ya da grupları etkilemeyi amaçlar. Bunu yaparken anlaşılabilir, doğruluk değeri taşıyan ve kaynağının test

edilebildiği bir iletişimden bahsedilmektedir ya da en azından bu ölçütlerin olması gerektiği bir normlar bütününden bahsedilmektedir. Dolayısıyla ifade özgürlüğü yasalarıyla yapılan şey aslında kişiler arasındaki iletişimin biçimine dairdir. (O’Neill, 2015: 16-7, 2013: 9) Bu bakımdan bakıldığında Lewis’in bahsi geçen bu iki alanı karıştırdığını ve Mill’i yanlış anladığını söyleyebiliriz. Fakat yanlış anlaşılmanın olması nefret söyleminin korunma altına altına alınması gerektiği konusunda verdiği görüşlerini geçersiz kılmamaktadır. Bu durumda eğer nefret söylemi ifade özgürlüğü kapsamındaysa bir ifade biçimi olarak korunması gerekir, eğer değilse ve kişisel görüş kapsamına giriyorsa, bu durumda da demokratik devletin yetki alanı dolayısıyla ceza hukukunun da dışında kalmaktadır. Dolayısıyla her iki durumda da yasa ile sınırlanmaması sonucuna varırız.

Lewis, “*nefret edilen düşünceler* derken tam olarak neye atıfta bulunuyor?” diye sorarsak, çok geniş bir alana atıfta bulunduğunu görürüz. Bu türden bir soru “Bizimle aynı fikirde olmayan her türden fikir.” olarak cevaplanabilir. Kitabının gelişimine bakarsak, başta *küçük düşürücü*, *şok edici*, *tiksindirici*, *nefret uyandırıcı* ifadeleri de kapsamakla birlikte genel olarak eleştirel olan ifadelere atıf yapıyor gibidir. (Lewis, 2009: ix-11)

Lewis’in konu ettiği örnekler, daha çok devlete, hükümete karşı saldırgan gelen, onlar tarafından sevilmeyen ifade biçimlerini kapsamaktadır. Ardından bu bağlam sade vatandaşın kendisinden hoşlanmadığı düşünce biçimleri gibi ele alınır. Bir bakıma iki durum arasında bir analogi yapılır, fakat yapılan analogi uygun bir analogi değildir. İlkinde devleti denetleyen bir eleştiri sisteminden bahsedilirken, ikincisinde toplum içinde birlikte yaşayan kişiler ve gruplar arasında ortaya çıkan farklı fikirlere dair bir eleştiri vardır. İkincisinde denetleme gibi bir görev yoktur. Fakat toplumsal durumlarda ortaya çıkan konulara dair fikir sahibi olma ve paylaşma söz konusudur.

Buna ek olarak medyanın sahip olması gereken yayın özgürlüğü ile bireyler arasında sahip olunması gereken ifade özgürlüğü arasında kurulan analogi de doğru görünmemektedir. İlkinde olgulara dair bir bilgi alışverişinden bahsedilirken, diğerinde kişisel fikirler, dünya görüşleri de işin içine girer. Buna rağmen Lewis, birey, grup ya da medya organlarının durumlara dair verecekleri bilgi, fikir türünden paylaşımların engellenmesi sonucunda ortaya çıkacak sorunlar konusunda aslında mantıksız bir şey söylemez. Korkularla yönetilen bir toplumun her kurumu Lewis’in de bahsettiği gibi, daha baskıcı ve güvensiz olacaktır. Çünkü gelecekte ortaya çıkması muhtemel durumların olası tehlikeleriyle yaşayacaklarından hep *önleyici yasalarla* yaşamak zorunda kalacaklardır. Yasanın herkes için sağlıklı ve güven içinde bir ortam yaratmasının bir

yolu yaşanan endişeyi ortadan kaldıracak bir yasa ya da düzenleme olmalıdır. Endişeyi devam ettiren bir yasa olmamalıdır. Bu uğurda ortaya çıkan doğruların görmezden gelinmesi ya da ertelenmesi söz konusudur. Çünkü her muhtemel tehlike o anlık her şeyin durması, kontrol altına alınması, yeninin bir süreliğine beklemesi anlamına gelmektedir. Bu da her farklı sesin bir süreliğine susması anlamına gelmektedir.

Fikirlerin serbestçe dolaşıma girdiği bir yerde zorunlu olarak herkesin sesini duyurabileceği ve hakikate ulaşılabilirliği söylenilebilir mi sorusu da cevap beklemektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi, güçlü olan sesin bu dolaşım içinde diğer sesleri bastırması, kontrol etmesi, söylemin izleyeceği yolu belirlemesi pek muhtemeldir. Bu türden bir fikirler pazarında güçlünin sesine alışılması da mümkündür. Alışılan sesin verdiği alan doğrultusunda, diğer kişi ve grupların kendilerince seslerini duyurdukları illüzyonunu yaşamaları da muhtemeldir. Çünkü baskın söylem biçimini takip ettikleri sürece, seslerini duyurduklarını düşünebilirler. Bunun yanı sıra fikir alışverişini ekonomik bir terimle açıklamaya çalışmak pek uygun bir nitelendirme gibi görünmemektedir. Çünkü satılan veya alınan bir şey yoktur. Yarıştırılan bir şey de yoktur. Aksine toplumsal bir tartışmanın her yönü ile görülmesi söz konusudur. Konunun tüm taraflarının sesinin duyurulması ve alınacak kararın herkes tarafından tanınması amaçlanır. Konunun tüm tarafları derken toplumun tümü kastedilmektedir. Toplumsal bir tartışma alanının tarafları da yine toplumun tümü olacaktır. Tartışma sonucunda gelinen sonuçta yine toplumun tümünün kabul ettiği bir sonuç olacaktır.

Fakat şunu da görmekte yarar görünmektedir. Yukarıda söylenen tüm durumların gözlemlenebilmesi için bu türden bir fikirlerin dolaşımlarının olanaklı olması gerekir. Lewis'in *fikirler pazarı* olarak nitelendirdiği görüşte, fikirlerin birbiriyle ilişki içinde olması ve tartışma ortamı yaratması beklenmektedir. Ama Amerikan örneğinde bu ne kadar gerçekleşmektedir diye sorarsak, en ideal anlamında gerçekleşmediğini sezgisel olarak bile söyleyebiliriz. Fikirlerin korkusuzca söylenebiliyor olması, bu fikirlerin zorunlu olarak kendi çelişikleriyle karşı karşıya gelerek hakikate dair bir basamak oluşturdukları anlamına gelmemektedir. Bahsi geçen fikir kısıtlı bir alanda söylenip, korunup, o alanda da kalabilir. Buna rağmen tüm karşı argümanlar, ifade ve düşünce özgürlüğü bağlamında nefret dolu bile olsa belirli türden ifade biçimlerinin yasaklanabileceği anlamına gelmemektedir.

İnsan varlığının onu tanımlayıcı özelliklerinden biri dünyayı, ilişkilerini, insanları belirli anlamlar içinde okuyabiliyor olması ve dili kullanma yoluyla konuşabiliyor, kendini ifade edebiliyor olmasıdır. Diğer bir özelliği, kendisine geleceğe dair planlar çizebilmesi, belirli kişi

ve grupları bunun içine dahil edip diğerlerini bunun dışında bırakabilmesi, belirli türden bir yaşam biçimini kendisi için hayal edebilmesidir. İfade özgürlüğüyle korunan aslında insana, onu tanımlayan doğasına dair özelliklerinin korunmasıdır. Kendisini, düşüncelerini ifade ederken aslında doğasında zorunlu olarak bulunan bir öğeyi, gelecek planlarını ve kendisini bir kişi olarak tanımlayan öğeleri açığa çıkarır. Nefret söylemi yasasıyla sınırlanan, insanda bulunan bu çeşitliliği sınırlamaktır. İnsan her zaman uysal, makul bir varlık değildir. Yasa insana böyle bir insan ol, bunu ihlal edersen cezası budur der. Fakat insan yasanın onu tanımladığından daha birçok farklı olanağa sahiptir. İfade özgürlüğü de demokratik bir yapıda ona bu çeşitlilik içinde olabileceği alternatifleri sunan zorunlu bir araçtır.

Fakat bu tabii ki nefret söylemini haklı çıkarmamaktır. Daha çok ifade özgürlüğünün insan ve demokratik toplum için önemini ortaya sermektedir. Nefret söylemi yasası, bahsi geçen olanakların herkes için mümkün olmasını engelleyen bir yasa olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat şu da gözden kaçmamalıdır ki toplumun belirli bir kısmı bu türden nefret söylemlerinden zarar görmektedir. Waldron, nefret söylemiyle kendisine eğilinen konunun nefret duygusunun kendisinden çok, nefret söyleminin nesnesi haline gelen kişi veya grupların savunmasızlıklarına dikkat çekmek olduğunu ifade eder. Bahsi geçen grup ya da kişiler ırkları, dinleri, dilleri, etnik yapıları bakımından bu türden ifade biçimlerinin nesnesi olurlar. (Waldron, 2012: 37) Bu durumda nefret söylemi zarar veren bir şeydir. Nefret duygusu yıkıcı bir duygu olmasının yanı sıra Waldron asıl bakılması gereken yerin hedef alınan kişi ve gruplar olduğunu düşünür. Ancak bu şekilde nefret söyleminin verdiği zarar daha açık bir şekilde görülebilecektir.

Gelecek bölümlerde de göreceğimiz gibi, Jeremy Waldron bahsi geçen zararlar arasında toplumsal ve hukuksal bir zararı da görecektir. Nefret söylemi, toplumun doğası gereği sahip olması gereken bir özelliğe zarar vermektedir. Zarar gören, toplumun kapsayıcılığı, her birey ve grubun eşit düzeyde korunması, her bir bireyin sahip olması gereken bir hak olarak eşit statüleridir. Nefret söyleminin yaptığı, yukarıda bahsi geçen tüm hak ve ilkeleri yok saymaktır. Dolayısıyla nefret suçunda bulunan türden bir zararın tersine nefret söylemi toplumsal ve hukuksal olana, söylem yoluyla doğrudan zarar vermektedir.

Waldron, Amerika'nın ifade özgürlüğü adı altında nefret söylemine tanıdığı özgürlüğün toplumun bireylerine zarar verdiğini ve haklarını ihlal ettiğini savunur. Dolayısıyla devletin bu alanda yaptırım uygulayabilecek gücünün olması gerektiğini düşünür. Nefret söylemi yasası yukarıda bahsedilen olanakların nefret söylemine maruz kalanlar için de mümkün olmasını

sağlayan bir koşul olarak ortaya çıkmaktadır. Gelecek bölümde Waldron'un nefret söylemi yoluyla hukuk, toplum ve bireylere verilen zarara dair ifade ettiği düşüncelere yer verilecektir.

3. BÖLÜM: JEREMY WALDRON'DA NEFRET SÖYLEMİ VE ŞİDDET/ZARAR İLİŞKİSİ

Jeremy Waldron, New York University School of Law'da hukuk ve siyaset felsefesi üzerine dersler vermektedir. Aristoteles, Hobbes, Bentham, Mill ve Arendt başta olmak üzere, hukuk ve siyaset felsefesi alanı içinde hak, anayasa, yasa, demokrasi, mülkiyet, işkence, güvenlik teorileri üzerine yazılar yazmıştır.

Bu tez açısından Waldron'un *Nefret Söylemi İçinde Zarar* adlı kitabı ana metin olarak alınacaktır. Kitabında, bir yandan nefret söylemi ve ifade özgürlüğüne dair verilmiş argümanları ele alırken diğer yandan da nefret söylemi içinde bulunabilecek zarar öğelerini araştırmaktadır. Kendisine karşı çıkıp eleştirdiği başlıca filozoflar Anthony Lewis, Ronald Dworkin ve C. Edwin Baker'dır. Tezin konusu bakımından burada ele alınacak kısım Waldron'un Lewis eleştirisi ve Waldron'un nefret söylemi içinde bulunduğu zarar ögesidir. Gözden kaçmaması gereken bir unsur ise Waldron'un tüm araştırması boyunca nefret söylemini sınırlandıran ülkelerin yasalarını ve nefret söylemi tanımlarını kendisine bir yol gösterici olarak kullanmasıdır. Bahsi geçen ülkeleri ise Amerika'ya nazaran daha gelişmiş demokrasi örnekleri olarak kullanır. Dolayısıyla Lewis'in, Amerika'nın en gelişmiş demokrasi biçimi olduğu argümanına Waldron karşı çıkar. Gelişmiş bir demokratik sistemin nefret söylemi türünden söylem biçimlerine izin vermemesi gerektiğini, aksi takdirde demokratik bir toplumun gereği olan eşit vatandaşlık statüsüne zarar verileceğini ve devletin üzerine düşen görevi yerine getirmemiş olacağını savunur. Dolayısıyla nefret söylemi, Waldron için toplumsal bir sorun olmakla birlikte devletin yetki alanı içinde ve ceza hukukunu ilgilendiren bir konudur.

Çünkü nefret söyleminin ifade özgürlüğü altında korunması, toplumsal ve yasal anlamda çok önemli unsurları tehlikeye atmaktadır. (Waldron, 2012: 4) Hatırlanacağı üzere Lewis, nefret söyleminin verdiği zararları yadırgamamaktadır. Fakat nefret söylemi yasasıyla ortaya çıkacak zararın, nefret söyleminin kendisinin ortaya çıkaracağı zarardan yadırganamayacak kadar büyük olduğunu düşünür. Çünkü bu yasayla ortaya çıkan zarar bir toplumun demokratik yapısı ve o yapının kurucusu olan ifade özgürlüğüne kısıtlama koyarak insanların daha yaşanılabilir dünyada yaşamalarını engelleyecektir. Waldron için ise demokratik yapının kurulabilmesi ve korunabilmesi için belirli türden ifade biçimlerinin sınırlandırılması gerekir. Ancak o zaman demokratik toplumundan beklenen çoğulcu ve eşitlikçi katılım sağlanabilecektir. Waldron, bu şartları sağlayacak olan ana elementlerden biri olarak nefret söylemi yasalarını gösterir. Demokratik yapının bir gereği olarak devletin yasalar yoluyla bu

türden ifade biçimlerini denetleyebilme gücüne sahip olması gerekmektedir. Dolayısıyla Lewis'in tersine Waldron nefret söylemi yasalarının zarardan çok yarar getireceğini ve bu türden bir yasa biçiminin demokratik yapıya ve toplum biçiminin olumlu anlamda katkıda bulunacağını savunur.

3.1. NEFRET SÖYLEMİNİ OLUŞTURAN ÖĞELER

Waldron, nefret söylemine eğilinirken edinilen bakış açısının yanlış olduğunu savunur. Çünkü nefret söyleminin çerçevesi çizilirken yoğunlukla, nefret söyleminin bir ifade biçimi olduğu üzerine eğilir. Bu türden bir yaklaşım, bizi nefret söyleminin bir ifade özgürlüğü olarak serbest bırakılması gerektiği sonucuna vardırır. Söz gelimi Lewis kitabında nefret söyleminin kısıtlanmaması gerektiğini savunur. Lewis için, nefret söyleminin ifade edicilik yönü bilgisel bir yan taşır. Örneğin, toplum içinde bir grubun diğer gruba duyduğu nefretin herkes tarafından belirgin bir şekilde görülür hale gelmesi söz konusu olur. Bu yolla bu türden söylemlerin görülür olması demokratik toplumun kendisini daha da iyileştirmesine yardımcı olacak araca dönüşür. Toplumda aksayan bir yanın ve nefretin farkına varılmış olunur. Bunun yanı sıra, ifade edicilik bundan önce ifade edilememiş nefret yüklü duyguların nihayet kendilerini açığa vurarak, ifade eden kişinin rahatlamasını sağlar. Dolayısıyla Lewis, nefret söylemi kısıtlamalarıyla ifade özgürlüğüne ve demokratik yapıya verilecek zararın daha büyük olduğunu düşünür. Waldron nefret söyleminin iyileştirici bir etkisinin olduğuna tamamen karşı çıkar.

Waldron bu türden bakış açılarının ya yanlış ya da eksik olduğunu savunur. Bu doğrultuda, nefret söyleminin içeriğini yeniden ele alır. Waldron nefret söylemini, bir ifade biçimi olarak ele alan akademisyenlerin, nefret söylemini ifade özgürlüğü adı altında korunması yönünde savunurlarken işaret ve ifadeler yoluyla verilmek istenilen mesajın ve olumsuz sonuçlarını göz ardı ettiklerini düşünür. (Waldron, 2012: 3) Waldron her ne kadar açık bir şekilde isim vermese bile burada hepimizin göreceği gibi, verilen atıf Lewis'edir. Lewis bir önceki bölümde de görülebileceği gibi kendisinden nefret edilen ifade biçimlerini dinleyebilmeyi, cesaretli bir karaktere sahip bir kişinin özelliği olarak görmektedir. Bunun yanı sıra nefret söyleminin de bir ifade biçimi olduğu için herkes tarafından (nefret söylemine tabii kalan kişi ve gruplar tarafından da) korunması gerektiğini savunmaktadır. Sonuç olarak herkesin, nefret edilen grupların da bu işaret ve söylemlerle yaşamayı öğrenmesi gerekmektedir.

Waldron, nefret söylemini ifade kategorisi dışına çıkararak ifade özgürlüğü korumasından uzaklaştırmaya çalışır. Nefret söylemini yeniden tanımlayış biçimi üzerinden de aslında bu konunun devletin yetki alanı içine girdiğine dair yeni bir kapı aralar.

3.1.1. Nefret Söylemi ve İfade Özgürlüğü

Nefret söylemine dair yapılan tanımlamalarda daha çok onun bir ifade biçimi-anlatım biçimi olduğu üzerine durulduğunu dile getirilir. (Waldron, 2012: 1-2) Bu türden bir bakış açısı, belirli bir grubun diğerine dair duyduğu örneğin ırkçılığın, nefret söylemi adı altında ifade edilmesi olarak görülmesine neden olur. Waldron, nefret söyleminin bu şekilde değerlendirilmesinin nefret söyleminden anlaşılanın etkisini azaltıldığını düşünür. (Waldron, 2012: 2, Langton, 2016: 866)

Çünkü, Waldron için nefret söylemi bundan daha fazlasıdır. Nefret söyleminin öncelikli olarak bir ifade biçimi kategorisinde değerlendirilmesi, onun ifade özgürlüğü bakımından korunma altına alınmasını sağlarken, bu anlayışa karşı çıkacak her türden eleştiriyi haksız çıkarmaktadır. İfade etmek üzerinden etkisi azaltılan nefret söylemi tanımı, bu yolla ifade özgürlüğü bağlamına girer. Waldron, bu türden bir okumanın kavramsal olarak bir sınıflandırma hatası yarattığını savunur. İfade edicilik ögesi, sürekli kaynayan bir nefretin kendisine ortaya çıkacak açık bir aralık bulması gibi görülmektedir. Bu türden bir bakış açısının yol açtığı bir diğer anlayış ise nefret söylemi yolu ile insanların içlerini dökerek rahatladıklarıdır. Bu durumda, nefret söylemi toplumsal düzene zarar vermeden, kişi veya grupların duygu durumlarında bir rahatlama oluşturmaktadır. Örneğin; Yahudilerden nefret eden bir grubun sahip oldukları nefreti dile getirmeleri şiddet içerikli bir öge olarak görülmekten çok bir ifade yolu olarak görülür. İfade yolu olarak görüldüğünde de nefret söylemi bir hakka ve iç dökmeye dönüşür. (Waldron, 2012: 2)

Dolayısıyla bu türden konuşma biçimlerinin sadece bir ifade biçimi olarak alınması, bu yolla verilen zararın gözden kaçmasına neden olur. Bir bakıma yanlış bir sınıflandırma altında değerlendirilerek bir hakmış gibi görülmesine neden olur. Nefret söyleminin sadece bir ifade biçimi olarak ele alınması nefret söylemine dair tam bir tanım vermez aksine aşılması zor bir önyargı ortaya çıkar.

3.1.2. Nefret Söylemi Verdiği Mesaj Yolu ile Etkide Bulunur

Waldron, nefret söyleminin kullandığı işaret, sembol ve konuşmaların sadece bir fikir olmanın ötesinde, pratik alanda gözle görülür etkilere neden olduğunu savunur. Örneğin; insanların toplum içinde diğer vatandaşlar gibi sahip olmaları gereken eşit hakları kullanamamalarına engel olarak toplumsal statülerine zarar verir. Bir bakıma çok daha büyük ve kötü sonuçlar verebilecek bir durum nefret söylemiyle kendine çıkış yolu bulur ama nefret suçundaki gibi eyleme dönüşmez ya da sonuçları nefret suçundaki gibi belirgin bir şekilde görülmez. Bu türden bir sonuçsuzluk, örneğin Lewis tarafından yine bir bakıma olumlu bir konu olarak görülür. Şöyle ki ifade edilemeyen ama hep içte tutulan nefret, ifade etme yoluyla nefret eden kişinin içini boşaltmasına yardımcı olmuş olur. Bu bakımdan bakarsak bir önceki bölümde Lewis'in şiddet içerikli ifadeler içinde aranan *açık ve görülür tehlike* diye adlandırdığı öge ortadan kalkmış olur.

Waldron, Lewis'e karşı olan bu fikirleri konusunda yalnız değildir. Onunla aynı görüşleri paylaşan kişiler olarak Ishana Maitra, Catharine A. MacKinnon sayılabilir. Bu görüşlere göre örneğin, pornografi ve nefret söylemi ilişkisine bakılırken pornografinin kullandığı dil ve söylemlerinin sadece bir ifade biçimi olmadığı, kullanılan semboller, görüntüler ve dil yoluyla kadınların aşağılandığı savunulur. Bu türden ifade biçimleri kullanılarak kadınların araçsallaştırıldığı dile getirilir. Yapılan sadece bir ifadenin dile getirilişi değildir, aksine onunla gelen kadına yönelik zararlar söz konusudur. Çünkü belirli türden bir bakış açısı yaratır. (MacKinnon, 1996: 25-33) Diğer bir görüş ise belirli türden yazıların sadece ifade edici olmadığı bunun yanı sıra dilin, kendisini hedef aldığı kitleleri veya kişileri önemsizleştirdiğidir. Bunu yaparken dil yoluyla karşıdaki kişi veya gruplar ikinci sınıf bir varlık olarak görülürken bir yandan da hedef alınan insanların bu şekilde görülmesi için kurucu, inşa edici bir özellik üstlenilir. (Maitra, 2012: 96, Summer, 2013: 381) Dolayısıyla bu türden söylemler aracılığıyla kendisinden hoşlanılmayan grup ve kişilere belirli mesajlar gönderildiğini düşünürler. Verilen mesaj etkileri olan, insan davranışlarında ve bakış açısında değişimler yaratan bir söylem biçimine dönüşür.

Dolayısıyla Waldron nefret söyleminin ana parçasının ve amacının bu türden mesajlar göndermek, bu mesajlarını toplumun kabul edilir ve görülür bir parçası olmasını sağlamak olduğunu söylemektedir. (Waldron, 2012: 2-3) Waldron, bahsi geçen mesajların iki gruba yönelik olduğunu belirtir. Biri kendisinden nefret edilen grup, ikincisi ise bu grupların bir parçası olmayan gruplara yöneliktir. Kendisinden nefret ettikleri gruplara o toplumda

istenmediklerine dair mesajlar gönderirler. Kendisinden nefret edilen grupların ve kişilerin kendilerine güvenleri ve rahatları bozulmaya çalışılır. Bu gruplara üye olmayanları da kendi taraflarına davet ederler. Kişi ve grupların sevilmeyen gruplara karşı nefret yüklü olacak ve rahatlarını kaçıracak şekilde gelişi güzel davranmaları motive edilmeye çalışılır. Kendi taraflarının bir üyesi olarak, onlara istedikleri şekilde davranmaları doğrultusunda görevler yüklemektedirler. Kendi gruplarına ve yaşadıkları topluma kabul edilebilmeleri için ilk şart aynı duyguları beslemek ve aynı gruplardan nefret etmek ve o gruplara karşı belirli bir şekilde davranmaktır. Dolayısıyla Waldron, nefret söyleminin aslında görülür etkileri olduğunu savunur. Bahsi geçen etkileri yaratan ise nefret söylemi ile verilen mesajlardır.

Nefret söylemi söz konusu olduğunda nefret içerikli işaretlerin herkes tarafından kabul edilmesinin istenmesi de söz konusudur. Dolayısıyla Waldron, kendisinden nefret edilen gruba bakılırken bu işaretler ve onların etkileriyle birlikte okunmasını ister. Çünkü nefret söyleminin nesnesi olan kişi ve gruplar bu türden işaretlerle ve onun emrettiği şekilde ve onlara ayrılan alan içinde yaşamak zorunda kalmaktadırlar.

3.2. NEFRET SÖYLEMİ VE ZARAR VERDİĞİ ALANLAR

Waldron, nefret söylemiyle verilen zararın örneğin beyazlara değil, hedef olarak seçilen siyahlara verildiğinden bahseder. Dolayısıyla nefret söylemiyle ilişkili olarak ele alınacak zararın anlaşılması için asıl bakılması gereken bu ifade biçimiyle kime nasıl zarar verildiğidir. Waldron bu yolla, bu kişi veya grupların ya da onların çocuklarının yaşadıkları alanın, gelecek planlarının, hayata dair planlarının ne bakımdan ne kadar etkilendiğine ve değiştiğine bakar. (Waldron, 2012: 9-10)

3.2.1. Toplumsal İyi ve Kapsayıcılığı

Waldron, yaşanılabilir bir dünyanın temellerini toplumsal ve yasal alan bir içinde arar. Konu bu bakımdan değerlendirildiğinde Waldron, ilk olarak, *toplumsal iyinin kapsayıcılığından*⁶⁹ bahseder. Adı geçen kapsayıcılığın toplumun doğal bir parçası olduğunu söyler. (Waldron, 2012: 4) Kimse size gelip toplumsal bir iyi var o iyi de herkesi kapsıyor demez. Siz bir toplum içinde yaşarken, o toplumun sizi de zaten kapsadığını farz edersiniz. Waldron bir bakıma her bir bireyin o toplumun sadece kendileri için olmadığı iç görüşüne sahip olmasını ister. Bunu

---

⁶⁹ public good of inclusiveness

söyleyebilen kişi yaşadığı toplum içinde var olan farklı birey ve değerleri de görebilen kişidir. Yani bir bakıma yaşanan toplum içinde kendinden başkalarının da olduğunu görebilen kişidir. Üzerine eğilinen konu aslında toplumsal iyinin kapsayıcılığıyla alttan alta verilen sözdür. Herkes tarafından kabul edilmiş olunan bu kapsayıcılık o toplum içindeki her bir bireyin o toplumun bir parçası olarak güvence altında hissetmenin sözünü ve koşulunu verir. Hiçbir şiddete maruz kalmayacaklarını, korkmalarına gerek olmadığını sözünü verir.

Waldron nefret söyleminin zarar verdiği ya da önemsizleştirdiği şeylerden birinin bahsi geçen tümünden bir *toplumsal iyi* olduğunu savunur. Herkes için iyi olan bir durumun nefret söylemi yoluyla sanki sadece bir grup için varmış gibi davranılmasına neden olunur. Waldron bu türden bir önemsizleştirmenin toplumun kendisini devam ettirmesine, ayakta durmasına da engel olduğunu düşünür, en azından bunu zorlaştırdığını düşünür. Nefret söyleminin, toplumsal iyiyi zedeleyerek, toplumsal barışı da etkilediğini söyler. Bu etkilenme çok yavaş ilerlemektedir. Bir anda görülen bir etki yerine zaman içinde ilerleyen ve etkilerini bir anda keskin olarak göremediğimiz bir etkiden bahsetmektedir. Waldron, bunu anlatabilmek için *yavaş ilerleyen bir zehir* tabirini kullanır. Hatta bu türden bir zararın sadece nefret söylemine tabii olan birey veya grupların değil, bu türden bir durumun hiçbir tarafında durmayan iyi niyetli insanlar tarafından da yaşandığını söyler. Çünkü hepsi birden adı geçen toplumun ve toplumsal iyinin bir parçası olarak bu durumdan etkilenirler. (Waldron, 2012: 4)

Dolayısıyla buradan nefret söylemiyle zarar gören şeyin toplumsal barışın kendisi olduğu sonucuna varılabilir. Çünkü nefret söylemi, toplum içinde yaşayan bireylerin birlikte yaşamasını da engellemektedir. En basit anlamda nefret edenle edilenin aynı ortamda yaşayacakları ruh halini hayal etmek yeterli gibi görünmektedir. Özellikle de nefret edenin korunduğu bir ortamda nefret edilenin sürekli bastırılması ve korku içinde yaşaması, yaşadığı yere ve insanlara güvensizlik duyması söz konusu olacaktır. Çünkü nefret söylemine maruz kalan kişi ve gruplar, Waldron'un da bahsettiği gibi toplumsal anlamda, bahsi geçen kapsayıcılığın kendisi için söz konusu olmadığını göreceklerdir. Nefret eden de toplumsal kapsayıcılığın içine bu grup ve kişilerin girmediğini düşünecektir. Dolayısıyla toplumsal düzen ve barışın olanağı ya da zemini zayıflatılmış olacaktır. Hatırlanacak olursa birinci bölümde nefret söylemi yasaları çoğunlukla *toplumsal düzen* başlığı altında düzenlenmekteydi. Bu türden bir başlık kullanılmasının nedeni, toplumsal düzen altında vatandaşlar arasında barışın da güvence altına alınmasıdır. Toplumsal düzen ve barışın sağlanamadığı bir durumda, devletin kendi yetkisini kullanarak düzeni ve barışı sağlaması beklenir.

Bu görüşlere Kant'ın barış üzerine verdiği görüşlerinden de destek görebiliriz. Kant *barışın* tanımını bütün *düşmanlıkların sona ermesi* üzerinden verir. Aksi takdirde ortak adalet ve eşitlik duygusunun ortaya çıkması engellenmiş olur. Çünkü barışın olmadığı yerde insanlar sürekli *savaş tehdidi* içinde yaşayacaklardır. Kaldı ki bu türden bir durum, Kant bakımından bakacak olursak, düşmanlık bitmediği için ve geçmişte verilen yaralar yüzünden bir barış değil ateşkes olacaktır. (Kant,1996: 8: 344,8: 346- 7) Bu türden bir etki yaratan ifade biçimleri olarak nefret söylemi, toplumsal düzene ve barışa olumsuz etkisi olduğundan, tam da hep olanaklı bir savaş durumuna zemin hazırlar ya da en azından barış durumuna ulaşmayı engeller ya da ertelerler. Kant her ne kadar devletler arası ilişkiler üzerinden konuşsa bile, bu alanda söylediklerini bireyler arası ilişki bakımın da okuyabiliriz. Bu doğrultuda demokratik bir toplumda kimse bir başkasını rencide edecek ya da güven duygusunu sarsacak bir harekette bulunmamalıdır. Çünkü yine bu türden güven sarsıcı ve aşağılayıcı davranış ya da ifadeler gelecekte kurulabilecek barışa zarar verecektir.

Örneğin, zamanında Nazi Almanya'sında yapılan katliamlardan zarar görmüş olan insanların ümit edilen barışa huzurla girmeleri olanaksız görünmektedir, en azından şimdilik. Alman tarihi bakımından Yahudi Soykırımı yadrganamayacak kadar güçlü ve unutulmayacak kadar yaralayıcıdır. Nefret söyleminin kullanıldığı bir ortam, iki grup arasındaki uçurumu daha da fazla açmaktadır. Onur kırıcı, unutmaya izin vermeyecek ölçüde yapılmış konuşma ve verilmiş zararlar insanların geçmişlerini ve gelecekteki davranış biçimlerini şekillendirecektir. Bu da gelecekte olabilecek tüm barış ihtimallerinin içine geçmişte yaşanmış deneyimlerin de rol olmasına neden olacaktır. Bu türden bir nefret ve nefret edilmiş olmak olanaklı barışın üzerinde baskı kurarak gerçek bir barışı engelleyecektir.

3.2.2. Toplumsal Güvencenin İhlal Edilmesi ve Bir Sosyal Statü Olarak Onur Kavramı

Waldron nefret söylemi yolu ile özel türden bir *güvencenin* de ihlal edildiğini düşünmektedir. Bahsi geçen *güvenceden* şunları anlar Waldron; ilk olarak, aynı toplumda yaşayan ve onun bir parçası olan her bir birey ve grup için geçerli olmalıdır, ikincisi, her bir birey ve grubun o toplumdaki her bir bireyden elde edeceği yararlarından herkesin eşit şekilde yararlanabilmesi gerekir, üçüncüsü, bu *güvence* herkese eşit uzaklıkta olmakla birlikte o toplumdaki her bir bireyin o toplumun bir parçası olduğunu onamalıdır, dördüncüsü, bahsi geçen *güvence* her bir vatandaş ona sahip olmalıdır. Son olarak, Waldron, *güvenceyle* korunan şeyin *onur* olduğunu söyler. *Onurla* bahsettiği şeyin Kant'ın bahsettiği *onurdan* farklı olduğu notunu da buraya ekler. *Onurla*

bahsettiği şey bir *sosyal statü*dür, o toplum içinde yaşayan her bir birey gibi, toplumun her alanında özgürce ve korkmadan iletişim içinde olabilmekten bahsetmektedir. Waldron, daha çok yasalar tarafından kurulan ve korunan bir *onur*dan bahsetmektedir. (Waldron, 2012: 5) Kendisini diğerinden aşağı görmeyen, geleceğe dair planlarını korkmadan hayata geçirebilecek güce ve eşitliğe sahip olduğunu görebilen, tüm bu durumları da *toplumsal statü*sünde görebilen kişiden bahsetmektedir. Böyle bir *onurun* olmadığı yerde, Waldron nefret söylemine maruz kalan grupların kendilerini kendi gözlerinde küçük görmelerine neden olduğunu savunur. Bunun üstüne toplumun diğer bireyleri üzerinde de bu kişi ve grupların *onurlarının* görmezden gelinmesi, aşağılanması söz konusudur. (Waldron, 2012: 5)

Nefret söyleminin yaptığı şey, belirli grupların kötülenmesi yoluyla bu gruplara üye olanların aşağılanmasının haklı çıkarılmasıdır. Bu durumda nefret söylemine maruz kalan kişi, ne kendisini savunabilir ve kendisini o toplumun eşit bir üyesi olarak görebilir ne de toplumun diğer bireyleri bu insanların da kendileri gibi eşit ve *onurlu* bireyler olduğu fikrine ulaşabilirler. Dolayısıyla kabul edilmiş bir eşitsizlik söz konusu gibidir. Bu da bahsi geçen kişi ve grupların hem kendilerinden hem de gelecekte beklenenlerinin sınırlı kalmasına neden olur. Çünkü yaşadıkları toplumda sahip oldukları statü daha fazlasına izin vermemektedir. Örneğin, bir siyahın beyazlarla aynı sınıfa gitmesi, bir beyazla evlenmesi, arkadaşlık kurması, Hint kast sisteminde “dokunulmazlar” olarak adlandırılan grubun kelimenin tam anlamında fiziksel olarak dokunulmaz olması ve sistemin en alt tabakasını oluşturması verilebilir. Bu türden örneklerin özneleri yaşam biçimlerini onlara tanınmış olan statü üzerinden yaşamaktadırlar. Aksini veya tersini yapabilmek çok zordur.

Waldron *onur* derken *sosyal statüyü* kastederek şu şekilde açıklar; “...toplumsal bir statü, toplumsal eşitliğin tanınması ve insan hakları ve anayasal hakların taşıyıcısı...”nı anlar. (Waldron, 2012: 59) Waldron, Kantçı anlamda ölçülemez bir insan değerinden bahsetmediğinin de altını çizer. Felsefi açıdan *onurun* insana içkin olduğunu kabul etmekle birlikte toplumsal ve yasal açıdan bakıldığında *onurun* kurulan bir şey olduğunu savunur. Waldron için *iyi düzenlenmiş bir toplumun* gereği olarak *onur* herkes tarafından tanınması gereken tüm vatandaşların ortak olarak sahip oldukları *sosyal bir statü*dür ve yasalar tarafından korunması gereklidir. (Waldron, 2012: 60) Waldron’un bahsettiği statü kazanılan bir statüdür. O topluma doğduğunda bu statüyü kişi otomatik olarak kazanır. *Onur* onunla birlikte gelen bir şeydir. Ahlaki olanda *onur* ve *insanlık statüsü* elinizden alınmaz. Yaşadığınız toplumdaki bağımsız olarak, ahlaki ve rasyonel bir varlık olarak ona kendiliğinden

sahipsinizdir. Waldron'un bahsettiği anlamda *onur* ve *statüye* sahip olmak için bir toplumun üyesi olmanız gerekir.

Dolayısıyla eşitsizlik durumu Waldron'un bahsettiği türden bir *onurdan* yoksunluk ya da hatta feragattir diyebiliriz. Kişi ve gruplar toplumun doğası gereği onlara tanınan statüyü göremez hale gelmektedirler. Görseler bile o statüye erişemeyeceklerini düşünmektedirler. Bunun sonucunda yaşadıkları toplumsal eşitsizlikten dolayı, yanlış bir akıl yürütme yoluyla, kendi kendilerini bu türden bir sonuca itecek düşünce yapısının içine düşmektedirler. Daha baştan kendisinden başlayacakları ilk ilke Waldron'un bahsettiği türden bir güvence ve eşitlik içeriğini taşımamaktadır.

Waldron nefret söylemini kullanan kişi veya grupların bu türden ifadeleri bile isteye, hesaplayarak, belirli bir amaç uğruna yaptıklarını söylemektedir. Bu şekilde nefret söyleminin diğer bir ögesini daha ortaya çıkarır. Bahsi geçen amaç ve hesap ise toplumun belirli gruplarının küçük düşürülmesidir. Hakaret yoluyla hedef haline getirilmiş grup ve kişilerin toplumsal kapsayıcılığın ve güvencenin dışına atılması amaç edinilir. (Waldron, 2012: 5-6) Dolayısıyla Lewis'in tersine, Waldron nefret söylemine getirilen sınırlamalar yoluyla aslında yasayla korunan bir şeyler olduğunu savunur. Waldron bu türden bir yasayı bir şeyin sınırlarını koymak veya düzenlemek olarak tanımlar ki burada sınırları belirlenen veya düzenlenen şey ifade özgürlüğü olarak çıkmaktadır. (Waldron, 2012: 6)

3.3. NEFRET SÖYLEMİ DÜZENLEMELERİ VE DEMOKRATİK TOPLUM İDEALİ

Waldron da Lewis gibi demokratik bir devlet yapısı ve yaşam biçimine vurgu yapar. Waldron'un bakışı açısı söz konusu olunca nefret söylemine sınırlama getirilmesi demokratik yapının hem bir gereği olmakla birlikte bu yapının korunması için zorunlu olan bir düzenlemeye dönüşür. Waldron kitabında ileri düzeyde gelişmiş demokratik devletlere bakacağını söyler. Bu devlet yapıları içinde ele alınmış nefret söylemi yasalarının genel özelliklerine bakarak bir bakıma nefret söylemi tanımına da yer vermektedir.

Waldron Avrupa devletlerinin birkaçında ve Yeni Zelanda yasalarında yapılan nefret söylemi düzenlemelerine bakar. Waldron üstüne eğildiği ülke yasalarında (Kanada, Danimarka, Almanya, Yeni Zelanda, İngiltere) ortak nokta olarak ayrımcı kelimelerin kullanımını görür. Bahsi geçen kelime kullanımları *bile isteye, hesaplanarak taciz, hakaret, tehdit eden ve küçük düşürücü* olan ifade biçimlerini kapsamaktadır. (Waldron, 2012: 8-9) Bu düzenlemelerin ana

amacının demokratik yapıyı korumak olduğunu söyler. Waldron, liberal demokrasiler üzerinden yurttaşlar arasındaki karşılıklı saygı duygusunu ve ortak bir iyi duygusunun korunmaya çalışıldığına dikkatleri çeker. Olası bir zarar söz konusu olduğunda ise bu zararları önceden engelleyebilmek için devletin yetki alanının genişletilmesi gerektiğini ifade eder. Dolayısıyla devlet bu konularda sorumluluk yüklenmiş olur. Waldron adı geçen ülkelerin aldıkları bu kararda haklı olduklarını düşünür. En azından şu ana kadar yanlış yaptıklarına dair bir kanıt bulamamıştır. (Waldron, 2012: 9-12) Anlaşılacağı üzere, Waldron, Lewis'in Amerikan demokratik sistemine karşılık yeni bir alternatif vermeye çalışır. Kendi önerdiği yapının daha demokratik ve gelişmiş bir siyasi sistem olduğunu savunur. Ancak bu şekilde demokratik toplum içinde yaşayan tüm vatandaşlar demokratik yapının bir gereği olarak eşit bir şekilde korunmuş olur. Waldron'un bu pozisyonunu benimseyen bir devletin kendi yapısında belirli türden farklılıklara yönelmesi gerekir. Örneğin, Waldron'un bu anlayışı devleti daha geniş ve müdahaleci bir pozisyona iterken, Lewis'in bakış açısı devletin sahip olacağı müdahale alanını daha dar ve az müdahaleci bir pozisyona yerleştirir.

3.3.1. Nefret Söylemi Ceza Hukukunun Bir Parçasıdır

Waldron aynı zamanda belirli türden *karalamaların* özel hukuk yerine ceza hukukunda yer almasının özel bir sebebi olduğunu düşünür. Yani konu kişiler arasında oluşan anlaşmazlıkla ilgili değildir, aksine, ortada kamuyu ilgilendiren bir anlaşmazlık ve usulsüzlük vardır. Waldron'a göre bu sebep karalamaların bazı türlerinin *toplumsal düzene* de saldırması, zarar vermesidir. Bu bakımdan nefret söyleminin ceza hukuku içinde yer alması gerektiğini savunur. Nefret söylemi yolu ile kişilerin üyesi oldukları grupların aşağılanması, *onurlarının* çiğnenmesini kapsamaktadır. (Langton, 2016: 866) Doğrudan kişilere saldırmak yerine, onları temsil eden gruplara yönelir. Bu türden bir yönelim sonucunda, tek tek kişiler yerine o grubun altına düşen herkes nefret söyleminin hedefi haline gelir. O grubun bir parçası olan tüm insanların *onurları* ve hakları yok sayılarak söylem sonucunda gelecek tüm etkilerden herkesin aynı ölçüde zarar görmesi söz konusu olacaktır. Waldron açısından bakıldığında, bir kişi ya da grup diğer bir grup ya da bireye doğrudan nefret söylemini kullandığında bile özel hukukun ötesinde bir şey yapmış olur. Nefret söylemini kullandığı kişi üzerinden temsili olarak grubun tümüne bir mesaj iletilir. Örneğin, sadece o kişi veya gruba “paragöz” demez, o grubun tüm üyelerine ve o grubun sembolize ettiği her şeyin önüne geçecek şekilde “paragöz” yakıştırmasını yapar. Zaten siz böylesiniz, size güven olmaz demeye getirir. Bahsi

geçen kişi ve grupların toplum içinde sahip oldukları eşit statüyü, paragözlük üzerinden yeniden belirlemeye çalışır.

Nefret söyleminin verdiği zararlardan birisi olarak kişi ve grupların tüm üyelerinin *onurlarının* kırılması yine (Waldron açısından) bu konunun ceza hukuku içine girdiğini gösterir. Çünkü nefret söylemi demokratik yapının bütününü hiçe sayan bir söylem biçimi olarak karşımıza çıkar. Toplumun tüm üyelerinin ortaklaşa ve eşit olarak sahip oldukları statü bu kişi ve gruplar için geçerli değildir. Öncelikle böyle bir ortak statüden mahrum olmak zaten alçaltıcıdır. İkinci olarak nefret söyleminin yaptığı şey kişi ve grupların daha düşük bir seviyede konumlandırılmasıdır. Dolayısıyla daha baştan statü farkı nedeniyle bahsi geçen kişi ve grupların *onurları* kırılır. Çünkü eşit birer birey, insan, vatandaş, komşu, arkadaş değilse, nedir? Yani verilen zarar sadece kişilere değil, üyesi olunan grup altına düşen herkese yöneliktir.

Waldron, konuyu daha da belirginleştirmek için bir örnek verir. Bu örneğe göre, “Müslümanlar teröristtir.” türünden bir ifade biçiminin tek bir Müslüman kişisinden Müslüman olan herkesi etkilediğini düşünür. Terörist olarak görülen Müslüman grubun her bir üyesi o topluluk içinde sahip oldukları vatandaşlık statüsü ve sahip oldukları haklarından bir anda mahrum kalırlar. Müslüman vatandaşların diğer vatandaşlarla olan ilişkileri bundan etkilenir. Toplumsal statüleri bir anda yerinden oynar. (Waldron, 2012: 57, 2010: 1652- 1653) İkinci olarak, grupların itibarları ve imajlarının nefret söylemiyle yeniden çizilmesi yoluyla bir grubun diğerlerine nazaran olanak ve imkânlardan daha az yararlanmasına neden olunur. Bu şekilde nefret söyleminin hedefi olan grupların var olan olanaklardan yararlanması ya çok kısıtlanmış olur ya da tamamen ortadan kalkar. Üçüncü olarak, bu türden nefret içerikli ifadeler yoluyla hedef haline gelen kişi ve grupların birer insan olarak sahip oldukları *onurlarına* saldırılır. Örneğin, herkes gibi eşit insanlar olarak görmek ve görülmek yerine bir böcek gibi, aşağılık bir varlık gibi gösterilirler. Bu da toplumsal alanda herkesin eşit *insanlık onuruna* sahip olduğu ilkesini yıkar, nefret söylemine maruz kalan kişi ve grupların *insanlık onurlarının* görmezden gelinmesine neden olunur.

Nefret içerikli düşüncelerin baskın olmasıyla birlikte, bu türden düşünce biçimleri o toplumun geneline yayılır. Sonuç olarak o toplumu tanımlayan öğeler içine nefret içeriği de dahil olmuş olur. Bu şekilde tanımlanan bir toplum içinde yaşayan ve nefret söyleminin hedefi haline gelen grup ve kişiler de bahsi geçen kabullerle yaşamak ve onları kabullenmek zorunda kalırlar (bilinçli ya da bilinçsiz olarak). Toplumun genel görüntüsünü bu türden nefret içerikli bakış açıları belirlemeye başladığında, nefret söyleminin nesnesi haline gelen kişi ve gruplar

otomatik olarak o toplumun bir parçası olmaktan çıkar, dışlanır, o toplum içinde sahip oldukları hareket imkânları, yaşam olanakları, geleceğe dair umutları büyük ölçüde kısıtlanır hatta yok edilir. (Waldron, 2012: 58-9) Çünkü toplum tanımının içinde kendisinden nefret edilen gruplar yer almamaktadır. Dışlayıcı ifadeler yoluyla üyesi olunan toplum arasında bir bakıma bir yakınlık kurulur. İnsanları bir araya getiren şey nefret söyleminin kendisi olmaya başlarken, bir yandan da kendi kendilerini inşa ederken nefret söyleminden öğeler içinde barındırmaya başlarlar. Örneğin, “Beyazlar bizden nefret ediyor.” der siyah olan. Kendilerine duyulan nefret üzerinden toplum içinde kendilerini konumlandırırlar. Bu yolla kendilerini o toplumdaki dışlayarak, kendi kendilerini ayrı bir toplum gibi görmeye başlayabilirler. Bu da toplumun tümüne zarar verecek, bölecek bir yapı kazanmaya başlar. Kişi gündelik dile yerleşmiş bazı kelimeleri kullanırken bile fark etmeden dışlayıcı ifadelerle destek vermiş olur. Dilimizde kullanılan “Arap saçı” ifadesi buna örnek olarak gösterilebilir. Arap saçı ile ifade edilen şey gündelik dilde aslında birbirine karışmış, çözülemeyen saç ifade edilmeye çalışılırken kötü bir niyet yoktur ama Arapların fiziksel özellikleriyle, negatif bir anlam arasında yakınlık kurulduğunda biraz önce çok masum gibi görünen ifade birden belirli bir grubu dışlayan, aşağılayan bir içerik kazanmaya başlar. Bu şekilde anlaşıldığında belirli bir gruba dair duyulan nefret ve dışlama toplum içindeki bireylerin gündelik yaşamlarına kadar sızmış olur. Diğer bir yandan da kurumlar içinde olabilecek eşitsizliklere karşı insanların direnmesi engellenir. Çünkü üyesi olunan toplumun tanımı içinde biri daha üstte ve kurucu diğeri daha altta ve istenmeyen, düzen bozandır.

Belirli bir gruba üye olmayan kişiler ise kendilerine dayatılan bu anlayışa isteyerek ya da istemeyerek destek vermek zorunda kalır. Örneğin, çoğunluğunu beyazların oluşturduğu bir mahallede, o mahallede yaşama hakkına sahip olanların beyaz olduğu düşüncesi, sadece beyazların bu türden uygar bir toplum kurabileceği inancını besleyebilir. Bunun sonucu olarak o mahallede yaşayan diğer insanların, örneğin siyahları dışlamasına neden olabilir. Çünkü bu bakış açısına göre o mahalleye emek vermiş olanlar baştan beri beyazlar olarak kabul edilmiştir. Siyahlar ise kurulan düzeni bozan olarak görülmektedir. Çünkü bahsi geçen düzeni kuracak ne dünya görüşü ne de eğitim yapısının bu kişilerde olmadığı baştan kabul edilir. Bu fikirde olmayan ama beyaz olan kişi de kendisini istemeyerek bile olsa beyazların yaşadığı grubun bir üyesi olarak bulur. Dolayısıyla demokratik yapı ya da ideal devletin bu türden dışlayıcı bir algı yaratmaktan çok kapsayıcı ve güvence verici bir özelliğe sahip olması beklenir.

3.3.2. Demokratik Toplum, İyi Düzenlenmiş Bir Toplum İdeali ve Nefret Söylemi

Waldron *iyi düzenlenmiş toplumda* nefret söylemine yer olup olmadığını sorarak devam etmektedir. Bu durumda, *serbest fikirler pazarı* açısından bakıldığında cevap evet yer vardır olacaktır. Ona ters giden diğer bir cevap ise ırkçı ve dinsel ayrımcılığın olduğu bir toplumun iyi düzenlenmiş bir toplum olarak adlandırılmayacağıdır. Waldron, *iyi düzenlenmiş bir toplumda* olması gereken öğelerin başında *adalet* kavramını görür. *İyi düzenlenmiş bir toplumda* *adalet*in tam anlamıyla uygulanacağını öne sürer Waldron. Bu türden bir toplumda, insanların kendilerini ifade ederken nefret içerikli ifade biçimlerini kendilerine araç olarak zaten kullanmayacaklarını savunur. Çünkü vatandaşların, bu türden bir davranış biçimini seçecek olan bir motivasyonu yoktur diye düşünür. Onun yerine motivasyonun kaynağının *adalet* duygusunun kendisi olacağını ve bu duygunun tüm vatandaşlar arasında paylaşılan ortak bir duygu olacağını savunur. (Waldron, 2012: 77-9) İdeal devlette, ideal vatandaş eleştirisi hakkını kullanırken nefret yüklü konuşma biçimlerine zaten yönelmeyecektir. Çünkü var olduğuna inandıkları bir *adalet duygusuyla* eleştirilerini gerçekleştireceklerdir. Bahsi geçen *adalet*in de herkes için *adalet* olduğunun bilgisine sahip olmakla birlikte aynı *adaleti* herkes için savunarak kabul edeceklerdir. Aslında bu türden bir *adalet anlayışa* Lewis yaklaşmaz mı? Kendisinden hoşlanmadığımız düşüncelere özgürlüğü savunma cesareti gösteren insan tipinin de bu türden bir *adalet anlayışı* var görünmektedir. Çünkü söylem biçimi ifade özgürlüğü bağlamında değerlendirilirken, bu hakkın herkes için söz konusu olduğunu kabul eder, ihlal edilmemesi için elinden geleni yapar, aynı şeyi kendisinden hoşlanmadığı, sevmediği, kendisini rahatsız edecek türden tüm konuşma biçimleri için de bir hak olarak görür. Vatandaş *adalet*in yerini bulması için en azından kendi payına düşeni bu şekilde yapar.

Waldron demokratik toplum düzeni üzerinden, “İyi düzenlenmiş bir toplum nasıl görülmelidir?” sorusunu üzerinden konuyu örneklendirir. Hatta daha da ileri giderek *görüntü* kısmına daha çok vurgu yapar. Öncelikli olarak ideal bir toplumun ya da demokratik sistemin nasıl görünmesi gerektiğinin belirlenmesini ister. Toplumun belirli ilkeleri kabul etmesinin ve dışarıdan öyle görünmesinin önemli olduğunu savunur. Dolayısıyla ideal toplumun ne olduğu değil, nasıl görünmesi gerektiği üzerinden konuşur Waldron. (Waldron, 2010: 1617-18) Ortaya attığı bu soruya vereceği yanıtı doğru ilerlerken John Rawls’un; “...herkes herkesin, aynı *adalet ilkesini*, kabul ettiğini kabul eder ve bilir” ve “...vatandaşlar diğerlerinin de o ilkeleri kabul ettiğini bilir ve bu bilgi toplumsal olarak tanınır.” ifadesinden yararlanır. (Rawls, 1993: 66) Buradan yola çıkarak demokratik toplumların *özgürlük*, *eşitlik* ve *onur* gibi temel ilkeleri üyelerine ve misafirlerine açık kılması gerektiğini savunur. (Waldron, 2012: 69) Bu

türden bir toplumun üyesi olan herkesin belirli bir bilgisel duruşa sahip olduğunun altını çizer. Dolayısıyla *adalet ilkesinin* öncelikle her vatandaş tarafından kabul edilmesi gerekir, ardından her vatandaş kendisi dışındaki diğer vatandaşların da aynı ilkeyi benimsediklerini bilmesi yoluyla bahsi geçen ilkenin güvenilirliği ve herkes tarafından korunacağı bilgisine sahip olunmalıdır. Bu alanda çalışanlar, Waldron'un bu fikrini daha kabul edilir bulurlar. Nefret söyleminin tam da bu türden bir ortak tanınma ve bilinme ilkesini göz ardı ettiği kabul edilmektedir. (Langton, 2016: 866, 870) Dolayısıyla yasa sadece kendisini değil, herkesi koruyacaktır. Bu yolla bahsi geçen *onur* ve *toplumsal statünün* herkes için geçerli olduğunun da kabulü sağlanmış olacaktır. Aksi takdirde toplumun kendine içkin olduğu söylenen *güvencenin* zemini sağlam olmayacaktır. Aslında bu bir bakıma Alman Anayasası içinde geçen *insan onuruna* ve *insan onurunun güvence altına alınmasına* çok benzemektedir. Vatandaşların hepsi bu ilkeyi benimsemek ve korumakla yükümlüdür. Bir yandan yasanın kaynağını vatandaş yaparken, vatandaşın kendisini de aynı yasayla bağlar. Dolayısıyla tüm Alman vatandaşları, sadece bir grubu korumak adına değil, genel anlamda tümünden toplumsal düzeni korumak adına nefret söylemine karşı tavır alabilme hakkına sahiptir. Bu şekilde bahsi geçen adalet ilkesinin herkesi kapsamı mümkün olabilmektedir.

Waldron bu yolla bir yandan da yasanın da iyi düzenlenmiş bir toplumda oynayacağı role dikkat çekmek ister. Özellikle üstüne basa basa bu türden bir toplumun bir ütopya olmadığını savunur. (Waldron, 2012: 79-80) Yasayı ise şu şekilde içeriklendirir: "... bir iyinin güvence altına alınması (...) yasal müdahaleler olmadığı da" der. (Waldron, 2012: 81) Sürekli yasal müdahalenin olmadığı, yasanın sesinin duyulmadığı yerde de yasanın gerektirdiğini yapmaktan bahseder. Bir bakıma yasanın tam olarak anlaşılması, kabul edilmesi ve gündelik hayatta onun gerektirdiklerinin yapılmasıdır beklenen. Yasa bu bakımdan ilk olarak, toplumsal iyinin ortaya çıkmasını sağlayacak olan itici güçtür. İkinci olarak ise, herkes tarafından ulaşılabilir ve duyulur olması bakımından tüm vatandaşlar tarafından sorumluluğunun üstlenilmesini sağlayacak olan zorlayıcı güç olacaktır. Waldron, burada yine *güvence* kavramına geri döner ve hükümetin ya da devletin yurttaşlarına bir *güvence* verdiğini savunur. Verilen *güvence* ise yasalar yoluyla o toplumun üyelerine ayırım gözetmeksizin nasıl davranılacağı konusunda verdiği bir *güvencedir*. Örneğin verilen *güvence*, güvenlikleri hakkında ya da şiddete maruz kalmayacakları, kaldıkları takdirde haklarının korunacağı, *onurlarının* kırılmasına izin verilmeyeceği konusunda güvence verir.

3.3.2.1. Adalet ve Saygılığın Korunması

Adalet konusuna geri dönecek olursak, Waldron, adaletin ne olduğu konusunda insanlar bir fikir birliğine sahip olamasalar bile, iyi düzenlenmiş bir toplumun temellerini atarken en azından bazı temel kabullerle insanların yola çıkabileceklerini ve en azından bu ilkeler konusunda fikir birliğine sahip olabileceklerini savunur. Bahsi geçen ilkeleri ise *herkesin eşit derecede insan olduğu* ve hepsinin *insanlık onuruna* sahip oldukları üzerinden belirler. Nefret söylemi ise tam da sözü geçen temel ilkelerin kabul edilmesini imkânsızlaştırmaktadır. (Waldron, 2012: 82-4) Bunun yanı sıra, yasanın verdiği *güvenlik güvencesinin* tehdit edilmektedir. Nefret edilen de yaşadığı toplumun diğer üyelerini kendisiyle aynı statüde görmez ya da en azından sahip olacakları olanaklar bakımından diğerini daha avantajlı ve ayrıcalıklı görürler. Dolayısıyla aynı statüye sahip olmaktan doğan haklarının olduğunun bile farkına varmayabilmektedirler. Bir bakıma iki grubun da sahip olduğu hayal gücü, kendilerinden ve toplumdaki beklentileri çok sınırlıdır. Nefret duygusu ve nefret edilme durumunun kendisi her iki grubun kendilerinden ve kendileri dışında olup bitenden bekleyebilecekleri olanakları ve araçları kısıtlar.

Waldron, *güvence* olarak verilen diğer bir şey daha olduğunu dile getirir. Bu da toplumun bir üyesi olarak saygı duyulmak ve saygılığa sahip olmaktır. (Waldron, 2012: 85) Buradan yola çıkarak Waldron, Stephen Darwall'ın yaptığı bir saygı ayırımından yararlanır. (Waldron, 2012: 86-7) Bu görüşe göre iki tür saygıdan bahsedilir. İlki, insanların yapıp ettiklerinden doğan saygı duyma durumudur, yani zamanla kurulan ya da yıkılan bir şeydir. Örneğin, sürekli iyi niyetli davranan, başarılar elde etmiş birisine karşı duyulan bir saygı biçimidir. Kötü işler yapmış, başarısız ya da örneğin tecavüz etmiş bir insana karşı saygı duymama söz konusu olabilir. Bu türden içeriklendirilmiş bir saygı duyma durumuna *kıymet biçilerek duyulan/kazanılmış saygı*⁷⁰ adı verilmektedir. İkinci türden saygı durumu ise insanları gündelik hayatta ne yapmış olurlarsa olsunlar, genel bir insanlık kategorisi altında *insanlık onuru* altında görür. Hiçbir ayırım yapmaksızın herkesi bu *onurun* taşıyıcısı olarak görür. Bu türden bir saygı (insana içkin olan saygı) durumuna ise *tanınma yoluyla duyulan saygı*⁷¹ adını verir. (Darwall, 1977: 38) Waldron adalet ve yasa yoluyla *güvence* altına alınanın tam da ikinci türden saygı olduğunu düşünür. (Waldron, 2012: 87)

---

⁷⁰appraisal respect

⁷¹ recognition respect

İkinci tür saygı yoluyla tüm insanların ve vatandaşların *insanlık onuruna* sahip olduğu kabulü vardır. Bu yolla, toplum içinde sahip oldukları bu statünün korunması gerekir. Devletin ise bu statünün korunacağına dair yaptığı yasalar yoluyla güvence vermesi gerekir. Yasanın bu güvenceyi verdiğini söylerken Waldron, vatandaşlarında bu alanda bir yükümlülüğe sahip olduğunu dile getirir. Bahsi geçen *güvencenin* tüm yurttaşlara bağlı olduğunu savunur. Tüm yurttaşların adı geçen *güvence* ve *güvenceyle* koruma altına alınan ilkeleri ihlal etmelerinin engellenmesine çaba gösterilmesi gerekmektedir. Nefret söylemi yasalarıyla yapılan şeyin de tam olarak bu olduğunu savunur. Yani nefret söylemi yasaları, vatandaşların her birinin yasayla güvence altına alınan ilkeleri yok saymaması için ve bu ilkelerin yok sayılmasına izin verilmeyeceğine dair güvenceyi vermek için oradadır. (Waldron, 2012: 93-4)

Waldron buna ek olarak, toplumsal bir iyi olarak bahsi geçen güvencenin sağlandığı bir toplumda, nefret söylemi yoluyla insanların nefrete çağrılmasına ve huzur ortamının bozulmasına izin verilmeyeceğini savunur. Çünkü yine nefret söylemi yasaları tam da bu türden ortamların ortaya çıkmasını engelleyecek olan önemli bir öge olarak duracaktır. (Waldron, 2012: 94-5) Bunun yanı sıra Waldron da Lewis gibi demokratik yapı içinde yaşayan vatandaşın belirli bir karakterine dair konuşur. Adalet kavramını kendi kişisinde ve diğerinde aynı ölçüde gören, koruyan ve kabul eden bir vatandaş ve devlet söz konusudur. Bir bakıma ortada “Berlin’de hâkimler var.” sözünde, krala karşı kendi hakkının da yasa yoluyla korunacağına inanan değirmencinin kendine güveni vardır. Waldron, bahsi geçen adaletin herkesi eşit derecede ve tüm vatandaşlar tarafından korunduğuna olan inancın sarsılmaz olduğu bir ortamdan bahsetmektedir. İyi düzenlenmiş bir toplumda ise sorunların nefret söylemiyle çözülmesi yerine yasaya başvurulacaktır, demeye getirir. Adaleti kendisi için bir yol gösterici olarak seçmiş birinin nefret söyleminin yolunu seçmeyeceğini düşünür. Fakat Waldron’un bu fikrine karşılık, her adaleti isteyeninin adaleti yerine getirirken aynı yolu benimsemediğini ve bilgisel olarak neyin adaletli olacağı konusunda bilgisiz olabileceğini de akılda tutmak gerekir.

3.4. NEFRET SÖYLEMİ YASASI ZARARDAN ÇOK YARAR GETİRİR

Waldron, *saygı* kavramından bahsederken toplum içinde bulunan azınlıkların *ortak saygı* ilkesine diğer üyelere daha fazla ihtiyaç duyduğunu savunur. (Waldron, 2012: 157-8) Bunu söylerken azınlıklara daha fazla saygı duyulmalıdır gibi bir şeyden bahsetmemektedir. Toplumsal olarak *güvence* altına alınan *ortak saygının*, o toplumda zaten *güvence* altında olan kişiler için değil, aksine aynı şekilde korunmayan azınlıklar bakımından daha önemli

olduğuna dikkatleri çekmektedir. Dolayısıyla nefret söylemiyle verilen zararlardan birisi tam da adı geçen ortak saygıya yöneliktir. Bu şekilde hem iyi bir toplumun sahip olması gereken *saygı* zarar görmüş olur, hem de çok kırılgan bir pozisyonda bulunan azınlıkların yukarıda bahsi geçen her iki *saygı* durumundan da yoksun kalması söz konusu olur. Verilen bu zarar demokratik yapıda var olması gereken zorunlu öğelerden biri olan *ortak saygıya* yöneliktir. Bu da *toplumsal düzenin* ve *iyinin* kendisine yönelik bir şiddete dönüşür. Toplumun tek bir grup için korunmadığını, toplum içindeki tüm bireylerin, tüm farklılıklarına rağmen, birlikte yaşamak ve çalışmak zorunda olduklarını ifade eder.

Dolayısıyla Waldron için nefret söyleminin verdiği büyük bir zarar vardır. Bu hem kişiler bazında, hem gruplar bazında hem de toplumun tümüne verilen bir zarardır. Kişiler ve gruplar bazında alındığında toplumsal olmanın bir gereği olarak herkesin sahip olması gereken eşit *vatandaşlık statüsüne* zarar verilmiş olmaktadır. Toplumsal anlamda ise toplumun toplum olmaklık bakımından ortaya çıkan *ortak iyinin* zarar görmesi söz konusudur.

Toparlayacak olursak, Waldron bakımından nefret söylemi sadece bir kendini ifade etme biçimi değildir. Nefret söylemi kullanıldığı dil ve işaretler yoluyla toplumun özellikle bir kesimine istenmediğine, sevilmediğine dair mesaj gönderir. Bunun yanı sıra gönderilen mesajın toplumun ana parçalarından biri olması için uğraşılır. Nefret söylemi söylem sonucunda nefrete kışkırtma içerir. Yani zorunlu olarak baştan bir nefretin olması gerekmemektedir, aksine konuşmanın ya da kullanılan sembollerin sonucunda hedef olarak seçilmiş grup ya da kişilere dair önyargı oluşması ve onlardan nefret edilmesi sağlanmaya çalışılır. Waldron, nefret söylemini kullanan kişi ve grupların nefret söylemini bile isteye ve belirli amaçlar uğruna yaptıklarını savunur. Hesaplı ve amaçlı bir eylem planı vardır. Eğer başarılı olursa o toplumu tanımlayan öğelerden birisi nefret söyleminin içeriğini oluşturan fikirlerden oluşmaya başlayacaktır. Örneğin, bir devletin kendisini beyaz ırktan oluşan bir devlet olarak tanımlaması gibi.

Bu durumda nefret söyleminin öncelikli olarak zarar verdiği taraf, kendisinden nefret edilen grubun kendisidir. Tüm gelecek planları, beklentileri bahsi geçen nefret tarafından sınırlanır. Waldron daha da büyük bir zararın toplumsal anlamda ortaya çıktığını düşünür. Toplumsal anlamda toplumsallığa içkin olan bir *toplumsal iyiden* bahsetmektedir. Bahsi geçen *toplumsal iyi*, *toplumsallığın kapsayıcılığı* ve verdiği *güvencedir*. İlkinde tüm vatandaşların kapsanmaması toplumsal barışı ve toplumun kendisini toptan tehdit eder. Diğerinde ise her vatandaşın o toplumun birer üyesi olarak sahip olduğu ortak statünün herkes için

korunduğunun *güvencesi* ortadan kalkar. Bu yolla sahip oldukları *onur*, ki kurulan bir şeydir bu, görmezden gelinir.

Nefret söyleminin yaptığı bir grubun parçası olan tüm vatandaşların *onurlarının*, *statülerinin*, tanınma biçimlerinin belirli bir yönde, olumsuz anlamda, biçimlendirilmesidir. Vatandaşların sosyal statülerinin yasayla *güvence* altına alınmasını engeller. Şöyle de dile getirirsek, o toplumdaki elde edilen haklardan herkesin eşit bir şekilde yararlanacağı *güvencesi* ortadan kalkar. Bu da her bir bireyin üyesi olunan toplumun eşit bir parçası olduğu kabulünü oradan kaldırır. *Güvence* adı altında kendisinden bahsedilen her ne ise, nefret söylemi yoluyla nefret edilen grup o *güvenceye* sahip değildir ya da ona sahip olmaması gerektiği savunulur. Bu durumda nefret söylemiyle ortaya çıkan sorunun özel hukukun değil, kamu hukukunun bir parçası olduğu savunulur.

Dolayısıyla Waldron, nefret söylemi yasasıyla korunan bir şeyler olduğunu düşünür. Yasa vatandaşa nasıl davranması gerektiği konusunda yol gösterirken bir yandan da vatandaşa haklarının korunacağı konusunda *güvence* verir. Korunan yukarıda da bahsedildiği gibi *toplumsal iyinin* herkes için korunması, herkes için geçerli olacak bir *güvence* kavramının geçerli olmasıdır. Bu yolla, herkesin eşit birer vatandaş olarak *sosyal statülerinin* korunması gerekir. Bahsi geçen düzenlemeler yoluyla ortak bir *adalet* ilkesinin de kurulması amaçlanır. *Adaletin* kendisinden anlaşılacağı ilk ilkeleri ise herkesin *insanlık onuruna* sahip olduğu ve eşit derecede insan olduklarının kabulüne dayanacaktır. Yani herkesin herkese eşit derecede saygı duyması sağlanacaktır.

Özetleyecek olursak, Waldron, toplumsal barışın ve düzenin o düzen içinde yaşayan herkes tarafından istenecek bir şey olduğunu savunur. Gerekçe olarak ise *toplumsal statü* örneğini verir. Bu görüşe göre, bir toplumun birer parçası olan her bireyin kendi toplumsal statüsünü korumak için toplumsal düzenin sarsılmamasını isteyeceğini dile getirir. Dolayısıyla *grup karalanması* ile toplumsal düzene zarar verirken yapılan şey toplumsal barışın engellenmesidir. O toplum içinde yaşayan kişi ve grupların birer vatandaş olarak sahip oldukları hak ve statülerinin yok sayılması söz konusudur. Dolayısıyla nefret söylemi yasalarının tek amacı olası şiddet ve zararların önceden durdurulması değildir. Yani nefret söylemiyle birlikte yapılan olası şiddet eylemlerini baştan durdurmak değildir. En azından tek amacı bu değildir. Yasanın bir amacı ise o toplumsal düzen içinde yaşayan *birey ve grupların statülerini, onurlarını ve ünlerini-itibarlarını* korumaktır. Bu bakımdan Waldron, Kant'ın *Ahlak Metafiziği* adlı kitabından kendisine destek bulur. (Waldron, 2012: 46-47) Burada Kant, cumhuriyet rejiminden bahsederken vatandaşlık durumuna da değinir. Tüm vatandaşların,

ayırım yapılmaksızın, sahip oldukları vatandaşlık statüsünden dolayı bir *vatandaşlık onuruna* sahip olduklarını ifade etmektedir. (Kant, 1991: 6: 329-330) Toplumun birer üyesi olarak, vatandaşlık statüsünü kazanmış her bir birey, diğerlerinden farklı olmayan aksine tamamen aynı *onura* sahiplerdir. Nefret söylemiyle yapılan şey demokratik bir toplumun doğası gereği vatandaşlarına verdiği hakkın ihlalidir. Bir bakıma yasal olmayan bir durum söz konusu olmakla birlikte, demokratik bir toplumun doğasına aykırı bir söylem biçimi kullanılmış olunur. Demokratik toplumun ise ideal bir demokratik yapıya sahip olabilmesi için bu türden bir yasayı desteklemesi ve gücünü bu yolda kullanması gerekir. Bu da görüleceği üzere (Lewis'in tersine) devlete sorumluluklar yükler. Yüklenen sorumluluk onun müdahale alanını genişletir.

3.5. WALDRON'UN ARGÜMANLARINA ELEŞTİRİLER

Waldron görüleceği gibi kitabında, *iyi düzenlenmiş bir devletten* bahsederken nefret söylemi gibi bir durumun ideal bir devlette söz konusu olamayacağını savunur. Bu türden bir duruma insanların gelmesi için nefret söylemi yasalarının uygulanması ve vatandaşların *kalplerinde bir değişimin* olması gerektiğini iddia eder. Bahsi geçen değişimle kastedilen şey nefret yerine, *adalet duygusunun* insanların kalplerinde yer kazanmasıdır. Bu durumda şöyle bir soru akla gelir; nefret söylemi yasaları nefret söylemini yasaklasa bile nefretin kendisi ve tavrın kendisi hâlâ orada durmaz mı? Nefret söylemi yasası kalplerdeki nefret duygusunu göz ardı etmiş ve üstünü kapatmış olmaz mı? Nefret söylemi yasasıyla sanki toplumsal olan bir dert ilk bakışta çözüme ulaşmış gibi görünmektedir, fakat aslında sadece üstü örtülmüş, gelecekte daha da güçlü olarak ortaya çıkmayı beklemektir. En azından aksini kanıtlayacak bir delil elimizde bulunmamaktadır.

Bu durumda *kalplerindeki değişim* aslında tamamına ermemekle birlikte, aksine iyimser bir umut beklentisi olarak kalmaktadır. Dolayısıyla nefret söylemi yasasıyla ortaya çıkacağı umut edilen sonuç zorunlu bir sonuç değildir, aksine olumsuz sonuçlar daha da olanaklı gibi görünmektedir. Çünkü nefret söylemini yaratan nedenin kendisi bulunmamış ve çözüme ulaştırılmamıştır. Yasa yoluyla yapılan “Ben yaptım oldu der.” gibi tutuma bürünür. Bu yolla yapılan sadece konuşma biçiminde kullanılan işaretlerin durdurulması olacaktır. Dolayısıyla adalet duygusu ne nefret duygusuyla yer değiştirmiş ne de insanların kendilerini ifade edebilmeleri için yeni bir araç vermiş olacaktır. En azından böyle olmadığına dair bir kanıt yoktur elimizde. Bu türden bir nefret söylemi yasası zorunludur desek bile yeterli görünmemektedir.

Aslında bu türden bir soruyu Waldron kitabında öngörür ve cevabını kitabında belirtir. İlgili cevabında Waldron, nefret söylemi yasasıyla zaten yapılmak istenilen şeyin tam da bu türden konuşma biçimlerini izole etmek olduğunu söyler. Yani dolaysız yoldan örneğin ırkçı söylemleri kullanan insanların nefret söylemi yasasıyla ırkçı söylemlerinin durdurulması gerektiğini savunur. Bu yolla Waldron, nefret söylemi yasasının, üstesinden geldiği bir şey vardır diye düşünür ki bunun demokratik yapıya zarardan çok yarar getirdiğini düşünür. Waldron bu yolla, grupların manipüle edilmelerinin engellendiğini gözler önüne sermektedir. Olası bir tartışma ortamında nefret eden grubun ikna edilmesinin pek olanaklı olmadığını da ekler. (Waldron, 2012: 95-6) Dolayısıyla her iki tarafa da eşit imkan verebilmenin imkanı ancak nefret edilen grubun korunmasıyla sağlanacaktır.

Bu türden duygulara sahip olan kişiler kendisinden nefret ettikleri kişi veya grupları kendilerinden aşağı görmektedirler. Dolayısıyla tartışma ortamının olanaklı olmasını sağlayacak olan *ortak tanınma* ve *saygı* kuralını baştan kabul edilmemesi söz konusudur. Bu şekilde başlanan bir tartışmanın olanağının bile mümkün olmadığını söylersek pek de haksızlık etmemiş oluruz. Çünkü yapılan, bir tartışmadan çok kavgaya benzer. Dolayısıyla ortada ne tartışılacak bir konu vardır ne de tartışmanın muhatabı olarak karşılıklı olarak tanınmış kişiler veya gruplar vardır.

Waldron ikinci bir cevap olarak, nefret söylemini kullanan grup ya da kişilere konuşma hakkı verilirse ne olur diye bakar. Nefret eden grup veya kişilerin kendilerini özgürce ifade edebilmeleri sağlanırsa, kendisinden nefret edilen grubun bundan aldığı mesaj ne olur diye bakar. Kendisinden nefret edilen grubun alacağı mesajın çok keskin ve açık olduğunu savunur. Bu mesaj ise yaşadıkları toplumda sahip olduklarını düşündükleri *eşitlik*, *güvenlik* *güvencesinin* pekte sağlam olmadığıdır. (Waldron, 2012: 95-6) Aslında bir bakıma nefret söylemini kullananların, Waldron'un da kitabında dile getirdiği gibi bilinçli ve bile isteye belirli bir mesaj verdikleri hatırlanacak olursa, bu yolla vermek istediği mesaj toplumca ve yasalar yoluyla daha da etkili bir yolla verilmiş olunur. Dolayısıyla Waldron'a göre yapılması gereken bu türden nefret içerikli ifade biçimlerinin sınırlandırılması ve hatta yasaklanmasıdır. Fakat hâlâ Waldron'un tüm cevapları, başta yer alan ana soruya hâlâ cevap verememektedir. Waldron her ne kadar eğilimlerle değil, sonuçlarla ilgilense bile, bile isteye verildiğini savunduğu mesajların eğilimlerine dair bir şey söylemektedir. Bile isteye olan söylem biçiminin eğilimi de onunla eş gidecektir. Yasa bu eğilimi ortadan kaldıramadığı sürece etkisiz kalacaktır. (Summer, 2013: 383)

Bunun yanı sıra Waldron nefret söylemi yasasını öne sürerken, yasanın formu konusunda neredeyse hiç bilgi vermemektedir. *Açık görülür tehlike* ya da ona yakın türden bir içeriklendirme ile yasanın çerçevesini belirlemek yerine konuyu havada bırakır. Bu da çözüme ulaşmış gibi görünen nefret söylemi yasasını başladığı yere geri götürmüş olur. (Summer, 2013: 379) Waldron'un öne sürdüğü yasa şekli bir bakıma İngiltere'de kabul edilmiş olan *kamu düzeni yasası* yasasına denk gelmektedir. Yani nefret yüklü konuşmaların, nefret edilen topluluk veya kişiler tarafından duyulacak şekilde kullanılmamasıdır. Waldron açık seçik bir şekilde bunu söylemez ama akla gelen bir başka soru da acaba Waldron'un nefret söylemi yasasıyla bahsetmek istediği şey nefret söyleminin kullanacağı araçların kullanımına izin vermemek midir yoksa bu türden söylemleri kullanan herkesin durdurulması, cezalandırılması gerektiğini mi savunmaktadır? Örnek olarak, medya, gazete, graffiti vs.nin kullanılmasının engellenmesi, kullanıldığı takdirde insanların cezalandırılması verilebilir. Fakat internet, medya gibi alanlara girdiğimiz zaman bambaşka bir alana gireriz. Çünkü nerenin özel nerenin kamusal olan olduğu konusunda kesin bir çizgi çizmek mümkün görünmemektedir. Kaldı ki çizilse bile paylaşım ortamının genişliği ve hızlılığı göz önünde bulundurulunca, tüm internete toptan ceza vermek gerekecektir, çünkü istenmeyen düşünce biçimi siz onu tartışırken çoktan internetin birçok yerine yayılmış olacaktır. (Summer, 2013: 382)

Fakat soru yine dönüp dolaşp şuna gelir, insanların nefret söylemini toplumsal alanda kullanmamaları, bahsi geçen nefret söyleminin hiç olmadığı ve halkın gönlünde herkes tarafından paylaşılan özel türden bir *adalet* fikri olduğu anlamına zorunlu olarak gelir mi? Cevap çok açık şekilde hayırdır. Bu şekilde hatta daha da sinsice özel alanda içten içe nefret söylemi devam etmesi çok olasıdır. Fakat ifade biçiminde kullanılan kelimelerin yasaklanması, tüm sorunu çözmemektedir. "A" ifadesini artık kullanmayan bir grup ya da kişinin nefretinin de artık orada olmadığı söylenemez. "A" ifadesini kullanamamasına rağmen alternatif diğer işaretlerin bulunması hiçte zor değildir. Hatta gelen gideni aratır cinsinden daha da yüklü ve saldırgan kelime ve işaretlerinin bulunması da çok olasıdır. Nefret söyleminin toplumsal ve özel alanda kullanılması bakımından bir fark var mıdır sorusu da bu şekilde bu soruya eklemlenir. Diğer bir soru ise bahsi geçen *iyi düzenlenmiş toplumun* bir şekilde patlamaya hazır bir bombaya dönüşüp dönüşmediğidir.

Rae Langton, Waldron'un üzerinde durduğu *saygı* kavramı üzerinden bir eleştiride bulunmaktadır. Langton, Waldron'un saygı üzerine yaptığı yorumu çok fazla zorlayıcı bulur. Dolayısıyla *saygının* vatandaşlar tarafından duyulması için zorlanması konusunda şüphelidir.

İrkçı bir dili kullanan kişilerin kendilerini savunurken kullandığı içeriğin Waldron'un bahsettiği türden bir *saygı* bağlamına düşmediğini düşünür. İrkçı bir dili kullanan kişilerin genel olarak *insanlık onuru* anlamındaki saygıya yani *tanınma yoluyla duyulan bir saygıya* bir saldırıda bulunmadıklarını dile getirir. Yani nefret söylemiyle hedef aldıkları insanların insan olma bakımından *insanlık onuruna* sahip olduklarını zaten bilirler. Nefret edenlerin, yaptıkları şeyin aslında içeriklendirilmiş saygı yani *kıymet biçilerek duyulan/kazanılmış saygı* alanına dair bir şey olduğunu söyleyebileceklerini dile getirir. Langton şunu demek ister, bu kişileri sadece yapıp etmelerinden dolayı bu şekilde değerlendirdiklerini söylenebilir. Örneğin; bu kişilerin hırsız olduğunu düşünür. Hırsız olanın da saygıyı hak etmediğini düşünür. Dolayısıyla Langton, Waldron'un tersine, nefret eden kişilerin, diğerlerinin insanlıklarını görmekte veya tanımakta hata yapmadıklarını aksine hatayı insanları tek tek değerlendirirken yaptıklarını düşünür. (Langton, 2016: 869-70)

Bunun yanı sıra Langton, Waldron'un *iyi düzenlenmiş bir toplumun adaletli görünmesi* gerektiği fikrine karşı çıkar. Bir toplumun nasıl görüldüğünün, o toplumun gerçekten öyle olduğu anlamına gelmediğine vurgu yapar. Her ne kadar toplum ırkçı olmayan bir görüntüye sahip olsa da aslında görüldüğü gibi olmayabileceğini savunur. Örneğin, özgürlük, insan haklarından sürekli bahseden bir toplum, eylem alanında bu ilkelerin tersine davranabilir. Bu da Waldron'un bahsettiği *güvenceyi* bir illüzyona çevirir.

Langton, Waldron'un *güvence* kavramını da çok fazla müdahaleci bulur. Çünkü Waldron'un *güvence* kavramı, *ortak bir adalet duygusu* ister, bu da herkesin buna bağlılığını gerektirir. Langton, eğer bu türden bir bağlılık gerekirse, devletin yapması gereken daha çok şey olduğunu belirtir. Bu da devletin kişi ve topluma müdahale edebilmek için sınırlarını genişletmesi gerektiği anlamına gelir. Bu yolla devletin gücünün insanların özel alanlarına, özel alanda neler konuştuklarına kadar ilerlemesi ve müdahale etmesi haklılaştırılmış olur. (Langton, 2016: 871-2)

Buradan devam edersek aslında bu türden bir müdahale alanının yaratılmasıyla ne türden bir vatandaş tipi ortaya çıkacağına bakacak olursak, daha çok belirlenmiş bir insan tipi bulabiliriz. Lewis'in insan tipi daha çeşitli ve korkusuz iken, Waldron'un çizdiği vatandaş türü birçok olumlu yönle sahip olan ama denetlenen bir insan biçimine dönüşür. Bu da çoğulcu, farklı fikirlerin, yaşam biçimlerinin, bakış açılarının daraltılması anlamına gelir.

Waldron, bunun yanı sıra ideal devletten bahsederken sanki ıslah edilmiş, moral ve rasyonellik açısından doyumluğa ulaşmış bir vatandaşlar kitlesinden bahseder gibidir. Bu da bir ütopya

olmadığını söylediği iyi düzenlenmiş toplumu tam da iyi bir ütopyaya çevirir. Kaldı ki bu türden iyi düzenlenmiş bir toplumun nefret söylemi yasasına ihtiyaç duyması da pek akla yakın gelmemektedir. Çünkü eğer böyle bir yasa varsa demektir ki farz edilen adalet duygusu insanlar tarafından paylaşılmamaktadır, dolayısıyla bunu telafi edecek bir nefret söylemi yasasına iyi düzenlenmiş toplumda bile ihtiyaç vardır. Çünkü insanlar mükemmel değildir. İnsanların kendilerini ifade etme biçimlerinden biri de duydukları nefreti, üzüntüleri, düşmanlıkları, sevgiyi, umudu diğerleriyle paylaşmak, kendisine ortak duygudaşlar bulmaktır.

C. Edwin Baker bu fikirle tam alarak aynı olmamakla birlikte onlara yakın bir görüşe sahiptir. Baker, insanların kendilerini ifade ederken, aslında kendilerine dair bir şeyi açığa çıkardıklarını düşünürler. Baker bunu *otonom olanın kendini açması- ya da otonomca kendini açma* olarak tanımlar. Bu yolla kendilerine dair bir bilgiyi başkasına iletebilme olanağını yakalayarak dünya ve diğer insanlarla kendi istediği türden bir ilişki yakalamış olurlar. Bu şekilde diğer insanlar bu kişinin dünyadaki yerine dair bir bilgiye sahip olurlar. (Waldron, 2012: 161-62) Baker, otonomi ve ifade özgürlüğü üzerine fikirlerini paylaşırken “Kişiliğe, bireye ve otonomiye saygı her kişinin kendi kendisi olmasını ve bunu gösterebilmesini gerektirir. Kişinin belirli nedenler doğrultusunda dünyaya etkide bulunması, diğerlerini ikna etmesi veya eleştirmesi yönünde (bu da onların değerleri, bilgileri ve duyguları üzerinde etkide bulunmaktır) eylemde bulunabilmesine izin verilmeli.” der. (Baker, 1997: 981) Dolayısıyla Baker da otonomi savuması üzerinden nefret söylemini ifade özgürlüğü koruması altına almaktadır. Nefret söyleminin hedefi olan kişilerin de aynı şiddette hatta daha da cüretkâr bir şekilde fikirlerini dile getirebileceklerini dile getirir. Bir bakıma nefret edilen kişi ve gruplara diğerlerine karşı koyma ve cevap verme sorumluluğu yüklenir. Çünkü, her iki durumda da yapılan, aslında kişilerin kendilerine dair bir bilgiyi diğer insanlara ulaştırmasıdır. Dolayısıyla her iki grubunda aynı imkana sahip olması beklenir.

Waldron, nefret söylemini kullanan ve buna maruz kalan insanların eşit derecede söz söyleme hakkına sahip olmadığını düşünür. (Langton, 2016: 868) Bir kişi kendisine dair fikir ve bilgileri, korkusuzca dile getirebilirken, diğer kişi aynı rahatlıkla kendisini dile getirememektedir. Dominant fikirlerin çok baskın olması, karşı fikrin sesini duyuracak ortama sahip olmaması ya da insanların bu fikirleri dinlemeye istekli olmaması örnek olarak gösterilebilir. Bunlara ek olarak, söz hakkı doğan grubun üyelerinin söz hakkına sahip olduklarına dair bilgileri olmayabilir, kendilerini tehdit altında hissedebilirler. Bunun yanı sıra bu türden bir argümanla ilerleyerek tanımlanan bir hakkın kendisi de sorunludur. Sürekli

kendisini savunmak zorunda kalan ve diğerleriyle iletişimi hep cevap verme üzerinden kuran bir toplum yeterince özgür olmayacaktır. İfade edilen konular bakımından hâlâ nefret edenin dili ve düşünceleri dominanttır. Konuşmanın gideceği yeri ve içeriği belirleyen hâlâ nefret edendir. Düşüneceği ve ifade edeceği konular konusunda nefret edenin dili tarafından her defasında belirlenir. Bu da tek taraflı bir kendini ifade etme biçimine dönüşür. Bu durumda Waldron'un sözünü ettiği *onur* yine eşit olmaktan çok kendi kendisine o *onuru* kazanmak için hep açıklama yapmak zorunda kalacak olan olmuş olur.

Waldron'un söylediklerini kendimize yol gösterici olarak alırsak, bu kişinin yaşadığı toplumda sahip olması gereken *onur*, *güvence*, *ortak adalet duygusu güvence* altına alınmamıştır, ya da en azından bahsi geçen kişi verildiği söylenen *güvenceyi* kendi hayatında hissetmeyecektir. Dolayısıyla zaten baştan tartışmaya yenik başlamış ve zarar görmüş bir şekilde başlar. Waldron'dan biraz daha ileriye gidersek, bu kişinin ilk konuşması kendine dair bir bilgiyi ortaya çıkarmaktansa, daha çok kendini savunma ya da aynı şiddette bir şeyler söylemeye çalışarak başlayacaktır. Bu da kişiyi sürekli savunma pozisyonunda bırakarak, diğer insanlar gibi kendisini ortaya koymak yerine, sınırlanmış bir konuşma formu ve içeriği içinde bırakacaktır. Hatta, bu kişinin kendi umutları, istediği yaşam biçimi hakkında konuşması kendisi tarafından da hep ikinci plana atılacaktır. Bunun yanı sıra konuşmanın içeriği hep nefret söylemini kullanan tarafından belirlenecektir. Yukarıda da bahsedildiği gibi karşı taraf hep cevap vermekle meşgul olacaktır. Bu durumda Baker'ın her iki tarafında aynı olanağa sahip olduğu ve *otonom* olarak kendilerini açığa çıkarma düşüncesi teoride işe yarar gibi görünse bile, pratikte aynı kapıya çıkmamaktadır.

Burada O'Neill'in bir önce ki bölümde Mill üzerinden *kendini ifade etme* kavramını ifade özgürlüğünden nasıl ayırdığını akıllarda tutmakta yarar vardır. O'Neill, bu iki kavramın birbirine karıştırıldığını, özellikle de Mill'in görüşleri kullanılarak yapıldığında doğru olmayan bir sonuca varıldığını dile getiriyordu. Bu görüşe göre kendini ifade etme, Baker gibi, kişinin kendisine dair bir şeyi dışa vurmasıdır, fakat Baker'ın düşündüğü gibi diğer insanlarla ilişki içine girmeyi zorunlu olarak gerektirmeyen bir şeydir. İfade edilen düşüncenin başkaları tarafından duyulması, kabul edilmesi, içinde doğruluk değeri bulundurulması gibi zorunlu öğeler bulunmamaktadır. Fakat ifade özgürlüğünde bunun tersine diğerinin de ifade alanının içine dahil edilmesi söz konusudur. Bu bakımdan, en azından O'Neill'in Mill'i okuma biçimi örnek alındığında, Baker aslında bahsi geçen iki ifade biçiminin birbirlerine karıştırmaktadır.

Fakat “Bu sonuca varmış olmak, birey ve bireyin otonomluğu argümanını zayıflatır mı?” diye sorarsak, cevap olarak zayıflatmaz karşılığını almamız çok olasıdır.

Patrick Hoggard, insanların kendi başlarına ve onlara direktifler verilerek eyleme geçtiklerinde ne olduğuna bakar. (Hoggard, 2016; 585- 6) Daha açık söylemek gerekirse aynı *eylemin aktörleri* olmaları bakımından iki durumda ortaya çıkan farka bakar. Bir eylem yapılırken ya da yaptırılırken kişi kendisini ne kadar o *eylemin bir aktörü* olarak görür ya da *eylemin aktörü* orada ne kadar aktiftir sorusu ön plandadır. Çünkü bir *eylemin aktörü* olan kişinin, o *eylemin aktörü* olduğunu düşünerek karar verdiğinde eylemin sorumluluğunu da üstüne almış olacaktır. Kişi eylemi kendisinin yaptığını söyler ve eyleminin başlangıç nedeni olarak kendisini görerek eylemde bulunur. Hoggard, bir eylem planlarken, istenirken ve sonuçları görülürken öznenin hissettiği *aktörlük duygusunun*⁷² aktif olduğunu düşünür. Bahsi geçen duygunun, insanların herhangi bir etki altında kalmadan, kendi eylemlerini kendileri seçtiklerinde ve gerçekleştirdiklerinde etkin olduğunu savunur. Fakat dışarıdan bir etkiyle yapılan eylemlerde bu duygunun yani bir *eylemin aktörü olma duygusunun* pasif kaldığını ya da eyleme geçerken daha geç cevap verdiğini görür. Örneğin Hoggard, Millgram deneyinde, Yahudi soykırımı gerçekleştirildiğinde olanın tam da bu olduğunu savunur. (Hoggard, 2016; 585- 7) İnsanlar belirli bir x eylemini yapmalarının nedeni olarak başka bir kişiyi ya da ilkeyi gösterirler. Bu gözle bakıldığında nefret söylemi yasasının yaptığı nedir diye sorarsak, insana dışarıdan belirli bir zorlamayla belirli bir şekilde davranmayı emreder diyebiliriz. Bu durumda, yasa acaba kişilerin bu anlamda bir *eylemin aktörü* olma durumunun altını oymaz mı sorusunu akla getirmektedir. Yasa bu şekilde konuşamazsın dediği zaman kişiye aynı zamanda nasıl konuşması gerektiğini ya da bir insanın genel olarak nasıl konuşması gerektiğine dair kişilere dayatmada bulunur. Ama bu o kişinin istenen türden bir karaktere sahip olduğunu zorunlu olarak göstermez. Çünkü ona bunu yapma denirken, onu yapmayan olarak kişi kendisinden istenileni yapar. Yasanın ondan istediği karakter biçimi orada oluşmuş mudur kesin değildir. Bu bir bakıma toplumsal normaları öğrenmiş fakat o normları gönülden hissedemeyen bir sosyopata dönüşme ihtimalini de içinde barındırmaktadır.

Aslında buna verilebilecek diğer bir örnek Heidegger olabilir. Heidegger yaşanan toplumda bireyselliğin yok olduğunu düşünür. İnsanların genelleştirilmiş ilkeler üzerinden kendi fikirlerinin, bireyselliklerinin ve *eylemlerinin aktörleri* olmalarının altının oyulduğunu düşünür. Genel ilke işe yarar gibi görünür ama bireylerin kendisine bakıldığında kimsenin

---

⁷² sense of agency

öyle olmadığı görülür. Örneğin okumanın insan için yararlı olduğunu ve her insan okur, okumalıdır deyip, çocuklarınızı her ne kadar okumayı seven birer birey olarak yetiştirmeye çalışsanız da, çocuklarınızın biri okumaktan nefret edebilir, diğeri ise bu konuya tamamen nötr kalabilir. İnsan ahlaklıdır desanız bile ahlak ilkelerine karşı gelen bir sürü insan bulabilirsiniz. Bu türden genellemeler vasıtasıyla kişiye özel bakış açılarının eriyip gittiği görülür. (Heidegger, 1962: 32-3, Rae, 2010: 23- 4) Nefret söylemi yasalarına geri gelirse, bu yasaların yaptığı da tam olarak böyle bir şey değil midir sorusu karşımıza çıkar. Özellikle nefret söylemini ahlaki alanın bir parçası olarak kabul edersek, ahlaki kararlar vermesi gereken kişinin otonomluğunu elinden almış olmaz mıyız sorusu da akılda kalır.

Son olarak, devletin sorumluluk alanının bu kadar genişletilmesi tehlikeli değil midir, sorusu da önem taşımaktadır. Çünkü vatandaşların hangi haklardan ve ne kadarından vazgeçmesi gerektiği oldukça çetrefilli bir soru olmakla birlikte cevabı da hâlâ tam olarak yanıtlanmamıştır. Özellikle de günümüzde internet ortamının da yarattığı özel ve kamusal alan karışımı, durumu daha da zorlaştırmaktadır. *İnsanlık onurunu* korumanın tek yolu bu mudur? Waldron bir toplum için ve toplumun, doğası gereği vermesi gereken *güvence*leri konusunda haklı olmakla birlikte, bu uğurda devletin yetki alanının genişletilmesi vatandaşların sahip olduğu özgürlük alanını tehlikeye atacaktır. Devletin vermesi gereken *güvence* onu bağlar ama özellikle etik alanın bir parçası olan bir alanı kontrol etmek devletin yetki alanını aşar. Bu türden bir görevi üstlenmiş bir devlet yapısının adaletli olabilmesi de pek mümkün görünmemektedir. İçeriği bu kadar geniş olan nefret söylemi sınırlanırken, ortaya çıkacak olan tanım ve içerik ayrımları onu herhalükarda adaletsiz bir duruma düşürecektir. Dolayısıyla devlete böyle bir sorumluluğu yüklemek baştan devlete karşı bir adaletsizlik olacaktır. *İnsanlık onurunu* korumasını sağlamak için nefret söyleminin yasaklanması yeterli görünmemektedir. Hatta bu türden bir yasa *onura* zarar verir, çünkü vatandaşın bireysellik ve kendi hayatını kendisinin belirleme hakkını elinden alır.

Devletin nefret söylemini yasaklamak yerine, bu söylem biçimini besleyen sorunların kaynağını bulmaya çalışması istenilen *toplumsal güvence*yi daha çok garantiye alacaktır. Örneğin, iş imkânlarının, yaşam şartlarının, eğitim sisteminin desteklenmesi istenilen güvenceyi vermek ve yaşanan sorunun kaynağını bulmak konusunda daha etkili olacaktır. Eğer tüm insanlarda ortak bir adalet duygusunun ortaya çıkması isteniliyorsa, bir söylem biçimi durdurmak yerine, bu söylem biçimine neden olan durumun kendisini bulup iyileştirerek istenilen adalet duygusunun tamamen olmasa da bir kısmına daha kolay

ulaşılabilecektir. Bu şekilde sadece görüntüde adaletli görünen bir devlettense, gerçekte de öyle olan bir devlet ve yurttaşlar da elde edilebilir.

Bunun yanı sıra Waldron *toplumsal iyiyi* belirlerken aslında gerçekten çok can alıcı ve önemli noktalara değinmektedir, fakat bu noktaların oluşması için nefret söylemi yasının kabul edilmesi şartı yine toplumsal yaşam bakımından toplumun sahip olduğu diğer hakları feda etmesine neden olur. Devlete verilen yetki alanı, belirli bir *güvenceyi* korumak adına vardığı haklı ya da haksız sonuçların ya da etkinliklerin de haklı çıkarılmasına ortam yaratmaktadır. Dolayısıyla *toplumsal iyi* kavramının istenilmeyen kötü sonuçları da doğurabileceği ihtimalinin göz ardı edilmemesi gerekir. Devlet tarafından *toplumsal iyinin* bir sonucu olarak getirilen uygulamalar insanları siyaseten doğruluk alanına iterek, hiçte samimi olmayan vatandaşlar yaratabilir. Bu da yine istenilen adaletli vatandaş profilinin aksine tam tersini ortaya çıkarabilir.

Dolayısıyla Waldron'un nefret söylemi üzerine yaptığı eleştiriler ve altını çizdiği zarar öğeleri haklı olmakla birlikte, çare olarak bulduğu nefret söylemi yasaları istenilen ideal devlet kavramına bizi götürmemektedir. Fakat bu hâlâ nefret söylemi yasası olmamalıdır anlamına gelmemektedir. Waldron'un nefret söylemiyle ortaya çıktığını söylediği zarar hâlâ durmaktadır. Dolayısıyla bununla nasıl baş edilmesi gerektiği de hâlâ yanıtızsızdır.

Görüleceği üzere nefret söylemi söz konusu olduğunda, demokratik toplum düzeni bakımından Lewis ve Waldron eşit ağırlıkta argümanlar vermektedirler. Nefret söyleminin eşit ağırlıktaki iki yüzüyle bizi yüz yüze getirirler. Bu da bizi bir çıkmazın içine düşürür. Her iki tarafın savunmaları demokratik bir toplumdan istenecek zorunlu öğeler olarak çıkar karşımıza. Fakat konunun bu türden çetrefilli bir hâl alması, onun çözülemez bir durum olduğu anlamına gelmemektedir. Sadece bakış açısını biraz değiştirip, her iki bakış açısını da ihlal etmeyecek bir şekilde konuyu yeniden detaylandırmak gerekmektedir.

Gelecek bölümde nefret söylemi içinde bulunan nefret ögesi, olası zarar ilişkisi, nefret söyleminin ahlak ve yasa alanına olan uzaklığı ve ifade özgürlüğü bağlamında (geçmiş bilgilerin ışığında) yeniden değerlendirilecektir. Demokratik yapının bir zorunluluğu olan ifade özgürlüğünü koruyarak nefret söyleminin verdiği zararın görülebileceği savunulacaktır. Fakat bahsi geçen zararın yasa alanı içinde değil ahlak alanı içinde daha anlaşılır ve konunun doğasına uygun olduğu savunulacaktır. Bu yolla konunun bir çıkmazdan çok çözülebilir bir problem olduğu gösterilecektir. Son olarak ise, pratik alanda olanaklı çözüm önerileri sunulacaktır.

4. BÖLÜM: NEFRET SÖYLEMİ VE ŞİDDET/ZARAR İLİŞKİSİ: NEFRET SÖYLEMİ HUKUKUN MU AHLAKIN MI KONUSUDUR?

Nefret söyleminin daha detaylı bir şekilde ele alınabilmesi için öncelikli olarak nefret söylemi içinde bulunan nefret duygusunun ele alınması gerekir. Bunun yanı sıra nefret söylemi içinde bulunan zarar öğeleri bir önceki bölümler ışığında tekrardan ele geçirilerek nefret söyleminin hukukun mu yoksa ahlakın mı bir parçası olduğu gösterilmelidir. Bu tez bakımından nefret duygusu öncelikli olarak Kant'ın nefret duygusuna yaptığı açıklamalar üzerinden ilerleyecektir. Bu yoruma göre nefret duygusu ahlaki bir çöküntüdür. Bu tezde ahlaki bir çöküntü olan nefret duygusunun söylem yolu ile ortaya çıktığında zarar verici etkileri olduğu kabul edilmekle birlikte sınırlanmaması gerektiği savunulmaktadır. Dolayısıyla nefret söylemi konusunun hukuk alanının dışında değerlendirilmesinin ve çözüm üretilmesinin daha olumlu olacağı savunulmaktadır. Bunun yanı sıra hukuk bakımından nefret söyleminin *belirsiz haklar* altında *hakkaniyetlilik* yasası altına düştüğü savunulacak, dolayısıyla yasa yoluyla zorlayıcılığı olmadığı fakat ahlaki anlamda bir zorlayıcılığı olduğu savunulacaktır. Bu çözümleme yolu ile demokratik toplumun bir gereği olan ifade özgürlüğüne zarar vermeden ama nefret söyleminin yarattığı zararlar da gözden kaçırılmadan konuya daha adilane bakılabileceği savunulacaktır. Çözüm yoluna ise yurttaşların yasaları özümsemeleri ve yasaların ulaşamadığı yerlerde sivil toplum ve özel alanda yapılacak düzenlemeler ile ulaşılabileceği savunulacaktır.

4.1. NEFRET DUYGUSU VE NEFRET SÖYLEMİNİN AHLAK ALANIYLA İLİŞKİSİ

Nefret duygusu⁷³ ve nefret söylemine⁷⁴ dair Oxford İngilizce Sözlüğü'nde nefretin türleri olabilecek kelimeler verilir. Bu tanımlara göre “nefret” *iğrenmeyi, iğrenerek uzak durmayı, aşırı derecede hoşlanmama* duyguları içerir. Post, nefretin, hoşlanmama durumunun en aşırı hali, nefret söyleminin ise *toleranssızlık* içerdiğine atıfta bulunur. Bunun yanı sıra *toleranssızlıkların* genelde ırk ve cinsellik üzerinden yapıldığına dikkatleri çeker. Dolayısıyla Post eğer nefret söylemine dair bir yasa çıkarılacaksa öncelikle bu iki özelliğe odaklanılması gerektiğini savunmaktadır. Bahsi geçen *toleranssızlık* ve *hoşlanmama* durumunun engellenmesi gerekmektedir ki sorun çözülsün. Fakat Post, bunun olanaklı olmadığını çünkü bu iki duygu durumunun insanın doğasının bir parçası olduğunu savunur. (Post, 2009: 123)

⁷³ OED, online entry for 'hate', <http://dictionary.oed.com/cgi/entry/50103052?query_type=word&queryword=hate&first=1&max_to_show=10&sort_type=alpha&result_place=1&search_id=qKFU-s00SSN-13607&hilite=50103052>

⁷⁴ OED, online entry for 'hate speech', <http://dictionary.oed.com/cgi/entry/50103052/50103052se10?single=1&query_type=word&queryword=hath+speech&first=1&max_to_show=10&hilite=50103052se10>

Waldron, Post'un nefret söylemi söz konusu olduğunda nefret duygusu bakımından hataya düştüğünü ifade eder. Post'un nefret duygusunu önlemeye dayalı konuştuğunu ama *nefrete kışkırtma* durumuna eğilmediğini dile getirir. (Waldron, 2012: 36) Dolayısıyla nefretin kendisi tek başına nefret söylemini tanımlamamaktadır. Yukarıda da bahsedildiği gibi, *toleranssızlık*, *hoşlanmama* da bu tanıma dahil olmalıdır. Waldron'un sözünü etmek istediği diğer bir konu ise nefret söyleminin bir *kışkırtma* da içerdiğidir. Nefret edenler diğerlerinin de nefret etmesini ister, nefretin istediği yıkıcılığı diğerlerinin de istemesini ve katılmasını ister. Bir bakıma kendi kurduğu dünyaya diğerleri de katılsın ister. Bu da moral dünyanın alanından çıkmak anlamına gelmektedir. Çünkü benimsediği ilkeler herkesi kapsamamakla birlikte diğeri için yıkıcı bile olabilir. Moral dünya daha kapsayıcı olmakla birlikte yıkıcı olmayan bir dünyaya referans vermektedir.

Nefret kavramının tanımına Türk Dil Kurumu üzerinden bakacak olursak Türk Dil Kurumu "nefret"⁷⁵ bir anlamını *tiksinme* duygusu üzerinden, diğer bir anlamını ise *nefret edilen kişinin mutsuzluğunun arzulanması, kötülüğe uğramasının istenmesi* olarak vermektedir. *Tiksinti* olmasa bile, birinin kötülüğünün istenmesi, gizlice ilerleyen ve kalıcı bir duyguya gönderme yapmaktadır. Kant nefret duygusunun gizlice ve yavaş yavaş ilerleyen bir duygu olduğunu savunur. (Kant, 1996, 6: 459) Tiksinti de aslında tiksnilen kişi veya grubun insansal özelliklere uymadığına dair bir atıf olarak kabul edilebilmektedir. Çünkü genellikle tiksnilen şeyden uzak durulur, sevilmez, hastalık bulaştıracığı düşünülür, dokunulmaması, bağlantı kurulmaması istenir.

Kant *duygulanım* ve *tutkular* arasında bir ayrım yapar. *Duygulanımlar* söz konusu olduğunda *derinlemesine düşüncenin zorlaştığını*, *tutkular* söz konusu olduğunda ise *derinlemesine düşüncenin daha mümkün olduğunu* söyler. Çünkü ilki kişiyi duygusal bakımdan hemen ve ani davranışlara sürüklerken, diğeri daha derinden ve yavaş yavaş ilerler. İlkinde kişi bir yandan *duygulanımı* tarafından hemen karar vermeye zorlanırken, bir yandan da yaptığı şeyin yanlışlığını görür ama kendisini durduramaz. *Tutkular* söz konusu olduğunda ahlak yasası ve iyi isteme yerini kötü istemeye bırakır. Kant birinci türden duruma kızgınlığı, ikincisine ise nefret duygusunu örnek olarak verir. Aslında her ikisi de aklı *duygulanım* ve *tutkular* tarafından yöneterek kişinin sahip olduğu içsel özgürlüğe *zarar* vermektedir.⁷⁶ (Kant, 1996: 6: 408) Kızgınlık durumunda kişinin kendisine gelip bahsi geçen içsel özgürlüğü kararlarında etkin

⁷⁵http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b434558484164.09385029

⁷⁶ Kant'ın kitaplarına atıflar akademi edisyonuna göre verilecektir.

kılması daha mümkünken, nefret durumunda mümkün olmamaktadır. Kişi yıllarca, hatta ölene kadar aynı nefretle yaşayabilir.

Platon'un ruh ayrımı Kant'ın yaptığı nefret ve kızgınlık ayrımına destek vermektedir. Platon'un ruh ayrımında da kızgınlık içsel bir duruma gönderme yapar. Kızgınlık, bir yandan aklın sesini duyabilen, adaletli olanı koruyan bir yana sahipken diğer bir yandan arzular tarafından yönlendirilmektedir. Bu yüzden Aglaion oğlu Leontius yol üzerinde duran cesete baktığında arzularının etkisi altında kalarak cesete baktığı için kendisine karşı kızgınlık duyar. Aklının sesi ona bakma derken duyduğu merak cesete bakma arzusuna yenik düşer. (Platon, 2002: 427d-445e) Dolayısıyla kızgınlık duygusu, başta duygusal olarak kontrolü zor bir durum yaratsa bile kişi hâlâ içsel olarak aklın sesini duyabilmektedir. Kızgınlığın yerini sakinlik aldıkça kişi aklın sesini daha yüksek bir şekilde duyarak adaletli olanı bulur. Yukarıda da bahsedildiği gibi derinlemesine düşünce, her iki durumda da yani nefret ve kızgınlık durumunda da vardır ama nefret duygusunun ağır bastığı durumda ahlak ve aklın yol göstericiliği buna dahil değildir. Nefret durumunda, kendilik sevgisi ve kendini koruma iç güdüsü, akli daha çok inanmak istediği şeye yönlendirir. Örneğin, Anna Karenina'nın kocası, at yarışı sırasında, karısının, sevgilisine mi baktığını yoksa yarışmacılara mı baktığını anlamaya çalışırken yaptığı gibidir. Olgular karısının, sevgilisine baktığını söyler, ama koca bu olguları kafasında değiştirir. Bir yandan da kişi kendisini epistemik bir hataya düşmeye zorlar. Bu yolla olguları değiştirerek yanlış akıl yürütür. Kendilik sevgisini ön plana çıkararak ahlak alanını terk eder. Dolayısıyla kişi normal bir günde vereceği rasyonel bir kararı bu durumda veremez. Çünkü akli başında değildir. Kızgınlıkta da nefrette de kişi kendisinde değildir. Kızgınlık durumunda kişi fevri durumu geçince, kendisine gelir ve durumu daha iyi değerlendirir. Nefret eden kişi içinde bulunduğu duygu ve bakış açısını karakterinin ve dünya görüşünün bir parçası haline getirir. Herkesten nefret edebilir, belirli kişi ve gruplardan nefret etmeyi de seçebilir. Bir bakıma kendisine yeni bir karakter ve dünya görüşü edinir.

Kant, kızgınlığa göre nefret duygusunun daha uzun süreli bir yapıya sahip olduğunu savunur. Çünkü nefret eden kişi- kızgınlık durumunda eksik olan- derinlemesine düşünce yoluyla nefretini, günlerce yıllarca daha da derinleştirebilmektedir. Hatta sonunda nefret ettiği kişinin zarar görmesini sağlamak için plan bile yapabilir. Kant kızgınlık durumunda bunun olmadığını söyler. Kızan kişi aniden parlar, kontrol edemediği bir duygu durumu tarafından sürüklenir. Fakat bu duygu geçici bir duygudur. Kişinin kızgınlığı geçince tüm düşmanlığı da ortadan kalkar. Nefret eden kişi, bir bakıma nefret etmeye devam etmeyi ister, bu nefretin sonucu olarak yıkıcı bir etkinliği planlayabilir. (Kant, 1996: 6: 408) Çünkü kızgınlıkta suçluluk duygusu da

bulunmaktadır fakat nefret duygusunda suçluluk duygusu bulunmamaktadır. Karşıdakinin yanlışlığı savunulurken, kendininse haklılığı ve haksızlığa uğradığı savunulmaktadır. Dolayısıyla haksızlığa karşı gelmek için kullanacağı her araç haklılaştırılmış olur. Biri kötülüğü istemezken, diğeri kötülüğü planlayabilir.

4.1.1. Nefret Söylemi İçindeki Nefret Duygusu Ahlaki Bir Çöküntüdür

Dolayısıyla nefret duygusu uzun süreli, üzerine iyice düşünülen, belirli bir kötülüğü diğeri için isteyen ve ahlak yasasına ters düşen ilkeler seçtiren bir duygudur. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi içsel özgürlüğe zarar verir. Özellikle nefret duygusu, içsel özgürlüğün istemeyeceği ilkeleri seçtiği için ahlakın uzağına düşer. Çünkü bahsi geçen içsel özgürlük Kant'a göre aslında olumlu emirler verir, karşıdakine zarar vermeyi isteyecek veya planlayacak bir emirde bulunmaz. Bu şekilde bakıldığında, nefret söz konusu olduğunda kişinin kendisini ön plana koyarak, dış dünyayla kurduğu tüm bağını, özellikle de ahlaki bakımdan onu dünyaya bağlayan tüm ilişkilerini koparmaktadır. Sanki tüm dünya ona karşı gibidir, dolayısıyla kendisini koruması gerekiyordur. Bu durumda dış dünyaya karşı ahlaki bir sorumluluğu da kalmamış olur. Bu konuda bir borçluluk veya ahlaki bir ilişki de hissetmez.

Bu aslında ahlaki bir çöküntünün habercisidir. Çünkü ahlak değerini de kapsayan, değerini kendine yaklaştıran, husumeti bitiren, birini değerine karşı sorumlu kılan bir ilkeler ve dünya bütünüdür. Ahlakla bağı olan kişi diğer insanlarla birlikte ortak bir dünya kurar, nefret duygusu ise kişinin, ahlak dünyasından çıkmasına neden olur. Çünkü bu dünya ve onu paylaştığı diğer bireyler kendisini tehdit ediyordur. Bu dünyanın ilkelerini izlerse, yaptığı haksızlıkları da kabul etmekle birlikte kendisine ayrıcalık tanıyamayacaktır. Bunun özenli bir sonucu olarak kişi sosyalleşme bakımından başarısız olur. En azından Bir anlamda nefret eden karşıdakini düşman olarak görür. Çünkü kişi aklın sesini susturup, nefret duygusunu konuşurur.

Nefret eden kişinin durumu bir yandan da Rousseau'nun *kendine olan sevgi* olarak tanımladığı ilk türden sevgi biçimine denk gelmektedir. Bu duruma göre kişi öncelikli olarak kendi rahatını ve varlığını ön plana almaktadır. (Rousseau, 2009, 91-2, 286) Kendisine olan sevgisi ağır basan kişi dış dünyaya ve diğer insanlarla bir karşılıklılık içinde değildir, aksine tamamen bencil bir dünya içindedir. Bu türden bir dünyayı en çok yaşayan ve öncelikli olarak yaşayanlar çocuklardır. Rousseau bu durumu olumlu bir durum olarak nitelendirir ve bu durumda olan birinin yüreğinde kötülüğün olmayacağını savunur. Fakat Rousseau'dan bu kavramı ödünç alıp Kant'ın, nefret eden kişisine uyguladığımız zaman istemesi kötü bir insan ortaya çıkmaktadır.

Çünkü çocuk dış dünyayla ilişkisini daha kurmamışken, erişkin olan kişi kurduğu ahlaki dünyayı yıkar. Nefret eden kişi bir bakıma çocukluk içindedir. Dolayısıyla kişiyi dünyaya ve diğer insanlara bağlayan ahlaki yan çöküntüye uğramıştır. Çünkü ahlak yasasının sesini duyabilen kişi, diğer insanlar tarafından da bakabilen, diğerine karşı sorumluluk hisseden, kendisini eleştirebilen, hem kendisini hem de herkesi kapsayacak bir ilkeyi bulabilen bir kişidir. Nefret duygusu tam da bu türden ahlaki bakış açısını baskı altında tutmaktadır.

Sonuç olarak, nefret söylemi içindeki nefret duygusu kişiyi moral olan yandan uzaklaştıran, kişinin kendi öznel duygularının kişi üzerinde egemen olmasına neden olan bir duygudur. Duygu olması bakımından sürekli akla baskın gelmeye çalışan ve akli kendi isteklerine uyduran bir yandır. Dolayısıyla kişinin kendisiyle özellikle bilinçli kararlar veren yanıyla bağlantısını yıkan bir duygudur. Bu da nefret eden kişinin sağlıklı ve mantıklı bir akıl yürütme izlemediğini, kendisine olan sevgisinin öncelikli olduğunu göstermektedir. Yaşamda kalmasını sağlayan yol gösterici tek duygu bu nefret duygusu olarak görünmektedir. Çünkü tüm dünyasını bahsi geçen nefret duygusu üzerinden yeniden kurmuştur. Örneğin kişinin nefreti onun nelerden nefret ettiği, nasıl bir insan olduğu, hayatının amacını şekillendirmektedir. Kendini kendisiyle tanımladığı duygu da yine aynı duygudur. Dolayısıyla ayakta kalmamsının tek dayanağı olan nefretin devam ettirilmesi zorunlu hale gelir. Bu durumda grup içinde kurulan sosyallik nefret duygusu üzerinden gelişirken, dış dünyayla kurulan ilişki- moral bir ilişkiden yani diğerini amaç olarak görmekten çok- grup dışında kalanları düşmanlaştıran bir duygudur. Bu hem kişi hem de grup olarak insanların dünyayla girdikleri ilişkide başarısız olmalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla ahlaki bir sorun yaşanır. Kendisine yol gösterecek olan ahlak ilkelerinin yerine herkes için geçerli olmayacak, diğerleri için yıkıcı olabilecek bir ilkeyi seçer. Bunun yanı sıra, sosyal bir varlık olarak doğasının gerektirdiği ve ahlakın ona verdiği imkânı kullanamaz. Fakat buraya kadarıyla sadece nefret duygusu ve nefret edenler bakımından bir açıklama yapmış olduk. Buraya kadarı nefret eden üzerinde ahlaki bakımdan ortaya çıkan etki ve zararlar görülmüş oldu. Dolayısıyla nefret duygusu ve söylemi yıkıcı bir duygu olarak karşımıza çıkmaktadır. İçerdiği yıkıcılık, tiksinti, iğrenme, planlı kötü niyet, davetkârlık, kışkırtma, toleranssızlık öğeleri onu ahlaki bir sorun haline getirir. Kişinin sosyal yaşantısıyla bağını koparır.

4.1.2. Nefret Söylemi, Kendisinden Rahatsız Olunan ve Hoşlanılmayan İfade Biçimleri İle İlişkisi

Konuya nefret edilenler ve nefret söyleminden rahatsız olanlar açısından bakarsak *rahatsız olma* kavramının çok öznel bir kavram olduğunu, dolayısıyla kişiden kişiye değişebileceğini görmekteyiz. Örneğin O’Neill eğer rahatsız edilmeme gibi bir yasa olsaydı ifade özgürlüğü gibi bir yasanın olanaksız olacağını dile getirir. Fakat insanları nefrete kışkırtan bir söylem biçiminin de sınırlanabileceğini söyler. Yapılacak sınırlamaların ifade özgürlüğünü başkalarının insafına bırakmaması şartıyla hayata geçilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Bir ifade biçiminin sınırlanmasının gerekçesi olarak o ifade biçimden rahatsız olmanın yeterli bir neden olmadığını düşünür. Çünkü rahatsız olmak başta da söylenildiği gibi öznel bir durumdur. Hatta rahatsız edici olan bazı ifade biçimlerinin karşılığı olarak rahatsız olan kişinin bundan bir şey öğreneceği ve aradaki anlaşmazlık üzerinden konuşmanın yürütülebileceğine dikkat çeker. Bununla birlikte kimseyi rahatsız etmeyen ama yayınlandığı takdirde nefret ve *şiddete teşvik* edebilecek yazı ve ifadelerin de olabileceğini de göz ardı etmemektedir.. Demek istediği bir ifade biçiminden rahatsız olmak onu sınırlamak için yeterli bir ölçüt değildir. Eğer bir kısıtlamaya gidilecekse, bakılması gereken yer ifade biçimin yaratacağı *şiddet* ve *nefret teşvikidir*. (O’Neill, 2015: 19-21) Her hoş gitmeyen ifade biçiminin yasaklanması bu alanda verilecek kararların çok kişisel kalmasına ve çok geniş bir alana yayılmasına neden olmaktadır. Her rahatsız olunan ifade biçimi nefret söylemi altına düşmemektedir. Bu doğrultuda verilen kararlarda *hakikatin* kendisinden çok neyden rahatsız olduğumuz daha ağır basacaktır.

Yukarıda da bahsettiğimiz nefret duygusu yok edilemez ya da yerine sevgi gibi başka bir duygu konulamaz belki, fakat bu türden nefret yüklü ifade biçimlerinin var olduğu ve toplum ve kişiler üzerinde yarattığı etkinin de varlığı yok sayılamaz. Bu durumda nefret duygusuyla kendine yol bulan ifade biçimlerinin verdiği etkilere de bakmak gerekir. En az bunun kadar önemli olan bir konu ise ifade özgürlüğü bağlamında nefret söyleminin nereye düştüğüdür. Dolayısıyla elde edilen sonuçlar gelecek bölümde ifade özgürlüğü ve *şiddet/zarar* bağlamında değerlendirilecektir.

4.2. ZARAR/ŞİDDET, SÖYLEM VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ İLİŞKİSİ BAKIMINDAN NEFRET SÖYLEMİ

Türk Dil Kurumu’nun verdiği “*zarar*” ve “*şiddet*” tanımları içinde *zarar*⁷⁷ *kötülük etmek*, *şiddet*⁷⁸ ise *kaba kuvvet, bir hareketin sonucu olarak çıkan güç, davranış, sertlik veya duygu*

⁷⁷http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5afdfa0a493a84.02731444

⁷⁸http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5afdf8f9733ef8.93373130

bakımından aşırılık olarak nitelenmektedir. *Zarar* bir eylemin sonucu olarak ortaya çıkarken, *şiddet* çıkacak *zararın* başlangıç kısmını yani süre gelen kısmına dair bir konu olarak görünmektedir.

Örneğin bir kâğıdı parçalarken ona bir *şiddet* uygularız, parçalanmış kâğıt ise bu eylem bir sonucudur. Bunun yanı sıra parçalanmış kâğıdın artık kullanılamaz olması, onu kullanacak kişi tarafından ulaşılamaz olması da *zarar* içeren diğer sonuçlardır. Buradan şu sonuçta çıkmaktadır, *şiddet* uygulanırken daha sınırlı iken, *zarar* tek bir sonuçtan çok birçok sonuca varabilmekte, yani tek *zarardansa* birden çok *zararın* ortaya çıkması daha olasıdır. Örneğin bir cinayet sırasında uygulanan *şiddet*, kullanılan silah ve kaba güçle sınırlı kalırken, verilen *zararlar* cinayete kurban giden, onu sevenler, çalıştığı yer, hatta cinayeti işleyen üzerinde bir *zarar* ortaya çıkarmaktadır. Cinayete kurban giden kişi hayatından olur, fiziksel deformasyona uğrar, onu sevenler onu kaybetmekten dolayı duygusal olarak *zarar* görür, çalıştığı yer elemanını, cinayeti işleyen kişi ise özgürlüğünü kaybeder.

Zarar veya *şiddet* bireylere ya da topluluklar açısından da değerlendirilebilir. Bireylere verilen *zarar*, fiziksel *şiddetin* yanı sıra duygusal baskı yoluyla *şiddet* olarak sayılabilir. Topluluklara da aynı türden *şiddet* uygulanabilir gibi görünmektedir. Örneğin, Yahudi soykırımı hatırlanacak olursa topluca verilmiş fiziksel bir *şiddet* ve *zarar* söz konusudur, duygusal anlamda verilen *şiddet* ve *zararlardan* birisi örneğin ayrımcılığa maruz kalma ya da toplumdan dışlanma olarak gösterilebilir. Arendt'in *şiddet* üzerine verdiği görüşler de bu konuya yeni bir bakış açısı kazandırır. Bu görüşe göre *şiddet* diğeri üzerinde iktidarı elde tutmak için kullanılan bir araçtır. (Arendt, 1969: 46- 7) Bu durumda *şiddetin* nesnesi olan grup ve kişiler bastılır, *zarar* ise uygulanan *şiddetin* bir sonucu olarak *şiddetin* nesnesi olan insanların tahakküm altında yaşamasıdır. İktidarın hükmedenken istediği her şey diğeri için kalıcı ve yıkıcı bir mesaja dönüşür. Bu yolla örneğin nefret söyleminde nefret edilen insanlar yaşadıkları toplumda istenmediklerini görür, baskı altında hisseder ve mevcut düzenin istediği şekilde yaşamak zorunda kalırlar. Bu bakımdan bakarsak, nefret söyleminin toplumsal anlamda bir *zarar* verdiğini kabu etmek gerekir. Fakat bu durumda sorulabilecek sorulardan birisi “Hedef alınan toplumun her bir üyesinin bahsi geçen *zarardan* aynı seviyede mi?” pay aldığıdır.

Bu durumda ilk bölümde nefret suçu ve nefret söylemi olarak ayırımı yaptığımız alanlardan ilki *şiddet* ikicisi ise *zarar* alanına daha yakın durmaktadır. Çünkü ilkinde sonuçları ve başlangıcı açık bir şekilde görülen, yaralama, öldürme söz konusudur. Nefret söylemi bağlamında ele alınacak *zarar* ögesi ise, öncelikli olarak, yine ilk bölüm hatırlanacak olursa,

yasal düzenlemeler bakımından nefret söylemi *toplum düzeni*, *barışın korunması* başlığı altında değerlendirilmektedir. Waldron hatırlanacak olursa, *eşit vatandaşlık konumu* ve devletin vermesi gereken *güvenceye zarar* vermesidir. Genel anlamda bakılacak olursa da demokratik bir toplumun kendisinin zarar görmesi söz konusudur. Çünkü nefret söylemi demokratik bir toplum düzeninin savunduğu değerleri güçsüzleştirerek, demokratik toplumunun sözünü verdiği toplumsal düzenin gerçekleşmesini zorlaştırmaktadır.

4.2.1. Zarar Ögesi Olarak Nefret Söyleminin Kurucu Özelliği ve Nedensellik İlişkisi

Nefret söyleminin bir söylem biçimi olarak ele alındığında iki özellik ortaya çıkmaktadır. Birincisi *nedensellik ilişkisi* barındırması, diğeri ise *kurucu* bir yanının olmasıdır. Bahsi geçen yanlar Austin tarafından görülür bir biçimde ortaya serilir. Austin ırkçı söylemlerin özel türden bir konuşma eylemine yol açtıklarını savunur. Nefret söyleminin *ayrımcılığa*, *nefrete teşvik etme-kışkırtma* ve *destekleme-yükseltme* gibi iki içeriğinin olduğunu düşünür. Langton, buradaki *destekleme-yükseltme* kavramında Austin'in bir *nedensellik* gördüğünü savunur. (Langton, 2016: 867, 1993: 295, 300, Austin, 1962: 18- 9) Çünkü nefret söyleminin kullandığı ifadeler ayrımcılığı, ırkçı düşünce ve duyguları, bir ırkın diğeri üstünlüğünü dile getirir. Bu türden ifade biçimlerini yayarak bahsi geçen gruplardan nefret edilmesi ve nefret duygusunun toplumun bütünü tarafından kabul edilmesi istenmektedir. Bu yolla hem nefret ve *ayrımcılık* duygusu yayılmış hem de hedef alınan kişi ve grupların bundan etkilenmeleri kesinleşmiş olunur. Bu durumda başta “ifade” gibi görünen söylem aslında ifade olmayan olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyah bir insana “Nigger” derken yapılan yakıştırmayla nefret edilen kişi ve gruplar hem toplumun genelinden ayrılır, hem de küçümsenerek aşağı görülür. O toplumun bir parçası olarak görülmemekle iki grup arasında mesafe oluşur, yakıştırmının taşıdığı küçümseme yoluyla de tiksinti ya da insanlık durumundan çıkarılma söz konusu olur. Yaşadığımız dünyada var olduğumuz ortamı verdiğimiz adlar ve kavramlarla, referanslarla dolduran bizler, aynısını insanlar içinde yaparız. Nefret söyleminde, bunu daha çok dışlayıcı, aşağılayıcı, hatta tehdit edici bir yolla yaparız.

Langton nefret söylemi konusunda Waldron'un da aynı türden bir okuma yaptığını savunur. Bu görüşe göre nefret söylemi *zarara* neden olmakla birlikte, *zararın* ortaya çıkmasıa neden olacak koşulları da kurmaktadır. (Langton, 2016: 867) Örneğin insanların geleceğe dair umutlarını kısıtlar, toplum içinde sahip olmaları beklenen *güvence* ve *onura zarar* verilir. Diğer vatandaşlar gibi aynı haklardan yararlanamamanın yanı sıra her vatandaşın sahip olması

gereken *eşit vatandaşlık konumuna* sahip olmalarını engellemektedir. Dolayısıyla *zarar* söz konusu olduğunda *nedensellik* ve *kuruculuk* taşıyan bir söylem biçiminden bahsedilmektedir. Bu yolla ortaya çıkanın ise öylesine bir kendini ifade etme biçimi olmamakla birlikte eyleme dönüşmüş bir söylemsellikten kaynaklandığını savunurlar. Dolayısıyla nefret söyleminin eylemselliği tam da bahsi geçen *nedensellik* ve *kuruculuk* özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Zarar olarak Lewis ve Waldron'un verdiği örneklerin dışında, toplum içinde grupların birbirlerine karşı güvensizlik duymasını verebiliriz. Fakat "Grupların birbirlerine duyacakları güvensizliklerin tek nedeni nefret söylemi midir?" acaba diye bir soru akla getirmektedir. Güvensizlikler bazen kişisel, bazen psikolojik, bazen de siyasal olabilir. Kişisel alanda uğranılan haksızlıklar insanların ruhsal durumlarının sabit olmamasına, depresyona girmelerine neden olarak insanlarda güvensizlik duygusu yaratabilir. Siyasal alanda siyasal bakımdan grupların durdukları yer güvensizlik yaşamalarına neden olabilir. Bu durumda güvensizliğin olduğu her yerde nefret söylemi vardır ve nefret söylemini engellersek güvensizlikte ortadan kalkacaktır türünden bir savunma yapamamak zorlaşır.

Kant "barış" tanımını *bütün düşmanlıkların sona ermesi* olarak belirtir. (Kant, 1996: 8: 334) Bu türden bir tanım önemlidir çünkü hem Waldron'un hem Lewis'in bahsettiği demokratik toplumun da temelini oluşturmaktadır. Aksi takdirde ortak adalet ve eşitlik duygusunun ortaya çıkması engellenmiş olur. Çünkü barışın olmadığı yerde insanlar "savaş tehdidi" içinde yaşayacaklardır. Lewis'in bahsettiği türden ifade özgürlüklerine verilecek neredeyse mutlak özgürlük, hakaret içerikli, karalayıcı, baskıcı, nefret içerikli ve buna benzer birçok olumsuz ifade biçimini de kapsamaktadır. Bu türden olumsuz ifadelerin yaratacakları ayrımcı, karalayıcı, önyargılı ifade biçimleri aşağılanma duygusunu da ortaya çıkaracaktır. Bu türden etkileri olan ifade biçimleri tam da olanaklı bir savaş durumuna zemin hazırlar ya da en azından barış durumuna ulaşmayı engellemektedir. Kant bu konuyu devletler arası ilişki üzerinden ele alır fakat bu bakış açısını bireyler arası ilişkiler üzerinden de okumak hatalı olmayacaktır. Kimse bir başkasını rencide edecek ya da güven duygusunu sarsacak bir harekette bulunmamalıdır. Çünkü bu türden güven sarsıcı ve aşağılayıcı davranış ya da ifadeler toplum içinde sahip olunması beklenen barışa da zarar verecektir. (Kant, 1996: 138: 346-7)

Nazi Almanya'sında yapılan katliamlardan *zarar* görmüş olan insanların, ümit edilen barışa alman halkıyla birlikte huzurla girmeleri en azından şimdilik olanaksız görünmektedir. Kaldı ki Kant bakımından bakacak olursak, düşmanlık bitmediği ve geçmişte alınan yaralar yüzünden bir barış değil ateşkes olacaktır. Nefret söyleminin kullanıldığı bir ortam, iki grup arasındaki uçurumu daha da açmaktadır. Onur kırıcı, unutmaya izin vermeyecek ölçüde yapılmış konuşma

ve verilmiş *zararlar* insanların geçmişlerini ve gelecekteki davranış biçimlerini şekillendirecektir. Bu da gelecekte olanaklı tüm barış ihtimallerinin geçmişin gölgesinde kalmasına neden olacaktır. Bu türden bir nefret duygusu ve nefret edilmiş olmak olanaklı barışın üzerinde baskı kurarak gerçek bir barışı engelleyecektir.

Konuya toplumsallık ve insanları bir arada tutan şey bakımından bakmakta yararlı olacaktır. Lewis kitabında, bir toplum düzeninin en fazla ne kadar düzensiz olabileceğine cevap bulmaya çalışır fakat bir toplumu toplum yapanın ne olduğu sorusuna hiç değinmemektedir. Demokratik olandan ne anladığını sadece ifade özgürlüğü üzerinden anlatır. Kendisinden nefret edilen fikirlerin tam olarak neye gönderme yaptığı da muğlak kalmaktadır.

Nefret söyleminin sadece nefret edilen kişi veya gruplara karşı değil aynı zamanda, kendisi gibi olanlara da yönelik bir konuşma biçimi olduğunu gördük. Bu bağlamda nefret söyleminin yarattığı zarar “Nefret söylemini dile getiren kişinin yanı sıra onlar gibi düşünen herkesin sorumluluğunda değil midir?” sorusu akıllara takılmaktadır. Bu bakımdan bakıldığında kolektif bir sorumluluk ve *zarar* söz konusu görünmektedir. Eğer nefret söylemi yasası söz konusu olacaksa kime ceza verilecek sorusu da yine cevap beklemektedir. Bu da yapılacak yasanın kendisini ve hedefini muğlaklaştırmaktadır.

Batı ülkeleri, Birleşmiş Milletler tarafında kabul edilmiş olunan, ırk ayrımcılığının kaldırılmasına yönelik sözleşmeyi takip etmektedir. Langton, ayrımcı ifadelerin bir eylem biçimi olarak ele aldığı dile getirir. Bu görüşe göre bu türden ifadeler *performatif veya edimseldirler*. Örneğin, *nefreti kışkırtır ve örgütleyerek güçlendirirler*. (Langton, 2016: 867)

Bu durumda da ortaya çıkan sorun bu türden söylem biçimlerinden kaç kişinin etkilendiği ve etkilendilerse aynı ölçüde mi etkiledikleridir. Nefreti kışkırtan grup açısından bakarsak, bu türden söylem biçiminden kaç kişi sorumlu olacaktır? “Hepsi” diye bir cevap gelirse, “Hepsi ne kadardır?” diye sormak gerekir. Bu türden cevapsızlıklar yasa yoluyla uygulanacak cezai durumların kendisini muğlaklaştırmaktadır.

4.2.2. Nefret Söylemi, Eğilim ve Yanlış Akıl Yürütme İlişkisi

Langton nefret söyleminin, insanları *doğru olmayan nedenlerle suçladığını*, insanları üyesi oldukları gruplardan dolayı *insanlık dışı kategoriye yerleştirdiklerini* dile getirir. Bu türden *söz edimleri* kişilere yöneldikleri için bir hakaret biçimi olarak ele alınmaları gerektiğini savunur. (Langton, 2016: 869) Nefret söylemi, nefret edilen insanları üyesi oldukları topluluktan

ayırarak sadece belirli bir grubun üyesi olarak tanımlamaktadır. Bunu yaparken örneğin, nefret edilen grup kirlilik, agresiflik, tarihten bu yana kendilerine düşman oldukları türünden nitelermelerde bulunur. Nefret söylemini kullanan grup ve kişilerin ise temiz olan, barışçıl olan ve düşmanlık beslemek istemeyen ve saldırıya uğrayan taraf olarak ortaya çıkar. Bu türden bir ayırım kendiliğinden birini daha medeni, diğerini ise o medeniyete ulaşmamış bir grup olarak gösterir. Bu durumda nefret edilen grup insanlık durumuna gelememiş olan olarak nitelenir. Bu bakış açısına göre kendisini daha barışçıl olarak gören grubun yine kendisini diğer gruptan koruması gerektiği düşünülür. Çünkü diğer gruplar rasyonel düşünme ve moral kapasiteye sahip değillerdir. Böylece gruplar arası hissedilebilecek her türden yakınlığın önu kesilmiş olunur ya da bu türden hisler duyulacaksa bile bir insana değil fakat insan olmayana karşı duyulacak bir duygu olarak nitelendirilmektedir.

Langton'un *doğru olmayan nedenlerle suçlama* fikri bir bakıma haklı olmakla birlikte tamamen haklı değildir. Langton kelimenin birinci anlamında insanların işlemedikleri bir suçtan dolayı suçlanmalarından söz etmektedir. Hatta Waldron gibi, bunun kasıtlı olarak yapıldığını düşünür. Bu durumda kişi veya grupların eğilimleri konusunda da bir çıkarım yapmaktadır. Daha doğrusu yazısında bu konuyu net olarak dile getirememektedir. Örneğin, "Zenciler hırsızdır." dendiğinde tüm siyahların hırsız olduğuna dair bir fikir paylaşılır, aslında tüm siyahlar hırsız değildir. Bu da tüm bir grubun yanlış olarak tanımlanmasına ve suçlanmasına neden olmaktadır. Buraya kadar aynı fikirde olmakla birlikte, yapılan atıfların ya da suçlamaların bazen doğru olabileceğini de akılda tutmak gerekir. Örneğin "Zenciler Afrika'dan gelmiş." diyen birisi yanlış bir şey söylemez ama bu ifadeyle söylemek istediği veya vermek istediği mesaja göre cümlelerin içeriği değişir. "Zenciler bu restorana giremez." cümlesi veya "Arap saç" ifadesi de yanlış bir şey ifade etmez.

Bunun yanı sıra yanlış bir akıl yürütme de konunun bir parçası olur. Kişi ve gruplar yanlış öncüllerden yola çıkarak yanlış genellemeler yaparlar.

Örneğin siyahların Afrika'dan gelmeleriyle agresif olmaları arasında zorunlu olmayan bir bağlantı kurulur. Halbuki elinde bu bağlantıyı çürütecek bir sürü örnek vardır. Kıvırcık saçla kirlilik arasında kurulan bağlantı da aynı türden zorunlu olmayan bir bağlantıdır. Hatta verilen tanımlar daha baştan yanlış olabilmektedir. Örneğin tarihsel geçmişe dair verilen veri ve tanımlar yanlış olabilir. Dolayısıyla bu verilerden yola çıkarak yapılan çıkarımlar da yanlış olacaktır. Bu durumda doğru olmayan genel ilkelerden yola çıkılarak yanlış bir akıl yürütmeye varılır. Bunun yanı sıra üzerine konuşulan grup ve olumsuz durum arasında kurulan bağlantılar

da zorunlu bağlantılar değildir. (Aristoteles, 1996: 1004b25, Owen, 1902: 4-5) Aslında nefret söylemi ile yapılan bir yandan da yanlış akıl yürütmeler yoluyla genel geçer bir bilgi veriliyormuş gibi davranılmasıdır. Nefret söylemini kullanan kişi de doğru bir çıkarım yaptığını düşünmektedir. Dolayısıyla yaptığı çıkarımın haklılığını savunur. Langton'un dediği gibi bir bakıma yanlış bir suçlamada bulunulur ama onun düşündüğünün tersine her nefret söylemi bile isteye yapılmayabilir. Dolayısıyla Langton ve Waldron'un yaptığı genelleme kabul edilebilir bir genelleme değildir. Çünkü yanlış akıl yürütme, bilgi eksikliğinin yanı sıra suçlanan kişilerin eğilimlerinin ölçülmesi konusunda sorunlar vardır. Karısını öldürmüş bir kişinin ağırlaştırıcı unsur olarak eğilimini ölçmek daha kolaydır. Geçmiş kavgalar ve sözsöz ifadeler cinayeti işleyenin bunu planlı olarak yapıp yapmadığı konusunda yeterli bilgiler verebilirken, nefret söylemini kullanan bir kişi veya grubun konuşma sonucunda elde etmeyi ümit ettiği amaç ve eğilim cinayet konusunda olduğu kadar açık ve seçik değildir.

4.2.3. Nefret Söylemi ve Hakaret

Beauharnais v. Illinois⁷⁹ davasında Joseph Beauharnais siyah insanların tacizci, saldırgan olduklarını ve beyazların yaşam alanını istila ettiklerini dile getiren bir broşür dağıtarak beyazları siyahlara karşı birlik olmaya çağırır. Bahsi geçen davada Joseph Beauharnais suçlu bulunur. Fakat daha sonra ırkçı ifadelerin *açık ve mevcut tehlike yaratmadıkları sürece ilk anayasa değişikliği maddesi* altında güvence altına alındığı dile getirilmiştir. (Özsoy, 2005: 38)

Bahsi geçen davanın hâkimlerinden birisi Hâkim Felix Frankfurter'dir. Frankfurter bireyler üzerinden değerlendirilen nefret içerikli davaların gruplar için de geçerli olabileceğini ve bu türden davaların da cezai işlem kapsamına alınması gerektiğini dile getirir. (Langton, 2016: 869)

Bu ifade de Hakim Frankfurter şöyle der:

“Bir kişinin diğerini yanlış olarak tecavüzcü, hırsız, bıçak veya silah taşıyan olarak suçlamasının hakaret kapsamına girdiğini kimse reddetmez. Eğer ifade bireylere karşıysa cezai yaptırım uygulanır, gruplara karşı kullanılmış olan aynı ifadelerinin devletin cezalandırma gücü içinde olduğunu inkâr edemeyiz...”⁸⁰

Bu durumda Langton'un da bahsettiği yanlış yönde suçlamaların sadece kişiler bazında değil, gruplar bazında da ele alınmasının yolu açılmış olur. Fakat yanlış yönde suçlamalar her ne kadar

⁷⁹ Beauharnais v. Illinois, 343 U.S. 250 (1952).

⁸⁰ <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/343/250/case.html>

bu dava açısından kabul edilmiş olursa bile daha sonra bu türden konuşma biçimleri *ilk anayasa değişikliği maddesiyle* koruma altına alınmıştır. Bu bakımdan bu davanın Langton'a verdiği destek zayıflamaktadır.

Bazı durumlarda nefret söylemi gibi görünen ama doğru olan ifade biçimlerine yönelik ise *Avrupa İçin Bir Eğitim Kaynakça Kitabı* açıklayıcı bir yanıt vermektedir. Bu kitaba göre *itibarın hak edilen bir şey olduğu ve suçlama doğru ise hakaret kapsamına girmeyeceği* belirtilmektedir.⁸¹ Dolayısıyla nefret söylemi eğer gerçek bir durumu niteliyorsa, cezai işlemlerin dışında kalmaktadır. Buna rağmen gruplar bu ifadenin altında nefret vardır diyerek savunma yapsa bile, *açık ve yakın bir tehlike*⁸² olmadığı sürece ne kanıtlanabilir bir motivasyondan ne de tehlikeden bahsedebilmektedir. Bu durumda kişi veya gruplar sadece fikirlerini veya edindikleri bir veriyi açığa çıkarmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Bir bakıma sahip olduğu ifade özgürlüğünü kullanarak bilgi alışverişinde bulunmaktadır.

4.2.4. İnsan Hakları Bakımından İfade Özgürlüğü ve Sınırları

Toplumsal bakımdan verilen *zararlar* açısından devam edersek, Sokrates'in kendi savunmasında verdiği bir bölüme dikkat çekerek devam etmek aydınlatıcı görünmektedir. Sokrates kendisini bir *at sineği* olarak değerlendirir. Sokrates Atina halkını yattığı uykudan uyandıran, onları sorduğu sorularla rahatsız ederek, toplumsal yaşamlarını etkileyecek kavramlar üzerinde düşündürmeye çalışan, onlara bilgisizliklerini hatırlatan *bir at sineğidir*. (Eflatun, 1971: 31a-c) Sokrates için istenen cezanın zararlı çıkması Sokrates mi yoksa onu suçlu bulan toplumun kendisi mi ya da hukuk sistemi midir? Sokrates, savunmasında kendisini suçlu bularak, insanların aslında kendi kendilerine zarar verdiklerini savunur. Bu bakımdan bakarsak, nefret söylemini kullanan kişi veya gruplar aslında kendilerine zarar verirler. Diğer bir açıdan bakarsak ifade özgürlüğünün engellenmesi de toplumun kendisine zarar verir sonucuna varırız. Hatta Sokrates'in konuşması, onun konuşmasını ya da konuşma biçimini beğenmeyenler tarafından nefret söylemi olarak görülebilir. Çünkü Sokrates'in diyalogları çok kolay üstesinden gelinemeyecek, kolayca rahatsız olunabilecek konuşmalardır.

Bu şekilde dile getirmenin nedeni nefret söylemi konusunda genel bir çerçevede insanlar aşağı yukarı ortak bir fikirde bulunsa bile, neyin nefret söylemi olduğu neyin olmadığı konusunda fikir ayrılıkları yaşamakla birlikte, ifade özgürlüğünün ihlal edilmesinin çok kolay olduğunu

⁸¹ https://ipi.media/wp-content/uploads/2017/01/FoE-MediaLaw-Defamation-TR_WEB.pdf

⁸² imminent danger

göstermektedir. Buna ek olarak bir ifade biçimi nefret dolu olsa bile, bir bilgi olması bakımından engellenmesi hoş görülemez. Örneğin, “Bir kişinin diğer bir kişiye veya gruba dair önemli bir bilgiyi ortaya çıkarması sırasında bu kişiden veya gruptan nefret ettiği de ortaya çıkarsa, ortaya çıkarılan bilgi görmezden mi gelinmelidir, ya da engellenmeli midir?” sorusu akla gelmektedir. Amerika’da siyahlara karşı düzenlenmiş bir protesto Anayasa tarafından korunurken, İngiltere’de insanları *telaşa sürüklediği*, *korku saldırdığı* gerekçesiyle, Almanya’da *insanlık onuruna* saldırdığı gerekçesiyle suçlu bulunmaktadır. Hepsinde ortak olan, bu türden ifade biçimlerinde bir nefret olduğunun görülmesi ve nefretin yayılmasının, herkes tarafından özellikle de nefret edilenler tarafından duyulmasının sorun yaratmasıdır.

İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinin 19 maddesinde ifade özgürlüğünün sınırları şöyle verilir;

“Her ferdin fikir ve fikirlerini açıklamak hürriyetine hakkı vardır. Bu hak fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları mevzubahis olmaksızın malumat ve fikirleri her vasıtayla aramak, elde etmek veya yaymak hakkını içerir.”⁸³

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. Maddesinde ise ifade özgürlüğü hakkında şöyle bir karar bulunur:

“Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.”⁸⁴

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere ifade özgürlüğü mutlak ve sınırsız bir özgürlük olarak tanımlanmamaktadır. Durumlara dair karar verme, yargıda bulunma, bilgi alışverişi gibi konularda insanlar özgürlerdir. Üçüncü cümleyle birlikte bahsi geçen özgürlüğün kişileri kapsadığını görürüz. Kurumlar, özellikle de geniş kitlelere ulaşabilecek olan medya aynı türden özgürlüğe sahip değildir. Fakat daha sonra bahsi geçen sınırlamaların gerekçeleri verildiğinde bunun sadece kurumları değil kişileri de kapsadığını görmekteyiz.

Aynı madde altında belirli koşullar söz konusu olduğunda ifade özgürlüğünün sınırlanabileceği dile getirilir. Madde şöyle devam eder;

“Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli

⁸³ https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf

⁸⁴ https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf sf. 11

bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.”⁸⁵

Yasanın ilk cümlesinden de anlaşılacağı üzere, bahsi geçen özgürlük bir görev ve sorumlulukla birlikte gelir. Ne tür sorumluluk ve görev olduğu açıklanmamakla birlikte, ahlaki olmaktan çok yasal bir görevden bahsedilmektedir. Bu türden bir özgürlüğe sahip olan kişilerin- ki tüm insanlardır- yaşadıkları toplumun güvenliğini, toprak bütünlüğünü, toplumsal barışı etkileyecek türden bilgi alışverişinde bulunmamaları beklenmektedir. Aksi türden ifade biçimleri yasal sınırlamalara açık olmaktadır. Bu da bizi konuyu toplumsal barış ve huzur üzerinden ele almaya iter. Dolayısıyla devletin etkinlik alanını genişleterek bu alanda yasa yapması bazı ifade biçimlerinin denetim altına alınmasının yolunu açar. “Konuya ahlaki açıdan baktığımızda ise ifade özgürlüğü mutlak olur muydu?” diye sorarsak- yani tüm insanların amaç olarak görülmesi, rasyonel varlıklar olarak saygıyı hak etmeleri üzerinden kurulan bir sorumluluktan bahsedilseydi- öyle görünüyor ki cevap yine sınırlamaya tabii tutulurdu diye gelir. Bu durumda da koşul, insanların sahip oldukları moral, rasyonel konum gereği araç haline getirilebileceği her duruma dair konuşma biçimlerinin sınırlanabileceği söylenecektir.

Böyle bir sonuç bizi yine bir bakıma ifade özgürlüğünün mutlak olmadığı kararına vardırır. Bahsi geçen maddelerin ikinci kısımları ifade özgürlüğünün mutlak olmadığı düşüncesine destek vermektedir. Mutlak olmayan bu hakların gerektiği zaman kısıtlanması bir zorunluluğa dönüşür. (O’Neill, 2015: 14)

Kant belirli türden konuşma ve yayınların kimseye zarar vermeyeceği, hatta yarar sağlayacağını savunur. Bu alanı ise *aklın kamusal kullanımı* olarak adlandırır. Bu türden bir kullanımın sınırsız olması hatta desteklenmesi gerekmektedir. Çünkü bu türden paylaşımlarda doğruluğa *hakikate* dair bir bilgi verilmektedir. (Kant, 1996: 8:36) Kant burada daha çok bilimsel yazılara dair bir atıfta bulunmaktadır. Bu görüşe göre her deney, her çıkarım bilimsel alanda sahip olunacak *hakikate* ve tartışmaya katkıda bulunmaktadır. Aristoteles’e gidecek olursak, bilimsel alanın kullandığı yöntem farklıdır ve daha güvenilirdir. Fakat bunun, bilimsel alanın dışında kalan düşünce ve paylaşımların sınırlanması anlamına gelip gelmediğini sorarsak hemen evet cevabını veremeyiz. Aristoteles bakımından bakarsak diyalektik çıkarımlar bilimsel olan yöntem kadar kesin olmasa bile, bilimsel alanın dışında kalan konular için uygun bir araştırma yöntemidir. Bu yönteme göre öncelikle kabul edilmiş varsayımlara bakılır, onlar üzerinden incelemeler yapılır. Varılan sonuç bilimsel yöntemdeki gibi kesin olmadığı için

⁸⁵ https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf sf. 11

yanlışlanabilir fakat ulaşılmak istenen *hakikatin* bir yönüne hâlâ katkıda bulunmaktadır. (Aristoteles, 2014: 1145b2-7) Bu bakımdan *zararsızlık* açısından ve *hakikate* dair bir şey söylemesi bakımından bilim alanı dışında kalan paylaşımların da ifade özgürlüğü kapsamına girmesi gerekmektedir. Fakat gözden kaçmaması gereken bir şey, bahsi geçen paylaşımların belirli bir yöntem içinde ve kabul edilmiş kurallar içinde gelişmesidir. Taraflar bu kuralları kabul ederek tartışmaya girerler. Örneğin savunulan konuyu destekleyecek gerekçeler ve kanıtlar verilmelidir. Karşı tarafın fikirleri dinlenir, her iki taraf birbirini muhatap olmalıdır. “İfade özgürlüğü söz konusu olduğunda bu söz konusu mudur?” diye sorarsak, her konuşma biçiminin bu kurala uymadığını kolaylıkla söyleyebiliriz. Fakat konuşurken, söylediklerimizin anlaşılır ve duyulur olduğunu farz ederiz. Nefret söylemi de en azından bu türden bir kabulü içinde barındırır. Waldron’u hatırlayacak olursak, nefret söylemini kullanan insanlar bilinçli olarak ırkçı mesajlar vermekteydi ki bu yolla diğerleri istenmediklerini anlasınlar. Dolayısıyla Kant’ın bahsettiği *hakikate* katkıda bulunan konuşma biçimlerinin ifade özgürlüğüne girdiğini kabul etmekle birlikte, bu alan dışında kalan konuşma biçimlerinin ifade özgürlüğü alanı dışında kalmadığı aşikardır. İfade özgürlüğü içine giren her konuşma *hakikate* katkıda bulunmak zorunda değildir. Sadece kabul edilir türden ifadelere izin verilen bir toplum biçiminin demokratik olması mümkün değildir.

Evrensel İnsan Hakları beyannamesine baktığımız zaman da ifade özgürlüğüyle gelen bir sorumluluk söz konusudur. O’Neill’in yolundan gidersek, bahsi geçen sorumluluk *iletişimsellik*le ilişkilidir. İfade özgürlüğüne sahip olan kişi veya gruplar ifadelerinde bir şey söylerler ve söyledikleri şeyin doğruluğuna dair bir ön kabulde bulunurlar. Konuşmacının, konuşmasının doğruluğunun ve konuşmanın denetlenebilmesi için gereken koşulların mümkün kılınması ve en açık şekilde ortaya koyması gerekir ki söylemek istediği konu anlaşılsın ve doğru kitleye ulaşabilsin. Dolayısıyla sorumluluklardan biri iletişimin bu koşullarını yerine getirmektir. Fakat nefret söyleminde kaynağının araştırılmadığı ifade biçimleri bulunmaktadır. Bu da nefret söylemini O’Neill’in bahsettiği *dolaylılık* türünden bir *iletişim* biçimine yaklaştırmaktadır.

4.2.5. Nefret Söylemi Bir İletişim Biçimi midir?

Onora O’Neill çağdaş anlamda *ifade özgürlüğü* üzerine yapılan tartışmalarda konuşmanın *epistemik* ve *etik* yanına dair maalesef bir şey söylenilmediğini ifade etmektedir. Bu konu O’Neill için önemlidir çünkü bahsi geçen iki yan *iletişimin* vazgeçilmez iki parçasıdır. O’Neill

konuşmanın en azından ilk amacını *iletişim* olarak görmektedir. İletişim kavramını O'Neill belirli bir anlamda ele alır. *Bu* görüşe göre *iletişim* yanlış olanlarda dahil her türden ifade biçimini kapsamamaktadır. Eğer kapsarsa *iletişim* olamayacaktır en azından başarılı bir iletişim gerçekleşmeyecektedir. Bu durumda en önemli şartlardan biri dinleyicinin *ne söylenildiğinin anlaşılması* ve *paylaşılan konuya dair yargıda bulunulabilmesi* gerekmektedir. O'Neill, bu koşullarda gerçekleşen *iletişimi doğruluk* içeren *açıklama* ve *eylemlerle* içeriklendirir. Mill üzerinden açıklamaya çalıştığı *kendini ifade etme* ve iletişim arasında bir ayrım yapar. *İletişim* söz konusu olduğunda *kendini ifade etmenin* tersine belirli bir *doğruluk*, *hakikate* katkıda bulunulduğu ya da nitelenen ifadenin dinleyen tarafından doğruluk içerdiği farz edilir. Konuşan kişinin, *iletişimin* gerçekleşmesinin koşulu olarak, konuşmasını belirli kurallara uydurması gerekir. Çünkü iletişimin başarılı olabilmesi için, konuşmanın dinleyiciye ulaşması ve dinleyicinin yapılan konuşmayı anlaması gerekir. Bunun yanı sıra yapılan konuşmanın ve verilen *doğruluğu* ve *hakikate* katkısına dair dinleyicinin karar verebilmesi ve konuşmanın güvenilirliğini test edebilmesi gerekir. Bu yolla dinleyici söylenileni anlarken, aslında konuşmanın doğruluk değerini, güvenilirliğini ve yanlış yönlendirip yönlendirmediğini değerlendirmektedir. O'Neill dinleyicinin konumunun pasif bir dinleyici olmadığını altını çizer. Dinleyen kişi konuşmanın muhatabıdır. İletişimin diğer yanının korunması ve başarılı olabilmesi için dinleyicinin aktif olması ve verilen mesajı anlaması, değerlendirmeden geçirmesi gerekmektedir. (O'Neill, 2013: 7-8, 20-1)

O'Neill, bunun yanı sıra *dolaylılık* adı altında doğrudan değil de aracı araçlar yoluyla dile getirilen ifade biçimlerinden bahseder. *Dolaylılık* türünden bir konuşma biçimini O'Neill şöyle tanımlar;

“*Dolaylılık* söylem biçimi, dinleyici kitlesinin belirgin olmadığı bir iletişimi amaçlar. Bazı türden söz edimleri konuşma içerikleri üzerine iletişime girmeyi bile planlamayabilirler, hatta iletişime benzer görünebilirler. Kimse konuşmanın içerdiği mesajı almasa ya da kendilerine ulaşsa bile mesajın anlaşılmaması, ana konuyu kavrayamaması, hatta karşılık verememesi söz konusudur, iletişim gibi görünmesi yoluyla kendisine kendisini ifade etme, şeffaflık, açığa vurma yeterlidir.” (O'Neill, 2013: 31)

Bu durumda konuşan kişinin fikirlerini yargılamak daha da zorlaşmaktadır. Çünkü ifade biçimlerinin test edilmesi, doğruluk değerinin bulunması dinleyici ya da okuyucu için zorlaşmaktadır. Bu durumda insanlar konuşmayı yapanın ya da yazının doğruyu söylediğini ve dürüst olduğunu sadece farz etmekle kalmaktadır. (O'Neill, 2013: 33-41) Nefret söylemi buna örnek olarak gösterilebilir. Söylemi kullanan kişi veya grupların kime nereye seslendiği hem belli hem de belli değildir. Bir bakıma kendisi gibi olana, bir bakıma kendisi gibi olmayan hatta

tarafsız olana seslenir, bir bakıma nefret ettiklerine, bir bakıma sadece kendisine söyler söyleyeceğini. Bu durumda söylem biçimini kullanan kişi ya da grupların eğilimlerini okumakta zorlaşmaktadır. Dolayısıyla konuşmayı dinleyenine göre içeriği de değişmektedir. Duygusal bir motivasyonla yapıldığı için- nefret ettiği için- söylenilenin nesnelligi de zayıflamaktadır. Yukarıda bahsedildiği gibi yanlış akıl yürütmeler üzerinden yapılan genellemelerin denetlenmesi ve dinleyici tarafından anlaşılması zorlaşmaktadır. Nefret söyleminde insanlar ortaya konuşur gibidir. Konuşanlar da çok belli değildir. Kullanılan araçlar, kaynaklar çok bulanıktır. Bu durumda da “Bu türden ifade biçimi artık kendini bir ifade etme biçimi değil midir?” sorusu akla gelmektedir. Çünkü kendisine dair bir şey söylemektense diğer insanlara seslenilmekle birlikte ifade özgürlüğü gibi de görünmektedir. Konuşmanın belirli bir doğruluk üzerine konuştuğu söylenilebilir, ama bunu denetleyecek bir belirlenmiş dinleyici kitlesi yoktur.

Söylenenler dinleyenler tarafından baştan kabul edilmekle birlikte, konuşmanın asıl muhatabı olan nefret edilenlerin ne cevap verebilme ne de konuşulana denetleme imkânı vardır. Dolayısıyla denetlenecek kaynaklar çok muğlaktır. Çünkü ifade edilenler *hakikat* üzerine yapılmış konuşmalar gibi görünse de kişisel bir sürü ögeyi barındırmaktadır. Hatta yukarıda da ifade edildiği gibi yanlış akıl yürütmenin içine düşmektedir. İnsanların kişisel, özel duygularına hitap edilir. İletişimin araçlarını kullanmakla birlikte, onun kurallarına uymamaktadır. Kullandığı dil bilimsel bir şey söyler gibidir ama denetlenemeyecek kadar geniş bir genelleme üzerinden konuşulmaktadır. Bu durumda nefret söylemi hem iletişim hem de iletişim olmayan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra hem sınırlanabilir hem de sınırlanamayacak bir ifade özgürlüğü gibi görünmektedir.

Bu bakımdan soru hâlâ nefret söyleminin ifade özgürlüğü bağlamına girip girmediğidir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ne dayalı kabuller üzerinden bakarsak nefret söylemi mutlak olmayan bir ifade özgürlüğü içine girmekle birlikte, sınırlanmasını destekleyecek koşulların belirlenmesine pek yardımcı olamamaktadır. Kaynağı denetlenemediği, kime konuştuğu açık olmadığı için denetlenebilmesi de zorlaşmaktadır. Bunun yanı sıra denetlenememesi onu daha da tehlikeli kılmaktadır. Çünkü öngörülemeyen bir geleceğe dair *şiddet tehdidi* oluşturmaktadır. Bu türden ifadeleri sınırlayabilmenin tek yolu ise kullanılan iletişim araçlarının sınırlanması gibi görünmektedir. Bu durumda da iletişim araçlarına herkesin eşit güçle ulaşmasına mani olunmuş olacak ve tekelleşmeye neden olacaktır.

Lewis'in ifade özgürlüğü yaklaşımına geri dönecek olursak, *kendinden nefret edilen düşüncelere özgürlük* derken bir iletişimsellikten bahsetmektedir. İletişimselliğin kendisinden çok, dinleyen açısından bakar ifade özgürlüğüne. Lewis aslında sanki ifade özgürlüğünden çok toleranstan bahseder. Onun baktığı yerden bakıldığında nefret söylemi tolere edilmesi gereken bir durumdur ve yasa yoluyla sınırlanmaması gerekir. Fakat tolere edilen konular, kendini ifade etme biçimlerinin her türüsüne dair midir yoksa onunla ilişki içine giren iletişimselliğin bir parçası mıdır pek açık değildir. O'Neill'in bahsettiği iletişimin içine iletişim için kullanılan içeriğin herkes tarafından anlaşılması ve kabul edilir olması koşulu bulunmaktadır. Nefret söylemi bu koşulu yerine getirir mi tartışmalıdır. Tolerans durumunda ise O'Neill, ifade biçiminde bulunan *doğruluk-hakikat ve yanlışlık* değerinin çok hafife alındığını düşünür. Toleransı, geçmiş bir anlayış biçimi olarak verirken, günümüzde toleransın yanlış eylemler ve yanlış bilgiler için söz konusu olmadığını savunur. (O'Neill, 2013: 27-33) O'Neill çağdaş tolerans anlayışlarından birini de *kendisinden hoşlanılmayan* düşünce ve eylemlere yönelik olduğunu belirtir. Fakat bu durumun insanlar içinde bir kayıtsızlık durumu yarattığını savunmaktadır. (O'Neill, 2013: 22)

Bir ifadenin "*İletişimsel* ya da *dolaylılık* içermesi bir ifadenin hukuksal anlamda ele alınmasında bir fark yaratır mı?" diye sorarsak, cevabımızın olumsuz olması muhtemeldir. Çünkü her iki durumda da birer ifade biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta *iletışimsel* olması politik ve demokratik alanda yurttaşın, ola gelen tartışmaya dahil olmasının yolunu açacaktır. O'Neil'in ortaya serdiği koşullar nefret söylemi söz konusu olduğunda hâlâ yeterli görünmektedir. Nefret söylemini iletişimsellik altında değerlendirmenin yanlış olduğu kabul edilse bile sorun çözülmüş olmaz. Çünkü bu yeni kategoride nefret söylemi daha kişisel ve özel alana girmiş olur. Her iki durumda da nefret söylemi devletin yetki alanı dışına çıkar ve sınırlanması ise demokratik yapının korunması gereken en önemli özgürlüklerden birinin ihlaline neden olur.

O'Neill, söylem biçimleri üzerinde yapılmış sınırlamaları kabul etmemektedir. Eğer *hakikate* ulaşmak isteniyorsa ve eğer aranan bu *hakikatin* nerede olduğu ve ona nasıl ulaşılacağı bilinmiyorsa önceden *yasaklanma, sansüre uğrama* ya da *cezai işlemler* yoluyla engellemesi gerektiğini savunmaktadır. (O'Neill, 2013: 22) Dolayısıyla *hakikati* nerede bulabileceğimizi bilmiyorsak, söylemler içinde neyin doğru neyin yanlış olduğunu bulabilmek için yapılan tartışmaların ve sorgulamaların önünün kesilmemesi gerekmektedir. Bunu yaparken de O'Neill'in önerdiği *iletişim* koşullarının uygulanması gerekmektedir. Konuşmaların sorgulanabilmesi, konuşan ve dinleyenlerin iletişim içine girerken *hakikati* kendisine amaç edinmesi ve konuşmanın, her iki taraf tarafından da anlaşılır olması gerekmektedir. (O'Neill,

2013: 25) Bu bakımdan bakıldığında nefret söyleminin *iletişimselliğin* kendisine *zarar* verdiğini söyleyebiliriz. Nefret söylemi söz konusu olduğunda insanlar doğruluk değeri olan bir konu üzerine konuştuklarını düşünürken, daha doğrusu konuşmanın aktif bir muhatabı olduklarını düşünürken aslında değillerdir.

4.2.6. Nefret Söylemi, İfade Özgürlüğü ve Demokratik Toplum Biçimi

Lewis'i hatırlayacak olursak, Lewis nefret söylemi yasalarının demokratik yapıya zarar verdiğini savunmaktaydı. Waldron ise aynı fikri savunmakla birlikte demokratik topluma zarar verenin aslında nefret söylemi olduğunu belirlemektedir. Dolayısıyla Waldron ve Lewis korunması gereken değerler konusunda fikir ayrılıkları yaşarlar. Şöyle de söylenebilir, demokratik toplumunun kapsadığı alan ve sorumluluklar bakımından Lewis ve Waldron birbirlerinden ayrılmaktadır. Fakat detaylara bakıldığında her iki tarafın da demokratik değerlerden anladığı yurttaşları korumasını, yurttaşlar arasında eşitliğin sağlanmasını ve ifade özgürlüğünü, kapsamaktadır. Bunun yanı sıra nefret söylemi ve nefret söylemi yasaları ile verilmesi olası zararlar ve bu zararların büyüklüğü konusunda fikir ayrılığına düşmektedirler.

Bunun üzerine, “Amerika birleşik devletlerinde var olduğu söylenen ifade özgürlüğü nasıl bir ifade özgürlüğüdür?” sorusu sorulabilir. Lewis'in söylediklerinden çıkan sonuç, isteyen istediğini söylesin türünden bir özgürlük gibi görünmektedir. Lewis ifade özgürlüğü söz konusu olduğunda Amerikan vatandaşına belirli türden bir sorumluluk yükler ama bu Evrensel İnsan Hakları Bildirgesinin yüklediği gibi değildir. Bu şekilde olunca ahlaki bir tabanı yok gibi görünmektedir, aslında olmak zorunda da değildir fakat böyle ele alınınca da demokratik yapıya yaptığı katkı havada kalmaktadır. Avrupa ülkeleri ifade özgürlüğünden, daha çok ahlaki bir tabanı olan- örneğin insanlık onuruyla ilişkili olarak- belirli bir sorumlulukluluğu anlarlar. Amerikan anlayış biçimi, bu türden bir sorumluluğu taşımamaktadır. İnsanların kendilerini rahatça ifade edebilmelerini gelişimleri, yaşanılır bir dünya için zorunlu görürler. Yaşadıkları toplumun daha da demokratikleştirebilmesi için kendilerini ifade etmeleri, agresif de olsa her türden konuşma biçimine karşı tüm insanların toleranslı olmasını isteyen bir sorumluluktur.

Sorumluluk ifade biçimlerinin engellenmesine izin vermesi ile ilişki içindedir. Böyle olunca, bahsi geçen ifade özgürlüğü (Amerika) insanları ve toplumu, “Lewis'in dediği gibi, ‘Nerdeyse sınırsız bir özgürlük.’⁸⁶ zorunlu olarak özgürleştirmekte ve demokratikleştirmekte midir?”

⁸⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=MEtJEBKEOXM>

sorusu da yine akılda kalmaktadır. Zaten baştan herkesin istediğini söylediği bir bakış açısıyla olagelen ifade özgürlüğünün sonucu olarak demokratik bir toplum zorunlu değilmiş gibi görünmektedir. İstenilen beklentinin sonucu ancak tesadüfi bir sonuç olarak görünmektedir. Beklenen demokratik yapı ve gelişme, daha çok tesadüfi bir sonuç gibidir ki Waldron, Amerika'yı Lewis'in gördüğü gibi ileri bir demokrasi biçimi olarak görmez. Aksine Avrupa devletlerini daha gelişmiş ve ileri demokratik yapılar olarak görür. Bunun yanı sıra bu türden bir ifade özgürlüğü (bırakınız yapsınlar, bırakınız söylesinler gibi) zorunlu olarak tartışma odaklı da değildir. *Hakikate* ulaşmak herkes için her konuşmada bir ilke olarak alınamaz. Böyle olmayınca ortaya çıkan her şey, *hakikat*miş gibi görünen şey haline gelir, dolayısıyla asıl *hakikate* bir katkısı olmaz.

Nefret söylemi gibi bir durumda gruplar yalıtılmış bir şekilde kendi aralarında ya da topluma açık alanda istediklerini söylerler, ama nefret ettiklerini kendilerine muhatap aldıkları söylenemez. Tartışılacak ortak alan yaratılmamış, dolayısıyla *hakikate* ulaşacak araçlar da oluşmamaktadır. “Kaşılıklı tartışma ortamı yoksa bunun topluma demokratiklik anlamında ne faydası olabilir?” sorusu yanıt beklemektedir. Sanki her grup istediklerini en azından bu şekilde söyledikleri sürece daha çok yalıtılmış ve tutucu olmaktadır. İletişim ortamı varmış gibi görünmesine karşın, taraflar hiç karşı karşıya gelmezler. Tartışma ortamı olmadığı gibi tarafların birbirlerinden öğrendiği bir şey de yoktur. Dolayısıyla varsayılan *hakikate* dair bir gelişme elde edilmemiş olur. İnsanlar arasında karşılıklı oluşmuyorsa demokratik topluma daha fazla *zarar* verilme ihtimali söz konusudur. Tüm sesler aynı seviyede çıkmadığı ve kendisine muhatap bulamadığı sürece demokratik yapının sahip olması gerektiği çok seslilik, yalıtılmış bir seslilikten öteye gitmemektedir. Tüm toplumlar çoğulcu bir yapıya sahiptir ama sahip olunan çoğulcu yapı içinde insanlar seslerini ancak yalıtılmış bir şekilde yaşıyorlarsa ve bu onları daha da tutucu hale getiriyorsa, demokratik yapının temsil ettiği değerlere yarardan çok zarar geliyor demektir. Dolayısıyla ifade özgürlüğü adı altında korunduğu söylenen demokratik yapı ifade özgürlüğünün sınırlı kullanımı yüzünden zarar görebilmektedir. Fakat bu durum nefret söyleminin sınırlanması için hâlâ yeterli nedeni vermemektedir.

Onora O'Neill doğruca Lewis'e karşı olmasa da, Lewis'in görüşlerine cevap olabilecek karşı argümanlarda bulunur. Argümanları ise Mill'den yardım alarak kurar. Lewis'in de Mill'den yararlandığını hatırlarsak, dile gelecek bu argümanlar konunun ilerlemesi açısından çok yararlı olmaktadır. Bu argümanlara göre sadece *sezgiler* ve *doğrudan deneyimin kendisi* bile bizim gibi varlıkların hata yapabileceğini göstermektedir. Bunun yanı sıra doğru ve yanlışın her zaman aynı derecede güçle birbirleriyle karşılaşmadığını da görmekteyiz. Örneğin güçlü bir kurumla

güçsüz olanın karşılaşmasında güçlü olanın sözünün daha çok duyulacağı aşıkardır. Örneğin Ortaçağ kiliselerinin bilgiyi tekellerinde bulundurduğu dönemleri hatırlayacak olursak kilisenin kabul ettiği bir fikre karşı koymanın oldukça zor olduğunu tahmin edebiliriz. Bazı durumlarda hakikatin, doğrunun, güvenilir bilginin kendisinin önemini yitirebilmesi bile söz konusudur. (O’Neill, 2013: 17) Fakat hakikate ulaşamama ihtimali de gözden kaçmamalıdır. Eğer her yerden yanlış fikirler ortaya çıkıyor ve baskın olan bu türden fikirlerse, insanlar hep hatalı sonuçlara ulaşacak demektir. Tartışma ortamı ne kadar geniş olursa olsun sadece hatalı düşünceler çarpışıyorsa, elde edilen sonucunda hatalı olması- tesadüfi durumlar dışında- gayet olanaklıdır. Doğru ile yanlış olan değil yanlışla yanlış karşı karşıya gelebilir diyebiliriz. Tartışmayı kazanansa doğru kabul edilir. Bir bakıma yanlış doğru gibi göstermesi söz konusu olacaktır. (Platon, 1971: 19a-20d)

O’Neill, Lewis’in *fikirler pazarı* savunmasına karşılık da verir. Lewis O’Neill’i doğrudan referans göstermemekle birlikte onun kullandığı akıl yürütme biçimine cevap veren bir argüman öne sürer. Bu argümana göre bahsi geçen *pazar* artık güç ve eşitlik bakımından öngörüldüğü konumda değildir. Fikirler ve kişiler eşit değildir. O’Neill bu pazarda doğruluktan hakikatten çok neyin popüler ve kâr getirdiğine bakıldığı görüşündedir. Popüler olan, iletişim araçlarında üstünlüğü olan, sürekli el üstünde tutulan, insanlara rahatlık sağlayan fikirlerin daha güçlü kaldığını savunur. Bu durumda, insanları rahatlarından eden, popüler olmayan fikirlerin aynı güçte ortaya çıkması olanaksızlaşacaktır. (O’Neill, 2013: 17) “*Hakikate* ulaşmak için belirli bir yöntemin kullanılmaması sorun olabilir mi?” sorusu da burada akılda tutulmalıdır. *Hakikate* ya da her ne aranıyorsa belirli bir ilke ve yönteme göre aranmalıdır. Belirlenmemiş bir konuşma biçimiyle, yargının askıya alınması ya da kötünün iyisinin seçilmesi hep *hakikatin* uzağına düşmeye neden olacaktır. İnsanın mükemmel olmadığı, hata yapabilir olduğu kabul edilirse, tartışma biçiminin belirlenmesi en azından *hakikate* daha yakın olmayı sağlayabilir. Tek taraflı bir tartışmanın sağlıklı olarak ilerlemesi mümkün olamayacaktır.

O’Neill, medya ve bireysel özgürlükler kapsamında Mill üzerinden yapılan argümanlarda hata yapıldığını savunur. O’Neill bu iki alanın Mill söz konusu olduğunda tamamen farklı iki alan olduğunu savunur. Mill’in kitabının ilk bölümünde *kendini ifadeden* bahsedildiğini medya özgürlüğü gibi bir alanı asla kapsamadığını ifade eder. Kitabın ikinci bölümünde ise *tartışma özgürlüğüne* değinildiğini dile getirmektedir. Burada Mill, insanlar eğer susturulursa kaybedilecek olanlara dair fikirlerini paylaşmaktadır. (O’Neill, 2013: 51) Mill bu bölümde hatalardan öğrenilebileceğini, doğru olan fikirler gün yüzüne çıktıkça yanlış olanların yerlerinden edilmelerine imkân verilebileceğini savunur. Bu yolla *hakikat* her ne ise ona daha

fazla yaklaşılmış olunur. (Mill, 2003: 91- 92) O'Neill buradan yola çıkarak Mill'in de kendi savunduğu iletişim ilkelerini benimsediğini savunur. Konuşmanın amacının, *hakikati* bulmaya odaklanması dolayısıyla konuşmasının da doğruluğu kontrol edilebilir, herkes tarafından *düşünülebilir*, anlaşılabilir olmaya yönelik olması gerektiğini dile getirir. Dolayısıyla medya O'Neill'in bahsettiği bir iletişimsellik içine girerken, bireysel olan ifade biçimleri zorunlu olarak iletişimsellik içine girmemektedir. (O'Neill, 2013: 51) Bu durumda da yine nefret söyleminin sınırlanması veya cezalandırılması makül ve kabul edilir görünmemektedir. Çünkü nefret söylemi kişisel alanın bir parçasıysa devlet yetkisi dışında kalır. Nefret söyleminin zorunlu olarak iletişimsel olmadığı durumlar da söz konusudur. Örneğin günlük ifade biçimleri bu sınıfa sokulabilir. Buna rağmen diğerini tehdit edecek türden kullanılan nefret söylemleri de bulunmaktadır.

4.3. NEFRET SÖYLEMİ AHLAKIN MI YOKSA HUKUKUN MU KONUSUDUR?

Kant doğa durumunda eğer insanlar karşılıklı *şiddeti* engelleyemiyor ve topluluk halinde yaşamaktan kendilerini alamıyorlarsa, yaşadıkları toplumsal yapıyı doğa durumundan çıkarıp *hakların geçerli olduğu yeni bir düzene* geçmelerinin zamanının geldiğini belirtmektedir. Bahsi geçen yeni düzen yasalar yoluyla her bir bireyin özgürlüğünün eşit güçte korunacağını ve birinin diğerinin özgürlüğünü ihlal etmesine izin verilmeyeceğini güvence altına alır. (Kant, 1996: 8: 309- 10)

Fakat buradan sırf *şiddeti* engellemek için bahsi geçen düzene geçmek gerektiği de anlaşılmalıdır. Aksine bu düzene insan ahlaki bir gereklilik yüzünden geçer. Kişi bu yolla doğasında zaten var olan toplumsallığın bir ileri aşamasına geçer. Kendi üzerinde, yaşamında, verdiği kararlar hakkında tam bir yetkiye ve hakka sahip olur. Doğa durumunda herkes kendisine doğru görünen haklara sahiptir ve diğer insanlara verdiği bu kararlar konusunda hiçbir sorumluluk hissetmez. Doğa durumdayken mevcut olmayan bu ilişki *hak* kavramıyla kurulur. Bu yolla her bir kişi kendi isteğiyle *haklar devletinin* bir üyesi olur. Üye olurken bahsi geçen haklar tarafından dışarıdan müdahale edilmeyi de kabul etmiş olurlar. Çünkü bu yolla o toplumun üyesi olacak her bir bireye yasa yoluyla bağlanırlar ve sorumluluk alırlar. Yasayla bağlandıklarını, belirlendiklerini ve korunduklarını kabul ederler.

Yasa ile bağlanılan yasal düzen ise kurum ve kuruluşlar yolu ile olagelen toplum biçimine düzen verirler. Fakat bu düzen gelişi güzel değildir. İoanna Kuçuradi bahsi geçen bu düzeni şu şekilde açıklar;

“Kişilerin dolaylı olarak korunan temel haklarını koruma amacıyla kurulan kurum ve kuruluşlar... bir ülkede yurttaşların temel haklarının fiilen korunabilmesi için devletin yarattığı olanaklardır. Bu olanaklar sayesinde de yurttaşlar, insan olarak olanaklarını geliştirme imkanına kavuşurlar... Bu kurum ve kuruluşların varlık nedeni kişilerin –bir ülkenin yurttaşlarının- bir temel hakkının ya da haklar demetinin korunmasıdır.” (Kuçuradi, 1998: 18)

Dolayısıyla kurulan düzenin koşulları ve amacı belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, siyasal bir birlik kurulmadıkça bu türden bir düzenin kurulabilmesi ya da insanların kendi kendilerini belirlemeleri ve moral bir varlık olanaklarını gerçekleştirmeleri mümkün değildir. Bahsi geçen düzenleme ve yaptırımlar, toplumun üyesi olan herkes tarafından baştan kabul edildiğini göstermektedir. Bu durumda siyasal toplumun kendisi doğası gereği yasa yapandır. Bu yasaların amacı insanların kendi kendilerini belirleyebilmesidir. Dolayısıyla bu olanağı yaratacak olan yasaları yapmakla ve hakların korunmasıyla yükümlüdür. Fakat bunun anlamı kişilerin tüm haklarını devlete bırakması olarak algılanmamalıdır, siyasal düzen aslında kişiye kendi özel özgürlüğünü güvence altına almak zorundadır. Siyasal, hukuksal düzenin kurulmasının ön koşullarından birisi kişilerin moral bir varlık olarak kendi kendilerini yönetebilecekleri özgürlük dünyalarının kurulması ve korunmasıdır. Yasalar devletin baştan beri verdiği ilk söz aslında yasal haklar yoluyla aslında tam da bu türden bir özgürlüğün koruma altına alınmasıdır.

Bu açıdan bakıldığında siyasal yapı ile ahlak alanı birbiriyle iç içe giren iki alana denk düşmektedir. Yasal düzenlemelerin kaynağı zaten moral bir zorunluk olarak görünür. Yasanın ortaya koyduğu şey moral açıdan da zorunlu olan olarak görünmektedir. Örneğin nefret söylemi yasası ortaya konulurken, aslında ahlaki bir gereklilik yerine getirilmiştir. Fakat bu şekilde söylenildiğinde konu çok yüzeysel kalmaktadır. “Yasa olarak ortaya konulan her şey ahlaki bir görevi mi yerine getirir?” sorusu hemen kendine yer bulur. Bu türden bakış açılarıyla ortaya konan adaletsizlik içeren bir sürü yasayla çokça karşılaşılmaktadır. Bu durumda her yasa aynı ilkeyi savunsa bile aynı sonuca varmayabilmektedir. Örneğin Rousseau’ya gidersek ilk kontratın aslında mal sahiplerini gözettiğini ve onların hakkını koruduğunu ama daha sonra herkesin hakkı savunuluyormuş gibi gösterildiğini savunur. (Rousseau, 1992: 65) Bunun yanı sıra bir yerde yasa olarak kabul edilen o yerin ahlak kurallarıyla uyuyorken diğerine uymayabilir. Şöyle de denebilir yasal düzenlemeler her defasında ahlaka yaklaşan ama tam olarak ona birebir uymayan bir ilkeler bütünü olarak değerlendirilebilir. (Kuçuradi, 1995: 8-10) Acaba “Nefret söylemi yasasının kabul edilmesi siyasal toplumun da içine alındığı moral

bir zorunluluk mudur?” ya da “Siyasal alanın tamamen dışında kalan bir moral alanın mı parçasıdır?” soruları yanıt beklemektedir.

4.3.1. Ahlak ve Hukuk Alanının Ortak Çıkış Noktası

Aslında her iki alana (hukuk ve ahlak) baktığımız zaman ikisinin de diğer insanlara nasıl davranmamız gerektiği konusunda üzerimizde bir yaptırım uyguladığını görürüz. Kant, toplumun üyesi olan herkesin ortak bir amaç edinmesinin doğa durumuna nazaran daha olanaklı olduğunu savunmaktadır. Çünkü insanların birbirlerini etkilemeleri, fikirlerini paylaşmaları sosyalleşmek isteyen doğalarının bir parçasıdır. Kant bunu ahlaki bir görev olarak görür. (Kant, 1991: 191) Motivasyon öncelikle birlikte yaşadığımız insanlarla kuracağımız ilişki üzerinden gelişmektedir. Kant'ın *insanlık formülasyonu* insanların bir araç olarak değil amaç olarak görülmesi gerektiği kuralını ortaya koymaktadır. (Kant, 2006: 4: 429) Bu bakımdan ele aldığımızda iki alanın da (hukuk ve ahlak) aynı amaca yöneldiğini söyleyebiliriz. Amaç edinilen, her iki durumda da insanların araç olarak görülmesinin aksine amaç olarak görülmesidir. Yasal düzenlemeler her tek durum için bir yasayla karşılık bulunurken, ahlak alanında ise kişi her tek durumda kendisine yol gösterecek genel bir bu ilkeyi bulur, uygulayıp uygulamamak kendi iradesine kalır. İnsanlar yasaların tersi yönünde davranırsa dışarıdan müdahale yoluyla durdurulmakta ya da cezalandırılmaktadır. Bu durumda yasa cezalandırılma korkusunu kullanarak insanların birbirlerini araç kullanmasını engelleyebilir. Hatta bu yolla sadece aklın egemen olduğu moral alana ek olarak, yasal düzenlemelerle duygusal alanında bu amaca hizmet etmesi sağlanabilir. Aslında yasa ahlak yasasının eksik kaldığı yerde dışarıdan zorlayarak kişiyi belirli bir yönde davranmaya zorlayabilecektir. Fakat insanların diğerlerini araç olarak kullanmasını engelleyebilirken, onları amaç olmasını görmesini zorunlu olarak sağlamayacaktır.

4.3.2. Hukuk, Ahlak Yasası ve Otonomi İlişkisi

Hukuk ve ahlakın hüküm sürdüğü bir toplumda, kişinin hakkını dışarıdan müdahale olmaksızın kullanması beklenir. Bu durumda haklar bir bakıma diğer insanlar üzerinde zorunluluklar ve yükümlülükler taşınmasını sağlar. (Walla, 2017: 13) Bu bakımdan da nefret söylemi yasası insanların birbirlerini küçümseyici, aşağılayıcı ifadeler yoluyla nefretin kışkırtılmasını ceza yoluyla durdurabilmiş gibi görünmektedir. En azından belirli türden bir konuşma biçiminin

toplumsal alanda kullanılmasını engelleyebilir. Ama ‐Yasanın yapması gereken bu mudur?‑ sorusunu akılda tutmakta da fayda vardır.

Ahlak yasanının taşıyıcısı olan kişi kendi kendisini belirleyebilen ya da en azından belirleyebilme olanağına sahip olan bir varlıktır. Bu bakımdan değerlendirirsek, yasanın yaptığı, kişinin var olan bu olanağı müdahale etmektedir. Çünkü kişinin rasyonel bir akıl yürütmeye doğru ilerlemesi gerekmektedir. Sahip olduğu rasyonel olanağı etkinlik haline getirmesi gerekmektedir. Bu bakımdan kendi üzerinde bir otorite kurup, duyuşsal yanını, arzularını aklının hizmetinde susturabilmesi gerekmektedir. Kant’ın nefret duygusu üzerine yaptığı yorumu hatırlayacak olursak nefret arzuların daha baskın olduğu bir duygu olarak karşımıza çıkmaktaydı. Nefret eden kişi ahlak yasanından yüzünü çevirip kendisine yıkıcı ilkeler hayal edebilmekteydi..

Şimdi soruyu, ‐Nefret eden kişi ya da grupların rasyonel bir akıl yürütme içinde midir?‑ sorusuna dönüştürürsek olumsuz cevap alırız. Çünkü nefret edenler nefret ettikleri kişileri birer amaç olarak görmez, üstüne üstlük nefret ettikleri için arzularının etkisi altındadırlar. Nefret ettiği insanları, kendisi gibi görmez, hatta kendisinden aşağı görürler. Daha doğrusu grupla birlikte sembolize edilen nefret simgesinin altına düşen tüm insanları böyle görür. Nefret söyleminin birey ve grupların yanı sıra grupların sembolize ettikleri konumlarında hedef alındığını hatırlayacak olursak, kişiler arasında duyulan nefretten çok, karşısında kişi veya kişiler olmayan ama sembollerin ve grupların olduğu bir nefret etme biçimi söz konusudur. Aslında bu şekilde bakacak olursak daha da geniş bir alana düşen insan topluluğunun aşağı görülmesi söz konusudur. Bu şekilde baktığımız zaman önümüzdeki dert daha çok ahlaki bir soruna dönüşür.

Waldron nefret söylemi yasalarını desteklerken yasal açıdan okuduğunu savunduğu kavramları tamamen ahlak alanından almaktadır. Özellikle *insanlık onuru* kavramı ahlaki bir terimdir. O bunu daha çok yasa tarafından kurulan ve korunan bir konum olarak insanların yaşadıkları toplum içinde sahip oldukları *konumun* korunması olarak tanımlasa da, bu tanım Kant’ın bir amaç olarak alınan insanının sahip olduğu *onurun* yine de çok uzağına düşmemektedir.

Bunun yanı sıra, nefret söylemi yasasını destekleyecek bir başka fikir ise otonomi argümanına yönelik olarak gelir. Bu savunmaya göre otonomi argümanı üzerinden ilerleyen kişiler nefret söylemini hafife almaktadırlar. Nefret söyleminin, insanların yaptıkları seçimler ve sahip oldukları olanaklar üzerinde baskı kurduğunu savunurlar. Bunun yanı sıra kişi otonom bir birey olarak nefretini dile getirdiğini düşünürken aslında kendisini aldatır. Otonom olduklarını sanırken aslında otonom değillerdir. Bu yolla hem nefret ettikleri insanların otonomluklarına

hem de kendi otonomluklarına *zarar* vermektedirler. (Langton, 2016: 868, Brison, 1998: 323-332- 336- 339)

4.3.3. Saygı, Nefret Söylemi ve Hukuk Yasaları

Kant bu konu için önemli olan bir kavramdan daha bahseder, bu da *saygı* kavramıdır. *Saygı*, ahlak yasasının taşıyıcısı olan kişinin tanınmasıdır. *Saygı* duyarken yapılan aslında karşıdakinin de kendisi gibi rasyonel bir varlık, ahlak yasasının taşıyıcısı olduğu, dolayısıyla diğerinin de kendisi gibi insanlık onuruna sahip olduğunun tanınmasıdır. (Kant, 1996: 6: 462-4) *Aşağılama*, *küçük görme* gibi davranış biçimleri ise tam da bahsi geçen tanınmanın altını oyar hatta bunu yok sayar. Yok saydığı ise insanların bir araç değil, amaç oldukları ilkesidir. Çünkü amaç olarak görülen insan ahlakın öznesidir ve bir *onura* sahiptir. İnsanın bu konumunu görebilen diğer kişinin karşı koymaksızın bu ilkeyi herkes için kabul etmesi gerekir. Bu da bu konunun, yani nefret söyleminin daha çok ahlak alanıyla ilgili olduğunu bize göstermektedir. Yasa bu ilkeyi insanlara ancak ceza korkusuyla dayatarak bu ilkenin insanlar tarafından tanınmasını ya da insanların bundan haberdar olmasını dıştan bir zorlayıcılıkla verebilecektir. Örneğin köleliği yasalar yolu kaldırarak ve aksini yapanı cezalandırarak insanların bu ilkeyi ihlal etmemesini engelleyebilir.

4.3.4. Hukuk Yasaları Dışarıdan Ahlak Yasası İse İçeriden Bir Zorlama Yapar

Burada akla “Ahlaki tabanı olan *insanlık onuru* ve *saygı* eğer insanın kendisinin koyduğu bir yasa değilse dıştan zorlanması tek tek bireyleri ve toplumu ne kadar bu ilkelere uygun davranmaya itebilir?” sorusu gelmektedir. Ahlak bakımından bakarsak insanlar dışarıdan ahlaki kılınamazlar. Dolayısıyla bu türden bir yasa ya da motivasyon dışarıdan insanlara verilemez. Ama kurumlar bazında, kurumların bu ilkeleri benimsediğini ve bu yolda düzenlemeler yapabileceğine dair güvence verebilirler. Bu ilkeleri benimsemiş bir kurumun üyesi olan kişiler bilirler ki herkes aynı haklara, *onura* sahiptir ve kendisi bu ilkeye uymazsa yasal anlamda sonuçları olacaktır. Aslında bir bakıma ahlaki bakımdan görülebilen ama her durumda öyle davranmayan kişinin kötü istemesini sınırlamak bakımından da etkili bir alandır. Yasa kişiye görmezden gelmek istediğini tekrar tekrar hatırlatır. Bunun yanı sıra Waldron’un altını çizdiği *adalet* kavramı konusunda bir başlangıç noktası verebilir. Bu şekilde baktığımız zaman nefret söylemi ahlakın bir parçasına dönüşmektedir.

Şunu da gözden kaçırmamak gerekir ki hukuk yasaları ahlak yasanın tersine, insana kendi dışından bir zorlayıcılıkta bulunmaktadır. Kant açısından bakacak olursak ahlak ve yasa alanı daha doğru söylemek gerekirse erdem etiği ve yasa alanı aslında ahlak alanının iki parçasıdır. Ahlak kendi içinde ikiye ayrılır. Bunlardan biri *hak* diğeri ise *erdem etiği*dir. *Haklar alanı* eylemin yasalarını belirlerken, diğeri eylemin maksiminin yasalarını bize verendir. *Haklar alanında* kişinin içsel motivasyonları ikinci plandadır, yasa kişiye ödevler vererek insanların belirli türde davranmasını dışarıdan zorlar. Etik alanında ise önemli olan kişinin motivasyonudur. Kişi içsel özgürlüğünün ona verdiği güç ile yine kendisi tarafından buyurulan ahlak yasanın sesini dinler. Dolayısıyla ahlaki bir ilkenin dışarıdan zorlayarak insanlar üzerinde bir yaptırımda bulunması mümkün değildir. Yasa vergilerini ödeyen bir vatandaş yaratabilirken, ahlak yasası kişileri dışarıdan zorlayarak ahlaklı insanlara dönüştürememektedir. (Kant, 1996: 6: 390, 6: 368-9)

Hatırlanacak olunursa, hem Lewis hem de Waldon demokratik toplumda yaşamaya değer bir hayat, yaşadığını hissetmenin gerekli olduğunu savunur. Aynı vurguya Waldron destek verir. Yaşamın nasıl bir yaşam olması gerektiği gibi bir soru temelde ahlaki bir sorudur. Ahlak daha genel bir ilkeler bütününe ilişkinen yasa tek durumlara ilişkindir. Ama bu, yasanın ahlaktan beslenemeyeceği anlamına gelmemektedir. Yasa, örneğin insan hakları bağlamında varılan ilke ve sonuçları da görmezden gelmemelidir. Bu türden hukuk yasaları genelliklerini yine kendilerini dayandırdıkları ahlak ilkelerinden alırlar. (Uygur, 2013: 143)

Kant kendi hatasından, tembelliğinden dolayı aydınlanamamış bir insan tipinden bahseder. Bu insan kendi *aklını kullanma cesareti* gösteremeyen, aksine onun yerine düşünen ve karar veren merci ya da kişileri isteyen bir kişidir. (Kant, 1996: 8:35-6) Aklını aktif olarak kullanabilen, kendi kararlarını kendisi verebilen ve hayatına yön verebilen kişi ahlak yasanın taşıyıcısına daha çok benzemektedir. Kişinin tüm kararlarını kendi içinden gelen bir güçle yapması gerekir. Aksi takdirde aydınlanmamasının tek nedeni yine kendisi ve kendi hatası olacaktır. Yasa bu kişiye düşünmesi için yaptırım uygulasa bile kişi samimi olarak bu etkinliğe yönelmediyse, gerçek anlamda aydınlanmış bir kişi olamayacaktır. Çünkü dışarıdan ona yap denilmesiyle, kendi içinden kendisinin yap demesi farklı olacaktır. Kendi içinde yapacağı gerekçelendirme daha zorlayıcı ve ikna edici olacaktır. İçinden gelen yasayı dinlemese bile kendi mahkemesinde haksızlığını görecektir, kendi kendisine kurduğu mahkemede mahkûm olacaktır. Kant'ın nefret üzerine söylediklerini hatırlayacak olursak, nefret edenin bu mahkemeyi ortadan kaldırdığını da söyleyebiliriz. Böyle bir durumda yasa, ahlak yasanın yapamadığını yapıp kişiyi belirli bir yönde davranmaya itebilir. Bu, olumlu ve desteklenebilecek bir durumdur, ama hâlâ kişiyi tam

olarak ahlaklı yapmayacaktır. Bu durumda Waldron'un bahsettiği adaletli görünen ama Langton'un eleştirdiği gibi, aslında öyle olmayan bir toplumsal ve bireysel alanla yüz yüze kalmış oluruz.

Dolayısıyla ahlak ilkeleri dışarıdan zorla kabul ettirilemezler. Çünkü ahlak yasasının kaynağı rasyonel insanın kendisidir. Kişi ahlak yasasının zorlayıcılığını içten hissetmek zorundadır. Öncelikle kişi kendisini o yasanın öznesi, uygulayıcısı haline getirmelidir. Bunu yaparken kendisi için hiçbir istisnada bulunmamalıdır. Kimse ona dediği için değil, kendisi dediği için yasaı kabul etmelidir. Dolayısıyla dışarıdan yasa yoluyla kimse ahlaklı birer varlık yapılamaz, nefret duygusu ve nefret duygusunu yayılması engellenemez. Çünkü kişi, toplumsallık içeren doğasının bir parçası olan fikirlerini paylaşma açmak, o fikirlere uyan bir dünya hayal etmek ve aynı fikirlere sahip olduğu bir arkadaş grubuna sahip olmak ister.

Kaldı ki, eğer bir ceza verilecekse kime veya kimlere verilecek sorusu yine ortaya çıkmaktadır. Nefret edenlerin ve nefret edilmesi için nefret söylemini kullananların hepsi dersek, burada bahsi geçen "hepsi"nin sayısal değeri konusunda fikir birliğine sahip olmak çok zordur. Tek tek konuşma biçimleri yasaklansın denirse, bunun da sonu yoktur. Herkesin kendisinden rahatsız olduğu bir ifade biçimi mutlaka bulunacaktır. Örneğin her yeni gelen dönemin kendisinden önce gelenden rahatsız olması gibi. Örneğin, Nazi Almanyası'nı temsil ediyor diye ya da istenmeyen ve sonunda yıkılan rejimlerden sonra, onları temsil ediyor diye, onlar tarafından yapılmış her şeyin yerle bir edilmesi gibi. Bu yapılırken adeta, bir önceki tarihsel olgular hiç olmamış gibi davranılmaktadır. Olmamış gibi davranmak yerine, olmuş olanla yüzleşmek daha iyi bir fikir gibi görünmektedir. Nefret söylemi yasasının yaptığı da, sanki böyle bir söylem hiç olmamış gibi davranmaktır. Bunun yanı sıra, bir önceki bölümde bahsedildiği gibi Patrick Hoggard'ın makalesinde bahsi geçen *eylemin aktörü* buradaki konu bakımından ahlak yasasının taşıyıcısı olan kişidir. Kişinin otonom olabilmesi için vereceği kararlarda, verdiği kararların öznesi olarak sorumluluk alabilmesi gerekmektedir. Kişinin bu sorumluluğu alabilmesi için yasasının dışarıdan müdahalesi engellenmelidir. Fakat "Yasa tamamen mi dışarıda kalmalıdır?" sorusu hâlâ cevap beklemektedir.

Ahlak yasaları gibi yasalarda belirli bir düzeni amaçlar. Yasalar tek durumlara dair bir genelleme yaparken, ahlak yasaları daha genel bir ilkeye göre hakaret eder. Fakat bu, yasa ile ahlak alanı arasında hiçbir ilişki olmadığı anlamına gelmez. Yasa ahlak yasasını kendisine dayanak alabilir. Örneğin *eşitlik, adalet, özgürlük, iyi düzenlenmiş bir toplum düzeni* konularında yasa ahlak alanında kullanılan kavram ve tanımlardan pay alabilir. Fakat bu, ahlak

alanında ortaya çıkan her ilkenin yasa alanında uygulanabileceği anlamına gelmemektedir. Nefret söylemi konusunda da böyle bir durum ortaya çıkmaktadır. Nefret söyleminin kötülüğü konusunda ahlak alanı bize kesin bir şekilde cevap verir. Hatta bu türden konuşmaların engellenmesi, hiç olmaması gerektiğini de söyler, ama yasa bakımından zorlanması aynı güçle gelmez. Çünkü hakların geçerli olduğu yasal bir düzende ifade özgürlüğünü ve kendi yaşamını biçimini seçebilme hakları sözleşme ve yasalarla koruma altına alınmıştır. Bu durumda nefret söyleminin durdurulması veya cezalandırılması olanaksızlaşmaktadır. Çünkü nefret söylemi ve yasası *belirsiz haklar* alanına girmektedir. Yasal anlamda zorlayıcılığı bulunmasa bile ahlaki açıdan zorlayıcılık içermektedir. Ahlak açısından nefret söyleminin yaratacağı haksızlık görülür ve bu haksızlığın ortadan kaldırılması talep edilir. Yasal açıdan önü kapalı olsa bile, ahlaki açıdan nefret söyleminin yarattığı zarar hâlâ görülür ve düzeltilmesi beklenir.

Bu durumda Onora O'Neill hakların tek başlarına diğerlerinden ayrılmış bir şekilde okunması yerine birbirleriyle ilişki içinde ortak okunması gerektiğini savunur. Nefret söylemi yasasının tek başına ele alınmasındansa diğer yasalarla birlikte ele alınırsa daha geniş kapsamlı olacağını savunur. Örneğin insan haklarının, ifade özgürlüğüyle ilişki içinde ele alınması insan haklarını her bakımdan ve daha geniş bir ölçekten değerlendirmeye yardımcı olacaktır. Aynı şekilde bir kişinin hakkı korunurken tek bir kişinin hakkı yerine tüm insanların hakları içinde konunun ele alınması konuyu daha kapsamlı ve karşılıklı içinde okumaya izin verecektir. İnsan hakları tek bir grup ya da kişi için olmayıp herkes içindir. Koruması ve kapsamı gereken de, ayırım yapmaksızın tüm insanlardır. Kurum ve bireylerin de bahsi geçen yasa ve haklara saygı duyarak, yasaların herkes için uygulanmasını sağlaması gerekmektedir. (O'Neill, 2015: 22-4)

Bu durumda nefret söylemiyle ilişki içinde bulunan haklara Lewis tarafından baktığımızda öncelikli olarak ifade özgürlüğü karşımıza çıkmaktadır. Waldron tarafından bakarsak yurttaşların demokratik bir toplumda sahip olmaları gereken *onur* bakımından, hakların korunmasının *güvence* altında alınması karşımıza çıkar. Bunun yanı sıra, kişinin otonomluğu, din ve vicdan özgürlüğü, yaşamını korkusuzca devam ettirebilme, ayrımcılığa uğramama türünden haklarla da ilişki içinde görünmektedir. Saydığımız hakların bir kısmı nefret eden grubu daha çok korurken bir kısmının nefret edilen grubu daha çok koruduğunu söyleyebiliriz. Genelde bakıldığında ise amaç aslında herkesi eşit derecede korumaktır. Bu şekilde bakıldığında nefret söylemi yasası ifade özgürlüğü içinde ele alındığında ifade özgürlüğüne zarar veren bir yapıya dönüşmektedir. Her ne kadar bu türden söylem biçimlerinin bir ifade olup olmadığı konusu üzerinde anlaşma olmasa bile yasanın yapacağı birinin ya da bir grubun

bir fikri dile getirememesi, yasaklanması anlamına gelmektedir. Bu da herhalükârda insanların kendilerini belirlerken ve ifade ederken kendilerini sınırlanmaları anlamına gelmektedir. Bu türden bir ifade özgürlüğüne ve ifadelerin sınırlanmamasına destek vermek- Lewis'in savunduğunun aksine demokratik yapıya zorunlu bir gelişim vermese bile- demokratik toplumda var olması gereken özgürce kendini ifade etme ilkesine destek vermek olacaktır.

Fakat Waldron tarafından baktığımız zaman da nefret edilen grubun gördüğü bir *zarar* söz konusudur. Çünkü nefret söylemi toplumun tanımı gereği herkese sağlaması gereken *eşit haklardan* ve *konumdan* insanların yararlanması engellemektedir. Ayrımcılığa maruz kalmadan, güven içinde içinde korkusuzca yaşama ve din ve vicdan özgürlüğünün korunduğu bir ortamda yaşamaları engellenmiş olunur. Bu koşullarda da nefret söyleminin yarattığı engellerin engellenmesi için nefret söylemi yasasının kabul edilmesi gerekir sonucuna varmak zorunda kalırız. Bu da haksız bir sonuç değildir. Kaldı ki Lewis gibi nefret söylemi yasasını istemeyen kişiler de nefret söyleminin *zararlı* bir etkisinin olduğunu kabul etmektedirler. Fakat bu yasayla ihlal edilen temel hakların olduğuna dikkat çekmek isterler. Waldron kısmında da nefret söylemiyle ihlal edilen haklara dikkat çekilir. Bu durumda nefret söyleminin *zarar* veren bir şey olduğu konusunda herkes hem fikir olmakla birlikte nefret söylemi yasasının koruduğu ve *zarar* verdiği haklar birbirleriyle çatışmaktadır. Bir yanda ifade özgürlüğü, vatandaşlık hakları, diğer yanda insanlık onuru ve yine vatandaşlık hakları birbirleriyle çatışmaktadır. Bu durumda hangi hak diğerine önceliklidir sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu haklar birbirlerini kapsarlar, ama baktığımız açılara göre kimi daha çok korudukları değişmektedir. *İnsanlık onuru* bakımından bakıldığında nefret edilenin, ifade özgürlüğü bakımından bakıldığında ise nefret edenin bir hakkı gibi görülmektedir

4.4. NEFRET SÖYLEMİ, MUĞLAK BİR HAK OLARAK HAKKANİYETSİZLİK VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Nefret söylemi demokratik yapı içinde okunduğunda ifade özgürlüğü altına girmektedir fakat bu onun sorunsuz bir söylem biçimi olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine toplumsal açıdan sorunlar yaratmaktadır. Şimdiye kadar gördüğümüz okuma biçimleri çok yararlı olsa da nefret söyleminin ahlaki yanına ilişkin bir özelliği gözden kaçırılmaktadır. Bu özellik *muğlak haklar* içinde yer alan *hakkaniyetsizlik hakkı* üzerinden çok açıkça görülmektedir. Ancak bu özellik görüldükten sonra nefret söylemine yönelik yapılacak düzenlemeler daha adilane olabilecektir.

4.4.1. Muğlak ve Ahlaki Bir Hak Olarak Nefret Söylemi ve Hakkaniyetsizlik

Bu türden bir çıkmazın ortaya çıkması nefret söyleminin doğasından kaynaklanan bir durumdur. Nefret söyleminin doğası yine Kant'ın yaptığı bir ayırmda ortaya çıkmaktadır. Kant burada *muğlak haklardan* söz ederken bu türden hakların girdikleri alanlar belirgin olmadığından yasama alanının içine girmeleri mümkün değildir, fakat ahlaki bakımdan talepkârdırlar. Bahsi geçen *haklar* iki gruba ayrılır, birincisi *zorunluluktan doğan hak* diğeri ise *hakkaniyetlilik hakkıdır*. (Kant, 1996: 6: 233-4)

Zorunluluktan doğan hak örneğin kendimizi korumak için bir başkasına zarar vermek hatta öldürmek zorunda kalmaktır. Bu durumda yasa size ne öldürebilirsin diye koruyucu bir yasa ortaya koyar ne de öldür diye zorlayıcılık yapar. Fakat kendini korumak için diğerine verilen *zarar* yasa dışından da olsa görülebilmektedir. Örneğin, uçurum kenarında biri sizi uçuruma itmeye çalıştığında kendinizi koruma için sizi iteni uçurumdan itmek zorunda kaldığımızda birisini öldürdüğünüz için ceza alırsınız fakat nefsi müdafa olduğu için hafifletici nedenler devreye girer. Bu tez bakımından, *zorunluluktan doğan haklar* nefret söylemi tartışması dışında kalmaktadır. Nefret söylemiyle ilişkili olan hak ikincisi yani *hakkaniyetlilik hakkıdır*. Bu türden haklarda dışarıdan bir zorlama yoktur ama ortada hâlâ bir hak vardır. Örneğin, bir iş yerinde çalışan kişinin alacağı ücret kontrat üzerinden baştan belirlenmiştir. Diyelim ki enflasyon oldu ve kontratta kabul edilmiş olunan ücret çok düşük kaldı. Bu durumda işçinin para kaybı söz konusudur, fakat ortada bir de kontrat vardır. Yasa bakımından kontratta ne yazıyorsa ona uyulması yasal olandır. Fakat ahlaki bakımdan bakarsak kişinin para kaybı ve düştüğü zor durum aslında işçinin kaybını karşılayacak bir maaş yükseltmesi gerektiğini bize söyler. Moral bir durum olarak, *hakkaniyetlilik hakkı* daha fazla öde der işverene. Yasa işverene işçinin ücretini arttırması için dışarıdan bir zorlama yapamaz. Fakat- içimizde bulunan ahlak yasasının-ekonomik koşulun yarattığı sorunlardan dolayı maaşın yükseltilmesinin işçinin bir hakkı olduğunu söyler. Daha doğrusu işverenin *hakkaniyetlilik* adına bu ilkeyi görmesi beklenir. (Kant, 1996: 6: 297) Demokratik bir toplumun kontratı ifade özgürlüğüdür. Tüm vatandaşlar demokratik bir toplumun parçası olurken bu ilkeyi kabul ederler. İfade özgürlüğünün sınırlandırılması ya da cezalandırılması bahsi geçen kontratı ihlal ederek, demokratik yapının kendisine kökünden zarar verir. Nefret söylemi olagelen düzen içinde başa gelen ekonomik bir kriz gibidir. Nefret söylemi bir *hakkaniyesi* durumudur ve bu durumu yurttaşlar ahlaki bir zorunluluk olarak görürler fakat ellerinde bulunan kontrat dolayısıyla yasal bir düzenleme ile onu sınırlayamazlar, aksi taktirde demokratik bir toplumun ana kontratı olan ifade özgürlüğü

ihlal edilmiş olur. Bu durumda yapılması gereken hukuksal bir düzenlemeden çok ahlaki bir bakış açısıyla çözüm bulmak olmalıdır.

4.4.2. Nefret Söylemi, Nefret Söylemi Yasaları İle Çözüme Ulaştırılmaz

Nefret söylemi ve nefret söylemi yasası yukarıda da belirttiğimiz üzere diğer haklarla çatışmaktadır. Nefret söylemi Waldron'un da dediği gibi, toplum ve kişiler üzerinde *zararlar* bırakmaktadır. İfade biçimlerinin sınırlanması ya da yasaklanması ifade özgürlüğünü kısıtlamakla birlikte, sınırlanırken verilen gerekçeler hâlâ yeterli değildir. Çünkü, neyin nefret söylemi neyin olmadığını, neyin görülebilir bir *şiddet* ve *zarar* unsuru yarattığının belirlenmesinin zorluğu bakımından nefret söylemi yasası ve bu doğrultuda verilecek cezalar adaletsizliğe yol açmaktadır. Bu da nefret söyleminin yasa da yer almasını ve toplumun tümü açısından adaletli bir sonuca varılmasını engellemektedir. Dolayısıyla nefret söyleminin yasayla dışarıdan yaptırım yoluyla engellenmesi mümkün görünmemektedir, en azından bu bakış açısından mümkün değildir. Fakat bu, nefret söyleminin sorunlu olduğunu ve *zararlı* etkilerinin olduğu olgusunu da yok etmez. Bu durumda, parasının değeri düşen işçinin maaşının yükseltilmesi gerektiğini buyuran ahlakın sesinin burada da buna benzer bir şey söylemesi gerekir. Bu ses insanların ayrımcılığa uğramaması gerektiği ve nefret edilmemesi gerektiğini söyler. Nefret edilen gruba karşı kullanılan ifade ve simgelerin haksızlığı insanlar tarafından görülür ve bu türden ifade biçimlerinin kullanılmaması gerektiği düşünülür. *Hakkaniyetli* olan, insanların bu türden ifade biçimleriyle *zarar* görmemesi gerektiğidir. Buna rağmen nefret söylemi yasası zorunlu bir yasa olarak ortaya konamamaktadır. Waldron haklı olarak *vatandaşlık konumu* üzerinden nefret söylemi yasasını destekler, fakat ifade özgürlüğünün sınırlanması için yeterli gerekçe gösterememektedir.

Bu durumda “Nefret söylemine yönelik hiç bir şey yapılamaz mı?” sorusu kendine yer bulmaktadır. Eğer, nefret duygusunun tanımlandığı yeri hatırlayacak olursak, nefret edenin kendisini koruma altına almaya çalıştığını söylemiştik. Nefret duygusunun kişinin akıl yanının öznel duygularına yenik düşerek, moral yanının güçsüzleşmesini hatta kötü istemenin baskın gelmesini sağladığını söylemiştik. Nefret söyleminin kullandığı ifadelerle geri dönecek olursak, bu türden ifade biçimlerinin yanlış akıl yürütmelerle dolu olduğunu dile getirmiştik. Bunun yanı sıra nefret söylemi kişilerden çok gruplara yüklenmiş özellikler üzerinden yapılmaktaydı.

Nefret söyleminin toplumsal anlamda bir sorundur fakat bu türden bir sorunun çözümünün nefret söylemi yasası değildir. Duydukları nefretin asıl nedeni bulunmadığı sürece yasaklanan

her kelimenin yerine yenisi gelecektir. Bunun yanı sıra nefret ifadesi içeren kelimenin yasaklanması duyulan nefretin yok olmasını sağlamamakla birlikte, ileride oluşabilecek tehlikeyi ya da *şiddet ve zarar* eğilimini de engellemektedir.

4.4.3. Nefret Söyleminin Çıkış Nedenlerinden Biri Olarak Sosyal Adaletsizlik ve Yanlış Akıl Yürütme

Bu durumda “Sorun nerededir?” sorusunu sormak gerekmektedir. Sorun daha çok nefretin çıkmasına neden olan kaynağı bulmaktadır. Sorun toplumun genelinde bulunan adaletsizlikle ilişkilidir. Örneğin, X gruplarının dünyayı yönettiği söylendiğinde, altta yatan ana nedenlerden biri bu nitelirmede bulunan kişilerin kendi yaşam şartlarına dair yaşadıkları zorluklardır. Diğer bir nedeni ise X grubuna ait bir zenginle kendi arasında kurduğu ilişkide ortaya çıkan yanlış bağlantılardır. Çünkü ilk durumda, Nietzsche’nin sözünü ettiği bir *hınç* vardır. Kişinin kendi yaşadığı yoksulluğu ya da sahip olamadığı herşeyin suçunu kendisinden daha iyi durumda olana atarak içten içe sürekli bir *hınç duyması* söz konusudur. (Nietzsche, 2011: 29-30) Diğer durumda ise tek bir X çalışan üzerinden tüm Y insanların kendisine düşman olduğu, elindeki imkanları çalanın bahsi geçen tek X kişisi üzerinden tüm Y yurttaşlarını suçlar. Halbuki arada kurduğu bağlantı zorunlu bir bağlantı değildir. Dolayısıyla ortada insanların yaşadığı sosyal ve ekonomik bir adaletsizlikle birlikte yaşanan olguları doğru okuyamama ve yanlış bağlantı kurma söz konusudur. Bu tezin amacı, nefret söylemini haklı çıkarmak ya da bu söylem biçimini kullanan insanları haklı çıkarmak değildir. Fakat bu alana dair bir çözüm getirilmeye çalışılacaksa, öncelikli olarak yasal düzenlemeyle ifade biçimlerini sınırlamak ve yasaklamaktansa, en azından bir tür pozitif başlangıç noktası olarak sosyal adaletsizlikler ve yanlış kurulmuş akıl yürütmelere bakmak daha yapıcı ve konuyu anlamaya yönelik olacağı savunulmaktadır.

4.4.4. Nefret Söylemine İlişkin Üretilecek Çözümün Koşulları

Aristoteles insanı şöyle tanımlar: “... devletin doğada var olan şeyler sınıfına girdiği ve insanın doğadan siyasal bir hayvan olduğu sonucu çıkar... insanı siyasal bir hayvan yapmak amacıyla da, bütün hayvanlar arasında yalnız ona dili, anlamlı konuşma yetisini vermiştir” der. (Aristoteles, 2000: 1253a) Buradan anlaşılan Aristoteles siyasal bir toplumu ve insanı tanımlarken insanın toplumsal bir hayvan olmasını ve dili ilk plana koymaktadır. Konuşabilen,

dünyaya yeni anlamlar yükleyebilen, yanlışı doğruyu *zararlı* olanı ayırt ederek ahlaklı bir ortamı yaratabilen, ortak bir dil oluşturabilen bir insan varlığından bahseder.

İnsanların, konuşmadan, kendilerini ifade edemediği ortak bir dilin ve dünya görüşlerinin ortaya çıkarılabilmeleri de imkânsızdır. Ama bu resme nefret söylemini de eklediğimiz zaman Aristoteles'in siyasal topluma dair verdiği tanımın diğer parçaları önemlerini yitirmektedir. Burada kendisinden bahsedilen insanın dilden ibaret olmadığıdır. Siyasal bir toplumu oluşturan en önemli özelliklerden iki tanesi insanda bulunan *bilme gücü* ve *sevme gücü*dür. İlki için Lewis insanlar ifade özgürlüğüne sahip olduğunda bu bilme gücüyle doğru ve yanlışı bulabileceklerini savunacağını söyleyebilirdi. *Sevme gücünü* ise Waldron'un *toplumsal konumla* ilişkiye sokarsak, insanların toplumsallığın kapsayıcılığı bağlamında diğerlerini de eşit konumda görmesi olarak değerlendirebiliriz. Bunun yanı sıra ifade özgürlüğüyle ilişkisinde dile sınır konulmasının insanın doğal bir yanına sınır konması anlamına gelmediğini söyleyebiliriz. Buna ek olarak tanımdaki *bilme gücü*, tarihsel arka planın bilgisinin de gücüdür. Buraya eklenmesi gereken bir diğer konu ise siyasal topluluğu oluşturan birey ya da topluluklar arasında bir *sevgi bağı* ve birliktelik duygusu, ortak bir dil ve *adalet* anlayışı yoksa bahsi geçen birlik bir topluluktan öteye gidemeyeceğidir.⁸⁷ Nefret söylemi tam da bu bakımdan insanları bir araya getirecek olan bağlılık ve saygı duygusuna *zarar* vermektedir. Bu türden ifade biçimlerinin insanları bir araya getirmekten çok ayırttığı söylenebilir. Burada bahsedilen yurtseverlikten çok insanları bir araya getiren ortak duyguların ortadan kalkmasıdır. Adı geçen ortak duyguların en önemlisi olarak ise ortak bir *adalet* duygusu verebilir. Dolayısıyla nefret söyleminin ortaya çıkmasının nedenlerinden birini ortak adalet duygusunun olmaması olarak gösterebiliriz.

Aristoteles'in insan tanımı içindeki dili kullanabilmesi tek taraflı bir dil kullanımı değildir. Diğerleriyle konuşabilen, düşüncelerini ifade edebilen, bu bağlamda fikir paylaşımı içine girip, sorun çözebilen, kendi yargıları, fikirleri olan, konuşabilen bir insandır. En basit anlamında bile bunu yapabilen insan, kişi olarak dünya ve toplumdaki yerini almıştır diyebiliriz. Fakat düşüncelerini açıkça ve korkmadan ifade edemeyen kişiler için, içinde yer aldıkları dünya ve hayattaki yerleri ellerinden alınmış demektir. Çünkü yaşadıkları dünyaya veya hayata dair söylenecek, ona anlam katacak fikir ve düşünceleri ellerinden alınmıştır.

Bunun yanı sıra Aristoteles'in politika, site ve doğallığı bağlamında kurduğu ilişki de önemli görülmektedir. Doğallığı iki anlamda alırsak birincisinde insan ilişkilerinde bireyden topluma ilerleyen kendiliğinden ortaya çıkan topluluk söz konusudur, ikincisinde ise insanın doğası

⁸⁷ Waldron bunu Rawls üzerinden yapıyordu, burada ise Aristoteles üzerinden yapılmaktadır.

gereği ulaşması gerekli olan bir amaca ilerlemek anlamında bir doğallıktır. İkinci anlamdaki toplumda eğer sevgi ilkesi yoksa insanları bir arada tutan bir bağ da kalmaz. Çünkü Aristoteles, toplumu büyük bir aile gibi düşünür. Bu ailede çatışmalar olsa bile onları bir arada tutan ortak bir geçmiş, *adalet duygusu, dil ve sevgi* vardır.

Burada Kant'ın sevgi üzerine söylediklerini de hatırlamakta yarar vardır. Kant'a göre sevgi öznel bir duygudur. İnsanların dışarıdan zorlanarak bir başkasını sevmesi, bağlılık hissi duyması Kant bakımından olanaksızdır. Aristoteles'in bahsettiği sevgi bu türden bir sevgi değildir. Aristoteles bir ülkenin ortak vatandaşları olarak insanların duydukları bağlılıktan ve ortak geçmişten ötürü doğan bir sevgiden söz etmektedir. Geçmişte Atina demokrasisinin nüfusunu ve işleyiş biçimini hatırlarsak, bahsi geçen bağlılık ve sevgi duygusunun ortaya daha kolay çıktığını söyleyebiliriz. Fakat günümüzde ulus devletlerin kurulmasıyla, daha dağınık topluluk biçimleriyle ve daha büyük nüfuslarla karşılaşmaktayız. Atina devletinde yurttaşlar siyasal alanda pay alabilirken ve kendi gruplarını temsil edebilirken, şimdi aynısının yapılması daha zordur. Bu durumda insanların aynı türden bir bağlılık hissedebilmeleri için yapılması gereken ilk olarak herkesin sesinin ve fikirlerinin özgürce ifade edebilmesidir. Böylece konuşma yoluyla insanlar yaşadıkları yere dair sorumluluk almış ve fikir beyan etmemiş olacaktır. Bunu da ancak korkmadan ve özgürce yapabildiklerinde elde edebilirler. Dolayısıyla bu türden konuşma biçimleri her zaman hoş giden ifade biçimi olmayacaktır, hatta hoş gitmeyenlerin daha çoğunlukta olması daha olasıdır. Fakat burada Lewis'in yaptığı gibi nefret söylemini sadece hoş gitmeyen bir ifade biçimi olarak bir potada eritmekte doğru değildir. Bu türden söylem biçimleri toplumun bir kısmını *dışlayıcı, aşağılayıcı* niteliklemlerle bastırmaktadır. Nefret duygusunu besleyecek ve destekleyecek türden ifade biçimleri kullanılmaktadır.

Onora O'Neill klasik argümanların çoğunda söylem biçimleri korunurken özel türden ifade biçimlerinin korunma altına alındığını ifade eder. Bunlar; *konuşma özgürlüğü, medya özgürlüğü, inanç özgürlüğü, artistik özgürlük, akademik özgürlük ve hakikatin ortaya çıkmasını sağlayan konuşma biçimleridir*. Fakat O'Neill bahsi geçen özgürlüklerin ifade özgürlüğüyle kapsanacak tüm alanları içermediğini düşünür. Çünkü çağımızın getirdiği yenilikler, örneğin, internet, globalleşme göz önünde bulundurulması gereken yeni alanları ortaya çıkarmıştır. Bu da önceden tanımlanmış hakların ve özgürlüklerin yeniden gözden geçirilmesine neden olmaktadır. (O'Neill, 2015: 12-3)

O'Neill birçok nefret söylemi yasasının *söz edimi* olarak ele alınmasından çok *söylemin içeriği* üzerine düzenlemeler yaptığını ifade etmektedir. Bu türden düzenlemelerin istenilen sonuca ulaşmakta yeterli olmadığını savunmaktadır. (O'Neill, 2015: 16) Belirli türden ifade biçimlerinin yasaklanması nefret söyleminin hedefi olan kişi ya da grupları korumamaktadır. Çünkü ifade biçiminin yasaklanması o ifade biçiminin bir daha çıkmayacağı anlamına gelmemektedir. Aksine nefret söylemini kullanan kişiler farklı ifade biçimleri yaratarak yine saldırıya devam edebilmektedir. Dolayısıyla söylem içeriğini oluşturan ifadelerin yasaklanması bir çözüm getirmemektedir. Daha çok bakılması gereken yer, söylemin *şiddete, karalamaya, tacize, teşvik edici olup olmadığı, göz korkutup korkutmadığı ve aldatıcı olup olmadığıdır*. Dolayısıyla ifade özgürlüğü yasalarıyla yapılan aslında kişiler arasındaki iletişimin biçimine dairdir. (O'Neill, 2015: 16-7)

Nefret söylemi konusunda bir düzenleme yapılacaksa, O'Neill'in da değindiği gibi devletten çok vatandaşların sorumluluklar yüklenmesi amaçlanmalıdır. Bireylerin görevleri üzerinden düşünüldüğünde yasaların uygulanma alanı daha da genişlemektedir ve uygulanabilir görünmektedir. Bu şekilde kişilerin adaletli bir topluma katkılarının mümkün olması sağlanmış olacaktır. (O'Neill, 2001: 180)

Bu durumda yapılacak düzenlemelerin zeminin belirlenmesi gerekir. Bu düzenleme içine şu koşullar öncelikli olarak verebilir. Yapılacak düzenleme ifade özgürlüğünü sınırlamamakla birlikte neredeyse sınırsız bir ifade özgürlüğü amaç edinilmelidir. Fakat bunu yaparken nefret söyleminin yarattığı sorunlar da görmezden gelinmelidir. Öyle olmalıdır ki yapılacak düzenleme devlet ile yurttaş arasında oluşacak bağı güçlendirilmelidir. Sosyal adaletsizlik ve eşitsizliğe zemin vermeyecek bir şekilde düzenlemeler yapılmalıdır. İnsan haklarının her iki taraf bakımından da- nefret eden ve edilen- tam anlamıyla korunmasına özen gösterilmelidir. İnsanları nefret söylemine başvurmayacak şekilde konuşmaya teşvik etsin. Yurttaşın moral anlamda karakterinin gelişmesi ve yapılan *hakkaniyetsizliği* görmekle birlikte *hakkaniyetsizliği* ortadan kaldıracak şekilde davranması amaçlanmalıdır. Nefret söyleminin çıkış nedenine odaklanarak, etkili ve uygulanabilir düzenlemeler yapılmalıdır. Yasal alanda yapılmak istenilen düzenleme ve varılmak istenilen amaç yasal alanın ulaşamadığı yerlere vatandaş üzerinde sorumluluk yaratarak ulaşılmalıdır. Sonuç olarak düzenleme her ne olursa tüm vatandaşlar tarafından tanınmalı ve uygulanabilmelidir.

Bu durumda çözüm için şimdilik ilk akla gelen konulardan biri tolerans, diğeri sevgi ve hayırseverlik olarak gösterilebilir.

4.4.4.1. Tolerans

Post'un nefretten anladığı *toleranssızlık* yorumuna dönecek olursak, “Nefret söylemi acaba basit bir hoşlanmama ya da toleranssızlık duygusu mudur?” diye sormak gerekir. Nefret söylemiyle dile gelen birçok ifade biçiminden hoşlanılmaması çok doğaldır fakat her kendisinden hoşlanılmayan düşünce ya da ifade de nefret söylemi değildir. Örneğin, belirli bir müziği dinlemekten hoşlanmamakla açık alanda hemen yanı başınızda son ses aynı müziğin çalınmasından hoşlanmamak arasında fark vardır, ama ikisi de nefret söylemi değildir. Hoşlanmama durumu içinde kişisel bir seçim ve beğeni söz konusudur. Nefret içerikli ifadelerin kullanılmasından hoşlanmamak, ya da nefret eden kişilerin belirli gruplardan hoşlanmaması çok fazla kişisel bir duygudur. Sevgi gibi hoşlanma durumunun kendisi için insanların zorlanması ya da bu duygunun genel geçer bir ilke olarak herkese dayatılması ne bir çözüm ne de olanaklı görünmemektedir. Tolerans durumunda da kim kimi tolere edecek pek mümkün görünmemektedir. Yanlış olanın tolere edilmesi artık mümkün değildir, mantıklı da değildir. (O’Neill, 2013: 27-33)

Bir çocuğun yapacağı hataları tolere etmek mümkündür, çünkü onun durumu erişkin biriyle aynı değildir. Yanlış olanın tolere edilmesi, bir bakıma yanlış olanın doğruymuş gibi kabul edilmesine de yol açmaktadır. Tüm bunların yanı sıra biraz önce de dile getirdiğimiz gibi “Kim tolere edecek ve kim hoşlanmamaktan vazgeçecek ve tolere edecek?” sorusuna gelen baskın cevap daha çok nefret söylemine uğrayan grupların tolere etmesi olarak verilmektedir. Bu da kişi ve grupları daha kırılgan ve savunmasız bırakmaktadır. Bunun yanı sıra ifade biçimlerinin, birinin diğerini tolere etmesi bakımından ele alınması, o ifade biçimin bir hak olduğu vurgusunu güçsüzleştirmektedir. İfade özgürlüğü birinin onu tolere etmesinden önce bir hak olarak vardır. Dolayısıyla demokratik bir hak olan ifade özgürlüğünün üstünün örtülmemesi gerekmektedir.

Lewis bakımından bakarsak, kendisinden nefret edilen düşüncelere özgürlük isterken, cesaretli bir karakterin -sevmediği düşüncelere bile özgürlük isteyeceğini söylerken- yaptığıının aslında ahlaki bir görevi yerine getirdiğini ortaya koyar. Lewis cesaretli bir karakterden bahsederken sanki erdemli bir karakterin yapması gerekeni bize verir. Bu görüşe göre kişinin her durumda -kendisi bile bundan *zarar* görse- inandığı ifade özgürlüğünden taviz vermemesi ve sarsılmaz bir şekilde ifade özgürlüğünün herkes için korunması gerektiğini savunmalıdır. İdeal bir ortamda herkesin bu türden bir ilkeyi savunmasını istemek çok fazla gibi görünmemekle birlikte, özellikle nefret söylemine uğrayan grubun bu talebi ne kadar yerine getirebileceği çok muğlaktır. Aslında birinin diğerini tolere etmesi beklenmektedir. İfade özgürlüğü bakımından

çok anlamlı gelen bu ilke, eylem alanında bakıldığında hayata geçirilirken çok zorlanılacaktır. Her gün aynı sokaktan geçerken kişinin, kendisine ve üyesi olduğu gruba karşı kullanılan nefret dolu ifadelerle karşılaştığında ifade özgürlüğünü savunması çok zor görünmektedir.

4.4.4.2. Sevgi

Bu durumda sadece duygu bakımından bakacak olursak “İnsanların nefret etmeleri yasa yoluyla engellenecekse, yerinden edilen nefretin yerine ne konmalıdır?” sorusu akla gelmektedir. Cevap olarak akla ilk gelen şey sevgi gibidir, yani nefretin karşıtı olan sevgi. Bu durumda yine Kant’a gidip onun *sevgi* hakkında ne dediğine bakmakta yarar vardır. Kant *sevgiyi* bir duygu olarak konumlandırır ve bu duygunun ahlaki bir görev olarak konumlandırılmayacağını öne sürer. Çünkü *sevgi* öznel bir duygudur ve kimse kimseyi sevmek için zorlanamaz. *Sevgi* söz konusu olduğunda ahlaki anlamda bir isteme söz konusu değildir. Görev bir zorunluluk taşırken *sevgi* aynı zorunluluğu taşımaz. Kant, görev olanın *iyi şeyler yapmak* olduğunu söyler. Bu bakımdan bir önceki kısımlarda bahsi geçen içsel özgürlüğün her zaman olumlu, iyi şeyler istediğini hatırlatmakta yarar vardır. Görev duygusuyla istenen *iyiyi* yerine getiren duygulardan birisi *hayırseverliktir*. Kant, bu şekilde bir kişi başkalarını sevmese bile hatta bir *insanları sevmeyen birinin* bile iyi bir şey yapabileceğini savunmaktadır. *Hayırseverlik* yapabilen insanların zamanla insanları sevmeye başlayacağını dile getirir. Bu durumda hep *iyiyi* yapmayı seçmek gerekmektedir. İlginç olan başka bir konu ise, Kant, *kötülükten* nefret etmenin ne bir görev ne de tersi olduğunu savunur. Bu tür bir durumun sadece *kötülüğe* karşı kişinin nefret beslemesi anlamına geldiğini söyler. (Kant, 1996: 6:402) Öyle görünüyor ki bir insanların bir arada yaşayabilmesi için topluca bir birini sevmesi gerekmemektedir. İstense bile, günümüzün geniş ölçekli toplum yapısında bunun başarılamayacağı aşağı yukarı bellidir. Özellikle de bunun bir ahlak ilkesi olarak insanlara dayatılması söz konusu değildir.

Dayatılsa bile, bu kadar öznel bir duygunun herkes tarafından benimsenmesinin aksine, samimiyetsiz, ikiyüzlü bir toplum ortaya çıkacaktır. Hatta toleransı da bunun içine katacak olursak, bir şeyi tolere etmek, hem diğerini daha aşağı görmeyi, söylenen şeyin doğruluk değerinin araştırılmamasını ve içten içe hep diğerinin kabul edilmemesi anlamına gelmektedir. Tolere eden karşıdakini hatalı görür ama bunu sorun etmeyeceğini taahhüt eder. Bu da sorunlu yine ikiyüzlülüğe neden olmaktadır.

Kant’ın fikirlerini takip edersek, *kötülükten* nefret etmek ne bir görev ne de değildir. Nefret söyleminden nefret etmekte bir bakıma ne bir görev ne de değildir. Ama bu türden bir sonuçta

bir bakıma ona karşı ne yapılması gerektiği konusunda konuyu havada bırakmaktadır. Kant açısından baktığımızda nefret söylemine dair bir şeyler yapılabileceği ama yapılmadığı durumlarda da ahlaka karşıt bir şey yapmadığımız türünden bir sonuca varmaktayız. Nefret söylemine karşı bir şeyler yapıldığında kişi erdemlilik bakımından biraz daha erdemli olmakla birlikte bir şey yapmadığıdaysa daha az erdemli olmamaktadır.

4.4.4.3. Hayırseverlik

Bu durumda eğer nefret söylemi yasası uygulanacaksa, boşalan yere ne konmalıdır? Kant üzerinden cevap verirse, *hayırseverlik* diyebiliriz. Baştan sevmek yerine, ahlaklı, iyiyi isteyen bireyler olarak insanlardan *hayırsever* olmaları beklenebilir. Örneğin birçok kişi gündelik hayatında oturup konuşmayacağı evine almayacağı birine yemek yardımı, eğitim yardımı yaparken, bir yandan da o kişilerle yakınlık kurar, duygusal anlamda hissettiği uzaklığı bu yolla yakına çevirmeye başlar. Bu türden eylemlerde bulunan kişiler aslında ahlaklı bir kişinin yapacaklarını kendi kişisinde pratiğini yapar. Ahlaklı bir kişinin yapacaklarını yaparken, hem diğerleri gibi ahlak yasasını duyar hem de ahlaklı kişinin duyacağı duygunun tatminini yaşar. Fakat “Bu yeterli midir?” diye sormak gerekir. *Hayırseverliğin* olumlu yanlarının yanı sıra, insanları, diğerlerinin yani *hayırsever* olmasını beklediğiniz insanların insafına bıraktığını da söyleyebiliriz. Kant açısından bakacak olursak *hayırseverlikte sevgi* gibi dışarıdan zorlanamaz.

Çünkü *hayırseverlik* kişinin kendi seçimiyle seçeceği bir karardır ve zorunlu bir ödev değildir. Dolayısıyla muhtaç olan kişiler bir hak olarak *hayırseverliği* talep edemezler. Kişinin moral bir duyguyla bunu yapması gerekir. (Walla, 2017: 12) Dolayısıyla *hayırseverlik* genelleştirilemeyecek bir duygu olarak kalır ve adaletsizliğin tam bir çözümü olamaz, ancak küçük olumlu bir kısım olarak kalabilir.⁸⁸ Örneğin kimse, fakir bir aileye yardım etme zorunluluğunda değildir. Bunun yanı sıra biri insanların yardıma muhtaç olduklarını görüp yardım etmeyi isteyebilir. Fakat yardıma muhtaç olan kişiler bunu diğerine bir görev olarak dayatamazlar. Çünkü yasal bir zorunluluk yoktur, istenilen ve duyulacak olan ahlaki bir istektir. Kaldı ki *hayırseverlik* nefret duygusunun tam bir kapatıcısı değildir. Çünkü bu duruma gelebilmesi için kişinin nefret duygusundan arınması gerekir. Arınsa bile yukarıda da

⁸⁸ Bu yazı Canadian Journal Philosophy için yayın aşamasındadır. “Kant and Poverty” başlıklı konferansta Essen’de 2017 Ekim ayında sunulmuştur. Bu yazıya verilen referanslar bu konferansta sunulmuş olunan yazının sayfa numarasına göre verilmiştir.

bahsedildiği gibi *hayırseverlik* en azından Kant açısından bir sorumluluk olarak insanın önüne getirilemez.

Bu durumda nefretin kendisinin yıkıcı bir duygu olduğunu görebilmekteyiz. Bahsi geçen yıkıcılık ahlaki bir yıkımdır, çünkü kişi evrensel seçtiği ilkeleri kendi kişisel duygularının kontrolü altında belirler. Bu durumda soru, “Bu türden yıkıcı olan bir duygunun yasaklanması makul müdür?” sorusudur. Nefreti uyandıranın şeyin kendisi bulmadıkça bu türden nefret etme durumlarının kendisi devam edecektir.

4.4.5. Nefret Söylemini, Nefret Söylemi Yasaları Yoluyla Çözmeye Çalışmak Yerine Sivil Toplum Alanında Çözümler

Burumda sosyal adaletsizliği ortadan kaldıracak ve yerine ortak adalet duygusunun hakim olmasını sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır. Ancak buyolla yasanın elinin uzanamadığı yerleri vatandaşın sorumluluk olarak adil bir yolla düzenlemesi söz konusu olacaktır.

Bu bakımdan iş yerlerinde her gruptan insanın çalışmasına olanak vermek, bu olanaktan yararlanamayanların imkânlarını arttırmak, mali bakımdan eşit ve yaşam standardını asgarinin üstünde tutacak gelire sahip olabilmek en azından finansal anlamda insanları rahatlatacaktır. Dolayısıyla örneğin maaşların asgarinin üstünde tutulması insanların yaşamda sorun ettikleri konuları değiştirecektir. Ayın sonunu zor getiren bir insanın kendisinden daha çok para kazanana karşı hırslanması çok olasıdır. İkinci olarak, eğitim alanında insanların bilimsel derslerin yanı sıra insan hakları ve özgürlük alanında dersler almaları gerekmektedir. İnsanlara akıl yürütme biçimlerine, hangi bilgiye nasıl ulaşılacağı konusunda yöntem eğitimleri verilmelidir. Kurumların (özellikle de özel kurumların) tüm çalışanlarına eşit şartlarda, insan haklarını tanıdığını, ayrımcılık yapmadığını çok açık bir şekilde göstermeli ve her durumda eylemde de savunmalıdır, tüm çalışanlarının sahip olduğu hakları yine çalışanlarına öğretmeli, her çalışanın bu hakları koruması ve savunması için destekçi olmalıdır. Üretimin yanı sıra çalışanlarının çalışma koşulları ve birbirleriyle ilişkilerinde yapıcı bir rol üstlenmelidir. Son olarak nefret söylemine maruz kalan, kişi ve grupların desteklenmesi ve toplumsal imkânlardan yararlanabilmeleri için teşvik edilmeleri, bu türden söylem biçimlerine karşı kendilerini savunabilmeleri desteklenmelidir. Sadece kendilerini savunmak dışında toplumsal fikir alışverişine korkmadan dahil olabilmeleri, seslerini ve fikirlerini duyurabilmelerine olanak verilmelidir. Bu şekilde toplumun parçası olan herkesin yaşadıkları topluma ve devlete de bağlılıkları da artacaktır. Örneğin günümüzde yapılan konferans çağrılarında kadınlara öncelik

verileceği türünden kararlar kadın erkek arasında oluşan eşitsizliği düzeltmek adına olumlu bir adımdır. İş yerlerinde toplumun her kesiminden insanın çalışmasını sağlayacak kotalar herkesin o işe başvurabilmesi için cesaretlendirici olacaktır. Bu aynı zamanda herkesin eşit bir konumla işe alınacağına güvencesini de verir. Eğer sivil alanda düzenlemeler sosyal adaletsizliği yıkacak şekilde düzenlenirse yasaların dıştan zorlayıcılığına gerek kalmadan insanların sanki bir yasaymışçasına ortak adalet duygusunu koruması sağlanabilir. Örneğin uyuşturucunun yasa dışı olması bir çok insanı ondan uzak tutmak için yeterli olmamaktadır. Fakat sivil alanda yapılan bilgilendirmeler, yasal yaptırımların içeriği ve olumsuz deneyimler insanların yasal zorlama olmadan da uyuşturucu kullanmasını engelliyebilir. Çünkü kişi bu duruma neden girmek istemediği konusunda kendisini ikna etmiş olacaktır.

Bu durumda örneğin tüm eğitim kurumları, özel işletmeler ve devlet kurumlarında ayrımcılığa karşı ve o kurumun insan haklarına yönelik kabul ettiği temel ilkeleri çalışanlarına ve öğrencilerine hem yazılı hem de sözlü yolla bildirmelidir. Örneğin ayrımcılık, maaşların transparan olması, taciz, hakaret türünden durumlara karşı takınılacak tutuma dair insanların açık ve net olarak bilgilendirilmesi gerekmektedir. Ortaya çıkacak sorunlara dair tartışma ortamının desteklenmesi ve sağlıklı bir şekilde ilerlenebilmesi için hakemlik görevi yapılmalıdır. İş yerlerinde her kesimden insanın olmasına dikkat edilmesi türünden destekleyici politikalar izlenmelidir.

4.4.6. Medya Alanında İfade Özgürlüğü Konusunda Yerine Getirilebilecek Çözüm Önerileri

O'Neill ifade özgürlüğünün koruduğu özellikle medya kısmına dair üç sınırlama biçimi vermektedir. Bunlardan ilki *tekelleşmeyi engellemek*, ikincisi *mahremiyetin korunması* ve son olarak *medya sürecini güçlendirmektir*. İlkinde kurumu yöneten grup ya da kişilerin birden fazla olmasını sağlayarak çoğulcu içeriğin korunması dile getirilir. Bu şekilde yayın organlarının kapsayacakları konular genişleyerek, konu edilen içeriğin farklı yönlerinin de görülmesi sağlanabilecektir. O'Neill, ikinci durumun çok çetrefilli olduğunu dile getirmektedir. Özellikle de yaşadığımız çağın iletişim olanaklarının yarattığı sorunlar hangi türden özel yaşam konularının korunması gerektiği konusunda zorluk çıkarmaktadır. Örneğin internette paylaşılan fotoğraflar, telefonla çekilen fotoğraflar, özel alanın sınırlarını belirlemede sıkıntı yaratmaktadır. O'Neill bu konuyu bir ilke olarak vermekle birlikte sınırlarının nereye kadar olduğu konusunda kendisinin de bir öneri veremediğini ifade etmektedir. Üçüncü ve en önemlisi iletişimin güçlenmesi için medya sürecinin güçlendirilmesidir. Haberin yapılış şekli,

ona ulaşılma şekli, finansal kararlar, ödemeler gibi konuların şeffaf olması ve yasallığını koruması gelmektedir. (O'Neill, 2013: 54-56)

SONUÇ

Nefret söylemine Waldron ve Lewis açısından baktığımız zaman, bu türden söylem biçimlerinin Lewis açısından bakıldığında bireyleri hedef aldığını Waldron açısından bakıldığında ise birey ve bireylerin üyesi oldukları toplumların tümünü hedef aldığını görürüz. Lewis'in nefret söyleminin, *şok edici, rahatsız edici, kendisinden hoşlanılmayan ifade biçimleri* adı altında değerlendirildiğini gördük. Dolayısıyla Lewis, nefret söylemini bahsi geçen diğer ifade biçimlerinden ayrı olarak değerlendirmez. Waldron ise nefret söyleminin sadece bir ifade biçimi olarak ele alınmasına karşı çıkar. Nefret söyleminin basit bir ifade biçiminin ötesinde olduğunu, insanlara mesajlar da verdiğini savunur. Nefret söylemi bir bakıma diğerine bir şey söyler. "Diğerleri" derken bahsi geçen hem kendisinden nefret edilen gruba, hem kendileri gibi olanlar hem de daha tarafını seçmemiş olanlar kapsanmaktadır. Nefret edilene istenilmediği, çok rahatlamaması gerektiği mesajı verilirken diğerleri de kendisine katılmaya davet edilmektedir. Bu bakımdan nefret söylemi içinde *kışkırtma* içeren *kurucu* bir özellik taşır. Dolayısıyla Waldron için sadece bir söylem olmaktan çok, etkileri olan bir ifade biçimidir. Çünkü diğerlerinin de nefret etmesi, nefreti yayarak nefretin güçlendirmesi amaçlanır. Bu yolla demokratik toplumun yapısının bakış açısı değiştirilir.

Her iki yaklaşım nefret söylemiyle ilişki içinde *zarar* ve *şiddet* öğeleri bulurlar. Lewis nefret söyleminin belirli bir toplum ve kişiler üzerinde yarattığı olumsuz etkiyi görmekle birlikte, nefret söyleminin yasa yoluyla engellenmesi halini engellenmemiş halinden daha *zararlı* görür. Demokratik bir toplumda olması gereken ifade özgürlüğünün bu yolla engelleneceğini düşünür. Bu durumda haber alma, *hakikate* ulaşmanın, diğerinin düşüncelerinden haberdar olmanın, eleştiri yapabilmenin, denetleme haklarının da engellenmesi söz konusudur. İfade biçimlerinin her zaman hoş giden fikirlerle dolu olmadığını, aksine hoş gitmeyen bir sürü fikrin de söz konusu olduğunu ve bunlarla yaşamayı öğrenmemiz gerektiğini, hatta diğerinin (nefret edenin) ifade özgürlüğünü koruma cesareti göstermemiz gerektiğini düşünür. Ancak böyle bir toplumda nefret söylemiyle ortaya çıkan haksızlıkların dile geleceğini savunmaktadır.

Bu bakımdan Lewis'in çizdiği nefret söylemi, *hoşa gitmeyen, şok edici* türünden tüm ifade biçimlerini kapsar. Nefret söylemi, verdiği *zarar* görülebilen, ama ifade özgürlüğüyle ilişki içinde okunduğunda, ifade özgürlüğünün koruması altına düşen bir alandır. Dolayısıyla öncelikli karakteristiği onun bir ifade olmasıdır. Bunun yanı sıra çizdiği Amerikan vatandaşı profili bahsi geçen hakları kendileri için olduğu kadar diğer insanlar için de korkusuzca koruyabilen bir vatandaş profili çizilir.

Lewis'in *hakikat* üzerinden yaptığı savunmayı hatırlayacak olursak, varılacağı öne sürülen hakikatin çok yüzeysel olduğunu hatırlatmakta yarar vardır. Ne türden bir *hakikat*in ortaya çıkmasının beklendiği neredeyse hiç cevaplanmaz. Beklenen *hakikate* ulaşma yöntemi de muğlaktır. Bunun yanı sıra ifade özgürlüğünün sınırsız olmasının zorunlu olarak o toplumda tartışma ortamı yaratmayacağı ya da bilgi alışverişini ortaya çıkarmayacağı da aşikârdır. Kaldı ki Amerikan düzeni içinde ortaya çıkan ifade biçimleri grupların kendi içlerinde kalmakla birlikte, nefret ettikleri grup ve kişilerle ne kadar karşı karşıya gelerek tartışma ortamı yaşıyorlar sorusu da cevap beklemektedir. İstenilen tartışma ortamının bu gruplar tarafından istenilip istenmediği de muğlaktır.

Buna ek olarak, bir grubun diğerine olan negatif duygularını açıkça ifade edebiliyor olması orada zorunlu olarak bir bilgi alışverişi olduğu, *hakikate* yönelik ilerleme olduğu ve karşılıklı tartışma ortamının olduğu anlamına gelmemektedir. Nefret edilen kişi veya gruplar kendilerinden nefret edildiğini duyarlar, ama karşılık verebilecek ortam pek bulamamaktadırlar. Fakat şunu da unutmamak gerekir, gruplar karşı karşıya kaldıkları takdirde her iki grubun korkusuzda kendilerini ifade edebilecekleri ortamı yaratacak ve koruyacak olan da yine *ilk anayasa değişikliği maddesiyle* korunacak olan ifade özgürlüğüdür. İfade özgürlüğü bir güvencedir. Kişiler tarafından kullanılсын ya da kullanılmasın, ihtiyaç duydukları zaman kullanabilecekleri, bir hak olarak özgürce talep edebilecekleri bir haktır. Bir bakıma vatandaşın o toplum içinde *sahip olduğu eşit konum* korunmaktadır.

Lewis'e sorulması gereken diğer sorulardan birisi de, ifade özgürlüğünün insan haklarıyla kabul edilen diğer ilkeleri dışlayıp dışlamadığıdır. İnsan hakları denirken bir insan hakkı olarak ifade özgürlüğü de kapsanır. Bu görüşe Waldron daha yakındır. İfade özgürlüğü temel haklardan biri olarak ele alınır, fakat belirli bir sorumluluk çerçevesi içinde kabul edilir. Eğer *iletimsellik* taşımıyorsa, kamu düzenini ve barışını tehlikeye atıyorsa engellenebilir bir haktır, en azından insan hakları bağlamında. Bu bakımdan ifade özgürlüğü mutlak bir hak değildir. Çünkü öncelikli olan *insanlık onuru*, korkusuzca yaşayabilme, tüm vatandaşlarla *eşit haklara ve konuma* sahip olmak vardır. Lewis ifade özgürlüğünün mutlak olmadığını görmekle birlikte, ifade özgürlüğünün sınırını *zarar* ilkesi üzerinden kurar. İfade biçimi *açık ve yakın şiddete* veya *zarara* yol açacaksa engellenebilir, aksi takdirde hiçbir şekilde engellenmemelidir.

Bu bakımdan değerlendirirsek Lewis'in bakış açısının nefret söyleminden çok nefret suçuna yönelik bir bakış açısı olduğunu söyleyebiliriz. Lewis nefret suçu ve nefret söylemini aynı anlamda, ama nefret suçu ağır basacak şekilde bir okuma yapmaktadır. Lewis nefret söyleminin

bir zarar verdiğini kabul etmekle birlikte, eğer bir *zarar* aranacaksa politik yapının kendisine verilen *zarar* bakımından değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Lewis tam da nefret söylemi yasalarının tam da bu yapıya zarar vereceğini düşünür. Verilen zararı demokratik yapının sahip olması gereken eleştiri hakkına verilmiş bir zarar olarak görür. Lewis, insanların fikirleri ne olursa olsun kendilerini sınırlamadan ifade edebilmeleri gerektirdiği görüşündedir.

Waldron ise Lewis'in sözünü ettiği demokratik toplumun karşısına nefret söylemi yasasıyla şekillenmiş bir demokratik yapıyla karşı çıkar ve ancak böyle bir toplumun gelişmiş bir demokratik yapı olacağını savunur. Çünkü nefret söylemi en gelişmiş toplumlarda bile aynı mesajı verir. Kişiler ve gruplar istenmez, diğer vatandaşlarla aynı *konumda* görülmezler. Toplumsallığın herkese eşit derecede tanıdığı *ortak iyiden* insanların yararlanması engellenir. Dolayısıyla nefret edilen kişi ve gruplar diğerleri gibi aynı *onur* ve *güvenceden* yararlanamazlar. Bu da hem bireysel hem de toplumsal anlamda bir *zararı* ortaya çıkarır. Waldron bu türden bir toplumun demokratik bir toplum olamayacağını savunur. Dolayısıyla demokratik bir toplumun vatandaşlarını bu türden bir duruma karşı koruması gerekir. Nefret söylemine karşı vatandaşlarını korumak devletin zorunlu bir görevi haline gelir. Waldron, bunun nefret söylemi yasalarıyla sağlanabileceğini savunmaktadır. Waldron'a göre demokratik bir toplumun bu türden bir yasayı hiç düşünmeden kabul etmesi gerekir. Bu türden bir yasa kabul edildiğinde yapılan ise nefret içerikli ifadelerin yasaklanması, bu ifadeleri kullananların cezalandırılmasıdır. Bu yolla tüm vatandaşların eşit konumları tanınmış olacak, toplumsal kapsayıcılıktan herkesin yararlanması sağlanacaktır. Fakat Waldron'un yolundan gidersek demokratik sistemin sahip olması gereken geniş özgürlük alanı ortadan kalkmaktadır. Çünkü devlete verilen yetkinin alanı genişlemektedir. Özellikle de teknolojinin yarattığı kamusal-özel alan ayrımının bulanıklaşması durumu daha da vahimleştirmektedir. Bunun yanı sıra nefret söylemiyle getirilecek yasaklama ve sınırlamalar nefret söylemiyle gelen sorunların sadece üstünü örtmektedir. Çünkü sorun tek bir kelime ve tek tek kişiler değildir.

Tüm söylenenlerin haklılık payını kabul etmekle birlikte, nefret söylemine dair kouya en azından bir şey daha eklenmesi gerekmektedir. Nefret söylemi bireylerin kendisinden çok grupların sembolize ettiği ve insanların onlara yüklediği imgelere dairdir. Örneğin "Arap saçı" denildiğinde saç üzerinden bir küçük görme sezebiliriz, ama Arap olan birine saldırılması gerektiği fikrinin verilmeye çalışıldığını doğrudan söyleyemeyiz. Daha çok aşağılama, küçük görme tarafı ağır basar. İkinci olarak, bu türden bir söylem biçimi tek bir Arap bireyi değil Arap toplumunun tümünü istisnasız referans gösterir ve hepsini aynı aşağılamanın ya da nitelemenin nesnesi yapar. Saçları karışık olmayan bir Arap görse bile kullandığı ifade biçiminden ve

verdiği anlamdan vazgeçmez. Çünkü sorun burada, Arap halkının saçlarının karışık olması değildir, bu karışıklıkla onlar hakkında verilmek istenen mesajın ya da görüntünün kendisidir. Bu şekilde, örneğin Araplar kirlidir, düzenli değildir gibi referanslarla aslında, Arapların istenmeyen veya istenmeye layık olmayacak insanlar olarak gösterilmesi söz konusu olur. Başka bir örnek olarak “Yahudiler paragözdür” ya da “Dünyayı Yahudiler yönetiyor” ifadeleri de tek tek bireylerden çok Yahudiliğin kendisini hedef alır. İstisnasız tüm Yahudileri dünyanın tüm mülkünü ele geçirmişler gibi kabul eder. Bu da kendilerinin soyulduğunu haklarının gasp edilmiş olduğunu hissini uyandırır. Farklı bir dine üye olmaları ise onların kendileri gibi olmadığı, yanlış yolda oldukları, nefret edenlerin ise doğru yolda oldukları ve kendilerinin kurban olduğu, parasal anlamda yaşanan tüm olumsuzlukların sebebi olarak topluca Yahudilerin görülmesi söz konusudur. Tümünü bir araya getirirsek aslında Yahudiliğin kendisini bir sorun olarak görmekte ve söylem biçimlerinde olumsuz genel bir yargı hedef almaktadırlar. Fakat tek tek bireylerin kendileri zorunlu olarak hedef alınmamaktadır. Hatta insanlat tek tek Yahudi veya Arap bir arkadaşına sahip olup, bu grupların genel olarak kendisinden nefret etmeye devam edebilmektedir.

Kant’ı hatırlayacak olursak, nefret duygusu insanı rasyonel akıl yürütmeden ve ahlaklı bir bakış açısından uzaklaştırmaktadır. Bu duygu uzun süreli ve yıkıcılık içeren bir duygudur. Bu türden bir duygunun sonucu olarak kişi veya grup yanlış akıl yürütmelere yönelir, bilimsellermiş gibi düşünerek nefret duygusu ve onunla birlikte gelecek tüm karar ve eylemleri de haklı çıkarmaktadır. Kişi durumları arasında yanlış olan ve zorunlu olmayan bağlantılar kurarak duygusal bir sonuca varır ya da aralara da duygusal öncüller ekler. Bu da kişinin veya grubun dünyayla ve diğer insanlarla olan ilişkisinin ahlaki bakımdan çökmesine neden olmaktadır. Bir bakıma kişi ve gruplar dünyayla kurdukları ahlaki ilişkilerinde başarısız olurlar. Çünkü moral dünyanın onlara dayattığı sosyalliği kısıtlı ve belirli insanlar için kabul ederek, moral alanın evrenselliğini ihlal etmektedirler. Dolayısıyla nefret söylemiyle birlikte yaşanan çöküntü moral bir çöküntüdür. Bu da nefret söyleminin moral alanın bir konusu olduğunu bize göstermektedir.

Kant’ın sınıflandırması üzerinden gidersek, nefret eden kişi veya nefret edilmesini isteyen kişi ahlak yasasından uzaklaşır; aklın değil, arzularının hizmetine girer. Toplumun tamamının bir parçası olabileceken, ondan kendisini uzaklaştırır. Bir bakıma nefret eden kişi veya gruplar toplumsal olabilme olanağında başarısız olurlar. Lewis açısından düşünersek, *hakikatten* payını alamazlar. Bu tezin amacı, bu türden söylem biçimlerini acındırmak veya yakınlık uyandırmak değildir. Fakat nefret söylemi yasasıyla durdurulmak istenen söylemin sadece yasayla

durdurulamayacağını göstermeye çalışmaktır. Nefret söylemini kullanan kişi, Alman Anayasası bakımından bakıldığında, kendi anayasal hakkına, özgürlüğüne yine kendisi zarar vermektedir. Yaptığı davranışı soğukkanlılıkla değerlendirdiğinde doğruluk kuruma zarar vermektedir. Kantçı anlamda ahlak yasasının ona buyurduğunu kendi çıkarı için istismar etmektedir. Amaçladığı barışçıl düzeni kendisi olanaksız hale getirerek sürekli bir savaş durumu yaratmaktadır.

Bunun yanı sıra başta nefret duygusuyla başlamamış bir konuşma biçimi daha sonra nefret söylemi olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla cezai bakımdan, arkada yatan eğilimin kanıtlanması her zaman öyle kolay görünmemektedir. Örneğin, “Arap saç” ifadesinde olduğu gibi. Bu ifade arkasında bulunabilecek nefret duygusu veya nefreti yayma eğilimi çok bariz olarak görülmemektedir, ama bir grubun bu türden bir ibareyle tanımlandığını da yok saymaz. Nefret söylemi olarak nitelenecek ifadelerin hepsi aynı kalıp içine düşmez. Bu durumda belirli türden nefret söylemi yasaklansın, belirli türden olmayanlar yasaklanmasın denmeye gelir. Örneğin açık bir tehlike oluşturuyorsa sınırlansın denmektedir, bahsi geçen açık tehlikenin şimdi mi, yakın gelecekte mi yoksa, uzak gelecekte mi olacağı muğlak kalmaktadır.

Nefret söylemi alanında yasayla bir kısıtlama yapılmaması daha tutarlı görünmektedir. Fakat *hakkaniyetli* olabilmek için nefret söyleminin ortaya çıkmasına neden olan toplumsal nedenler neler olabilir diye düşünmek gerekir. “Nefret söyleminin bir ifade aracı olarak kullanılmasına yol açan nedenler nelerdir?” diye sormak gerekir. En büyük nedenler eşitsizlik, toplumsal olanaklardan yeterince yararlanamama, eğitim düzeyinin, rasyonel kapasitenin yeterince ve doğru bir şekilde kullanılamaması, insanların kendilerini nasıl duyurabilecekleri konusunda bilgisiz olmaları sayılabilir. Nefret edenin nefret etmesinin bir nedeni vardır. Örneğin sorun bu insanların yaşam şartlarında da bulunabilir. “Peki bu türden bir nedenler topluluğu nefret söylemine dair hiçbir şey yapılmaması anlamına mı gelir?” Tabii ki hayır. *Hakkaniyetlilik* ilkesi hâlâ bize bir şeyler yap der.

İnsanlar dünya ve toplumla ilişki kurabilmeleri için ilke edindikleri yasaların başkalarını olduğu kadar kendilerini de kapsadığını hatırlamak gerekir. Kabul ettikleri ahlaki yasaların kaynağının yine kendisi olduğu düşüncesinin hatırlatılması, uyandırılması gerekmektedir. Nefret söylemi yasasında yasadan beklenen sonuç ifade özgürlüğünü kısıtlamadan ama *insanlık onurunu* da koruyacak bir yöntemle yapmaktır. Bunun bir kolu eğitim yoluyla insanların doğru akıl yürütmeleri, tarihsel durumları doğru okumalarını, önyargıları kaldıracak türden derslerin verilmesidir. Diğer bir ayağı yapa yapa öğrenilmesini sağlayacak olan, çalışma, toplumsal alanlarda, özel iş alanlarında eşitsizliğe, hakarete, çifte standarda izin verilmeyecek şekilde

tüzüklerin hazırlanması, çalışanlar tarafından bu tüzüklerin duyurulması, kurumların bahsi geçen tüzüklere uyacaklarına dair güvence vermesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, nefret söylemi üzerinde Waldron ve Lewis'in bakış açılarının aslında nefret söylemine dair çok anlamlı bakış açıları verdiğini görmekteyiz. İki bakış açısı da haklıdır ve madalyonun ayrılmaz iki yüzüdür. Bu da nefret söylemini çözme yolunda ilerleyen bir araştırmacıyı çıkmaza sürüklemektedir. Bu çıkmazdan bizi çıkaracak olan bakış açısı nefret söylemini ahlaki bir sorun olarak görmekten ve yasa alanının dışına çıkararak *hakkaniyetsizlik* üzerinden değerlendirmekle gerçekleşmektedir. Eylem alanında etkili bir çözümler ise yasal sınırlamalardan çok sivil toplum alanında gerçekleştirilecek düzenlemelerle mümkündür. Aksi takdirde yasal alanda verilecek cezalar nefret söylemi üzerinde bir çözüm üretmek yerine demokratik yapının ana koşullarından biri olan ifade özgürlüğüne, dolayısıyla demokratik düzenin kendisine zarar verecektir.

KAYNAKÇA

- Arendt, Hannah, 1969, *On Violence*, Harcourt Brace Jovanovich, U.S.A.
- Aristoteles, 1996, *Metafizik*, çev. Prof. Dr. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Aristoteles, 2000, *Politika*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Aristoteles, 2014, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, BilgeSu Yayıncılık, Ankara.
- Austin, J. L., 1962, *How to Do Things with Words: The William James Lectures delivered at Harvard University*, Oxford University Press, UK.
- Baker, C. Edwin, 1997, "Harm, Liberty, and Free Speech", *Southern Colifornia Law Review* 70 (979).
- Baker, C. Edwin, 2009, "Autonomy and Hate speech" ed. Hare ve Weinstein, *Extreme Speech and Democracy*.
- Brisson, Susan J., 1998, "The Autonomy Defense of Free Speech." *Ethics*, vol. 108, no. 2, sf. 312-339.
- Bröhmer, J., Hill c., Marc S., 2012, *60 Years German Basic Law: The German Constitution and its Court Landmark Decisions of the Federal Constitutional Court of Germany in the Area of Fundamental Rights*, The Malaysian Current Law Journal Sdn Bhd, Malezya.
- C. Shiell, Timothy, 2009, *Campus Hate Speech on Trial*, University Press of Kansas, USA.
- Çelik, Elif, 2013, "Nefret Söylemi İfade Özgürlüğünün Neresinde?", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 4 Sayı:2*, sf. 205-240.
- Dworkin, Ronald, 2009, "Foreword", ed. İvan Hare ve James Weinstein, Oxford University pres, sf. 123-138.
- Eflatun, 1971, *Sokrates'in Savunması*, çev. Teoman Aktürel, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Heidegger, M., 1962, *Being and Time*, çev. J. Macquarrie & E. Robinson,. Oxford: Blackwells.
- Haupt, Claudia E., 2005, "Regulating Hate Speech-Damned If You Do, And Damned If You Don't: Lessons Learning From Comparing the German, and U.S. Approaches", *Boston University International Law Journal*, (23), sf. 299-335.
- Hoggard, Patrick, 2016, "Coercion Changes the Sense of Agency in the Human Brain", *Current Biology*, vol. 26 (5), sf. 585-592.
- Kant, Immanuel, 1991, "Idea for a Universal History with Cosmopolitan Purpose" *Kant: Political Writings*, ed. H. Reiss, çev. H.S. Nisbet, Cambridge University Press, Cambridge sf. 41-54.
- Appendix from "Critiques of Practical Reason" *Transcendental Logic II, Dialectic, I, 1; Of Ideas in Genaral*, *Kant: Political Writings*, ed. H. Reiss, çev. H.S. Nisbet, Cambridge University Press, Cambridge sf. 191- 2.

Kant, Immanuel, 1996, "Toward Perpetual Peace", *Practical Philosophy, Practical Philosophy*, The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant, Cambridge university press çeviri Mary J. Gregor, sf. 311- 253.

"The Metaphysics of Morals", *Practical Philosophy, Practical Philosophy*, The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant, Cambridge university press çeviri Mary J. Gregor, sf. 353- 605.

"An Answer to the Question: What is Enlightenment?", "What is Enlightenment?", *Practical Philosophy*, The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant, Cambridge university press çeviri Mary J. Gregor, sf. 11- 23.

"On the Common Saying; That Maybe Correct in Theory, But it does of no use in practice" *Practical Philosophy*, The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant, Cambridge university press çeviri Mary J. Gregor, sf. 273- 311.

"Groundwork of the Metaphysics of Morals", *Practical Philosophy*, The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant, Cambridge university press çeviri Mary J. Gregor, sf. 37- 109.

Karadeniz, Serra, 2012, *Nefret Söylemi Kapsamında Halkın Kin ve Düşmanlığa Tahrik Suçu*, Tez Danışmanı, Doç. Dr. Vesile Sonay Evik, T.C. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Tez no: 347358, İstanbul.

Karan, Ulaş, 2010, *Nefret Suçlarından Ne Anlıyoruz?*, Dink Vakfı Yayınları, İstanbul.

Kuçuradi, İoanna, 1995, "Human rights: The idea, the demands and the instruments. 'The Idea and the Documents of Human Rights'", Uluslararası Felsefe Kuruluşları Federasyonu ve Türkiye Felsefe Kurumu ortak yayını, Ankara, sf. 75-92.

Kuçuradi, İoanna, 1998, *Uludağ Konuşmaları Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.

Langton, R., 1993, "Speech Acts and Unspeakable Acts", *Philosophy and Public Affairs* 22, sf. 295-330.

Langton, R., 2016, "Hate Speech and Epistemology of Justice Heremy Waldron: The Harm in Hate Speech", Harvard University Press, Cambridge, MA, 2012, *Criminal Law, Philosophy* 10, sf. 865- 873.

Lewis, Anthony, 2009, *Freedom of the Speech that We hate: A Biography of the First Amendment*, Basic Books, USA.

Matsuda, Mari, 1989, "Public Response to Racist Speech: Considering the Victim's Story", *Michigan Law Review*, (87) sf.2320-2381.

MacKinnon, Catharine, 1996, *Only Words*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

May, Larry, 2010, *Genocide: A Normative Account*, Cambridge University Press, Cambridge.

Mill, John. S., 2003, *On Freedom*, ed. David Bromwich and George Kateb, Yale University press, Londra.

Nietzsche, F., 2011, *Ahlakın Soykütüğü*, çev. Z. Alangoya, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

O'Neill, Onora, 2013, *Speech Rights and Speech Wrongs*, Department of Philosophy of University of Amsterdam, Spinoza Lectures, Royal Van Gorcum, Assen.

O'Neill, Onora, 2001, "Agents of Justice," *Metaphilosophy*, Vol. 32 (1-2), sf. 180-195.

Owen, Octavius Freire, 1902, *Organon or Logical Treatises of Aristotle* with the introduction of Porphyry, Literally Translated, with notes, Syllogistic Examples, Analysis, and Introduction Vol. II, George Bell and Sons, Londra.

Özsoy, Şule, 2005, "Amerika Birleşik Devletleri Hukukunda Düşünceyi Açıklama Hakkına İlişkin Standartlar, TBB Dergisi, Sayı 6, sf. 29-47.

Platon, 2002, *Devlet*, çev. Hüseyin Demirhan, Sosyal Yayınlar, İstanbul.

Post, Robert, 2009, "Hate Speech", *Extreme Speech and Democracy*, ed. İvan Hare ve James Weinstein, Oxford University press, sf. 123-138.

Rae, G., 2010, "Re-Thinking the Human Heidegger, Fundamental Ontology, and Humanism", *Human Studies*, 33(1), sf. 23-39.

Rousseau, J. J., 2002, *The-Social-Contract-and-The-First-and-Second-Discourses*, Yale University.

Rousseau, J. J., 1992, *Discourse on the Origin of the Inequality*, çev. Donald A. Cress, Hackett Publishing Company, Cambridge.

Rousseau, J. J., 2009, *Emile*, çev. Yaşar Avunç, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Rawls, John, 1993, *Political Liberalism*, Columbia University press.

Stephen, L. Darwall, 1977, "Two Kinds of Respect," *Ethics* 88, no. (1), sf. 36-49.

Theos and Baroness O'Neill of Bengarve, 2015, *Freedom of Expression and Freedom of Religion*, Theos Lectures, Theos, Londra.

Uygur, Gülriz., 2013, *Hukukta Adaletsizliği Görmek*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.

Waldron, Jeremy, 2010, Oliver Wendel Holmes Lectures Harvard Law Review, "Dignity and Defamation: The Visibility of Hate", vol. 123 (7), Harvard.

Waldron, Jeremy, 2012, *The Harm in Hate Speech*, Harvard University Press, Londra.

Walla, Alice P., 2017, "A Kantian Foundation for Welfare Rights", *Canadian Journal of Philosophy* dergisi. Manuscript Darft. Yayın aşamasında, sf. 1-25.

Weinstein, James, 1999, *Hate Speech, Pornography, and the Radical Attack of Free Speech Doctrine*, Wesview press, USA.

İnternet üzerinden Kaynaklar

www.jstor.org/stable/10.1086/233807.

https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=cb2827ff-3310-89d2-b72c-f2e39b7022e8&groupId=268877

https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf

https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf

<https://www.theosthinktank.co.uk/cmsfiles/archive/files/Reports/Annual%20Lecture%202015.pdf>

http://aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/avrupa_konseyi_standartlari_05052014.pdf

[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/388_8b0541f8501c9c12563ed004b8d0e\)](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/388_8b0541f8501c9c12563ed004b8d0e)

https://ipi.media/wp-content/uploads/2017/01/FoE-MediaLaw-Defamation-TR_WEB.pdf

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a577efc4ec ef8.72058834

http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/december/8/newsid_4457000/4457112.stm

<https://www.nytimes.com/2017/11/25/us/ohio-hovater-white-nationalist.html>

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/898928/Irkciligi_esas_alan_parti_kuruldu_Otulen_Birligi_Partisi.html

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1968/71/introduction/enacted>

http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64/pdfs/ukpga_19860064_en.pdf

http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1965/73/pdfs/ukpga_19650073_en.pdf

file:///C:/Users/user/Downloads/Grundgesetz_TR_endg%C3%BCltig.pdf

<http://www.bpb.de/213412/federal-almanya-cumhuriyeti-anayasas>

<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/08-ALMANYA%20209-276.pdf>

https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html

https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/index.html#gl_p3065 https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/index.html#gl_p3065

[http://www.osce.org/odihr/26759\)](http://www.osce.org/odihr/26759)

<http://www.bpb.de/213412/federal-almanya-cumhuriyeti-anayasas sf. 14>

https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p0080

<http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/section-319.html>

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64/section/18>

<https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/private-lives/relationships/collections1/race-relations-act-1965/race-relations-act-1965/>

http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1965/73/pdfs/ukpga_19650073_en.pdf

<https://tr.usembassy.gov/tr/education-culture-tr/life-in-america-tr/>

<http://www.nytimes.com/2013/03/26/us/anthony-lewis-pulitzer-prize-winning-columnist-dies-at-85.html>

<http://www.medialaw.org/events/185-anthony-lewis>

<https://tr.usembassy.gov/tr/education-culture-tr/life-in-america-tr/>

<http://collections.mnhs.org/mnhistorymagazine/articles/37/v37i04p161-173.pdf>

<http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf sf. 11>

[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"itemid":\["001-57523"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{)

<https://iowaculture.gov/sites/default/files/history-education-pss-wwi-imagepdf2.pdf>

<https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/403/713#writing-USSC CR 0403 0713 ZC>

<https://billofrightsintstitute.org/founding-documents/primary-source-documents/virginia-and-kentucky-resolutions/>

<http://billofrightsintstitute.org/wp-content/uploads/2011/12/VirginiaKentuckyResolutions.pdf>

<http://www.nytimes.com/1971/06/13/archives/vietnam-archive-pentagon-study-traces-3-decades-of-growing-u-s.html>

<https://billofrightsintstitute.org/founding-documents/primary-source-documents/virginia-and-kentucky-resolutions/>

<http://billofrightsintstitute.org/wp-content/uploads/2011/12/VirginiaKentuckyResolutions.pdf>

<http://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/249/47.html>

<https://www.theatlantic.com/national/archive/2012/11/its-time-to-stop-using-the-fire-in-a-crowded-theater-quote/264449/>

https://www.washingtonpost.com/news/volokh-conspiracy/wp/2015/05/11/shouting-fire-in-a-crowded-theater/?utm_term=.1a7c81b3da58

<https://constitutioncenter.org/blog/schenck-v-united-states-defining-the-limits-of-free-speech/>

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5afdf0055289d5.54901873

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5afdf8f9733ef8.93373130

[https://www.cell.com/current-biology/fulltext/S0960-9822\(16\)00052-X](https://www.cell.com/current-biology/fulltext/S0960-9822(16)00052-X)

http://dictionary.oed.com/cgi/entry/50103052?query_type=word&queryword=hate&first=1&max_to_show=10&sort_type=alpha&result_place=1&search_id=qKFU-s00SSN-13607&hilite=50103052

http://dictionary.oed.com/cgi/entry/50103052/50103052se10?single=1&query_type=word&queryword=hath+speech&first=1&max_to_show=10&hilite=50103052se10

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5afdf0055289d5.54901873

http://www.canaktan.org/hukuk/insan_haklari/yirminci-yuzyilda/her_cesit_irk.htm

<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/249/47/>

<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/274/357/>

<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/395/444/>

<https://law.justia.com/cases/texas/court-of-criminal-appeals/1988/372-86-4.html>

<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/376/254/>

Davalar

Texas v. Johnson, 491 U.S 397, 414 (1989)

Collin v Smith, 578 F. 2d 1197 (7th Cir. 1978).

Lingens v. Austria, judgment of 8 July 1986, Series A No. 103, §41.

Beauharnais v. Illinois, 343 U.S. 250 (1952).

New York Times Co. v. Sullivan, 376 U.S. 254. At 270 (1964).

Brendenburg vs. Ohio davası, 395 U.S. 444 (1969)

Johnson v. State, 755 S.W.2d 92 (1988)

Whitney v. California davası, 274 U.S. 357 (1927)

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 29/08/2019

Tez Başlığı : NEFRET SÖYLEMİ VE ŞİDDET İLİŞKİSİ ÜZERİNE JEREMY WALDRON VE ANTHONY LEWIS'İN YAKLAŞIMLARI

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 143 sayfalık kısmına ilişkin, 08/ 07/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 3 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

29/08/2019

Adı Soyadı: Zübeyde KARADAĞ THORPE
Öğrenci No: N11248628
Anabilim Dalı: Felsefe
Programı: Felsefe
Statüsü: Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. İsmail H. DEMİRDÖVEN

EK 2. TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 29/08/2019

Tez Başlığı: NEFRET SÖYLEMİ VE ŞİDDET İLİŞKİSİ ÜZERİNE JEREMY WALDRON VE ANTHONY LEWIS'İN YAKLAŞIMLARI

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

29/08/2019

Adı Soyadı: Zübeyde KARADAĞ THORPE

Öğrenci No: N11248628

Anabilim Dalı: Felsefe

Programı: Felsefe

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Prof. Dr. İsmail H. DEMİRDÖVEN

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr